

จริยธรรมของอิมามอันนะวะวีย์ด้านการใช้ชีวิตและด้านการศึกษา
Ethics of Imam An-Nawawiy in Daily Life and Education

มุฮัมมัดอาดลันด์ มะแซ
Muhammad Adlan Masae

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาอิสลามศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of
Master of Arts in Islamic Studies
Prince of Songkla University

2561

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ด้วยพระนามของอัลลอฮ์ ผู้ทรงกรุณาปรานี ผู้ทรงเมตตาเสมอ

ชื่อวิทยานิพนธ์	จริยธรรมของอิมามอันนะวะวี๋ด้านการใช้ชีวิตและด้านการศึกษา
ผู้เขียน	นายมุฮัมมัดอาดลันด์ มะแซ
สาขาวิชา	อิสลามศึกษา

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

คณะกรรมการสอบ

.....

.....ประธานกรรมการ

(ดร.อับดุลฮาดี สะบูดิง)

(รองศาสตราจารย์ ดร.อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต)

.....กรรมการ

(ดร.อับดุลฮาดี สะบูดิง)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.อับดุลเลาะ การีนา)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาหะมะกอซี กาซอ)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา

.....

(ศาสตราจารย์ ดร.ดำรงศักดิ์ ฟาร์รุ่งแสง)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้มาจากการศึกษาวิจัยของนักศึกษาเอง และได้แสดงความขอบคุณบุคคลที่มี
ส่วนช่วยเหลือแล้ว

ลงชื่อ.....

(ดร.อับดุลฮาดี สะบูดิง)
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ลงชื่อ.....

(นายมุฮัมมัดอาดลันด์ มะแซ)
นักศึกษา

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งในการอนุมัติปริญญาในระดับใดมาก่อนและ
ไม่ได้ถูกใช้ในการยื่นขออนุมัติปริญญาในขณะนี้

ลงชื่อ.....

(นายวุฒิชัย อดุลย์
นักศึกษา

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ชื่อวิทยานิพนธ์	จริยธรรมของอิมามอันนะวะวีย์ด้านการใช้ชีวิตและด้านการศึกษา
ผู้เขียน	นายมุฮัมมัดอาดลันด์ มะแซ
สาขาวิชา	อิสลามศึกษา
ปีการศึกษา	2560

บทคัดย่อ

การวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาชีวประวัติของอิมามอันนะวะวีย์ 2) เพื่อศึกษาจริยธรรมของอิมามอันนะวะวีย์ด้านการใช้ชีวิต 3) เพื่อศึกษาจริยธรรมของอิมามอันนะวะวีย์ด้านการศึกษา การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive) และเชิงคุณภาพ (Qualitative) โดยการนำข้อมูลที่ได้ มาวิเคราะห์แบบอุปนัย (Inductive method) และแบบนิรนัย (Deductive method) และเชื่อมโยงประเด็นที่เกี่ยวข้องจากนั้นจึงนำมาเรียบเรียงเนื้อหาอธิบาย และใช้วิธีการสังเคราะห์ (Synthesis) ข้อมูลเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่สำคัญและใหม่

จากการวิจัยพบว่าท่านอิมามอันนะวะวีย์เป็นปราชญ์มุสลิมที่มีความโดดเด่นด้านจริยธรรม ซึ่งมีอยู่ 2 ด้าน ด้านที่หนึ่ง คือ จริยธรรมด้านการใช้ชีวิต มีดังนี้ 1) อัซซุฮุด (ذُّهُورٌ) ซึ่งจะปรากฏให้เห็นจากการระมัดระวังของท่านในการรับประทานอาหาร การแต่งกาย การไม่รับตำแหน่งหน้าที่จากทางการ และการไม่รับค่าตอบแทน 2) อัลวโร (عُرْوَةٌ) ปรากฏให้เห็นได้จากการไม่รับประทานอาหารที่คลุมเครือของท่าน 3) อัลญุฮุด (جُهْدٌ) ปรากฏให้เห็นได้จากการแสดงจุดยืนต่อผู้มีอำนาจทางการเมือง การปฏิเสธให้การพิตวาทางศาสนา เพื่อดำรงไว้ซึ่งความถูกต้องของศาสนาบัญญัติ 4) อัลอิบาดะห์ (عِبَادَةٌ) ที่ปรากฏให้เห็นจากการละหมาดของท่าน การถือศีลอด และการบริจาคในหนทางของอัลลอฮ์ ส่วนด้านที่สอง คือจริยธรรมด้านการศึกษา มีดังนี้ 1) อัลอิคลาส (إِخْلَاصٌ) มีปรากฏให้เห็นได้จากการสอนหนังสือเผยแพร่ความรู้ให้กับสังคมมุสลิมและดำรงตำแหน่งชัยคัลหะดีษซึ่งท่านไม่รับค่าตอบแทนแต่ท่านนำค่าตอบแทนบริจาคให้กับสถาบัน 2) อัลซอบร (صَبْرٌ) มีปรากฏให้เห็นจากที่ท่านใช้ชีวิตแบบเรียบง่ายอาศัยอยู่หอพักที่แคบไม่หรูหรา มีความพยายามมั่นเพียรและมีความมุ่งมั่นสูง 3) อัลอักลาฟ (اِقْلَافٌ) มีปรากฏให้เห็นจากการที่ท่านเป็นคนมีจิตอาสาและความกตัญญูต่อครูบาอาจารย์ 4) อัลมุญาฮะดะห์ (مُجَاهَدَةٌ) มีปรากฏให้เห็นจากการทำงานที่มีความละเอียดและขีตเกลานในงานเขียนตำรา

Thesis Title	Ethics of Imam An-Nawawiy in Daily life and Education
Author	Mr. Muhammad Adlan Masae
Major Program	Islamic Studies
Academic Year	2017

ABSTRACT

This research aims to: 1) study the biography of Imam An-Nawawiy (may God have mercy on him) 2) study his moralities in the field of life, and 3) study his moralities in the field of seeking knowledge. This research is based on a descriptive approach and an inductive approach, which is a method that links the issues related to the subject, and then organizes the information and explains and synthesis, in order to obtain the novelty and importance in the subject studied.

The research concluded that of Imam al-Nawawi, may God have mercy on him, is characterized by knowledge and its emergence in good morals, where research is concentrated in only two areas: the field of life and the field of seeking knowledge. The moralities of of Imam al-Nawawi in the field of life are four things: Firstly; the asceticism, which is evident in the care of his food and drink, and clothes, and not accept the official positions provided by the rulers, and not accept the equivalent of his work. Secondly; the deterrent, which is prominent in the disappearance and non-proximity of the suspicions of food and drink. Thirdly; the voltage which shown by his strict approval in front of Sultan or ruler. Fourthly; the worship, that emerges clear from him, may God have mercy on him, in the abundance of nawafil prayers and fasting, as well as the obligatory ones, and to give money for the sake of Allaah. As for his field of moralities in seeking knowledge, he is characterized by devotion where we saw him through teaching, dissemination of science and installed in the Sheikh of al-Hadith without taking anything from the salary. Secondly; the patience, where we saw that from his simple life, diligence and perseverance persists. Thirdly: ethics, where we saw that through his humility and services to his teachers. Fourthly: work hard where we saw that in its accuracy and refinement in the writing of his books.

موضوع البحث	أخلاقيات الإمام النووي في مجال الحياة وطلب العلم
الباحث	محمد عدلن مآسي
التخصص	الدراسات الإسلامية
العام الدراسي	1439هـ

مستخلص البحث

يهدف هذا البحث إلى (1) دراسة سيرة الإمام النووي رحمه الله (2) دراسة أخلاقياته في مجال الحياة (3) ودراسة أخلاقياته في مجال طلب العلم. هذا البحث بحث كيفي، اعتمد الباحث في إجرائه على المنهج الوصفي والمنهج الاستقرائي ويراد بالأخير المنهج الذي يربط بين القضايا المتعلقة بالموضوع ومن ثم تنظم المعلومات وتركب من جديد؛ رغبة في الوصول إلى الجدة والاهمية في الموضوع المدروس.

وتوصل البحث إلى أن الإمام النووي رحمه الله يتميز بالعلم وبروزه في الأخلاقيات الحسنة، ويركز البحث في مجالين فقط من حياته وهما: مجال الحياة ومجال طلب العلم. فحول أخلاقياته في مجال الحياة تتمثل في أربعة أمور: أولاً: الزهد وهو ما يظهر من اعتناء فضيلته بطعامه وشرابه وملبسه وعدم تقبله الوظائف الرسمية من الحاكم ولم يستلم المكافئة من عمله شيئاً. ثانياً الورع وهو ما يظهر منه أنه لم يتناول الطعام والشراب المشبوهين. ثالثاً: الجهد وهو ما يظهر من موافقه الصارمة تجاه حاكم الدولة وحذره من إصدار الفتاوى الدينية المتسايرة مع رغبة الحكام، ذلك حرصاً على الحفاظ على الشريعة القويمية، رابعاً: العبادة حيث رأينا ذلك في صلواته النافلة فضلاً عن فرائضه وكذلك صيامه وتبرعه في سبيل الله. أما أخلاقياته في مجال طلب العلم فيتميز في الآتي: أولاً: الإخلاص حيث رأيناه يبذل جهداً في تدريسه ونشره العلم وأن نصبه مشخية دار الحديث لم يستلم في عمله شيئاً من الراتب بل حوّل ذلك إلى التبرع لها. ثانياً: الصبر وهو ما رأينا في بساطته في سكنه ومعيشتته ومثابرتة وحرصه على تحصيل العلم. ثالثاً: الأخلاق حيث رأيناه متواضعاً خادماً وباراً لشيوخه. ورابعاً: المجاهدة وهي ما رأينا في دقته في تأليف الكتب وكثرة تهذيبه لها.

กิตติกรรมประกาศ

บรรดาการสรรเสริญทั้งหมดเป็นเอกสิทธิ์ของอัลลอฮ์ ﷻ ผู้ทรงอภิบาลแห่งสากลจักรวาลขอความสันติสุขจงประสบแด่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ผู้ซึ่งเป็นผู้ชี้แนะแนวทางที่เที่ยงตรง และเป็นแบบฉบับอันดีงามแก่มวลมนุษยชาติ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความปลอดภัยและความโปรดปราน และการอนุเคราะห์จากอัลลอฮ์ ﷻ และความอนุเคราะห์ช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ดร.อับดุลฮาดี สะบูดิง ที่ให้คำปรึกษา คำแนะนำ ทั้งยังกรุณาถ่ายทอดองค์ความรู้แนวคิด และทักษะต่างๆ ตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องปัญหา และอุปสรรคต่างๆ ตลอดจนเสนอข้อคิดเห็น แก้ไขวิทยานิพนธ์ให้ความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ด้วยความเอาใจใส่ ห่วงใย ตลอดมา และขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต รองศาสตราจารย์ ดร.อับดุลเลาะ การีนา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาหะมะกอซี กาชอ คณะกรรมการสอบทุกท่านที่กรุณาให้การชี้แนะเป็นประโยชน์ในการทำวิทยานิพนธ์นอกจากนี้ยังต้องขอขอบคุณคณะกรรมการการสอบวิทยานิพนธ์ที่กรุณาเสียสละเวลามาเป็นคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

ขอขอบคุณ ดร.อิบรอฮีม เตะแฮ (อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาอาหารับมหาวิทยาลัยฟาฏอนี) อูस्ताซอับดุลกอดีร์ จิ (อดีตอูस्ताซโรงเรียนวัฒนธรรมอิสลาม พ่อมิ่ง) ที่คอยให้ข้อมูลเนื้อหาในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้

ขอขอบคุณบรรดา คณาจารย์ภาควิชาอิสลามศึกษา ที่ได้ประสิทธิประสาทวิชาความรู้ตลอดระยะเวลาการศึกษาในหลักสูตรนี้

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกคนในครอบครัวรวมทั้งเพื่อนๆ ที่ให้การสนับสนุนและเป็นกำลังใจด้วยดีตลอดมา ขอเอกอองค์อัลลอฮ์ ﷻ โปรดทรงอภัยในความผิดพลาดต่างๆ และตอบแทนความดีงามแก่ผู้วิจัย ครอบครัว ตลอดจนบุคคลต่างๆ ที่มีส่วนร่วมในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขออัลลอฮ์ ﷻ ทรงโปรดประทานความรัก ความเมตตา และความปลอดภัยแก่บุคคลดังกล่าวด้วยเทอญ

มุฮัมมาดาอาดลันด์ มะแซ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	(5)
ABSTRACT.....	(6)
مستخلص البحث.....	(7)
กิตติกรรมประกาศ.....	(8)
สารบัญ.....	(9)
ตารางปริวรรตอักษรอาหรับ – ไทย.....	(12)
ตารางปริวรรตอักษรอาหรับ – อังกฤษ.....	(14)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาของปัญหาและปัญหา.....	1
1.2 อัลกุรอาน อัลหะดีษ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	6
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	18
1.4 ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย.....	19
1.5 ขอบเขตของการวิจัย.....	19
1.6 ข้อตกลงเบื้องต้น.....	19
1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	20
1.8 สัญลักษณ์.....	21
1.9 วิธีดำเนินการวิจัย.....	22
บทที่ 2 ความหมายและความสำคัญของจริยธรรม	27
2.1 ความหมายของจริยธรรม.....	27
2.2 ลักษณะจริยธรรมที่กล่าวไว้ในอัลกุรอาน.....	32
2.3 ลักษณะจริยธรรมที่กล่าวไว้ในอัลหะดีษ.....	45
2.4 คุณลักษณะของจริยธรรม.....	51
2.4.1 อัซซุต (الزُّهْدُ).....	51
2.4.2 อัลวัวร์อ (الْوَرَعُ).....	60
2.4.3 อัศศอบรฺ (الصَّبْرُ).....	65
2.4.4 อัลอิบาดะห์ (الْعِبَادَةُ).....	70
2.4.5 อัลญุฮุด (الْجُهْدُ).....	74

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 3 ชีวิตประวัติของอิมามอันนะวะวีรีย์.....	77
3.1 ชีวิตประวัติของอิมามอันนะวะวีรีย์.....	77
3.1.1 เชื้อสายต้นตระกูล.....	77
3.1.2 กำหนดอิมามอันนะวะวีรีย์.....	77
3.1.3 ครอบครัวของอิมามอันนะวะวีรีย์.....	78
3.1.4 ชีวิตในวัยเยาว์.....	79
3.1.5 บุคลิกภาพ.....	79
3.2 ประวัติการศึกษาของอิมามอันนะวะวีรีย์.....	82
3.2.1 การริเริ่มการศึกษา.....	82
3.2.2 การออกเดินทางเพื่อแสวงหาความรู้.....	82
3.2.3 คณาจารย์และสานุศิษย์.....	86
3.2.4 ตำราและงานเขียน.....	95
3.2.5 การยอมรับและการชื่นชมของอุละมาอ์ต่ออิมามอันนะวะวีรีย์.....	99
3.3. บทบาทของอิมามอันนะวะวีรีย์.....	101
3.3.1 ด้านการเมือง.....	101
3.3.2 ด้านสังคม.....	104
3.3.3 ด้านศาสนา.....	107
3.3.4 ด้านการตะวะฮฺ (การเผยแผ่อิสลาม).....	108
3.4 การเสียชีวิตของอิมามอันนะวะวีรีย์.....	109
บทที่ 4 คุณลักษณะจริยธรรมของอิมามอันนะวะวีรีย์.....	110
4.1 จริยธรรมด้านการใช้ชีวิต.....	110
4.1.1 จริยธรรมของอิมามอันนะวะวีรีย์ ด้านอัซซุฮุด (الزُّهْد).....	110
4.1.2 จริยธรรมของอิมามอันนะวะวีรีย์ ด้านอัลว้ารอ (الْوَرَع).....	117
4.1.3 จริยธรรมของอิมามอันนะวะวีรีย์ ด้านอัลญุฮุด (الْجُهْد).....	119
4.1.4 จริยธรรมของอิมามอันนะวะวีรีย์ ด้านอัลอิบาดะฮ์ (الْعِبَادَةُ).....	125

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.2 จริยธรรมด้านการศึกษา.....	128
4.2.1 อัลอิคลาศ.....	128
4.2.2 อัลศอบร	130
4.2.3 อัลอัคลาภ.....	134
4.2.4 อัลมูญาฮะดะห์.....	138
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ.....	140
5.1 สรุปผลการวิจัย	140
5.1.1 ชีวประวัติอิมามอันนะวะวีย์.....	140
5.1.2 จริยธรรมอิมามอันนะวะวีย์ด้านการใช้ชีวิต.....	142
5.1.3 จริยธรรมอิมามอันนะวะวีย์ด้านการศึกษา.....	143
5.2 อภิปรายผล.....	146
5.3 ข้อเสนอแนะ.....	153
บรรณานุกรม.....	154
ภาคผนวก.....	162
ภาคผนวก ก ผลงานนิพนธ์ของอิมามอันนะวะวีย์.....	163
ภาคผนวก ข นิพนธ์ต้นฉบับ.....	185
ประวัติผู้เขียน.....	207

ตารางเปรียบเทียบพยัญชนะอาหรับ-ไทย
วิทยาลัยอิสลามศึกษา ฉบับปรับปรุง 2558

พยัญชนะอาหรับ	คำอ่าน	พยัญชนะไทย
ء , آ	อะลีฟ/ ฮัมซะฮฺ	อ ในกรณีเป็นพยัญชนะ และ อ ในกรณีเป็นตัวสะกดสุดท้าย
ب	บ่า	บ
ت	ต่า	ต
ث	ซ่า	ซ
ج	ญีม	ญ (จัญ ในกรณีเป็นตัวสะกด)
ح	ฮ่า	ฮ
خ	ค่อ	ค
د	ดาล	ด
ذ	ซาล	ซ
ر	ร่อ	ร
ز	ซัย	ซ
س	ซีน	ส มีข้อยกเว้น เช่น มูซา อีซา ยาซีน เป็นต้น
ش	ชีน	ช
ص	ศอด	ศ
ض	ฎอด	ฎ
ط	ฏอ	ฏ
ظ	ศอ	ศ
ع	อัยน	อ
غ	ฮัยน	ฮ
ف	ฟา	ฟ
ق	กอฟ	ก
ك	กาฟ	ก
ل	ลาม	ล
م	มีม	ม

พยัญชนะอาหรับ	คำอ่าน	พยัญชนะไทย
ن	นูน	น
ه	ฮาฮ์	ฮ ในกรณีเป็นพยัญชนะ และ ฮ์ ในกรณีเป็นตัวสะกดสุดท้าย
و	วาว	ว
ي	ยาฮ์	ย
الفتحة	อัลฟัตฮะฮฺ อ่านสระข้างบน	~ (ในกรณีมีตัวสะกด เช่น มัรวาน อาดัม ฯ) ะ, -ะะ อี ในกรณีมีตัวสะกด) ละสระในบางกรณี เช่น อะลี บะนี ฯ)
الكسرة	อัลกัศเราะฮฺ อ่านสระข้างล่าง	~
الضمة	อัฎฎุมมะฮฺ อ่านสระข้างหน้า	~
الفتحة الممدودة	อัลฟัตฮะฮฺ อัลมัมดูดะฮฺ	า (อ ในกรณีมีตัวสะกด เช่น อัลฟา ร็อบ ฯ)
الكسرة الممدودة	อัลกัศเราะฮฺ อัลมัมดูดะฮฺ	~
الضمة الممدودة	อัฎฎุมมะฮฺ อัลมัมดูดะฮฺ	~
ال-الشمسية	อลีฟ ลาม อัจซิมชียะฮฺ	อั-ตามด้วยพยัญชนะตัวแรกของคำต่อไป เช่น อัดดีน อัฎฎีน ฯ
ال-القمرية	อะลีฟ ลาม อัลเกาะมะรียะฮฺ	อัล ตามด้วยคำต่อไปโดยไม่ต้องเว้นวรรค เช่น อัลกูรอาน อัลลอฮฺ อัลอิสลาม ฯ
ة	ตาอ์มัรบูฎะฮฺ	ฮ์ เป็นเสียงเดียวกับ ฮฺ กรณีอ่านหยุดเป็นเสียง ฮ์ กรณีอ่านต่อเนื่องเป็นเสียง ต
ي	ยาฮ์ มุค็็อฟพะพะฮฺ	อ่านและสะกดตามการเขียน เช่น ฟิ
ي	ยาฮ์ นิสบะฮฺ หรือ ยาฮ์ มุซัดดะฮฺ	สะกดยาฮ์สองตัว เช่น ยยะ อัชฮาฟีอียะฮฺ

ตารางเปรียบเทียบอักษรอาหรับ-อังกฤษ

ของห้องสมุดรัฐสภาอเมริกา

พยัญชนะอาหรับ	คำอ่าน	พยัญชนะอังกฤษ
ا	อลีฟ	a
ب	บ๊า	b
ء	อัมชะฮฺ	'a, 'i, 'u
ت	ต๊า	t
ث	ษ๊า	th
ج	ญีม	j
ح	ห๊า	h
خ	ค่อ	kh
د	ดัล	d
ذ	ษัล	dh
ر	ร่อ	r
ز	ซาย	z
س	สีน	s
ش	ชีน	sh
ص	ศอด	s
ض	ฎอด	ḍ
ط	ฏ่อ	ṭ
ظ	ซุอ์	z
ع	อัยนุ	'a, 'i, 'u
غ	ฆอยนุ	gh
ف	ฟ๊า	f
ق	กอฟ	q
ك	กาฟ	k
ل	ลาม	l

พยัญชนะอาหรับ	คำอ่าน	พยัญชนะอังกฤษ
م	มีม	m
ن	นูน	n
ه	ฮ่าฮ์	h
و	วาว	w
ي	ย๊าฮ์	y
ة، ة	ตาฮ์	h,t
(الفتحة)	ا, آ, إ, إ	a ,ay, aw
(الفتحة الممدودة)	ا	ā
(الكسرة)	ا	i
(الكسرة الممدودة)	ا	ī
(الضمة)	ا	u
(الضمة الممدودة)	ا	ū
ال-الشمسية		al-_ (al-Tirmidhiy)
ال-القمرية		al-_ (al-'Islāmiyah)
الكسرة المشددة		iyy
الضمة المشددة		uww

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหาและปัญหา

จริยธรรมเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งต่อความสงบยั่งยืนของสังคม พฤติกรรมของมนุษย์ เชื่อมโยงผูกติดกับอุปนิสัยภายในเสมอ ในการทำให้ตนเองเป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือและถูกยอมรับในองค์ ความรู้นั้น ไม่ใช่เรื่องง่าย ซึ่งบรรดานักปราชญ์มุสลิมสมัยอดีต เผชิญกับอุปสรรคมากมายและแสดง บทบาทให้กับสังคมได้รับรู้ว่า การเป็นนักปราชญ์นั้น ต้องไม่กลัวกับบททดสอบทุกรูปแบบ ที่เข้ามา ประสบในชีวิต และสิ่งที่จะต้องมีความเข้มแข็งและความอดทน แสดงจุดยืนของตัวเองตามครรลอง ของศาสนา มีความรู้ต้องควบคู่กับจริยธรรมซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่จะต้องอยู่ในตัวตนสำหรับ นักปราชญ์ผู้ศรัทธาในอิสลาม เพราะจริยธรรมสำคัญมากในอิสลาม ถือว่าเป็นเครื่องประดับที่จะต้อง ติดตัวอยู่ตลอดโดยเฉพาะนักปราชญ์มุสลิม (Barmawi Umari, 1987 : 43)

อิสลามให้ความสำคัญ และเน้นหนักในเรื่องจริยธรรม เนื่องจากความบกพร่องของ จริยธรรมทำให้ต้องเผชิญกับปัญหาหอบด้าน ทั้งในขอบเขตของปัจเจกบุคคล สังคม รัฐบาลและ สถานการณ์ของโลก ปัจจุบันมีเรื่องราวและสิ่งที่น่าวิตกกังวลอย่างมากมาย ถ้าหากมีโอกาสท่องเที่ยวไปใน โลกนี้จะสังเกตว่าประชาชาติและเผ่าพันธุ์ต่างๆ ที่มีความแตกต่างหลากหลายเชื้อชาติและภูมิภาคใน ทุกมุมโลกต่างก็ได้รับความเจ็บปวดจากวิกฤตการณ์อย่างเดียวกัน คือ วิกฤติทางด้านจริยธรรม (อัब्ดุล ศาะมัด อัน-นัควีย, 2543 : 16)

ด้วยวิกฤติดังกล่าวอิสลามจึงให้ความสำคัญในเรื่องจริยธรรมอย่างมากมุสลิมต้อง เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่สังคมมีจริยธรรมอิสลามที่ดีงาม จรรยา มารยาท (หรืออัคลาฟ) ที่ดีถือเป็น เป้าหมายพื้นฐานแห่งศาสนอิสลาม ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾

(سورة القلم : 4)

ความว่า “และแท้จริง เจ้ามัน (มุฮัมมัด) อยู่บนจริยธรรมอัน ยิ่งใหญ่”

(สุเราะฮอัล-เกาะลัม : 4)

ความสำคัญของจริยธรรมนับว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญของมนุษย์ทุกคน หากคนใดขาดจริยธรรมอาจมีผลด้านลบต่อตนเองและสังคม สังคมที่ขาดจริยธรรม ย่อมเป็นสังคมที่วุ่นวายไร้ความสุข ดังจะพบได้จากวิกฤตจริยธรรมในวิชาชีพหลายแขนงในปัจจุบัน ทั้งในวงการวิชาชีพครู แพทย์ ตำรวจ ทหาร หรือนักการเมือง เป็นต้น เนื่องจากบุคคลเหล่านั้นไม่มีจรรยาบรรณในการประกอบอาชีพ และบกพร่องในเรื่องจริยธรรม ฉะนั้นจริยธรรมมีส่วนสำคัญที่จะนำความสุขและความเจริญก้าวหน้ามาสู่สังคม เพราะเมื่อคนในสังคมมีจริยธรรม จิตใจก็ย่อมสูงส่ง มีความบริสุทธิ์ใจ จะทำการใดก็ไม่ก่อให้เกิดความเสียหาย ไม่สร้างทุกข์แก่ตนเองและผู้อื่น เป็นบุคคลที่มีค่า มีประโยชน์ต่อสังคม ฉะนั้นทุกคนควรได้รับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมไปพร้อมๆ กัน (อับดุล เตะะมัด อั้น-นัควีย, 2543 : 15)

ปัจจุบันมีนักวิชาการมุสลิมมากมายที่มีความรู้ด้านศาสนาแต่พฤติกรรมทางด้านจริยธรรมยังบกพร่อง มีนักวิชาการที่เชี่ยวชาญความรู้ศาสนาในด้านต่างๆ เช่น อัลหะดีษ ฟิกฮ อรรถาธิบายกุรอาน หรือ ตัฟซีร์ และอื่นๆ เป็นต้น บุคคลเหล่านั้นมีจริยธรรมที่สูงส่งเหมือนกับท่านอิมามอันนะวะวีหรือไม้อันที่จริงแล้วมีอาจเปรียบเทียบได้ถึงระดับความรู้ระหว่างอุละมาอ์ปัจจุบันกับท่านอิมามอันนะวะวี หากจะเปรียบเทียบระหว่างจริยธรรมนักปราชญ์มุสลิมในยุคก่อนๆ กับปราชญ์มุสลิมในยุคปัจจุบัน คงจะเปรียบเทียบไม่ได้เลย เพราะปราชญ์มุสลิมอย่างท่านอิมามอันนะวะวี มีจริยธรรมเป็นที่ยอมรับตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน โดยเราสามารถสัมผัสได้จากงานนิพนธ์ของท่านหลายๆ เล่ม ที่ได้รับจากผู้เรียนทุกยุคทุกสมัย ส่วนด้านการใช้ชีวิตประจำวันของท่านก็ถือเป็นแบบอย่างด้านจริยธรรมอีกด้านหนึ่ง จากการศึกษาพบว่าท่านใช้ชีวิตแบบสมถะอยู่กินแบบง่ายๆ แต่ก็มีอิทธิพลด้านอาหารการกิน เครื่องอุปโภคบริโภคท่านจะระวังอย่างยิ่งกับสิ่งที่คลุมเครือ เพราะกลัวว่าจะเป็นของหะรอม แต่ถ้าเรามองพฤติกรรมนักปราชญ์ยุคปัจจุบันด้านการอุปโภคบริโภคเราจะพบว่าพวกเขาเหล่านั้นไม่เน้นหนักกับประเด็นนี้เลยเพราะไม่ถือเป็นเรื่องสำคัญในศาสนา ทำให้ผู้คนไม่รู้สึกรัศรัทธาต่อคำสอนของบุคคลเหล่านั้น นี่คือข้อแตกต่างที่เห็นได้ชัดเจนระหว่างนักปราชญ์มุสลิมในยุคก่อนกับยุคปัจจุบัน ดังหลักฐานจากหะดีษของท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

((إِنَّ الْحَلَالَ بَيْنٌ ، وَإِنَّ الْحَرَامَ بَيْنٌ ، وَبَيْنَهُمَا أُمُورٌ مُشْتَبِهَاتٌ لَا يَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ . فَمَنْ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ فَقَدْ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعَرْضِهِ . وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ وَقَعَ فِي الْحَرَامِ
((...

ความว่า “แท้จริงสิ่งที่อนุญาตนั้นชัดเจน และสิ่งที่ห้ามนั้นก็ชัดเจน แต่ในระหว่างทั้งสองนั้น มีประการที่สงสัยเกิดขึ้น ในกฎข้อบังคับของมัน และผู้คนโดยมากแล้ว ไม่ทราบความแน่นอนของมัน ฉะนั้น ผู้ใดที่กลัวว่าตัวของเขา จะตกเข้าไปอยู่ในสิ่งที่สงสัยแล้ว ก็จงให้ศาสนาของเขา และศักดิ์ศรีของเขา พ้นเสียจากตำหนิตีเดียณเกิด และผู้ใดได้ตกเข้าไปอยู่ในสิ่งหรือประการที่สงสัยแล้ว ก็เท่ากับเขาได้ตกเข้าไปอยู่ในสิ่งนั้น หรือประการที่ห้ามแล้ว...”

(บันทึกโดย al-Bukhari, 1993 : 52)

จะเห็นได้จากหะดีษข้างต้นว่าอิสลามให้ความสำคัญกับเรื่องอุปโลกบรีโลกเป็นอย่างไร โดยส่งเสริมให้อุปโลกแต่สิ่งเหลวและห้ามเด็ดขาดจากสิ่งทีหะรอมและสิ่งคลุมเครือ

สำหรับเยาวชนมุสลิมที่ศึกษาหาความรู้ ช่วงวัยแห่งการศึกษานั้น เยาวชนยังด้อยในเรื่องจริยธรรม หลายๆ ด้าน เช่น ความอดทน ความทุ่มเทขยันมันเพียร การมีมารยาทต่อครูบาอาจารย์เพราะประการหลังทำให้เกิดความสับสนคือ องค์ความรู้ และความอดทนถือเป็นจริยธรรมที่ยิ่งใหญ่ที่จะต้องฝึกให้มีในหัวใจ ถ้าหากปราศจากสิ่งนี้แล้วก็จะส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้บุคคลนั้นได้ไม่ว่าในเรื่องการศึกษาหรือชีวิตส่วนตัวถ้าไม่มีคุณลักษณะอันนี้ก็จะทำให้เกิดความล้มเหลวและไม่ประสบความสำเร็จในที่สุด

นักปราชญ์มุสลิมที่มีชื่อเสียงในศาสตร์อิสลามนั้นมีมากมายผู้วิจัยได้เลือกท่านอิมามอันนะวะวีเป็นหัวข้อศึกษา ท่านเป็นนักปราชญ์ที่มีความเชี่ยวชาญในทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านอัลหะดีษ ตัฟสีร์ ฟิกฮ์ ภาษาศาสตร์ เป็นต้น แต่สิ่งหนึ่งที่เป็นที่ถูกกล่าวขานในหมู่นักปราชญ์ทุกยุคทุกสมัย คือ ด้านจริยธรรมของท่าน ท่านเป็นผู้รู้และเป็นผู้ที่มีจริยธรรมในเวลาเดียวกัน ทำให้งานเขียนของท่านถูกแพร่หลายไปทั่วทุกสารทิศ แม้กระทั่งในเอเชียอาคเนย์ก็ยังมีหนังสือของท่านที่ถูกนำมาเป็นตำราเรียนในสถานศึกษาตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน ท่านอิมามอัชชูตัยยกกล่าวว่า “อิมามอันนะวะวีเป็นผู้นำในยุคของท่านด้านความรู้ศาสนาและความเคร่งครัดต่ออัลลอฮ์ เป็นจริงที่โบกสะบัดเหนือผู้ใดทั้งปวง...อุทิศตัวเองเพื่อศาสนาไม่เคยทำเรื่องไร้สาระในชีวิต...” (al Suyuti, 1988 : 26-27) แต่ผู้วิจัยเลือกศึกษาท่านอิมามอันนะวะวีในประเด็นที่ว่าด้วยจริยธรรมของท่าน ผู้วิจัยเล็งเห็นความสำคัญของจริยธรรม ซึ่งความเชื่อถือของบุคคลหนึ่งบุคคลใดก็ตามในการปราศรัยหรือบรรยาย จะต้องมีการจริยธรรมที่เป็นรูปธรรมด้วยมิฉะนั้นความเชื่อถือจะไม่เป็นที่ยอมรับในสายตาผู้คน ท่านอิมามนะวะวีมีคุณลักษณะทางด้านจริยธรรมที่โดดเด่นหลายประการ ดังนี้

คุณลักษณะประการแรก คือ “อซซุฮุด” (al Zuhd) หมายถึง ไม่ต้องการความสุขสบายทางโลก ท่านอิบนุลอฏฏิอออร์¹ กล่าวว่า ท่านซัยค์ อัลอารีฟ อัลมุฮักกิก อิบุ अबดุลฮะลิม มุฮัมมัด อัลอัคมีนีย กล่าวแก่นั่นว่า "ท่านซัยค์มุหฺยิดดีน (อันนะวะวีย์) ได้ดำเนินตามแนวทางของเหล่าศอหาบะฮ์นบี ซึ่งในยุคสมัยนี้ฉันไม่เคยทราบเลยว่าจะมีบุคคลหนึ่งบุคคลใดที่ดำเนินตามแนวทางของศอหาบะฮ์ได้ดีไปกว่าซัยค์มุหฺยิดดีนอันนะวะวีย์ (al-Suyuti, 1988 : 45 - 47) บรรดานักเขียนเกี่ยวกับเรื่อง “อัตรุฎมัล อันนะวะวีย์” ได้เห็นพ้องต้องกันว่าท่านอิมามอันนะวะวีย์คือผู้นำบรรดาปราชญ์ทั้งหลายด้านความ “ซุฮุด” ท่านอัสสุบกีย (al Subkiy) ได้กล่าวว่า “อิมามอันนะวะวีย์ เป็นที่หนึ่งแบบอย่างด้านจริยธรรมและเป็นต้นแบบของบรรดานักสมณะ” (Zafir Hasan bin al Jabaan, 2008 : 22 - 23)

คุณลักษณะประการที่สอง คือ “อัลวาร์อ” (al war‘a) หมายถึง เกรงครัดมากและละทิ้งสิ่งกลุ่มเครือ ท่านอิมามอันนะวะวีย์นั้นเป็นบุคคลที่เกรงครัดมากและพิถีพิถันทุกเรื่องโดยเฉพาะเรื่องอุปโภคบริโภค สิ่งที่คุณกลุ่มเครือช่วงที่ท่านอิมามนะวะวีย์อาศัยอยู่ที่เมืองดามัสกัสท่านจะไม่รับประทานผลไม้ที่ปลูกในเมืองนี้ เนื่องจากส่วนใหญ่แล้วเนื้อที่ ณ เมืองดามัสกัสเป็นดินวากัฟ² (waqaf) แต่ปัจจุบันกลายเป็นที่ดินส่วนบุคคลไปแล้ว (al-Suyuti, 1988: 46) ท่านอิมามนะวะวีย์จะรับประทานอาหารแค่มื้อเดียวคือก่อนละหมาดซุฮฺอีและดื่มน้ำแค่ครั้งเดียวเป็นการทานซาฮอร์และกลางวันท่านจะถือศีลอด (Zafir Hasan bin al Jabaan, 2008 : 8)

คุณลักษณะประการที่สาม คือ “อัลอิบาดะฮ์” (al ‘Ibadah) หมายถึง การปฏิบัติศาสนกิจ อิบนุ อัลอะฏอออร์ (Ibn al-Atar) ได้กล่าวว่า “อิมามอันนะวะวีย์ อยู่กับการอ่านอัลกุรอานและรำลึกถึงอัลลอฮ์ ﷻ ตลอดเวลา” ท่านอาบู अबดุลลอฮฺ อิบนุ อะบีย อัลฟัตหีย ได้กล่าวกับท่านอิบนุ อัลอะฏอออร์ ว่า “ฉันได้เดินผ่านมัสยิดมุฮะวีย์⁴ เห็นท่านอิมามอันนะวะวีย์ ยืนละหมาดอยู่ที่เสาในที่มีดิน มัสยิด และท่านก็อ่านอายะห์ อัลกุรอาน ท่อนหนึ่ง คือ ﴿وَقَفُّوْهُمْ إِنْهُمْ مَسْئُوْنٌ﴾⁵ ความว่า “และจงยับยั้งพวกเขาไว้ เพราะพวกเขาจะต้องถูกสอบสวน” ท่านอ่านอายะห์อัลกุรอานประโยคหนึ่งเหมือนกับว่ากำลังรำพึงถึงอัลลอฮ์ ﷻ โดยแก่นแท้ของอายะห์ดังกล่าวฉันไม่สามารถเข้าใจได้นอกจากอัลลอฮ์ ﷻ ผู้ทรงรู้ยิ่ง” (al-Suyuti, 1988 : 44) ท่านอัสซะฮะบีย ได้กล่าวว่า “ท่านอิมามอันนะวะวีย์นั้นถือศีลอดตลอดทั้งปี และท่านอิมามอันนะวะวีย์เปรียบเสมือนมหาสมุทรแห่งความรู้ และท่านเป็นบุคคลที่ไม่ต้องการความร่ำรวย ชอบใช้ชีวิตแบบสามัญชนธรรมดาและมีความเพียงพอกับปัจจัย

¹ อิบนุ อัลอะฏอออร์ ท่านมีนามว่า อาลาอูดดีน บิน อัลอะฏอออร์ ท่านเกิดที่เมืองดามัสกัส ประเทศซีเรีย (al-Suyuti, 1988 : 28)

² ที่ดินวากัฟ หมายถึง ที่ดินอุทิศบริจาคให้เป็นของส่วนกลาง

³ ท่านเป็นสหทัยกับท่านอิบนุ อัลอะฏอออร์ ศิษย์ของอิมามอันนะวะวีย์

⁴ เป็นมัสยิดกลางตั้งอยู่ที่เมืองดามัสกัส ประเทศซีเรีย

⁵ ซูเราะห์ อัล ชอฟฟาต (al Shoffat) อายะห์ ที่ 24.

ทางโลกที่มีอยู่” ท่านอซซะฮะบียี (al Zahabiyy) ได้กล่าวอีกว่า “ท่านอิมามอันนะวะวียีถูกแต่งตั้งให้เป็นผู้นำของคณะดาร์ฮัดฮิส (Daru al Hadhis) ท่านมิใช่คนหูเบาที่จะฟังข้อมูลข่าวสารที่เป็นคำพูดมาจากราชสำนักและท่านไม่บริโภคข้อมูลเหล่านั้น เว้นแต่บางครั้งที่ท่านอาจฟังคำแนะนำจากบิดาของท่าน และท่านจะไม่รับสิ่งของที่เป็นของขวัญหรือของที่ระลึกจากผู้ใด และท่านจะรับฟังเฉพาะคนที่เคร่งในศาสนาเป็นคนที่มิมีอะริฟะห์ต่ออัลลอฮ์ ﷻ และเป็นคนน่าเชื่อถือ” (al-Suyutiyy, 1988 : 48)

คุณลักษณะประการที่สี่ คือ “อัศศอบรฺ” (al Ṣabr) หมายถึง มีความอดทน ท่านอิมามอันนะวะวียี เกิดในครอบครัวที่ยากไร้ฐานะทางบ้านมีอาชีพทำสวน ช่วงวัยแห่งการศึกษาท่านต้องอดทนต่ออุปสรรคมากมาย ท่าน อิบน์ อัลอะกฏอโรได้กล่าวว่า “ท่านอิมามอันนะวะวียี ในช่วงที่วัยเรียน ท่านจะหมกหมุ่นอยู่แต่กับการอ่านหนังสือและศึกษาความรู้” (al-Suyutiyy, 1988 : 42) ท่านอิมามนะวะวียีใช้ชีวิตเรียบง่ายช่วงที่ท่านอพยพไปศึกษาที่เมืองดามัสกัสท่านอาศัยอยู่หอพักธรรมดา ใช้เวลากับการเรียนศึกษาหาความรู้และอ่านหนังสือ การแต่งกายมีเพียงไม่กี่ชุดเป็นชุดเก่าๆ ไม่มีความต้องการที่จะมีเสื้อผ้าใหม่ๆ สวมใส่ตามค่านิยมของคนทั่วไป ท่านเป็นระดับปราชญ์ที่มีชื่อเสียงและมีความเฉลียวฉลาดเป็นผู้ที่ถ่อมตนไม่โอ้อวดและมีความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ﷻ ท่านอิมามนะวะวียีเรียนหนังสือแต่ละวันสิบสองวิชากับบรรดาคณาจารย์สิบสองท่านซึ่งบ่งบอกถึงความพยายามและความขยันหมั่นเพียรกับการศึกษา (Ibn al ‘Atār, n.d. : 51)

ผู้วิจัยเห็นว่าท่านอิมามอันนะวะวียี เป็นปราชญ์ที่มีจริยธรรมอิสลามที่น่ายกย่องไม่ว่าจริยธรรมด้านการใช้ชีวิตความเป็นอยู่ มีความพอเพียง พิถีพิถันและรอบคอบในเรื่องอาหารการกิน และจะปลีกตัวเองจากการใช้ชีวิตที่ฟุ้งซ่านให้อยู่อย่างขัดสน เช่น ขัดสนเรื่องอาหารการกิน ขัดสนในเรื่องของเสื้อผ้า และทุกสภาพความเป็นอยู่ ท่านจะไม่แต่งกายด้วยเสื้อผ้าดีๆ แต่จะสวมเสื้อผ้าทอที่ยาบ บ่งบอกว่าการใช้ชีวิตแบบเรียบง่ายของท่านอิมามอันนะวะวียี ในขณะที่ด้านการศึกษา ท่านเป็นบุคคลที่จริงจังกับการศึกษาเล่าเรียนและชอบอ่านหนังสือ ท่านจะไม่รับประทานอาหาร เว้นแต่แค่มื้อเดียวหลังละหมาดอิซาอ์ แต่จะอยู่กับการอ่านหนังสือและทบทวนเนื้อหาวิชาการซึ่งด้วยการทุ่มเทกับการอ่านหนังสือและท่องจำจนท่านเลยกลายเป็นนักปราชญ์ที่ชำชองและเชี่ยวชาญทุกแขนงสาขาวิชาและมีความจำที่เป็นเลิศ

งานวิจัยนี้จะศึกษาเรื่องจริยธรรมของอิมามอันนะวะวียีด้านการใช้ชีวิต และด้านการศึกษา การวิจัยในประเด็นดังกล่าวถือว่ามีประโยชน์เพราะปัจจุบันเกิดวิกฤติด้านจริยธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมทุกชนชั้น วิกฤติที่เกิดกับเยาวชนนักศึกษามุสลิม วิกฤติศรัทธาในวงการวิชาชีพต่างๆ เช่น วิชาชีพครู แพทย์ ตำรวจ ทหาร หรือนักการเมือง เป็นต้น แม้กระทั่งผู้นำในชุมชนมุสลิมก็ยังประสบกับวิกฤติดังกล่าว ดังนั้นงานวิจัยในประเด็นนี้สามารถนำมาเป็นแนวทางและแบบอย่างให้กับนักศึกษานักวิชาการและผู้นำหรือนักปกครอง เนื่องจากมีผู้คนจำนวนมากที่เข้าใจประวัติของ

ท่านอิมามอันนะวะวีย์ ซึ่งท่านเป็นปราชญ์ที่รู้จักแพร่หลายในโลกมุสลิม อิมามอันนะวะวีย์มีจริยธรรมด้านการใช้ชีวิตอย่างไร ซึ่งจะศึกษาวิถีการดำเนินชีวิตของอิมามอันนะวะวีย์ในฐานะผู้รู้ที่ยิ่งใหญ่คนหนึ่งในประวัติศาสตร์อิสลามที่ถูกขนานนามว่าเป็น “กุดวะตุน” (Qudwatun) คือ ต้นแบบของจริยธรรมที่ดี และท่านอิมามอันนะวะวีย์มีจริยธรรมด้านการศึกษาอย่างไร ที่ส่งผลให้ท่านประสบความสำเร็จ ซึ่งจะศึกษารูปแบบการแสวงหาความรู้ของอิมามอันนะวะวีย์ที่มีความโดดเด่นพิเศษเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะศึกษาประวัติของอิมามนะวะวีย์ในด้านจริยธรรม คือ ด้านการใช้ชีวิต และด้านการศึกษาแสวงหาความรู้เพื่อเป็นแบบอย่างให้กับสังคมมุสลิมโดยเฉพาะสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เนื่องด้วยประชาชนส่วนใหญ่จบการศึกษาจากสถาบันปอเนาะและคุ้นเคยกับการศึกษาหนังสือตำราที่แต่งโดยท่านอิมามนะวะวีย์และมีความเลื่อมใสแนวทางมัซฮับฮาฟีอีย์ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมมุสลิมที่จะนำแบบอย่างด้านจริยธรรมของอิมามนะวะวีย์ไปสู่แนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตเพื่อให้มีคุณธรรมจริยธรรมอันดีงามต่อไป

1.2 อัลกุรอาน อัลหะดีษ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อิสลามเป็นระบอบการดำเนินชีวิตที่มุ่งขัดเกลาจิตใจให้ผ่องแผ้ว บนพื้นฐานแห่งการมีจริยธรรมที่ดี ซึ่งนำไปสู่ความสุขของบุคคล และสังคม ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า (Hussein Bahreise, 1981 : 30) ในการศึกษาเรื่องคุณธรรมจริยธรรมนั้น ผู้วิจัยได้รวบรวมเนื้อหาจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ดังนี้

1.2.1 อัลกุรอานเกี่ยวกับจริยธรรม

1.2.1.1 อัลลอฮ์ ﷻ ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของท่านเราะซูลุลลอฮ์ ﷺ เกี่ยวกับจริยธรรม (อัคลาก) ในฐานะที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นศาสนทูตของอัลลอฮ์ ﷻ ดังโองการที่ว่า

﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾

(سورة القلم : 4)

ความว่า “และแท้จริง เจ้ามัน (มุฮัมมัด) อยู่บนจริยธรรมอันยิ่งใหญ่”

(สุเราะฮ์อัล-เกาะลัม : 4)

ด้วยหลักฐานข้างต้นการแต่งตั้งท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นศาสนาทูตนอกจากจะเป็นผู้ทำหน้าที่เผยแพร่วรรณกรรม ยังมีหน้าที่อบรมและปลูกฝังจริยธรรมแก่มวลมนุษยชาติ ด้วยการเผยแพร่วรรณกรรมแบบอย่างจริยธรรมที่ดีงาม และแสดงให้เห็นถึงแก่นแท้ของศาสนา คือ การมีจริยธรรมอันดีงาม

1.2.1.2 หลักการของศาสนาอิสลามมีความสัมพันธ์กับจริยธรรม ดังพระดำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ว่า

﴿لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ
وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ
وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَءَاتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ
وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ
وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَءَاتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا
عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ
أُولَٰئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ﴾

(سورة البقرة : 177)

ความว่า “หาใช่คุณธรรมไม่ การที่พวกเจ้าผินหน้าของพวกเจ้าไปทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตกแต่ทว่าคุณธรรมนั้นคือผู้ที่ศรัทธาต่ออัลลอฮ์ และวันปรโลก และศรัทธาต่อมลาอิกะฮ์ ต่อบรรดาคัมภีร์และนบีทั้งหลาย และบริจาครทรัพย์ทั้งๆ ที่มีความรักในทรัพย์นั้น แก่บรรดาญาติที่สนิทและบรรดาเด็กกำพร้า และแก่บรรดาผู้ยากจนและผู้ที่อยู่ในการเดินทาง และบรรดาผู้ที่มาขอและบริจาคนในการไถ่ทาส และเขาได้ดำรงไว้ซึ่งการละหมาด และชำระซะกาต และ(คุณธรรมนั้น) คือบรรดาผู้ที่รักษาสัญญาของพวกเขาโดยครบถ้วน เมื่อพวกเขาได้สัญญาไว้ และบรรดาผู้ที่อดทนในความทุกข์ยาก และในความเดือดร้อน และขณะต่อสู้ในสมรภูมิ คนเหล่านี้แหละคือผู้ที่พูดจริง และคนเหล่านี้แหละคือผู้ที่มีความยำเกรง”

(สุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ : 177)

จากหลักฐานข้างต้น การศรัทธา หมายถึง การมีคุณธรรม อันเป็นคุณลักษณะทางจริยธรรม ดังนั้นหลักการของศาสนาอิสลามมีความสัมพันธ์กับจริยธรรมทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา ศรัทธา และด้านการปฏิบัติศาสนกิจ การปฏิบัติตามสัญญาที่ได้ให้ไว้ และความอดทนอดกลั้นต่อบททดสอบต่างๆ ผู้ศรัทธาจะต้องพัฒนาการชีวิตของเขาให้สัมพันธ์กับจริยธรรมในทุกสถานภาพ จิตศรัทธาที่มั่นคง การรำลึกถึงพระผู้เป็นเจ้า และการตั้งมั่นให้ตนเองอยู่ภายใต้การคุ้มครองของพระองค์เหล่านี้ เป็นต้น

1.2.1.3 การปฏิบัติศาสนกิจ ถือเป็นจริยธรรมอย่างหนึ่ง เพราะการละหมาดสามารถยับยั้งจากการกระทำที่ไม่ดีและน่ารังเกียจ ตามคำบัญชาใช้ของอัลลอฮ์ ﷻ ดังคำตรัสที่ว่า

﴿إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ﴾

(سورة العنكبوت : 45)

ความว่า “แท้จริงการละหมาด นั้นจะยับยั้งการทำลามกและความชั่ว และการรำลึก ถึงอัลลอฮ์นั้น ยิ่งใหญ่มาก และอัลลอฮ์ทรงรอบรู้สิ่งที่พวกเจ้ากระทำ”

(สุเราะฮ์อัลอันกะบูต : 45)

และในเรื่องการบริจาค (ซะกาต) เพื่อให้หัวใจเกิดความบริสุทธิ์จากความตระหนี่ และความเห็นแก่ตัว อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا﴾

(سورة التوبة : 103)

ความว่า “(มุฮัมมัด) เจ้าจงเอาส่วนหนึ่งจากทรัพย์สิน สมบัติของพวกเขาเป็นทาน เพื่อให้พวกเขาบริสุทธิ์ และล้างมลทินของพวกเขาด้วยส่วนตัวที่เป็นทานนั้น”

(สุเราะฮ์อัตเตาบะฮ์ : 103)

1.2.1.4 ความบริสุทธิ์ใจ (อิคลาศ) ก็เป็นอีกคุณลักษณะหนึ่งของผู้ศรัทธาที่มีความสัมพันธ์กันเรื่องจริยธรรม ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا
الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقِيَمَةِ﴾

(سورة البينة : 5)

ความว่า “และพวกเขามีได้ถูกบัญชาให้กระทำอื่นใดนอกจากเพื่อเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์เป็นผู้มีเจตนาบริสุทธิ์ในการภักดีต่อพระองค์ เป็นผู้อยู่ในแนวทางที่เที่ยงตรงและดำรงการละหมาด และจ่ายซะกาต และนั่นแหละคือศาสนาอันเที่ยงธรรม”

(สุเราะฮ์อัลบัยยีนะฮ์ : 5)

1.2.1.5 ความรู้สึกรับผิดชอบต่อภาระหน้าที่ โดยมีความตระหนักอยู่เสมอว่า ความรับผิดชอบนั้นจะต้องถูกสอบสวนในโลกหน้าก็ถือเป็นจริยธรรมเช่นกัน อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَلْتَسْأَلْنِ عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾

(سورة النحل : 93)

ความว่า “และแน่นอนพวกเจ้าจะถูกสอบสวนถึงสิ่งที่พวกเจ้าได้กระทำไว้”

(สุเราะฮ์อัลนะฮ์ลียะฮ์ : 5)

1.2.1.6 การให้เกียรติต่อบิดามารดาก็ถือเป็นจริยธรรมที่จะต้องปฏิบัติเช่นกัน ดังที่โองการของอัลลอฮ์ ﷻ ได้กล่าวว่า

﴿وَأَحْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ
أَرْحَمُهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا﴾

(سورة الإسراء : 24)

ความว่า “และจงนอบน้อมแก่ท่านทั้งสอง ซึ่งการถ่อมตน เนื่องจากความเมตตา และจงกล่าวว่า “ข้าแต่พระเจ้าของฉัน ทรงโปรดเมตตาแก่ท่านทั้งสองเช่นที่ทั้งสองได้เลี้ยงดูฉันเมื่อเยาว์วัย”

(สุเราะฮ์อัลอิสรอ : 24)

1.2.1.7 การเสียสละเพื่อผู้อื่น ในอิสลามนั้น ก็ถือเป็นอีกหนึ่งจริยธรรมที่ผู้ศรัทธาพึงมี ดังโองการของอัลลอฮ์ ﷻ ที่มีอยู่ว่า

﴿ وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْتُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شَحْنًا نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴾

(سورة الحشر : 9)

ความว่า “และบรรดาผู้ที่ได้ตั้งหลักแหล่งอยู่ที่นครมะดีนะฮ์ (ชาวอันศอร) และพวกเขาศรัทธาก่อนหน้า การอพยพของพวกเขา (ชาวมุฮัจญิรีน) พวกเขารักใคร่ผู้ที่อพยพมายังพวกเขา และจะไม่พบความต้องการหรือความอิจฉาอยู่ในทรวงอกของพวกเขาในสิ่งที่ได้ถูกประทานให้และให้สิทธิผู้อื่นก่อนตัวของพวกเขาเองถึงแม้ว่าพวกเขายังมีความต้องการอยู่มากก็ตาม และผู้ใดปกป้องการตระหนี่ที่อยู่ในตัวของเขาชนเหล่านั้นพวกเขาเป็นผู้ประสบความสำเร็จ”

(สุเราะฮ์อัลหัจร์ : 9)

จากการศึกษาตัวบทอัลกุรอานข้างต้น สรุปได้ว่า จริยธรรมนั้นจะควบคู่กับบทบัญญัติต่างๆ อยู่เสมอ เพราะฉะนั้น จริยธรรมในอิสลามจึงเป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตปัจเจกบุคคลและสังคมมีความสงบสุขและความเจริญก้าวหน้า (Hasan Ibn Ali, 2002 : 4) เมื่อบุคคลใดปฏิบัติตามคำสั่งใช้ที่เป็นบทบัญญัติก็เท่ากับว่าบุคคลนั้นได้ประพฤตินำเรื่องของคุณธรรมและจริยธรรมไปพร้อมๆ กัน ถ้าทุกคนปฏิบัติเหมือนกันสังคมและประเทศชาติก็จะประสบกับความผาสุก

1.2.2 อัลหะดีษเกี่ยวกับจริยธรรม

1.2.2.1 จริยธรรม (อัคลาq) ของท่านเราะสูล ﷺ

จริยธรรม (อัคลาq) ในอิสลาม เป็นคำที่แสดงถึงรากฐาน หรือหลักการดำเนินชีวิตของมนุษย์ โดยเรียนรู้จริยธรรมที่ดิงามของท่านเราะสูล ﷺ ผู้ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นแบบอย่างจากอัลลอฮ์ ﷻ ดังที่ท่านเราะสูล ﷺ ได้กล่าวไว้

((إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ صَالِحَ الْأَخْلَاقِ))⁶

(أخرجه أحمد، 1978 : 8952)

ความว่า “แท้จริงแล้วข้าได้ถูกส่งมา เพื่อเสริมสร้างจริยธรรม ดิงามให้สมบูรณ์”

(บันทึกโดย Ahmad, 1978 : 8952)

อัลลอฮ์ ﷻ ได้เลือกท่านเราะสูล ﷺ เพื่อเป็นแบบอย่างให้กับปวงบ่าวของพระองค์ เพราะความสมบูรณ์ของการศรัทธาจะต้องคู่กับจริยธรรมที่ดิงาม ตามที่ท่านเราะสูล ﷺ ได้กล่าวไว้ว่า

((أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا))⁷

(أخرجه أبو داود، 1986 : 4062)

ความว่า “ผู้ที่มีความศรัทธาสมบูรณ์ที่สุด คือผู้มีจริยธรรม สูงส่งที่สุด”

(บันทึกโดย Abū Dawūd, 1986 : 4062)

และท่านเราะสูล ﷺ ได้กล่าวไว้ว่า

((الْبِرُّ حُسْنُ الْخُلُقِ))

(أخرجه مسلم، 1981 : 6681)

ความว่า “ความดีนั้น คือ จริยธรรมที่ดิงาม”

(บันทึกโดย Muslim, 1981 : 6681)

⁶ อัลอัลบานีย์ ระบุว่า เป็นหะดีษศอฮิฮ, (al-Albaniy, 1995 : 1/75)

⁷ อัลอัลบานีย์ ระบุว่า เป็นหะดีษชะฮัน ศอฮิฮ, (al-Albaniy, 1995 : 1/284)

1.2.2.2 ท่านนบี ﷺ จะโน้มน้าวให้เศาะฮาบะฮฺ ﷺ และประชาชาติของท่านให้ประพฤติปฏิบัติจริยธรรมอันดีงาม ดังที่ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

((إِنَّ مِنْ أَحَبِّكُمْ إِلَيَّ وَأَقْرَبِكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَحْسَنُكُمْ أَخْلَاقًا))⁸

(أخرجه الترمذي، 2003 : 2018)

ความว่า “แท้จริงบุคคลที่เป็นที่รัก และมีตำแหน่งใกล้ชิดฉันในวันแห่งการพิพากษา คือบุคคลที่มีจริยธรรมสูงส่งจากพวกท่าน”

(บันทึกโดย al Thirmidhiy, 2003 : 2018)

1.2.2.3 คุณลักษณะต่างๆ ที่บ่งบอกถึงการมีจริยธรรมและคุณธรรมความดีมีดังนี้

1) การมีมารยาทที่ดีงามจะมีระดับชั้นเทียบเท่าผู้ถือศีลอดและละหมาดยามค่ำคืน ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวว่า

((إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيُذْرِكُ بِحُسْنِ خُلُقِهِ دَرَجَةَ الصَّائِمِ الْقَائِمِ))⁹
(أخرجه أبو داود، 1995 : 4798)

ความว่า “แท้จริงแล้วผู้ศรัทธาคนหนึ่งที่มีมารยาทอันดีงามจะมีระดับชั้นเทียบเท่ากับผู้ถือศีลอดและผู้ละหมาดในเวลากลางคืน”

(บันทึกหะดีษโดย Abū Dāwūd, 1995 : 4798)

2) ความสุภาพ (อัลหิลมุ) เป็นคุณลักษณะสำคัญ ซึ่งอัลลอฮ์ ﷻ ทรงรัก ท่านเราะฮ์ลุส ﷺ ได้กล่าวแก่ ท่านอับดุล ก๊อยซุ ﷺ ว่า

((إِنَّ فِيكَ خَصْلَتَيْنِ يُحِبُّهُمَا اللَّهُ الْحِلْمُ وَالْأَنَاءُ))

(أخرجه مسلم، 2002 : 5053)

⁸ อัลอัลบานีย์ ระบุว่า เป็นหะดีษคอฮ็อย, (al-Albaniy, 1995 : 1/791)

⁹ อัลอัลบานีย์ ระบุว่า เป็นหะดีษคอฮ็อย, (al-Albaniy, 1988 : 1/1932)

ความว่า “แท้จริงในตัวของท่านนั้น มีสองสิ่งที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงรักนั่นคือ ความโอบอ้อมอารีและจิตใจที่เยือกเย็น”

(บันทึกโดย Muslim, 2002 : 5053)

3) มีความนอบน้อม ถ่อมตน ไม่หยิ่งยโส โอ้อวด

การนอบน้อมถ่อมตน ไม่หยิ่งยโส โอ้อวด เป็นคุณลักษณะที่ด้งาม โดยเฉพาะ ผู้ที่เป็นมุสลิมจะต้องมีคุณลักษณะดังกล่าวนี้เพื่อความสมบูรณ์ของความศรัทธา

ดังที่ท่านเราะสูล ﷺ ได้กล่าวว่า

((إِنَّ اللَّهَ أَوْحَى إِلَيَّ أَنْ تَوَاضَعُوا حَتَّى لَا يَفْخَرُ أَحَدٌ عَلَيَّ أَحَدٍ
وَلَا يَبْغِي أَحَدٌ عَلَيَّ أَحَدٍ))

(أخرجه مسلم، 1981 : 2865)

ความว่า “ท่านนบีได้กล่าวว่า แท้จริงอัลลอฮ์ ﷻ ได้วะห์ยูให้กับฉันว่า สู้เจ้าต้องมีคุณลักษณะนอบน้อม ถ่อมตน จนกระทั่งว่าคนหนึ่งจากสผู้เจ้าไม่ยิงยะโสต่อบุคคลใด และไม่บุรุษเกินขอบเขต”

(บันทึกโดย Muslim, 1981 : 2865)

4) มีความอดกลั้นและให้อภัย

ความอดทนและการให้อภัยเป็นคุณลักษณะที่สำคัญที่เป็นจุดเด่นแสดงถึงการมีจริยธรรมในตัวของผู้ศรัทธา ดังมีรายงานว่ามีชาวอันศ็อรไปหาท่านนบี ﷺ เพื่อขอปัจจัยยังชีพหลายครั้งท่านนบี ﷺ ก็ให้ปัจจัยยังชีพดังกล่าว จนไม่เหลือเก็บไว้ กระนั้น ท่านนบี ﷺ ก็ไม่แสดงอาการรังเกียจแต่อย่างใด หน้าซ้ำยังให้อภัยแก่พวกเขาพร้อมสอนเตือนว่าให้ยับยั้งการขอจากผู้อื่นและให้ออดทน ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

((عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ، أَنَّ نَاسًا مِنَ الْأَنْصَارِ
سَأَلُوا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ، فَأَعْطَاهُمْ. ثُمَّ سَأَلُوهُ فَأَعْطَاهُمْ
حَتَّى إِذَا نَفِدَ مَا عِنْدَهُ قَالَ: مَا يَكُنْ عِنْدِي مِنْ خَيْرٍ
فَلَنْ أَدَّخِرَهُ عَنْكُمْ. وَمَنْ يَسْتَعْفِفْ يُعِفَّهُ اللَّهُ وَمَنْ

يَسْتَعْنِ بِغِنَاهِ اللَّهُ. وَمَنْ يَصْبِرْ يُصَبِّرْهُ اللَّهُ. وَمَا أُعْطِيَ
أَحَدٌ مِنْ عَطَاءٍ خَيْرٌ وَأَوْسَعٌ مِنَ الصَّبْرِ))

(أخرجه البخاري، 1993 : 1469)

ความว่า “จากท่านอบีซาอิด อัลคุดรี رضي الله عنه มีชาวอันคีอรไป
หาท่านนบี ﷺ เพื่อขอปัจจัยยังชีพ ท่านนบี ﷺ ก็ให้
หลังจากนั้นก็มาขออีกท่านนบี ﷺ ก็ให้ปัจจัยยังชีพดังกล่าว
จนไม่เหลือเก็บไว้ ท่านนบี ได้กล่าวว่า สิ่งที่ผมมี ฉันจะให้คุณ
จนหมดไม่ขอเก็บไว้เลย ผู้ใดไม่แบมือขอจากผู้อื่นอัลลอฮ์ ﷻ
จะให้จิตใจของเขาสูงส่ง และผู้ใดเพียงพอในสิ่งที่ตนมี
อยู่อัลลอฮ์ ﷻ จะให้เขาร่ำรวย และผู้ใดอดทนอัลลอฮ์ ﷻ
จะประทานความอดทนให้กับเขา ไม่มีการให้สิ่งใดที่ยิ่งใหญ่ไป
กว่าการให้ความอดทน (ให้บังเกิดในจิตใจ)”

(บันทึกโดย al Bukhariy, 1993 : 1469)

5) มีความเมตตาสงสาร

ความเมตตาสงสารคือคุณลักษณะที่ดีเพราะเป็นคุณลักษณะที่มี
อยู่ ณ อัลลอฮ์ ﷻ ต่อปวงบ่าวของพระองค์ และท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ก็ได้กล่าวไว้ในหะดีษ ดังนี้

((الرَّاحِمُونَ يَرْحَمُهُمُ الرَّحْمَنُ إِرْحَمُوا أَهْلَ الْأَرْضِ
يَرْحَمَكُم مِّنْ فِي السَّمَاءِ))¹⁰

(أخرجه أبو داود، 1986 : 4937)

ความว่า “บรรดาผู้เมตตาคนนั้น เขาจะได้รับ ความเมตตา
จากอัลลอฮ์ ﷻ สุเจ้าจงเมตตาต่อสรรพสิ่งที่อยู่บนพื้นพิภพ
(คือมัตถุกสิ่งที่ถูกสร้าง) และพวกเจ้าก็จะได้รับความเมตตา
จากบรรดาผู้ที่อยู่บนท้องฟ้า”

(บันทึกโดย Abū Dawūd, 1986 : 4937)

¹⁰ อัลอัลบานีย์ ระบุว่า เป็นหะดีษศอฮิฮฺ, (al-Albaniy, 1988 : 1/3522)

คุณลักษณะดังกล่าวนี้เป็นคุณลักษณะที่จะต้องพยายามให้มีอยู่ติดตัวกับผู้ศรัทธาทุกคน เพราะจริยธรรมจะแสดงออกมาทางพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล ถ้าหากขาดคุณลักษณะดังกล่าวแล้วอิมานหรือความศรัทธาของปัจเจกบุคคลนั้นจะยังไม่สมบูรณ์ ซึ่งจะต้องศึกษาเรียนรู้และทำความเข้าใจแล้วนำมาประดับตัวเองให้เป็นบ่าวหรือประชาชาติที่ได้รับการสมญานามว่า เคาะลีฟะตุลอะรฎู (خليفة الأرض) หมายถึง ตัวแทนของพระเจ้าบนพื้นแผ่นดินนี้

1.2.3 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาดำรงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติของอิมามอันนะวะวีและจริยธรรมด้านการใช้ชีวิตและด้านการศึกษาของท่าน ผู้วิจัยพอสรุปได้ว่ามีเอกสารที่เกี่ยวข้องดังนี้

1.2.3.1 Ahmad Farīd, (أحمد فريد) ได้กล่าวไว้ในบทความวิชาการ เรื่อง “อัลอิมามอันนะวะวี” (الإمام النووي) ว่าท่านเป็นคนที่จริงจังกับการเล่าเรียนโดยชีวิตของท่านอิมามอันนะวะวีนั้นแบ่งช่วงของการศึกษาเป็นสามช่วง ช่วงแรก คือ ช่วงเริ่มเรียนตั้งแต่อายุเยาว์วัย ช่วงที่สอง คือ ช่วงที่เปี่ยมไปด้วยวิชาความรู้ ช่วงที่สาม คือ ช่วงที่ท่านเริ่มเขียนตำราวิชาการอิสลาม ในบทความนี้มีเนื้อหากล่าวถึงประวัติของอิมาม อันนะวะวี เริ่มต้นด้วยภูมิลาเนาของท่านอิมาม อันนะวะวี ต้นตระกูล ชื่อของท่านและ ถูกขนานนามว่ามุหฺมัดดีน ที่มีความหมายว่า ผู้ที่ฟื้นฟูศาสนา ในบทความนี้ได้กล่าวเกี่ยวกับคุณลักษณะที่เป็นบุคลิกภาพที่ดูเหมือนว่าอุละมาอท่านอื่นไม่สามารถปฏิบัติเหมือนท่านได้ จากการศึกษาบทความดังกล่าวสรุปได้ว่า ในบทความได้พูดถึงจริยธรรมของท่านและมีจุดเด่นที่อุละมาอท่านอื่นไม่สามารถปฏิบัติเหมือนอย่างท่านได้

1.2.3.2 Mush'al Bin Abd Aziz al-Falahīy (مشعل بن عبد العزيز الفلاحی) ท่านได้กล่าวในบทความวิชาการชื่อว่า “Ta`mmulat fi sifati Imam Annawawīy” เกี่ยวกับคุณลักษณะเด่นๆ ของท่านอิมามอันนะวะวี

1.2.3.3 Tāhā al Hamdānīy, (طه الحمداني) บทความวิจัย เรื่อง (waqafat mudī'atu min Ḥayat al Imam Annawawīy) ในบทความนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับการพินิจและศึกษาชีวิตท่านอิมามอันนะวะวีเริ่มตั้งแต่ต้นตระกูลสถานที่เกิดและคุณลักษณะที่โดดเด่นคือท่านเป็นคนที่มิ “อชชูด” คือการไม่ต้องการความสุขสบายทางโลก และอีกคุณลักษณะหนึ่งคือ “อัลวอร” คือเป็นคนพิถีพิถันในเรื่องของการอุปโภคบริโภคไม่ว่าจะเป็นอาหารหรือสิ่งของที่มีคนมอบให้กับท่าน เพื่อเป็นของขวัญหรือค่าตอบแทนท่านจะไม่รับของเหล่านั้นและการระมัดระวังสิ่งต้องห้ามทุกชนิด

1.2.3.4 Raghīb al-Sarjānīy (راغب السرجاني) ชื่อบทความวิชาการ “'l māām al Nawawīy” ในบทความนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับมารยาทและคุณลักษณะที่ดีของท่านอิมามอันนะวะวียซึ่งมีนักปราชญ์หลายท่านที่เห็นพ้องกันว่าท่านอิมามอันนะวะวียเป็นกุดวะห์ “Quḍwah” คือ หัวหน้าและเป็นแบบอย่างในเรื่อง “Hafiz” ความจำดีเลิศในการท่องจำ “Zuhud” ไม่ต้องการความสุขสบายทางโลก “Abid” นักปฏิบัติศาสนกิจที่เคร่งครัด และ “Faqih” ผู้ชำนาญด้านวิชาการแขนงศาสนบัญญัติ (ฟิกฮ)

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยข้างต้นพอสรุปได้ว่า บรรดานักวิชาการทุกยุคทุกสมัยให้ความสำคัญกับประวัติของท่านอิมามอันนะวะวียและถือเป็นเป็นบุคคลที่มีจริยธรรมที่ดีในทุกด้านไม่ว่าด้านการเรียน ท่านมีความมุ่งมั่นอดทนตั้งแต่เยาว์วัย ท่านเป็นเด็กที่ฉลาดสามารถท่องจำอัลกุรอานทั้งเล่มตั้งแต่อายุน้อย ท่านถูกขนานนามว่าเป็นปราชญ์ที่ชำนาญทุกสาขาวิชา เช่น ฟิกฮ์ หะดีษ ตัฟซีร อื่นๆ เป็นต้น ท่านมีคุณลักษณะที่โดดเด่น หลายประการ อาทิ “Hafiz” ความจำดีเลิศในการท่องจำ “Zuhud” ไม่ต้องการความสุขสบายทางโลก “Abid” นักปฏิบัติศาสนกิจ และ “Faqih” ชำนาญด้านวิชาการทุกแขนง เป็นต้น

1.2.3.5 Muṣṭafa Dīb al-Baḡha (مصطفى ديب البغا) ได้เขียนในหนังสือชื่อว่า “ซุรหุ รียาดุ อัศอลิฮีน” (Syarhu Riyād al Shālihīn) ในหนังสือได้อธิบายว่านักประวัติศาสตร์มุสลิมได้เห็นพ้องกัน คือ ท่านอิมามอันนะวะวียเป็นปราชญ์ระดับแนวหน้าที่มีคุณลักษณะที่ไม่ยึดติดกับความสุขทางโลก ภาษาอาหรับเรียกว่า ซุฮูด (zuhud) อิมามันนะวะวียไม่เคยมีความสุขกับการหลับนอน ไม่เคยอึดเอิบกับการรับประทานอาหาร และไม่เคยลิ้มรสการสมรส การบรรลุซึ่งเกียรติประวัติของท่านนั้นคือการศึกษาค้นคว้า เป็นสิ่งที่ทำให้ท่านหลงใหลเท่ากับว่าสิ่งนี้เสมือนได้ลิ้มรสกับความสุขทั้งมวล และอีกประการหนึ่งก็คือท่านเป็นคนที่พิถีพิถัน ท่านอิบनुอัลอะอูอร กล่าวไว้ว่า "ท่านอิมามอันนะวะวียไม่รับประทานผลแอ๊ปเปิ้ลของเมืองดามัสกัส ฉันจึงถามถึงสาเหตุดังกล่าว ท่านอันนะวะวียกล่าวว่า เมืองดามัสกัสนั้นมีที่ดินวะกัฟและที่ดินในเมืองนี้ได้มาจากการอธรรมผู้คน และการดำเนินการต่อแผ่นดินดังกล่าวนี้ไม่อนุญาตนอกจากบนหนทางที่ดี และทำการเกษตรแบบมะซากอฮ์ (ในรูปแบบให้บุคคลหนึ่งเข้าไปทำการเพาะปลูกแล้วมาแบ่งปันผลผลิตที่ได้ตามที่ตกลงไว้) ซึ่งเกี่ยวกับประเด็นนี้นักปราชญ์ก็มีทัศนะที่ขัดแย้งกัน ซึ่งผู้ใดที่อนุญาต ก็จะวางเงื่อนไขว่าต้องทำให้ดีอย่างถูกต้อง แต่ทว่าบรรดาผู้คนไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไข นอกจากเป็นเพียงส่วนหนึ่ง (ที่ดี) จากหนึ่งพันส่วนที่เป็นผลผลิตให้แก่ผู้ปกครอง ดังนั้นฉันจะสบายใจจากการรับประทานสิ่งดังกล่าวได้อย่างไร"

1.2.3.6 Mukhtār Ibrāhīm al Hāij (مختار إبراهيم الهايج) ได้เขียนในหนังสือชื่อว่า “ตักวีร มุญัมมะฮฺ อัลบุฮุซ อัลอิสลามียะฮฺ” (Taqrir mujamma‘u al buhuth al Islāmiah) ในหนังสือนี้ท่านได้เล่าประวัติของท่านอิมามอันนะวะวี๋เริ่มต้นด้วยภูมิลาเนาชื่อของท่าน การเกิดหรือกำเนิดและประวัติการศึกษาของท่านเริ่มจากท่านได้ศึกษาตั้งแต่เยาว์วัยจนกระทั่งได้เป็นอุละมาอ์ที่มีชื่อเสียงมีความชำนาญในทุกแขนงสาขาและท่านได้เล่าถึงการแต่งตำราต่างๆ ที่เกี่ยวกับอิสลามศึกษา เป็นต้น

1.2.3.7 al-Suyutīy (الإمام السيوطي) ได้เขียนในหนังสือชื่อว่า “อัล มินัจ ฮาญ อัลชะวี๋ ฟิ ตัรญุมะห์ อัลอิมาม อัลนะวะวี๋” (Al-manhaj al-Sawiy fi al-Tarjumah al-Imam al-Nawawiy) ในหนังสือนี้มีกล่าวถึงคุณลักษณะต่างๆ ในเรื่องจริยธรรมของท่านอิมามอันนะวะวี๋ เช่น ซุฮุด (zuhud) หมายถึง ไม่ต้องการความสุขสบายทางโลก วารอ์ (wara) หมายถึง ความเคร่งครัดในเรื่องศาสนากลางวันถือศีลอดกลางคืนปฏิบัติศาสนกิจ อยู่กับการรำลึกถึงอัลลอฮ์และอ่านอัลกุรอาน

1.2.3.8 al-Hafiz al-Sakhawiy (الحافظ السخاوي) ชื่อหนังสือ “อัลมินฮัล อัลอัซบี อัลรอวี๋ ฟิ ตัรญุมะห์ กุฎบิ อัลเอาเลียอา อันนะวะวี๋” (al Minhalu al ‘Adhbi al Rawi fi al Tarjamati qutbi al Auliyāi al Nawawiy.) หนังสือเล่มนี้ได้เล่าถึงประวัติของท่านอิมามอันนะวะวี๋ ชื่อเดิมของท่านครอบครัวของท่าน บ้านเกิดของท่านและช่วงวัยแห่งการศึกษาและความดีงามของตัวท่านในเรื่องจริยธรรม

1.2.3.9 Zhafir Bin Hasan āl-Jab‘ān (ظافر بن حسن آل جبعان) ได้กล่าวไว้ในงานวิชาการเรื่อง ตัรญุมะห์ อัล อิมาม อันนะวะวี๋ (Tarjumah al-Imam al Nawawiy) เนื้อหาในงานวิจัยได้แบ่งเป็นสองประเภทใหญ่ คือ ส่วนแรกประกอบด้วย บุคลิกภาพของอิมามอันนะวะวี๋ เริ่มตั้งแต่ภูมิลาเนาต้นตระกูลและการศึกษา ส่วนที่สองประกอบด้วย การสรรเสริญและการเห็นพ้องกันของบรรดาอุละมาอ์ด้านจริยธรรมของอิมามอันนะวะวี๋ เช่น ท่านอิมามอันนะวะวี๋เป็นคนที่รับประทานอาหารในหนึ่งวันแค่มื้อเดียว และอาหารที่ท่านอิมามอันนะวะวี๋รับประทานนั้นพ่อของท่านเป็นผู้ส่งมาให้ ซัยคฺ ยาซีน บิน ยูซุฟ¹¹ ได้กล่าวว่า ฉันเห็นท่านอิมามอันนะวะวี๋ช่วงที่ท่านอายุ 10 ขวบ ณ หมู่บ้าน นาวา¹² ท่านวิ่งเข้าไปหาเพื่อนๆ เพื่อที่จะเล่นด้วยกับเพื่อนๆ แต่ปรากฏว่าเพื่อนๆ

¹¹ ซัยคฺ ยาซีน บิน อับดุลละฮฺ ท่านเป็นนักกอรี หรือ นักอ่านกุรอานท่านเอง ท่านมีฝีมือและเสียชีวิต ฮ.ศ. 687 / ค.ศ.1267. แปลจาก หนังสือ อัลบิดายะห์ วัน อันนิฮายะห์ (13/331) อ้างอิงใน (Zhafir Bin Hasan al-Jabaan, 2008 : 8)

¹² หมู่บ้าน “นาวา” (Nava) ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศซีเรีย (Syiria) อำเภอ เฮารอน (Hawran) จังหวัด ดารอา (Daraa) ระยะทางระหว่างหมู่บ้านนาวากับดิมัสกัส 85 กิโลเมตร ระยะทางจากหมู่บ้านนาวาถึงดารอา 40 กิโลเมตร หมู่บ้านนาวาอยู่ติดกับชายแดนประเทศอิสราเอลระยะทาง 10 กิโลเมตร จำนวนประชากร 100,000 คน

ของเขาจึงหนีไม่ยอมเล่นด้วยทำให้อิมามอันนะวะวีย์เสียความรู้สึกและต้องร้องให้เดินกลับ และไปนั่งท่องอัลกุรอาน และพ่อของเขาเดินเข้ามาหาและชวนไปที่ตลาด เพื่อไปซื้อของ ซัยคฺ ยาซีนได้กล่าวว่า อิมามอันนะวะวีย์ ไม่สนใจอะไรเลยไม่นึกอยากจะได้สิ่งของอะไรเลย ได้แต่ท่องกุรอาน ซัยคฺ ยาซีน ได้พูดกับพ่อของอิมามนะวะวีย์ว่า ฉันรู้สึกเอ็นดูอิมามนะวะวีย์และคาดหวังในตัวของเขาในอนาคตเขาอาจจะได้เป็นปราชญ์ที่ชำชอง และพ่อของอิมามนะวะวีย์ได้กล่าวกับซัยคฺ ยาซีน ว่า “ท่านเป็นหมอดูรี” ซัยคฺ ยาซีนตอบ เปล่า แต่อัลลอฮฺเป็นผู้บอกให้กับฉัน

จากการศึกษาหนังสือที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัยเป็นหนังสือที่เล่าถึงเรื่องประวัติของอิมามอันนะวะวีย์ ชื่อของท่าน ถูกขนานนามว่ามุหฺญุดดีน คือ ผู้ที่ฟื้นฟูศาสนาและคุณลักษณะที่โดดเด่นที่นักปราชญ์ได้เขียนหนังสือตำรุมะฮฺย (หนังสือแปล) เกี่ยวกับประวัติของอิมามนะวะวีย์เห็นพ้องต้องการว่า อิมามนะวะวีย์ถูกขนานนามว่าเป็นกุดวะหฺ “Qudwah” คือหัวหน้าและเป็นแบบอย่างในเรื่องดังนี้ คือ “Hāfiz” ผู้มีความจำดีเลิศในการท่องจำ “Zuhud” บุคคลที่ไม่ปรารถนาความสุขสบายทางโลก “Abid” เป็นนักอิบาดะห์ คือปฏิบัติศาสนกิจ อยู่กับการรำลึกถึงอัลลอฮฺ ﷻ และอ่านอัลกุรอาน กลางวันท่านจะถือศีลอด ส่วนกลางคืนท่านจะใช้เวลาอยู่กับการอ่านหนังสือและทำอิบาดะห์ “Fāqih” เป็นบุคคลที่ชำชองด้านวิชาการทุกแขนง วารอ์ (war’a) เป็นคนที่พิถีพิถันในเรื่องของการอุปโภคบริโภคที่เป็นสิ่งคลุมเครือ เป็นต้น

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

- 1.3.1 เพื่อศึกษาชีวประวัติของอิมามอันนะวะวีย์
- 1.3.2 เพื่อศึกษาจริยธรรมของอิมามอันนะวะวีย์ด้านการใช้ชีวิต
- 1.3.3 เพื่อศึกษาจริยธรรมของอิมามอันนะวะวีย์ด้านการศึกษา

1.4 ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

การศึกษาเรื่อง จริยธรรมของอิมามอันนะวะวีย์ ผู้วิจัยเห็นว่ามีความสำคัญและประโยชน์ดังนี้

- 1.4.1 ได้รู้ถึงชีวประวัติของอิมามอันนะวะวีย์
- 1.4.2 ได้รู้ถึงประวัติการศึกษาและการใช้ชีวิตของอิมามอันนะวะวีย์
- 1.4.3 ได้รู้ถึงคุณลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ด้านจริยธรรมของอิมามอันนะวะวีย์

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) ที่ศึกษาจริยธรรมด้านการใช้ชีวิตและการศึกษาของอิมามอันนะวะวีย์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับคุณลักษณะห้าประการ ได้แก่ 1. อัซซุฮุด 2. อัลวัวร์อู 3. อัลอิบาดะฮ์ 4. อัศศอบรฺ 5. อัลญุฮุด โดยศึกษาจากหนังสือและตำราที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นหนังสือของอิมามอันนะวะวีย์เองและหนังสือของนักปราชญ์ที่แต่งถึงประวัติของท่าน

1.6 ข้อตกลงเบื้องต้น

การวิจัยครั้งนี้มีข้อตกลงดังนี้

- 1.6.1 ข้อมูลที่ได้จากหนังสือและเอกสารต่างๆ ผู้วิจัยจะใช้วิธีการอ้างอิงแบบนาม-ปี
- 1.6.2 การแปลความหมายของอัลกุรอานใช้อัลกุรอานแปลไทยของสมาคมศิษย์แก่นักศึกษาอาหรับที่จัดพิมพ์ขึ้นโดยศูนย์กษัตริย์ฟาฮัดเพื่อการพิมพ์คัมภีร์อัลกุรอานแห่งนครมาดีนะฮ์ปี ฮ.ศ. 1419
- 1.6.3 การอ้างอิงหลักฐานอัลกุรอาน จะระบุอายะฮ์ในวงเล็บที่มีสัญลักษณ์ คือ ﴿.....﴾ ส่วนชื่อซูเราะฮ์ และหมายเลขอายะฮ์จะระบุภายในวงเล็บ (...)
- 1.6.4 การอ้างอิงหลักฐานอัลหะดีษ จะระบุตัวบทหะดีษในวงเล็บคู่ คือ ((...))
- 1.6.5 ผู้วิจัยจะอธิบายศัพท์ที่เห็นว่าสำคัญซึ่งถูกกล่าวในการวิจัยครั้งนี้โดยการเขียนแบบเชิงอรรถ

1.6.6 เครื่องหมาย “ ... ” เป็นเครื่องหมายที่ใช้สำหรับการแปลความหมายของอัลกุรอานและอัลหะดีษ ตลอดจนคำพูดของนักวิชาการที่นำมาอ้างอิง

1.6.7 การปริวรรตอักษรอาหรับ – ไทย ที่เทียบโดยวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

1.6.8 การปริวรรตอักษรอาหรับ – อังกฤษ ที่เทียบโดยห้องสมุดรัฐสภาประเทสสหรัฐอเมริกา

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.7.1 การใช้ชีวิต คือ วิธีการดำเนินชีวิตของอิมามอันนะวะวีย์ในฐานะผู้รู้ที่ยิ่งใหญ่คนหนึ่งในประวัติศาสตร์อิสลาม

1.7.2 การศึกษา คือ รูปแบบการแสวงหาความรู้ของอิมามอันนะวะวีย์ที่มีความโดดเด่นพิเศษเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

1.7.3 คุณธรรม หมายถึง หลักของความดีงามและความถูกต้องตามหลักเกณฑ์ทางจริยธรรมอิสลาม ซึ่งบุคคลยึดเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อความสุขความสำเร็จของตนเองและสังคม

1.7.4 จริยธรรม หมายถึง การแสดงออกทางการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งสะท้อนคุณธรรมภายในให้เห็นเป็นรูปธรรมที่มีทั้งพฤติกรรมที่ดีและไม่ดี

1.7.5 คุณธรรมจริยธรรม คือ เป็นของคู่กันและมักใช้ประกอบกัน คุณธรรมเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดจริยธรรม จริยธรรมจะเป็นผลของการมีคุณธรรม เช่น ผู้ใดมีคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ผู้นั้นจะมีจริยธรรม คือ ไม่ลัทธิทรัพย์ ไม่ทุจริตคอร์รัปชัน

1.7.6 กุฎวะห์ (Qudwah) หมายถึง หัวหน้าหรือแบบอย่าง

1.7.7 ฮาฟิซ (Hafiz) หมายถึง ผู้มีความจำดีเลิศ

1.7.8 อัซซุฮุด (al Zuhd) หมายถึง บุคคลที่ไม่ปรารถนาความสุขสบายทางโลก

1.7.9 อัลอับด (al Abd) หมายถึง ปฏิบัติศาสนกิจ

1.7.10 ฟากิฮ (Faqih) หมายถึง ผู้ที่ชำชองด้านวิชาการทุกแขนง

1.7.11 อัลวารอ (al war'a) หมายถึง เครื่องครัดและละทิ้งสิ่งทีคลุมเครือ

1.7.12 อัลศ็อบร (al Ṣabr) หมายถึง ความอดทน

1.7.13 อัลญุฮุด (al Juhd) หมายถึง ความทุ่มเทสุดความสามารถ

1.8 สัญลักษณ์

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้คำศัพท์ในลักษณะของสัญลักษณ์บางอย่าง ดังนี้

1.8.1 สัญลักษณ์ อ่านว่า ซุบหานะฮฺวาตอะอาลา เป็นคำสรรเสริญต่อเอกองค์ อัลลอฮฺ แปลว่า อัลลอฮฺผู้ทรงมหาบริสุทธิ์

1.8.2 สัญลักษณ์ อ่านว่า ค็อลลัลลอฮฺอะลัยฮิอะสลัลัม เป็นคำสรรเสริญและดุอาแต่ท่านนบีมุหัมมัด แปลว่า ขอความสันติสภาพจงประสบแต่ท่าน

1.8.3 สัญลักษณ์ อ่านว่า อะลัยฮิสสะลาม เป็นคำสรรเสริญและดุอาแต่ท่านนบีมุหัมมัด แปลว่า ขอความสันติสภาพจงประสบแต่ท่าน

1.8.4 สัญลักษณ์ อ่านว่า เราะฎ็ยัลลอฮฺอันฮุ เป็นคำดุอาแต่เศาะหาบะฮ์คนเดียว แปลว่า ขออัลลอฮฺทรงยอมรับเขาด้วยเถิด

1.8.5 สัญลักษณ์ อ่านว่า เราะฎ็ยัลลอฮฺอันฮุม เป็นคำดุอาแต่เศาะหาบะฮ์หลายคน แปลว่า ขออัลลอฮฺทรงยอมรับพวกเขาด้วยเถิด

Prince of Songkla University
Pattani Campus

1.9 วิธีดำเนินการวิจัย

1.9.1 แบบแผนการวิจัย

การวิจัย “เรื่องจริยธรรมอิมามนะวะวีย์ด้านการใช้ชีวิตและการศึกษา เป็นงานวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) ที่ศึกษาเกี่ยวกับจริยธรรมด้านการใช้ชีวิตและการศึกษาของอิมามอันนะวะวีย์และใช้วิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Research) โดยศึกษาจากหนังสือและตำราที่เกี่ยวข้องโดยตรง ตลอดจนศึกษางานเขียนที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับจริยธรรมรวมไปถึงศึกษาประวัติของท่าน ผู้วิจัยได้กำหนดแบบแผนการศึกษาวิจัยไว้ดังตารางต่อไปนี้ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอน	กระบวนการ	ผลที่ได้รับ
1. สร้างกรอบแนวคิดการวิจัย	- ศึกษา วิเคราะห์ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	ความหมายจริยธรรมในอัลกุรอานและหะดีษ
2. ศึกษาชีวประวัติของอิมามนะวะวีย์	- ศึกษา วิเคราะห์ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	1. ได้รู้ถึงชีวประวัติของอิมามอันนะวะวีย์ตั้งแต่เยาว์วัยจนถึงเสียชีวิต 2. ได้รู้ถึงประวัติการศึกษาของอิมามนะวะวีย์
3. ศึกษาเกี่ยวกับจริยธรรมของอิมามนะวะวีย์ด้านการใช้ชีวิตและการศึกษา	- ศึกษา วิเคราะห์ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	1. ได้รู้ถึงจริยธรรมของอิมามนะวะวีย์ด้านการใช้ชีวิต 2. ได้รู้ถึงจริยธรรมของอิมามนะวะวีย์ด้านการศึกษา
4. ประมวลข้อมูลเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมของอิมามนะวะวีย์ด้านการใช้ชีวิตและด้านการศึกษา	- ศึกษา วิเคราะห์ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	ได้รู้ถึงคุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมอิมามนะวะวีย์ที่โดดเด่นซึ่งประสบความสำเร็จด้านการศึกษาและจริยธรรมด้านการใช้ชีวิตที่สามารถนำมาเป็นแบบอย่างได้
5. วิเคราะห์ สรุป และเขียนรายงานการวิจัย	1. นำข้อมูลเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ 2. ข้อเสนอแนะ 3. ปรับปรุง แก้ไข	- รายงานการวิจัยเล่มสมบูรณ์

1.9.2 แหล่งข้อมูลของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยจะศึกษาเกี่ยวกับจริยธรรมของอิมามอันนะวะวีรีย์ เป็นการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Documentary research) โดยการรวบรวมข้อมูลของการวิจัย 2 แหล่งดังนี้

1.9.2.1 เอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) ดังต่อไปนี้

- 1) คัมภีร์อัลกุรอานที่ใช้ในการอ้างอิงที่เกี่ยวกับจริยธรรม
- 2) อัลหะดีษที่เกี่ยวกับจริยธรรม
- 3) หนังสือและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมของท่านอิมาม

อันนะวะวีรีย์ เช่น หนังสือ “อัลบิตายะฮ์ วันนิฮายะฮ์” (البداية والنهاية) แต่งโดย อิมามุดดีน อะบู อัลฟีดาอ์ อิสมาอีล หรือ เป็นที่รู้จักกัน อิบน์ กะษีร (ابن كثير) หนังสือ “ลียะรุ อัลอะฮลาม อัลนุบะลาอ์” (سير الأعلام النبلاء) แต่งโดย ซาฮุดดีน มุฮัมมัด บิน อะฮ์มัด บิน อุษมาน หรือ เป็นที่รู้จักกัน คือ อัล อิมาม อัลซะฮะบีย (الإمام الذهبي)

1.9.2.2 เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ หนังสือ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติ และจริยธรรมของอิมามอันนะวะวีรีย์

- 1) หนังสือ “อัลมัจญ์มูอ ชะเราะฮ์ มุฮ์ซัซบ ลิน นะวะวีรีย์” (المجموع شرح المهذب للنووي) แต่งโดย อิมามอันนะวะวีรีย์ (Imam Nawawīy)
- 2) หนังสือ “อัลมินฮะลุ อัลอัษบี อัลรอวีรีย์ ฟิ ตัรฎูมะติ กุฎบิ อัลเอาลัยอาอ์ อันนะวะวีรีย์” (المنهل العذب الروي في الترجمة قطب الأولياء النووي) แต่งโดย ฮาฟิซ อัลสะคอวีรีย์ (الحافظ السخاوي)
- 3) หนังสือ “ตุห์ฟาตุฎฎอสิบีน ฟิ ตัรฎูมะห์ อัลอิมามนะวะวีรีย์” (تحفة الطالبين في ترجمة الإمام النووي) แต่งโดย อิบน์ อัลอัฏฏอว์ร์ (ابن العطار)
- 4) หนังสือเรื่อง “ตัรฎูมะฮ์ อัล อิมาม อันนะวะวีรีย์” (ظافر بن حسن آل جبعان) แต่งโดย ศอฟิร บิน หะซัน อัล ญับอาน (ظافر بن حسن آل جبعان)
- 5) หนังสือ “ตักวีร์ มุญ์มมะฮิ อัลบุหุซ อัลอิสลามียะฮ์” (مختار إبراهيم الهايج) แต่งโดย มุคตาร์ อิบรอฮิม อัลฮัยญ์ (مختار إبراهيم الهايج)
- 6) หนังสือ “อัล มินัจฮาน์ อัลซาวีรีย์ ฟิ ตัรฎูมะห์ อันนะวะวีรีย์” (إمام السيوطي) แต่งโดย อิมาม อัลสุยูตี (إمام السيوطي)

1.9.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้หลักเกณฑ์และแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

1.9.3.1 รวบรวมหนังสือ ตำราและเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวประวัติของอิมามนะวะวี

1.9.3.2 รวบรวมหนังสือ ตำราและเอกสารต่างๆ ของนักปราชญ์ในอดีตและปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมของอิมามนะวะวีด้านการใช้ชีวิตและด้านการศึกษา

1.9.3.3 รวบรวมทัศนะต่างๆ ของบรรดาอุลามะฮอ (นักปราชญ์) ที่มีการยกย่องสรรเสริญอิมามนะวะวีด้านจริยธรรม

1.9.3.4 รวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจะดำเนินการวิจัยตามลำดับหัวข้อที่ละขั้นตอนตามที่ได้เขียนไว้ในสารบัญ

1.9.3.5 รวบรวม หนังสือ ตำรา และเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม

1) คำนิยามจริยธรรมต่างๆ ที่ได้กล่าวไว้ในอัลกุรอาน

2) คำนิยามจริยธรรมต่างๆ ที่เป็นหะดีษของท่านเราะฮูล ﷺ

3) คำนิยามจริยธรรมทั่วไปตามทัศนะของนักวิชาการมุสลิม

1.9.3.6 ศึกษาเกี่ยวกับประวัติและจริยธรรมของอิมามนะวะวี

จริยธรรมด้านการใช้ชีวิตและด้านการศึกษา มีดังต่อไปนี้

1) อัซซุฮุด หมายถึง ไม่ต้องการความสุขสบายทางโลก

2) อัลว้ารอ หมายถึง เครื่องครัดและละทิ้งสิ่งที่คลุมเครือ

3) อัลอิบาดะฮ์ หมายถึง ปฏิบัติศาสนกิจ

4) อัศศอบรฺ หมายถึง ความอดทน

5) อัลญุฮุด หมายถึง ดิ้นรนเอาจริงเอาจัง

1.9.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

1.9.4.1 วิเคราะห์อัลกุรอานและหะดีษ

การวิเคราะห์อัลกุรอานจะใช้หลักการวิเคราะห์ วัจญ์หุตุลาละฮฺ (وحى و ٱلا) หมายถึง คำบ่งชี้ของอายะฮฺ คือ คำที่แสดงถึงหลักฐานจากอายะฮฺที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะจริยธรรมโดยตรง ส่วนหลักการวิเคราะห์หะดีษจะใช้หลักการมุสฎาะละหะหะดีษ¹³ (مصطلح الحديث) ยกเว้นหะดีษเศาะหีหฺอัลบุคอรีและมุสลิม

1.9.4.2 การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

งานวิจัยนี้ศึกษาประวัติของอิมามอันนะวะวีเกี่ยวกับจริยธรรมด้านการใช้ชีวิตและด้านการศึกษา ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่เป็นหนังสือและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับจริยธรรมของอิมามนะวะวีค้นหาจากหอสมุด เช่น สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยฟาฏอนี หอสมุดจอห์น เอฟ เคนเนดี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขต ปัตตานี และค้นหาจากเว็บไซต์ มักตะบะฮฺ คอยดุลฟะวาอิด อัล อิสลามียะฮฺ (مكتبة صيد الفوائد الإسلامية) มักตะบะฮฺ อัชชามิละฮฺ (مكتبة الشاملة) และข้อมูลที่เป็นหนังสือทุกตียกมึ เช่น หนังสือชื่อว่า “อัลมัจญ์มูอ ชะเราะห์ มุฮ์ซัซบ ลิน นะวะวี” (المجموع شرح المذهب للنووي) แต่งโดย อิมามอันนะวะวี (Imam Nawawi) หนังสือ “อัลมินฮะลุล อัลอัซบี อัลรอวีฟี ฟี ตัรฎูมะติ กุฎบิ อัลเอาเลียอา อันนะวะวี” (المنهل العذب الروي في الترجمة) แต่งโดย ฮาฟิซ อัลสะคอวี (الحافظ السخاوي) หนังสือ “ตุห์ฟาตุฎฎอสิบีน ฟี ตัรฎูมะห์ อัลอีมาม นะวะวี” (تحفة الطالبين في ترجمة الإمام النووي) แต่งโดย อิบน์ อัลอัฎฎออร์ (ابن العطار) หนังสือเรื่อง “ตัรฎูมะฮ์ อัล อีมาม อันนะวะวี” (ترجمة الإمام النووي) แต่งโดย คอฟีร์ บิน หะซัน อัล ญับอาน (ظافر بن حسن آل جبعان) หนังสือ “ตักรீร์ มุญัมมะอ อัลบุหุซ อัลอิสลามียะฮ์” (مختار إبراهيم الهايج) แต่งโดย มุคตาร์ อิบรอฮิม อัลฮัจญ์ (تقرير مجمع البحوث الإسلامية) หนังสือ “อัล มินจาฮัจญ์ อัชชาวีฟี ฟี ตัรฎูมะห์ อันนะวะวี” (المنهاج السوي في ترجمة الإمام النووي) แต่งโดย อิมาม อัซซุญตี (الإمام السيوطي)

จากเอกสารและหนังสือข้างต้นผู้วิจัยได้ใช้การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative) ข้อมูลที่ได้มานำมาวิเคราะห์ (Content Analysis) เพื่อให้ข้อมูลเชื่อมโยงประเด็นที่เกี่ยวข้องเมื่อได้มา

¹³ คือ วิชาวาทด้วยหลักพื้นฐานและแบบแผนต่างๆ ที่จะทำให้ทราบถึงสถานะต่างๆ ของสายรายงานและตัวบท ของหะดีษในส่วนที่จะต้องยอมรับหรือปฏิเสธ (al-Tahhan,1987 : 15)

ซึ่งข้อมูลจากการวิเคราะห์นำมาเรียบเรียงเนื้อหาอธิบายเชิงพรรณนา (Descriptive) และอีกวิธีหนึ่ง โดยการใช้การสังเคราะห์ (Synthesis) ข้อมูลเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่สำคัญและใหม่พอสังเขป

1.9.4.3 หลักการวิเคราะห์ข้อมูล (Content Analysis Method)

หลักทฤษฎีเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลมีสองหลักการ คือ แบบอุปนัย (Inductive method) และ แบบนิรนัย (Deductive method) ดังนี้

1) แบบอุปนัย (Inductive method) คือ การศึกษาที่เป็นการรวบรวมประเด็นย่อยๆ ไปหาประเด็นใหญ่¹⁴ คือ ผู้วิจัยศึกษาเกี่ยวกับจริยธรรมของอิมามนะวะวีย์ด้านการใช้ชีวิตและด้านการศึกษาซึ่งได้รวบรวมข้อมูลที่เป็นจริยธรรมของอิมามนะวะวีย์จากแหล่งปฐมภูมิ (Primary) และทุติยภูมิ (Secondary) เพื่อได้มาซึ่งข้อสรุปประเด็นใหญ่

2) แบบนิรนัย (Deductive method) คือ การศึกษาเพื่อใช้ในการอธิบายหัวข้อหลักสู่การแสวงหาคำตอบในประเด็นย่อยๆ¹⁵ โดยการรวบรวมเนื้อหาจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary) และทุติยภูมิ (Secondary) เช่น ศึกษาเกี่ยวกับชีวประวัติของอิมามอันนะวะวีย์ เช่น ต้นตระกูล สถานกำเนิด ประวัติการศึกษา เป็นต้น คุณลักษณะจริยธรรมของอิมามอันนะวะวีย์ เช่น อัซซุฮุด อัลวีรุด อัสศอบร อับอับด เป็นต้น จากหัวข้อหลักสู่การอธิบายประเด็นย่อย

ผู้วิจัยจะใช้หลักการวิเคราะห์ความสำคัญของจริยธรรมอิมามนะวะวีย์สองด้าน ได้แก่ ด้านการใช้ชีวิตและด้านการศึกษาซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างไร และวิเคราะห์จุดเด่นจริยธรรมของอิมามนะวะวีย์ ได้แก่ 1. อัซซุฮุด 2. อัลวีรุด 3. อัลอับด 4. อัสศอบร 5. อัลญะฮุด

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากแหล่งข้อมูล ดังนี้

1. สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
2. หอสมุดวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
3. สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี
4. ค้นหาจากเว็บไซต์จากอินเทอร์เน็ต

¹⁴ Sidik Mohd. Nohd, Reka bentok Penyelidikan Falsafah Teori dan Prektis, UPM, Malaysia, 1992 : 5-6.

¹⁵ แหล่งข้อมูลเดิม, หน้า 5-6.

Prince of Songkla University
Pattani Campus

บทที่ 3

ประวัติส่วนตัวของอิมามอันนะวะวีย์

3.1 ประวัติส่วนตัวของอิมามอันนะวะวีย์

3.1.1 เชื้อสายต้นตระกูล

อิมามอันนะวะวีย์ ชื่อเต็มว่า มุฮยิดดีน อับดุลอะซีส บิน ซะกาเรีย ยาฮยา บิน ซะรอฟ อัล ฮิซามีย อันนะวะวีย์ ท่านอิมามอันนะวะวีย์มีเชื้อสายต้นต่อจนถึงท่านซอฮาบะห์ คือ ยาฮยา บิน ซะรอฟ บิน มุรริย บิน ฮาซัน บิน ฮูเซน บิน มุฮัมมัด บิน ญุมอะฮ์ บิน ฮิซาม (Hizam) และซอฮาบะห์ที่เวลานั้น คือท่านฮาเก็ม บิน ฮิซาม (al-Suyuti, 1988 : 25) ท่านอิมามอันนะวะวีย์ถูกขนานนามว่า อะบู ซากาเรีย เนื่องจากตามประเพณีของชาวอาหรับบุคคลใดที่มีนามว่า “ยาฮยา” จะถูกขนานนามว่า “อะบู ซากาเรีย” เพราะชื่อเรียกดังกล่าวอิงไปยังนบีของอัลลอฮ์ คือ ท่านนบี “ยาฮยา” ซึ่งเป็นบุตรของนบีสากาเรีย เช่นเดียวกับชื่อที่ใช้เรียก “อะบูยะอฺกูบ” เป็นชื่อที่ใช้เรียกบุคคลที่มีชื่อว่า “ยูโซฟ” เพราะนามทั้งสองเป็นชื่อของท่านนบีอัลลอฮ์ (‘Abd al-Bārī al-’Ahdal, 1938 : 59) ท่านอิมามอันนะวะวีย์มีชื่อเรียกหลายชื่อแต่มีอยู่ชื่อหนึ่งที่ท่านอิมามอันนะวะวีย์มีชอบให้ใช้เรียก คือ “มุฮยิดดีน” (Muhyī al-Dīn)

3.1.2 การกำเนิดของอิมามอันนะวะวีย์

ท่านเกิดเดือนมุฮัรรัมปี ฮ.ศ. 631 ตรงกับปี ค.ศ. 1233 และเสียชีวิตเมื่อ ปี ฮ.ศ. 676 ตรงกับปี ค.ศ. 1277 ส่วนวันนั้นไม่ชัดเจนอยู่ระหว่างสิบวันกลางของเดือนมุฮัรรัม คือ ระหว่างวันที่ 10-19 ที่หมู่บ้านนะวาทางตอนใต้ของเมืองดะมัสกัสประเทศซีเรีย เนื่องจากท่านมาจากหมู่บ้านนะวาท่านจึงเป็นที่รู้จักกันในชื่อ อันนะวะวีย์ (ขานนะวา) (Ibn al ‘Atār, n.d. : 1-3) นักประวัติศาสตร์อิสลามหลายท่านที่เห็นพ้องกันเกี่ยวกับปีเกิดและเดือนตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น แต่มีความขัดแย้งในเรื่องวันที่ เช่น ท่านอิมามอัลสะคอวี (al-Sakhāwī) อิมามอัลซุญตี (Imām al-Suyūṭī) และ

อิมามอัลยาฟิอ (Imām al-Yāfi‘ī) ได้เห็นพ้องกันว่าอิมามอันนะวะวียเกิดช่วงสิบวันกลางเดือนมุฮัรโรมปี ฮ.ศ. 631 ทศวรรษนี้ได้ให้น้ำหนักโดยท่านอิมามอัลชะบَّرคิตี (al-Shabarkhitī) และ อิมามอัลสะคอวีย (al-Sakhāwī) ส่วนอิมามอัลอัสนาวีย (al-’Asnawī) ได้ให้ทัศนะว่าอิมามอันนะวะวียเกิดวันที่ช่วงสิบวันแรกของเดือนมุฮัรโรมปี ฮ.ศ. 631 แต่ส่วนมากนักประวัติศาสตร์ได้เห็นพ้องกันช่วงสิบวันกลางเพราะจากหลักฐานที่น่าเชื่อถือโดยท่านอิบนุอัลอะฏอรศิษย์เอกของท่านอิมามอันนะวะวียที่ระบุว่าท่านอิมามอันนะวะวียเกิดช่วงสิบวันกลางเดือนมุฮัรโรม (al-Haddād, 1992 : 25)

ท่านอิมามอันนะวะวีย เกิดที่หมู่บ้าน “นะวา” (Nava) ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศซีเรีย (Syria) อำเภอ หารรอน (Harran) จังหวัด ดารอา (Dar‘a) ระยะทางระหว่างหมู่บ้านนะวาถึงดะมัสกัส 85 กิโลเมตร ระยะทางจากหมู่บ้านนะวาถึงดารอา 40 กิโลเมตร หมู่บ้านนะวาอยู่ติดกับชายแดนประเทศปาเลสไตน์ระยะทาง 10 กิโลเมตร จำนวนประชากรประมาณ 100,000 คน อาชีพส่วนใหญ่ของชาวนะวาทำสวนทำไร่ เช่น ปลูกมันฝรั่ง มะเขือเทศ และหมู่บ้านนะวามีชื่อเสียงด้านปลูกข้าวบาร์เลย์ (Barley) ต้นมะกอก องุ่น เป็นต้น (Yāqūt, 1993 : 815/4)

3.1.3 ครอบครัวของอิมามอันนะวะวีย

นักประวัติศาสตร์อิสลามไม่ได้ระบุเกี่ยวกับชีวประวัติครอบครัวของท่านอิมามอันนะวะวียอย่างละเอียดเว้นแต่สิ่งที่ถูกกล่าวไว้โดยท่าน อิบนุ อัลอะฏอร ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของท่านอิมามอันนะวะวียเกี่ยวกับตระกูลของท่าน บิดาของท่านอิมามันนะวะวียมีชื่อว่า ชะรอฟ เป็นลูกของ มุรริย บิน ฮะซัน และมีอุละมาอบางท่านได้กล่าวว่า มาจากตระกูลของ ฮีซาม บิน คุัยลิต บิดาของท่านอิมามอันนะวะวียทำธุรกิจเปิดร้านขายของที่หมู่บ้านนะวา (Abd al-Wahhab bin Taqy al-Dīn al-Subkiy, 1964 : 396) ท่านเสียชีวิตหลังจากท่านอิมามอันนะวะวียเสียชีวิตเก้าปีและท่านก็เสียชีวิตเมื่ออายุ 70 ปี ท่านอิบนุอัลอะฏอร (Ibn al-A‘tār) ได้กล่าวว่า “บิดาของท่านอิมามันนะวะวียเป็นระดับซัยคที่มีคุณลักษณะซุฮุด วัรฮและวาลีลุลลอฮ” อิมามอัลซะฮะบีย¹ (al-Zahabi) ได้กล่าวว่า “บิดาของท่านอิมามันนะวะวียเป็นซัยคที่มีความบารอक्तและเป็นคนที่ซอและห์ (คนดี)” (Abd al-Ghani al-Duqr, 2005 : 20-22)

¹ ท่านชื่อ Shamsuddin ท่านเกิดในปี ฮ.ศ. 673 ที่ประเทศซีเรีย และเสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 748 ท่านเป็นอุละมาอหะดีษ

3.1.4 ชีวิตในวัยเยาว์

อิมามอันนะวะวีย์ ไม่ได้มาจากตระกูลผู้รู้เหมือนอุละมาอ์หลายๆคน พ่อของท่านมีที่ดินแปลงหนึ่งซึ่งได้ปลูกพีชมาเป็นอาหารแก่ครอบครัวลักษณะสำคัญของครอบครัวนี้คือ ความเคร่งครัดในสิ่งที่ฮะลาลและหลีกเลี่ยงที่จะรับประทานสิ่งที่คลุมเครือ ในวัยเด็กอิมามอันนะวะวีย์ ไม่เหมือนเด็กทั่วไป คือไม่ชอบการละเล่นต่างๆ ดังนั้น ตั้งแต่วัยเด็กท่านชอบค้นคว้าหาความรู้อย่างเอาจริงจัง ท่านไม่ชอบกิจกรรมที่ทำให้ท่านห่างจากการท่องจำอัลกุรอาน (al-Suyuti, 1988 : 31) มีอยู่ครั้งหนึ่งที่พวกเขาในหมู่บ้านบังคับให้ท่านไปเล่นด้วยกันปรากฏว่าอิมามอันนะวะวีย์ ถึงกับร้องไห้ เพราะเสียเวลาที่สุดสูญเสียไป จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ท่านสามารถท่องจำอัลกุรอานทั้งเล่มตั้งแต่วัยเด็ก (Zafir Hasan bin al Jab'an, 2008 : 8)

3.1.5 บุคลิกภาพ

ช่วงที่ท่านอิมามอันนะวะวีย์ศึกษาอยู่ที่เมืองตะมัสก์ท่านอาศัยอยู่แบบเรียบง่าย ท่านรับประทานอาหารพื้นๆ ที่พ่อของท่านส่งมาให้จากหมู่บ้านนะวะ ท่านไม่ยอมรับประทานอาหารที่ดูมีระดับ ท่านให้เหตุผลว่า นั่นเป็นอาหารของพวกเขาธรรม ท่านอิบนุ อัลอะฆอรกล่าวว่ "ท่านอิมามอันนะวะวีย์ไม่รับประทานแอ็บเปิ้ลของเมืองตะมัสก์ ฉันทจึงถามถึงสาเหตุดังกล่าว ท่านอิมามอันนะวะวีย์กล่าวว่า เมืองตะมัสก์มีที่ดินวะกัฟ² และที่ดินที่เป็นของผู้ถูกอายัดทรัพย์สินมากมายหลายแห่ง และวิธีดำเนินการต่อแผ่นดินดังกล่าวจะต้องใช้หนทางที่ดี และทำการเกษตรแบบมะชากอฮ์³ ซึ่งเกี่ยวกับประเด็นนี้นักปราชญ์ก็มีทัศนะที่ขัดแย้งกัน ซึ่งผู้ใดที่อนุญาต ก็จะวางเงื่อนไขว่าต้องทำให้ดีอย่างถูกต้อง แต่ทว่าบรรดาผู้คนไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขนี้ นอกจากเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ดีจากหนึ่งพันส่วนที่เป็นผลผลิตให้แก่ผู้ปกครองแล้ว ดังนั้นฉันจะสบายใจที่ได้รับประทานสิ่งดังกล่าวได้อย่างไร" ท่านอิบนุอัลอะฆอรกล่าวว่ ท่านซัยด์ อัลอารีฟ อัลมุฮักกิก ออบู अबดุลฮะลิม มุฮัมมัด อัลอัคมีนีย์ กล่าวแก่ฉันว่า "ท่านซัยด์มุฮยิดดิน (อันนะวะวีย์) นั้นได้ดำเนินตามแนวทางของซอฮาบะฮ์ ซึ่งในยุคสมัยนี้ฉันไม่เคยทราบเลยว่าจะมีบุคคลใดที่ดำเนินตามแนวทางของซอฮาบะฮ์นอกจากซัยด์มุฮยิดดินอันนะวะวีย์" (al-Suyuti, 1988 : 45-47)

² อุทิศให้เป็นกรรมสิทธิ์ส่วนกลาง

³ ในรูปแบบให้บุคคลหนึ่งเข้าไปทำการเพาะปลูกแล้วมาแบ่งปันผลผลิตที่ได้ตามที่ตกลงไว้

อัลสุบกี๊ ได้กล่าวว่า “ฉายาชื่อของอิมามอันนะวะวีย์มีเรียกกันหลายชื่อ เช่น อาบู ซากาเรีย อิชามีย์ อันนะวะวีย์ และมุฮยิดดีน” (Taj al-Adin, 1964 : 5/165) ท่านถูกขนานนามว่า มุฮยิดดีน (Muhyiddin) หมายถึง ผู้ที่ฟื้นฟูศาสนาให้เกิดขึ้นมาใหม่ นี่ก็เป็นชื่อเรียกเป็นที่รู้จักกันในบรรดานักปราชญ์ แต่ท่านไม่ค่อยปลื้มกับฉายาดังกล่าวเพราะท่านเป็นบุคคลที่ถ่อมตน ท่านอิมามอันนะวะวีย์มีชื่อว่า ยะห์ยา นิสบะห์ นะวา ถูกขนานนามว่ามุฮยิดดีน มีฉายาว่า อาบูซากาเรียและท่านก็เป็นอุละมาอ์ที่ไม่ได้สมรส⁴ กับสตรีคนไหนเลย แต่ทำไหมท่านจึงตั้งฉายาตัวเองว่า อาบูซากาเรีย เพราะเป็นซุนนะฮ์ ของท่านนบี โดยมีหลักฐานจากฮาดิษที่ว่า ตัวบโหะดิษจากท่านหญิงอาอิชะหฺ

((عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ : يَا رَسُولَ اللَّهِ كُلُّ صَوَاحِبِي لَهَا

كُنْيَةٌ غَيْرِي ، قَالَ : (فَأَكْتَنِي بِإِنِّكَ عَبْدُ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ))

(أخرجه أحمد، 1978 : 291/43)

ความว่า “ครั้งเมื่อท่านหญิงอาอิชะหฺได้กล่าวกับท่านนบีว่า โอ้ ท่านรอซูล ﷺ บรรดาภรรยาของท่านทั้งหลายนั้นต่างก็มีฉายาแก้วฉัน ท่านนบีกว่าจงตั้งฉายาตัวเองว่า อุมมี अबดุลลอฮ อิบนิ อัลซุบัยร”

(บันทึกโดย Imam Ahmad, 1978 : 291/43)

อิมามอันนะวะวีย์ เป็นผู้สมถะอย่างยิ่ง ท่านอาศัยอยู่ในห้องพักเล็กๆที่มีหนังสือเต็มห้องมีว่างเหลือสำหรับนั่งเท่านั้น ท่านได้ใช้เวลาทั้งหมดในแต่ละวันกับการหาความรู้และสอนหนังสือ ท่านนอนหลับเพียงเล็กน้อยและตื่นขึ้นมาหาความรู้ต่อ ท่านเคยมุ่งมั่นในการเรียนจนกระทั่งมีรายงานว่ามีอยู่สองปีที่ท่านไม่ได้ล้มตัวลงนอนหลับ เพียงแต่นั่งหลับเท่านั้น แม้ว่าท่านเดิน ท่านก็ยังท่องจำและทบทวนหนังสือ (Abd al-Ghani al-Daqr, 2005 : 30-36)

ชีวิตที่สมถะอย่างยิ่งของอิมามอันนะวะวีย์ นำไปสู่คำถามมากมายจากนักวิชาการรุ่นหลัง เพราะเป็นการปฏิบัติที่ยากที่ผู้อื่นจะทำได้ สรุปว่าเป็นลักษณะพิเศษที่เป็นเอกลักษณ์ส่วนตัวของท่าน เป็นเรื่องปกติของผู้ใฝ่รู้ที่ได้อุทิศทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อความรู้ จุดเด่นของท่านก็คือ การที่ท่าน

⁴ ท่านอิมามอันนะวะวีย์ทุ่มเทกายใจในการทำอิบาดะฮ์ต่ออัลลอฮ์ ﷻ และรับใช้ศาสนาอิสลามด้วยการเรียนการสอนและการแต่งตำรา อื่นๆ จนไม่มีเวลาจะคิดเรื่องส่วนตัว เช่น การแต่งงาน เพราะจากชีวประวัติของท่านที่ได้ศึกษามาทั้งหมด เป็นเครื่องยืนยันประเด็นดังกล่าวอย่างชัดเจน

รักหนังสือมาก ท่านได้เก็บสะสมหนังสือดีๆ มากมาย รวมทั้งหนังสือหายาก เมื่ออุละมาอ์ที่มีชื่อเสียงท่านหนึ่งคือท่านตาญตุดีน อัซ ซุบกีเย ถูกขอให้ทำการเรียบเรียงหนังสือที่อิมามอันนะวะวีรีย์ แต่งไว้ไม่เสร็จ ชื่อหนังสือ “อัล มัจญมูอ์” ท่านซุบกีเย ปฏิเสธ โดยให้เหตุผลว่า ท่านไม่มีหนังสืออ้างอิงเท่ากับที่อิมามอันนะวะวีรีย์มี คำถามอีกข้อหนึ่งที่มีต่อชีวิตของอิมามอันนะวะวีรีย์คือ เหตุใดท่านไม่แต่งงาน มีคำอธิบายมากมายจากนักวิชาการรุ่นหลังแต่ดูเหมือนว่าคำอธิบายที่ชัดเจนที่สุดก็คือ ท่านปราศจากความต้องการความสุขในโลกนี้เช่นคนอื่น ๆ ชีวิตของท่านปรารถนาแต่เพียงการแสวงหาความรู้และการถ่ายทอดไปยังประชาชาติอิสลามเท่านั้น ครั้งหนึ่งท่านเคยสอนเรื่องแต่งงานว่าเป็นซุนนะฮ์อันยิ่งใหญ่ และท่านบอกว่าบางทีนี่เป็นเพียงซุนนะฮ์ที่ท่านไม่สามารถทำได้ท่านให้เหตุผลว่า “ฉันกลัวว่าฉันอาจทำตามซุนนะฮ์หนึ่ง แต่ขณะเดียวกันฉันต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับภาระที่ต้องห้ามอื่นๆ” นั่นคือสิทธิของภรรยา (al-Hamīd bin Ṣalīh, n.d. : 87-88)

ท่าน อะบู อัลอับบัส ศิษย์ของท่านอิมามอันนะวะวีรีย์ ได้กล่าวว่า “ สำหรับท่านอิมามอันนะวะวีรีย์สามารถแบ่งระดับชั้นออกเป็น สาม ระดับ ดังนี้

ระดับแรก คือ อัลอิลมุ (الْعِلْمُ) หมายถึง ผู้ที่เต็มไปด้วยองค์ความรู้ ท่านอิมามอันนะวะวีรีย์มีบทบาทหน้าที่ในการเผยแผ่ความรู้ เพราะการละเว้นจากการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ที่มีความรู้ย่อมเป็นบุคคลที่ไร้ซึ่งจริยธรรมต่อวิชาการ เพราะอัลลอฮ์ได้มอบหมายให้บรรดาผู้รู้นั้นสืบเชื้อสายจากบรรดาศาสนทูตของอัลลอฮ์

ระดับที่สอง คือ อัซซุฮุด ฟี อัตตุญยา (الرُّهْدُ فِي الدُّنْيَا) หมายถึง ไม่มีความต้องการความสุขสบายทางโลก ท่านอิมามอันนะวะวีรีย์ไม่ฉวยโอกาสใช้ความรู้เป็นเครื่องมือในการหวังผลประโยชน์ และไม่หวังที่จะให้คนอื่นตอบแทนเพื่อสรรหาความสุขสบายทางโลก

ระดับที่สาม คือ อัลอัมรุ บิล มะอรูฟ วันนะหฺยฺ อะนินลามุงกัร (الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر) หมายถึง สั่งใช้ในสิ่งที่ดีและห้ามในสิ่งที่ไม่ดี ผู้รู้จะต้องมีบทบาทหน้าที่ในการสั่งใช้มนุษย์ปฏิบัติความดีและสั่งห้ามในสิ่งที่ชั่วร้าย และไม่สมควรอย่างยิ่งที่จะละเว้น (al-Suyuti, 1988 : 48)

3.2 ประวัติการศึกษา

3.2.1 การเริ่มต้นการศึกษา

อิมามอันนะวะวี๊ตั้งแต่อายุประมาณ 10 ขวบ ท่านเริ่มท่องจำอัลกุรอานและมีความรักใคร่ต่ออัลกุรอาน ช่วงอายุ 10 – 18 ปี ท่านศึกษาหาความรู้ที่หมู่บ้านนะวา ณ บ้านเกิด ท่านใช้เวลาอยู่กับการท่องจำอัลกุรอานและศึกษาเหล่าเรียนบางรายวิชาหลังจากมีเวลาว่างจากการทำงาน ช่วยพ่อค้าขายที่ตลาด (Abd al- Ghānī al-Daqr, 1987 : 22) จากการดูแลและได้รับการอบรมโดย ชัยคุ ยาซีน บิน ยูโซฟ อัลซัรกาซี๊ และบิดาของท่านทำให้ประสบผลสำเร็จในการท่องจำอัลกุรอานทั้งเล่มช่วงวัยเข้าสู่บรรลุนิติภาวะและศึกษาวิชาความรู้ที่เป็นพื้นฐานเพื่อต่อยอดในองค์ความรู้ระดับสูงต่อไป (Subhī al-Salih, 1970 : 28)

3.2.2 การออกเดินทางเพื่อแสวงหาความรู้

เมื่อท่านอิมามนะวะวี๊อายุถึง 18 ปี ช่วงฮิจญ์เราะห์ศักราชที่ 649 บิดาของท่านได้เดินทางพาท่านไปยังเมืองตะมัสก์ขประเทศซีเรียเพื่อศึกษาต่อ เนื่องจากประเทศซีเรีย ช่วงเวลานั้นเป็นสถานที่ที่มีบรรดาอุละมาอ์มักจะมาเยือน เป็นแหล่งรวมตัวระหว่างนักปราชญ์มุสลิมทั่วทุกสารทิศด้วยเหตุนี้เองบิดาของท่านจึงมีความใฝ่ฝันต้องการที่จะให้บุตรของตนเองได้ไปศึกษาที่เมืองตะมัสก์ เพราะเมืองตะมัสก์นั้นเป็นศูนย์กลางแห่งความรู้ด้านศาสตร์อิสลามและอื่นๆ สถานที่แห่งแรกเมื่อท่านอิมามอันนะวะวี๊เดินทางไปถึงตะมัสก์ท่านไปที่มัสยิดกลาง มีชื่อว่า “มัสยิดอุมาวี๊” และท่านอิมามอันนะวะวี๊ได้ไปเยี่ยมอิมามมัสยิด ชื่อว่า ชัยคุ ญะมาลุดดีน अबดุล กافی๊ บิน अबดุล มาลิก ท่านได้พบกับ คอติบ และคณะกรรมการมัสยิดทุกคน จนทุกคนรู้จักอิมามอันนะวะวี๊ ว่าเด็กคนนี้เดินทางมาเพื่อศึกษาหาความรู้ ท่านอิมามอันนะวะวี๊ได้เข้าไปหากลุ่มฮาลาเกาะห์ กลุ่มหนึ่งที่อยู่ในมัสยิด และท่านก็ทักทายทำความรู้จักกับอุละมาอ์ผู้นั้น คือ ชัยคุ ตาลูตดีน अबดุลเราะห์มาน บิน อิบรอฮีม บิน ดิยาอุลฟารอซี๊ ท่านได้เรียนหนังสือกับชัยคุ ตาลูตดีน अबดุลเราะห์มาน บิน อิบรอฮีม บิน ดิยาอุลฟารอซี๊ ได้หลายแขนงวิชาและท่านเป็นครูคนแรกของท่านอิมามอันนะวะวี๊ที่เมืองตะมัสก์ (abd al Ghani al Daqr, 2005 : 2)

ท่านอับดุลหัยญ บิน อะห์มัด (Abd al-Haiy bin Ahmad, 1986 : 5/355) กล่าวว่า “อิมามอันนะวะวีย์ ใช้ชีวิตที่หมู่บ้านนะวาจนกระทั่งถึงอายุ 18 ปี และในปี ฮ.ศ. 649 ท่านเริ่มเดินทางเพื่อศึกษาหาความรู้ที่เมืองดะมัสกัสโดยท่านเข้าไปศึกษาในฮาลาเกาะฮ์ต่างๆ ที่มีอุละมาฮ์ สอนความรู้ศาสนาในเมืองดะมัสกัสโดยส่วนใหญ่แล้วจะใช้มัสยิดเป็นสถานที่สำหรับศึกษาความรู้ ท่านอิมามอันนะวะวีย์ได้พักอาศัย ณ โรงเรียนอรรอวาฮียะฮ์ (Madrasaha al-rawahiyyah) อยู่ใกล้กับมัสยิดอัลญามิอ อัลอุมาวี (al-Jam‘i al-Umawiy)⁵ และจุดประสงค์หลักของท่านคือศึกษาหาความรู้ และมีรายงานว่าท่านได้เข้าศึกษาในกลุ่มฮะละเกาะฮ์กับบรรดาอุละมาฮ์มากถึง 12 ฮะละเกาะฮ์ในวันหนึ่งวัน ท่านมีความขยันที่จะศึกษาและท่องจำบทเรียนที่ศึกษาเป็นอย่างมาก”

ท่านอิมาม อัลสุยุตีย์ กล่าวว่า (al Suyūṭī, 1988 : 31) “เมื่อท่านอิมาม อันนะวะวีย์อายุ 19 ปี บิดาของท่านได้ส่งอิมามอันนะวะวีย์ไปศึกษาต่อที่เมืองดะมัสกัส สถานศึกษา แห่งแรกในดะมัสกัสของท่านคือโรงเรียน ซารอมียะฮ์ จากนั้นก็ศึกษาต่อที่โรงเรียนรอวาฮียะฮ์” ท่านอิมามอันนะวะวีย์ได้รับอญาซะฮ์⁷ (Ijazah) จากครูบาอาจารย์เพื่อทำหน้าที่เผยแพร่ความรู้ให้กับ ผู้คน และท่านเป็นมุฟตี⁸ เมื่ออายุ 20 ปี เมื่อมีผู้คนมาถามถึงปัญหาศาสนาท่านสามารถวินิจฉัยได้ด้วย ความรู้ที่อัลลอฮ์ ประทานให้กับท่านอย่างชาญฉลาด และเมื่ออายุ 24 ปี ท่านเริ่มสอนหนังสือที่ โรงเรียนฟัร็อฟียะฮ์ ความเป็นเลิศทางวิชาการของท่านเป็นที่ยอมรับท่ามกลางนักปราชญ์ทั้งหลาย (Ibn al ‘Aṭār, n.d. : 51)

ท่านอิบนุ อัลอฏฏอร (Ibn al ‘Aṭār, n.d. : 50-51) กล่าวว่า “ท่านอิมามอันนะวะ วีย์อาจารย์ของท่านได้บอกกับท่านว่า “ฉันอ่านหนังสือที่เกี่ยวข้องกับรายวิชาในแต่ละวัน 12 วิชา โดย ที่ฉันนั้นไปศึกษากับบรรดาคณาจารย์หรืออุละมาฮ์ และเมื่อท่านไม่เข้าใจประเด็นปัญหาในวิชาที่ท่าน เรียนท่านจะพยายามทบทวนปัญหานั้นๆ กับครูบาอาจารย์จนกว่าจะได้รับความกระจ่างและเข้าใจ บทเรียนในวิชาต่างๆ ที่ท่านอิมามอันนะวะวีย์ได้เรียนถึงสิบสองรายวิชาในแต่ละวัน ได้แก่ สอง บทเรียนในอัล-วะสิฎุ หนึ่งบทเรียนในอัล-มุฮัซซับ หนึ่งบทเรียนในอัลญัมอู บัยนะ อัลเศาะหีหัยน หนึ่งบทเรียนในเศาะฮีมุสลิม หนึ่งบทเรียนในอัล-ลุมะอู ของอิบนุญินนีย หนึ่งบทเรียนในอิศลาหุล

⁵ เป็นมัสยิดกลางของเมืองดะมัสกัส

⁶ ฮะละเกาะฮ์ หมายถึง เป็นกลุ่มล้อมรอบ

⁷ ได้รับอนุญาตจากโต๊ะครูของท่านสามารถสอนแทนได้

⁸ ผู้ให้การวินิจฉัยประเด็นปัญหาทางศาสนาในทัศนะอิสลาม

มันฎิก หนึ่งในบทเรียนในอัต-ตัศรีฟ หนึ่งในบทเรียนในอุศูลุลฟิกฮ หนึ่งในบทเรียนในวิชาที่ว่าด้วยนามชื่อของผู้รายงานหะดีษและหนึ่งในบทในวิชาอุศูลุดดีน”

ท่านซอฟิร หะซัน (Zafir Hasan bin al Jabān, 2008 : 9) ได้กล่าวว่า “ท่านอิมามอันนะวะวีใช้ใช้เวลา 6 ปีเต็ม ในการศึกษาหาความรู้และทุ่มเทกับการเรียนและท่องจำหนังสืออย่างจริงจังทั้งกลางวันและกลางคืนช่วงที่ท่านศึกษาอยู่ที่ดะมัสกัส (Damascus) จนกระทั่งท่านมีความเชี่ยวชาญทุกแขนงวิชาด้านศาสนา” อิมามอันนะวะวีมีความกระตือรือร้นด้านความรู้ ท่านมีความจำดีเลิศสามารถท่องจำหนังสือ “ฟิกฮ” ของอิมามสีรอซี ชื่อหนังสือ “al Tanbīh fi furū‘a al Shāfi‘ī” (التنبيه في فروع الشافعي) ใช้เวลาเพียง 4 เดือนครึ่ง และท่านท่องจำหนังสือหนึ่งสัปดาห์ ชื่อหนังสือ “Muhazzab” (مُهَذَّب) ในส่วนของเรื่องเกี่ยวกับ อิบาดะฮ (رُبْعُ الْعِبَادَةِ) ผู้แต่งคนเดียวกันใช้ระยะเวลาในการท่องจำแปดเดือน ช่วงนั้นท่านมีอายุเพียง 19 ปี ตำราทั้งสองเล่มดังกล่าวเป็นหนังสือเล่มใหญ่ หนังสือ “al Tanbīh fi furū‘a al Shāfi‘ī” (التنبيه في فروع الشافعي) มีจำนวนหน้าทั้งหมด 166 หน้า และหนังสือ “Muhazzab” (مُهَذَّب) มีจำนวน 257 หน้า (al-Yafī‘ī, 1970 : 183)

วันหนึ่งท่านอิมามอันนะวะวีมีความปรารถนาที่จะศึกษาวิชาเกี่ยวกับแพทย์ ท่านก็เลยไปซื้อหนังสือที่มีชื่อว่า “อัลกอนูน” (al Qānūn) ของนักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงในอดีต คือ ท่านอิบนุ ซินา (Ibn Sīna) เป็นหนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับทางการแพทย์ เมื่อท่านได้ศึกษาวิชาทางการแพทย์เป็นเวลานานพอสมควรท่านมีความรู้สึกที่หัวใจมีตบอดจอะไรไม่ค่อยได้ทำให้ไม่ได้รับความรู้ ท่านเริ่มไตร่ตรองหาสาเหตุทำไมถึงเป็นเช่นนี้ หลังจากที่ท่านนั่งคิดถึงสาเหตุดังกล่าว อัลลอฮ ﷻ ก็เลยอิลฮาม⁹ (إلهام) ให้กับท่าน คือ สาเหตุมันเกิดจากที่ท่านไม่ถนัดในวิชาการแพทย์จึงทำให้หัวใจถูกปิดเรียนหนังสือไม่เข้าใจ ความจำก็เริ่มเฉื่อยชา เมื่อท่านทราบถึงสาเหตุ ท่านก็เลยขายหนังสือวิชาการแพทย์พร้อมอุปกรณ์ต่างๆ ที่มีอยู่ในบ้านท่านก็ค้นย้ายเอาออกหมด หลังจากนั้นท่านมีความรู้สึกที่หัวใจมีรัศมีและเริ่มกลับสู่สภาพเดิมคือ ท่องจำอะไรง่ายและเรียนรู้อย่างเข้าใจ (al Suyūṭī, 1988 : 35)

ท่านอิมามอันนะวะวีใช้ชีวิตอยู่ที่เมืองดะมัสกัสเป็นเวลา 28 ปี เพื่อศึกษาหาความรู้ ท่านไม่ได้ออกไปเที่ยวหรือเดินทางไปยังสถานที่อื่นใด นอกจากท่านนั้นไปเยือนสุสานของอิมามอัซฮาฟีฮ์ที่เมืองโคโรประเทศอียิปต์และท่านได้ไปประกอบพิธีฮัจญ์ที่เมืองมักกะฮ์ หลังจากที่ท่านอิมาม

⁹ อิลาฮาม (إلهام) หมายถึง การดลใจ

อันวะวะรียใช้ชีวิตอยู่ที่เมืองดะมัซกัซสองปีบิดาของท่านได้พาท่านไปประกอบพิธีฮัจญ์โดยที่ท่านเริ่มเดินทางในเดือนราญับ (Rajab) ปี ฮ.ศ. 651 (Abd al-Ghani al-Daqr, 2005 : 28) ท่านและบิดาไปเยือนเมืองมาดีนะฮ์ก่อนหนึ่งเดือนและเดินทางต่อมายังเมืองมักกะฮ์ หลังจากที่ท่านประกอบพิธีฮัจญ์ ท่านและบิดาเดินทางสู่บ้านเกิดหมู่บ้านนะวา ท่านอิมามอันวะวะรียใช้โอกาสนั้นไปเยี่ยมเยียนพี่น้องเพื่อนบ้านและญาติ หลังจากนั้นท่านได้เดินทางมายังเมืองดะมัซกัซเพื่อศึกษาต่อที่นั่นอีก (Ibn al-Aṭor, n.d. : 44)

ท่านอิมามอันวะวะรียถูกแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าของปราชญ์คณะดาร์ลุหะดีษ ณ สถาบันคณะดาร์ลุหะดีษ อัลอัซรอฟียะห์ (Dar al-Hadith al-Asrafyyah) หลังจากที่ท่านอาบีซามะฮ์ (Abi Syamah) ได้เสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 665 ท่านอิมามอันวะวะรียถูกแต่งตั้งเป็นหัวหน้าปราชญ์คณะดาร์ลุหะดีษรับหน้าที่แทนอาจารย์ของท่าน แท้ที่จริงแล้วยังมีอุละมาอ์ท่านอื่นหลายท่านซึ่งอาจุโสกว่าแต่อาบีซามะฮ์ (Abi Syamah) มีความเชื่อมั่นในความรู้ของท่านอิมามอันวะวะรียมากกว่าท่านอื่นและเหมาะสมที่สุดที่จะแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าปราชญ์คณะดาร์ลุหะดีษ ท่านอิมามอันวะวะรียยังมีหน้าที่สอนหนังสือในมัดรอซะฮ์ อัลอัซรอฟียะห์ ตำราวิชาที่ท่านได้สอน คือ หนังสือซอเฮียะห์บุคอรี และมุสลิม หนังสือหะดีษสุนันอาบิดาวูด หนังสือริซาละฮ์ อัลกุซัยรีย หนังสือซอฟะตุน ซอฟะห์ และหนังสืออัลญันนะตุล อาลา ตารีกิ อัลมะฮับบะห์ (al Suyūṭiy, 1988 : 48-49)

เงื่อนไขหรือคุณสมบัติสำหรับผู้ที่รับหน้าที่เป็นชัยคฺของสถาบันดาร์ลุหะดีษหรือหัวหน้าของดาร์ลุหะดีษคือต้องจำหมวดหมู่เกี่ยวกับรียาযะฮฺ และดีรอยะฮฺ โดยจะเรียงลำดับจากการที่อุละมาอ์ท่านใด จำหมวดหมู่ที่เป็นรียาযะฮฺก่อน ส่วนดีรอยะฮฺจะเป็นรองถัดจากรียาযะฮฺ และถ้าอุละมาอ์ท่านใดสามารถจำหมวดหมู่ทั้งสองคือรียาযะฮฺและดีรอยะฮฺถือว่าเขาผู้นั้นเป็นบุคคลที่เหมาะสมกว่าที่จะรับหน้าที่นั่งบนเก้าอี้เป็นชัยคฺดาร์ลุหะดีษ บุคคลแรกที่เป็นชัยคฺของคณะดาร์ลุหะดีษ คือ ชัยคฺ อิบน์ ซอและฮฺ (Ibn Salih) และท่านอิมามอันวะวะรียถูกแต่งตั้งเป็นชัยคฺของคณะดาร์ลุหะดีษในปี ฮ.ศ. 665 และได้ดำรงตำแหน่งจนท่านเสียชีวิตปี ฮ.ศ. 676 ท่าน Taj al-Subki ได้กล่าวว่า “ท่านอิมามอันวะวะรียได้ทำการสอน ณ สถาบันคณะดาร์ลุหะดีษ อัลอัซรอฟียะห์ (Dar al-Hadith al-Asrafyyah) แต่ท่านไม่รับค่าตอบแทนแม้แต่บาทเดียว” (abd al Ghani al Daqr, 2005 : 76)

3.2.3 คณาจารย์และสานุศิษย์

ท่านอิมามอันนะวะวีย์เป็นนักปราชญ์ที่มีความเชี่ยวชาญทุกสาขาวิชา นอกจากท่านเป็นปราชญ์ที่ชำชองทุกแขนงสาขาวิชาท่านเป็นนักปราชญ์ที่ถ่อมตนสันโดษและมีความสมถะ ความรู้ที่มีอยู่ในตัวท่านคุณลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์และมีเกียรติกลายเป็นเกณฑ์และตัวชี้วัดของบรรดานักปราชญ์และคณาจารย์ท่านอื่น ซัยคุ อะห์หมัด ราติบ ('Ahmad Ratib Hammūsh, 1982 : 24-25) ได้เขียนในหนังสือของท่านเกี่ยวกับรายชื่อคณาจารย์ของท่านอิมามอันนะวะวีย์โดยระบุไว้ดังนี้

1. อิบรอฮิม บิน อุมร์ อัลวาสิตี อะบฺู อิสฮาก ('Ibrāhīm bin 'Umar al-Wasītī 'Abū 'Ishāq)
2. อิบรอฮิม บิน อีซา อัลมะรอดี อัลอันดะลุสี อัชชาฟีอีย์ อะบฺู อิสฮาก ('Ibrāhīm bin 'Īsā al-Marādī al-'Andalūsī al-Shāfi'ī 'Abū 'Ishāq)
3. อะห์หมัด บิด สาลิม อัลมิศรีย อับบาส ('Ahmad bin Sālim al-Miṣrī 'Abbās)
4. อะห์หมัด บิน อับดุล อัดดาอิม อัลมักดิสีย อะบฺู อัลอับบาส ('Ahmad bin 'Abd al-Dā'im al-Maqdisī 'Abū al-'Abbās)
5. อิสฮาก บิน อะห์หมัด บิน อุษมาน อัลมัฆริบีย์ อะบฺู อิบรอฮิม ('Ishāq bin 'Ahmad bin 'Uthmān al-Maghribī 'Abū 'Ibrāhīm)
6. อิสมาอิล บิน อะบฺู อัลยฺุสร อัลตะนะุกี, อะบฺู มุฮัมมัด, ตักยุดดีน ('Ismā'īl bin 'Abu al-Yusr al-Tanūkhī, 'Abū Muhammad, Taqy al-Dīn)
7. ญะมาล อัลอัดดีน บิน อัลสัยรอฟีย์ (Jamāl al-Dīn bin al-Sairafī)
8. คอลิด บิน ยูโสฟ อัลนับลูสีย อะบฺู อัลบะกฺอ (Khalid bin Yūsuf al-Nablūsī 'Abū al-Baqā')
9. อัลรอดี บิน อัลบฺูรฮาน (Al-Rādī bin al-burhān)
10. สัลลาร์ บิน อัลหะสัน อัลฮัรบีลี อัลสะละบี อัลดีมชากีย์ (Sallār bin al-Hasan al-'Irbīlī al-Halabī al-Demashqī)
11. ชาม อัลดีน บิน อะบฺู อุมร์ (Sham al-Dīn bin 'Abū 'Umar)
12. อัลดียาอ บิน ตัมมาม อัลฮะนะฟี (Al-Diyā' bin Tammām al-Hanafī)
13. อับดุลเราะห์มาน บิน อิบรอฮิม บิน อัลฟิรเกาะห์ ('Abd al-Rahmān bin 'Ibrāhīm bin al-Firkāh)

14. अब्दुलเราะห์मान บิน อะห์มัด บิน มุฮัมมัด บิน อัลकुตามาท อัลมุ๊กอตดาซี อัลหัมบะลี ('Abd al-Raḥmān bin 'Aḥmad bin Muḥammad bin al-Qudāmāt al-Mugaddisiy al-Hambalī)
15. अब्दुलเราะห์मान บิน อิสมาอีล อัลดีมชกี๊ยะ อะบูชามาต ('Abd al-Raḥmān bin 'Ismā'īl al-Demashqī 'Abū Shāmat)
16. अब्दुलเราะห์मान บิน सालิม अबّامبارी อะบู มุฮัมมัด ('Abd al-Raḥmān bin Sālim al-'Anbārī 'Abū Muḥammad)
17. अब्दुलเราะห์मान บิน มุฮัมมัด บิน อัลหะสัน อัลบาดีรออี อัลบัฆดาดี ('Abd al-Raḥmān bin Muḥammad bin al-Hasan al-Bādīrā'ī al-Baghdādī)
18. अब्दुलเราะห์मान บิน นุห อัลมุ๊กอตดะซี อัลดีมชกี๊ยะ อะบู มุฮัมมัด ชัมสอัลดีน ('Abd al-Raḥmān bin Nuḥ al-Muqaddasī al-Demashqī 'Abū Muḥammad Shams al-Dīn)
19. अब्दูล อัลอะซิช บิน มุฮัมมัด อัลอันศอวี อะบู มุฮัมมัด ('Abd al-'Aziz bin Muḥammad al-'Anṣārī 'Abū Muḥammad)
20. अब्दูล อัลกะรีม บิน अब्दูล อัลศอมัด อัลฮะริสตานี อะบู อัลฟาฏออีล ('Abd al-Karīm bin 'Abd al-Ṣamad al-Haristānī 'Abū al-Fadā'il)
21. อิซ อัลดีน บิน สะอัด อัลอิรบีลี ('Izz al-Dīn bin Sa'ad al-'Irbilī)
22. อีมาด อัลดีน บิน अब्दูล อัลการีม อัลหะริสตะนี ('Imād al-Dīn bin 'Abd al-Karīm al-Haristanī)
23. อุมัร บิน อัซอัด อัลรอเบียอ อัลอิรบีลี ('Umar bin 'As 'ad al-Raba'ī al-'Irbilī)
24. อุมัร บิน บันดาร์ อัลตัฟลีซี อัลชาฟีอี ('Umar bin Bandar al-Taflīsī al-Shāfi'ī)
25. มุฮัมมัด บิน มาลิก อัลญัยญานี อะบู अब्दูล อัลลอฮฺ (Muḥammad bin Mālik al-Jayyānī 'Abū 'Abd 'Allāh)
26. มุฮัมมัด บิน มุฮัมมัด อัลฟีกรี อัลฮาฟิซ (Muḥammad bin Muḥammad al-Fikrī al-Hāfiz)
27. ยะห์ยา บิน อะบู อัลฟัทห์ อัลหะรอณี อัลสัยระฟี (Yaḥyā bin 'Abū al-Fath al-Harānī al-Sairafī) ('Ahmad Rātib Hammūsh, 1982 : 24-25)

เพื่อให้เห็นถึงความชำนาญหรือข้ออ้างของบรรดาคณาจารย์แต่ละสาขาวิชาผู้วิจัยได้
แบ่งคณาจารย์ตามสาขาวิชาเพื่อเผยให้เห็นถึงความชำนาญในแต่ละด้าน

3.2.3.1 บรรดาคณาจารย์ของท่านอิมามอันนะวะวีมี มีดังนี้

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วเกี่ยวกับท่านอิมามอันนะวะวีในช่วงแรกเริ่มที่ท่านได้ไป
เยียนดะมัสกัสเพื่อศึกษาหาความรู้อุละมาอท่านแรกคือท่านชัยคุตตาดุดดีน อัลฟาซารี (Sheikh Tāj al-
Dīn al-Fazārī) ท่านมีตำแหน่งเป็นมุฟตีประเทศซีเรียสมัยนั้น ท่านอิมามอันนะวะวีได้ศึกษากับชัยคุ
ตาดุดดีน อัลฟาซารีระยะเวลาไม่นาน จากนั้นท่านได้ไปศึกษากับชัยคุอัลกามาล อิสฮาก อัลมัฆริบีย์
(Sheik al-Kamāl 'Ishāq al-Maghribī) โดยท่านอิมามอันนะวะวีได้เล่าเรียนกับอุละมาอท่านนี้ใช้
ระยะเวลาหลายปี (al-Sakhāwī, 1935 : 8, al-Haddād, 1992 : 31, และ Abd al-Ghani al-
Daqr, 2005 : 24-36) และถือว่าชัยคุอัลกามาล อิสฮาก อัลมัฆริบีย์ (Sheik al-Kamāl 'Ishāq al-
Maghribī) เป็นอุละมาอท่านแรกสำหรับท่านอิมามอันนะวะวี (al-Nu'aymi, 1988 : 25)

ฟูอัด अबดุลมุณอิม (Fu'ād 'Abd al-Mun'im, 1991 : 30-35) กล่าวว่าเพื่อให้เห็น
ถึงความชำนาญหรือข้ออ้างของบรรดาคณาจารย์แต่ละสาขาวิชา ต่อไปนี้เป็นบรรดา
อุละมาอของอิมามอันนะวะวีด้านฟิกฮจนถึงอิมามอัชชาฟีอีย์สืบทอดความรู้จนถึงท่านนบีมุฮัมมัด
ﷺ ดังนี้

ก. คณาจารย์ของท่านอิมามอันนะวะวี ด้านฟิกฮ (fiqh)

1. อะบู อิบรอฮีม อิสฮาก บิน อะห์มัด บิน อุษมาน อัลมัฆริบีย์ อัลมุกัจญิดีย์
กะมาล อัลดีน ('Abū 'Ibrāhīm 'Ishāq bin 'Aḥmad bin 'Uthmān al-Maghribī
al-Muqaddisī Kamāl al-Dīn)
 2. อะบู มุฮัมมัด अबดุล अबดุล อัลเราะหมาน บิน นุห บิน มุฮัมมัด บิน
อิบรอฮีม บิน มุสา อัลมักดีสี อัลดีมชกี ('Abū Muḥammad 'Abd al-Raḥmān bin Nuḥ bin
Muḥammad bin 'Ibrāhīm bin Mūsā al-Maqdīsī al-Demashqī)
 3. อะบู หัฟศ อุมร์ บิน อัซอัด บิน อะบู ฆอลิบ อัลรอบาอ อัลอิรบิลีย์ ('Abū
Hafṣ 'Umar bin 'As'ad bin 'Abū Ghālib al-Raba'ī al-'Irbilī)
 4. อะบู อัลหะสัน ค็อลลาร บิน อัลหะสัน อัลหะละบี อัลดีมชกี ('Abū al-
Ḥasan Sallār bin al-Ḥasan al-Halabī al-Demashqī)
- อุละมาอทั้งสามท่านที่ได้กล่าวมาข้างต้น คือ อาบูอิบรอฮีม บิน อิสฮาก ('Abū
'Ibrāhīm 'Ishāq) อาบู มุฮัมมัด अबดุลรอฮมาน บิน นุส ('Abū Muḥammad 'Abd al-Raḥmān

bin Nuḥ) และ อาบูฮัฟซ อุมัร บิน อัศสะอ ('Abū Hafṣ 'Umar bin 'As'ad) สามท่านนี้เป็นลูกศิษย์ของอุละมาคือซัยค อาบู อัมรฺ อุษมาน บิน अबดุลรอฮมาน บิน อุษมาน ('Abū 'Uthmān Ibn 'Abd Raḥman 'Ibn 'Uthman) ท่านเป็นที่รู้จักในนาม อิบน์ ซอและห์ ('Ibn Ṣalāḥ) และท่านได้เหล่าเรียนกับบิดาของตนเอง ส่วนบิดาของท่านเป็นลูกศิษย์ของซัยคสองท่าน คือ ซัยคท่านแรกเป็นอุละมาที่มาจากประเทศอิรัก (Iraq) และซัยคท่านที่สองจากคูรอซาน (Khurasan) บรรดาอุลามะอ์ที่มาจากอิรักดังกล่าว ซึ่งพวกเขาได้รับการสืบทอดความรู้มาจาก อะบู สะอัด अबดุลลอฮฺ บิน มุฮัมมัด บิน หีบฎฺ อัลลอฮฺ บิน อะลี อัลอัสรูน อัลมุสิลี ('Abū Sa'ad 'Abd 'Allāh bin Muḥammad bin Hibāṭ 'Allāh bin 'Alī 'Asrūn al-Mūsili) อะบู สะอัดสืบทอดความรู้จากซัยค อัลกอฎี อะบู อะลี อัลหุสายุ อิบน์ อิบรอฮิม อัลฟาริกี (al-Qādi 'Abū 'Alī al-Husayn 'Ibn 'Ibrāhīm al-Fariqi) และซัยค อัลฟาริกี ได้ศึกษาความรู้กับซัยค อะบูอิสฮาก อัลชีรอซี ('Abū 'Ishāq al-Shirāzi) ซัยค อะบูอิสฮาก อัลชีรอซี ได้ศึกษาความรู้กับ ซัยคอัลกอฎี อะบู อัลฎ็อยยิบ ฎอฮีร์ บิน ฎอฮีร์ บิน अबดุลอัลลอฮฺ อัลฏออบะรี (al-Qādi 'Abū al-Tayyib Tahir bin Tahir bin 'Abd 'Allāh al-Ṭabarī) ท่านซัยค อะบู อัลฎ็อยยิบ ได้ศึกษาความรู้กับซัยค อะบู อัลอะสะยู มุฮัมมัด บิน อะลี บิน สัลล บิน มุสลีห อัลมาศร์ญีลี ('Abū al-Husayn Muḥammad bin 'Alī bin Sahl bin Muslih al-Māsarjisi) ท่านซัยค อัลมาศร์ญีลี เป็นลูกศิษย์ของซัยค อะบู อิสฮาก อิบรอฮิม บิน มุฮัมมัด อัลมาร์วะซี ('Abū 'Ishāq 'Ibrāhīm bin Muḥammad al-Marwāzi)ท่านซัยค อะบู อิสฮาก เป็นลูกศิษย์ของซัยค อะบู อัลอับบัส อะหฺมัด อิบน์ สุไรญฺ ('Abū al-'Abbās 'Aḥmad 'Ibn Surayj) ท่านซัยค อิบน์ สุไรญฺ เป็นลูกศิษย์ของซัยค อะบู อัลกอสิม อุษมาน อิบน์ บะชาหิร อัลอันมาตี ('Abū al-Qasim 'Uthmān 'Ibn Bashahār al-'Anmāti) ท่านซัยค อัลอันมาตี ท่านเป็นลูกศิษย์ของซัยค อะบู อิบรอฮิม อิสมาอิล บิน ยะหยา อัลมุซะนี ('Abū 'Ibrāhīm 'Ismā 'il bin Yahyā al-Muzanī) ท่านซัยค อัลมุซะนี เป็นลูกศิษย์ของซัยค อะบู अबดุลอัลลอฮฺ มุฮัมมัด บิน อิดริส อัลชาฟิอี ('Abū 'Abd 'Allāh Muḥammad bin 'Idris al-Shafī'i) และอิมามอัลชาฟิอี ได้ศึกษาเหล่าเรียนกับบรรดาอุละมาหลายท่าน ดังนี้

1. อะบู अबดุล อัลลอฮฺ มาลิก บิน อะนัส ('Abū 'Abd 'Allāh Mālik bin 'Anas,) ท่านเป็นอิมามเมืองมะดีนะฮ์ท่านได้รับความรู้จาก รอบิอะฮฺ (Rabī'at,) ซึ่งท่านเป็นลูกศิษย์ของ อะนัส บิน มาลิก ('Anas bin Mālik) และท่านยังเป็นลูกศิษย์ของนาฟิอ (Nafī') ซึ่งท่านนั้นเป็นลูกศิษย์ของท่านอิบน์ อุมัร رضي الله عنه (अबดุลลอฮฺ อิบน์ อุมัร) ทั้งสองท่านเป็นศอหาบะฮ์ของท่านรอสุล ﷺ
2. สุฟยาน อิบน์ อุยัยนัฎ (Sufyān 'Ibn 'Uyaynat) ท่านเป็นลูกศิษย์และสืบทอดความรู้จากซัยค อัมรฺ อิบน์ ดินาร์ และ อิบน์ อัมรฺ อิบน์ अबباس ('Amru 'Ibn Dīnār dan 'Ibn 'Amru 'Ibn 'Abbās)

3. อะบู คอลิด มุสลิม บิน คอลิด ('Abū Khālid Muslim bin Khālid) ท่านเป็นที่รู้จักในนาม อัลซันญี ท่านเป็นมุฟตีเมืองมักกะฮ์ ท่านศึกษาความรู้กับซัยคฺ อะบู อัลวาลิด อับดุล อัลมาลิก บิน อับดุล อัลอาซิซ บิน ณุรียัจญ์ ('Abū al-Walīd 'Abd al-Malik bin 'Abd al-'Azīz bin Jurayj) ท่านซัยคฺ อัลอาซิซ บิน ณุรียัจญ์ เป็นลูกศิษย์ของซัยคฺ อะบู มุฮัมหมัด อะฏวอ บิน มุสลิม บิน อะบู รอบาท ('Abū Muḥammad 'Atā bin Muslim bin 'Abū Rabāh) ท่านซัยคฺ อะฏวอ บิน มุสลิม เป็นลูกศิษย์ของซัยคฺ อะบู อัลอับบัส อับดุล อัลลอฮฺ บิน อับบาส ('Abū al-'Abbās 'Abd 'Allāh bin 'Abbās) และท่านซัยคฺ อิบน์ อัลอับบาส (Ibn al-'Abbās) สืบถอดความรู้โดยตรงจากท่านนบีมุฮัมหมัด ﷺ และท่านอับดุลเลาะห์ บิน อับบัส ท่านได้สืบถอดความรู้จากท่านอุมร์ อิบน์ อัลค็อฏฏอบ จากท่านซัยคฺ บิน ซาบิต และจากศอฮาบะฮ์ท่านอื่นๆ อีกหลายคนซึ่ง โดยพวกเขาเหล่านั้นสืบถอดความรู้โดยตรงจากท่านนบีมุฮัมหมัด ﷺ

สิ่งที่ได้ กล่าวมานั้น คือ บรรดาอุละมาอ์ที่สืบถอดความรู้ตั้งแต่ซัยคฺท่านแรกของท่านอิมามอันนะวะวีญจนกระทั่งถึงท่านศอฮาบะฮ์และท่านรอซูล ﷺ และอุละมาอ์ทั้งหมดที่กล่าวมานั้นเป็นอุละมาอ์จากประเทศอิรัก

บรรดาอุละมาอ์ของท่านอิมามอันนะวะวีญ์ที่มาจากเมืองคูรอซานมีหลายท่านด้วยกัน ท่านได้ศึกษาวิชาความรู้กับเหล่าบรรดาอุละมาอ์หลายท่าน อุละมาอ์สามท่านที่ได้กล่าวมาข้างต้น คือ ซัยคฺ อะบู อับดุล อัลลอฮฺ มาลิก บิน อะนัส ('Abū 'Abd 'Allāh Malik bin 'Anas,) ซัยคฺ สุฟยาน บิน อัยยัณญ์ (Sufyān 'Ibn 'Uyaynat) และซัยคฺ อะบู คอลิด มุสลิม บิน คอลิด ('Abū Khālid Muslim bin Khālid) ทั้งสามท่านนี้เป็นลูกศิษย์ของซัยคฺ อะบู อัมรฺ อุซมาน อิบน์ อับดุล อัลเราะหฺมาน อิบน์ อุซมาน อิบน์ ศอลาห ('Abū 'Amrū 'Uthmān 'Ibn 'Abd al-Raḥmān 'Ibn 'Uthmān 'Ibn Salāh) และซัยคฺ อิบน์ ศอลาห ท่านได้ศึกษาความรู้กับบิดาของท่าน บิดาของท่านเป็นลูกศิษย์ของซัยคฺ อะบู อัลกอสิม บิน อัลบัจรี ('Abū al-Qasim bin al-Bazrī) ท่านอะบู อัลกอสิม ได้สืบถอดความรู้จาก อะบู อัลหะสัน อะลี บิน มุฮัมหมัด บิน อะลี อิลกียา อัลฮัรรอซี ('Abū al-Ḥasan 'Alī bin Muḥammad bin 'Alī 'Ilkiyā al-Harrāsī) และ อะบู อัลหะสัน เป็นลูกศิษย์ของซัยคฺ อะบู อัลมะอลา อับดุล อัลมาลิก บิน อับดุล อัลลอฮฺ บิน ยูซุฟ ('Abū al-Ma'ālī 'Abd al-Malik bin 'Abd 'Allāh bin Yūsuf) ท่านซัยคฺ อะบู อัล มะอลา ท่านศึกษาวิชาความรู้จากบิดาของท่านคือซัยคฺ อะบู มุฮัมหมัด ('Abū Muḥammad) ท่าน 'Abū Muḥammad) ได้ศึกษาความจากซัยคฺ อะบู บะกัร อับดุล อัลลอฮฺ บิน อะหฺมัด กอฟฟาต อัล มัรวาซี อัลศอซีร์ ('Abū Bakar 'Abd 'Allāh bin 'Ahmad al-Qaffāl al-Marwazī al-Ṣaghīr) ท่านเป็นหัวหน้าในบรรดาอุละมาอ์ทางสายอัลคูรอซาน ท่านเป็นลูกศิษย์ของซัยคฺ อะบู ซัยคฺ มุฮัมหมัด บิน อะหฺมัด อับดุล อัลลอฮฺ บิน มุฮัมหมัด อัล มัรวาซี ('Abū Zayd Muḥammad bin 'Ahmad 'Abd 'Allāh bin Muḥammad al-Marwazī) ท่านซัยคฺ อะบู ซัยคฺ ได้เป็นลูกศิษย์ศึกษาความรู้จากซัยคฺ อะบู อิสหาค อัลมะรุซี ('Abū 'Ishāq al-Maruzī) และซัยคฺ

อะบู อิสราก ('Abū 'Ishāq) ท่านได้สืบทอดความรู้จากอุละมาอ คือซัยคฺ อิบน์ สุรัยญญ์ ('Ibn Surayj) ตามที่ได้กล่าวมาก่อนหน้านี้

ข. คณาจารย์ของท่านอิมามอันนะวะวี๋ด้าน อูศูลุลฟิกฮ

ท่าน อิมามอันนะวะวี๋ ได้ศึกษาความรู้ด้านวิชาอูศูลุลฟิกฮ จากบรรดาอุละมาอกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเป็นบรรดาอุละมาอที่มีชื่อเสียงและถูกยอมรับในทางวิชาการด้านนี้โดยตรง เช่น ซัยคฺ อัลอัลลามาท อัลกอดี อะบู อัลฟัทหฺ อุมร์ บิน บันดาร์ บิน อุมร์ บิน อะลี บิน มุฮัมหมัด อัลตฟลีชี อัลชาฟีอี (al-'Allāmat al-Qādī 'Abū al-Fath 'Umar bin Bandār bin 'Umar bin 'Alī bin Muḥammad al-Taflīsī al-Shāfi'i) ท่านได้ศึกษาหนังสืออัลมุนตะค็อบ (al-Muntakhab) ตำราหนังสือของซัยคฺ ฟัคร อัลดีน อัลรอซี (Fakhr al-Dīn al-Rāzī) และส่วนหนึ่งจากตำราหนังสืออัลมุศตัซฟา (al-Mustashfa) แต่งโดยอิมามอัลฆอซาลี จากอาบูอัลฟัทหฺ และท่านได้ศึกษาตำราวิชาเล่มอื่นๆ กับบรรดาอุละมาอท่านอื่นๆอีกหลายท่าน (Ibn al-'Aṭār, 1991 : 36, al-Haddād, 1992 : 66)

ค. คณาจารย์ของท่านอิมามอันนะวะวี๋ ด้านหะดีษ

1. อิบรอฮิม บิน อีซา อัลมูรอดี อัลอันตะลุซี (Ibrahim bin Isa al-Muradi al-Andalusi) ท่านศึกษาหะดีษศอเฮียะมุสลิม
2. ซัยนุดดีน อะบู อัลบะกอ คอลิด บิน ยูโซฟ อัลนับลีซี (Zainuddin Abū al-Baqa' Khalid bin Yusuf al-Nablisi) ท่านเสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 663
3. अब್ದุล อะซิช บิน มุฮัมหมัด บิน अब್ದุล มุหซีน อัลหุมาวี (Abd Aziz bin Muhamad bin Abdul Muhsin al-Humawi) ท่านเสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 662
4. ซัยนุดดีน อะบู อัลอับบัส อัลมุก็อดดะซี (Zainuddin Abu al-Abbas al-Muqaddasi)
5. อะบู อัลฟารัจญ์ अब್ದุลเราะห์มาน บิน อะบี อุมร์ มุฮัมหมัด อัลมุก็อดดะซี (Abu al-Faraj Abdul rahman bin Abi Umar Muhammad al-Muqaddasi)
6. อิมาม คุดดีน अब್ದุล กะรีม บิน अब್ದุล ศอมัด อัลฮะรอสะตะนี (Imam duddin Abd Karīm bin Abd Ṣamad al-Harastanī) ท่านเสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 662
7. ตักยูตดีน อะบู มุฮัมมัด อิสมาอิล บิน อะบี อิสราก อิบรอฮิม อัลตะนุกี (Taqiuddin Abū Muhammad Ismail bin Abi Ishāq Ibrahim al-Tanukhi)
8. ญะมาล อัลดีน अब್ದุล อัลเราะห์มาน บิน สาลีม บิน ยะหยา อัลอันบารี (Jamal al-dīn Abd al-Rahmān bin Salīm bin Yahya al-Anbārī) ท่านเสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 661

จ. คณาจารย์ของท่านอิมามอันนะวะวีย์ ด้านอุศูลุดดีน

1. อะบู อัลฟัทหฺ อุมร์ บิน อิบน์ อุมร์ อัลตฟลิสี (Abū al-Fath Umar bin Ibn Umar al-Taflisi) ท่านเสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 672

ง. คณาจารย์ของท่านอิมามอันนะวะวีย์ ด้านไวยากรณ์และภาษาอาหรับ

1. อะหฺมัด บิน สะลิม อัลมัสรี (Ahmad bin Salim al-Masri) ท่านเสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 664

2. มุฮัมมัด บิน अबดุลลอฮฺ (Muhammad bin Abdullah)

3. อัลฟัคร อัลมาลิกิ อัลลัมอุลียฺ อิบน์ ญะนี (al-Fakhr al-Maliki al-Lam‘u li Ibn Jani) (‘Abd al-Gāni al-Daqr,2005 : 39)

ฉ. บรรดาคณาจารย์ที่มีชื่อเสียงสำหรับท่านอิมามอันนะวะวีย์ มีดังนี้

1. มุฮัมมัด บิน อะหฺมัด อัลมุก็อตตะสียฺ (Muhammad bin Ahmad al-Muqaddasiy) ท่านเป็นมุฟตี (mufti) และเป็นลัษมาอ์ที่มีชื่อเสียง ท่านเสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 682 (Ibn kathir, n.d. : 319/13)

2. อิสมะอิล บิน อิบรอฮีม (Ismael bin Ibrahim) ท่านเป็นอุละมาอ์หะดีษ (Muhaddithīn) ท่านเสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 672 (Ibn kathir, n.d. : 282/13)

3. อะหฺมัด บิน अबดุล อัลดาอิม บิน นิอมะฮฺ อัลนาบิลสียฺ (Ahmad bin Abd al-Dāim bin Ni‘amah al-Nabilsiy)ท่านเป็นอุละมาอ์ที่สามารถเขียนหนังสือได้อย่างรวดเร็ว ท่านเสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 662 (Ibn kathir, n.d. : 272/13)

4. คอลิด บิน ยูซุฟ บิน สะอิด บิน หะสัน อัลนาบิลสียฺ (Khalid bin Yusuf bin Sa‘ed bin Ḥasan al-Nabilsiy) ท่านเป็นอุละมาอ์หะดีษ และเสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 663 (Ibn kathir, n.d. : 246/13)

5. अबดุล อะซิช อะบียฺ अबดุลลอฮฺ (Abd al-Aziz abi Abdullah) ท่านเป็นอุละมาอ์ที่มีความฉลาดทุกแขนงสาขาวิชา ท่านเสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 662 วันที่สองของเดือนรอมฎอน (Shamsuddin abu Abdullah, 1953. : 189/4)

6. อะบู อะลี อัลหะซัน บิน มุฮัมมัด (Abu Ali al-Ḥasan bin Muhammad) (Shamsuddin abu Abdullah, 1953 : 158/4)

7. अब्दुल अलकरีม बिन अब्दुल अलसोहमत (Abd al-Karīm bin abd al-Şamad) ท่านเป็นคอดีบมัสดิดแบกแดด และเสียชีวิตที่ประเทศอียิปต์ในปี ฮ.ศ. 662 (Ibn Kathir, n.d. : 243/13)

8. अब्दुล อัลเราะหมาน บิน สะอิม อัลอัมบารี (Abd al-Raḥman bin Saim al-Ambārī) ท่านเสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 661 (Shamsuddin abu Abdullah, 1953. : 163/4)

9. อิบรอฮิม บิน อะลี บิน อะหหมัด (Ibrahim bin Ali bin Aḥmad) ท่านเสียชีวิตที่ตะมัสก์ประเทศซีเรียในปี ฮ.ศ. 692 (Ibn Kathir, n.d. : 353/13)

3.2.3.2 บรรดาสาธุศิษย์ของท่านอิมามอันนะวะวีย์ มีดังนี้

ท่านอิบนุอัลอัฏฏอร (Ibn al-‘Aṭṭar, 1991 : 42) ได้กล่าวว่า “ท่านอิมามนะวะวีย์มีลูกศิษย์ที่เป็นอุละมาอามากมาย เป็นทั้งอุละมาอด้านฟิกฮ์ อิลมุ ฟัตวา (ความรู้ในเรื่องการวินิจฉัยปัญหา) และเกียรติยศชื่อเสียงของท่านอิมามนะวะวีย์เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายทั่วโลกจากตำรางานเขียนหนังสือที่เป็นผลงานของท่าน” ด้วยกับผลงานที่โดดเด่นของท่านทำให้ท่านได้รับการยอมรับจากประชาชาติทั่วสารทิศว่าเป็นนักปราชญ์ที่ชำนาญและเชี่ยวชาญในทุกแขนงสาขา นอกจากนั้นถือได้ว่าเป็นการการันตีถึงเกียรติยศของท่านเนื่องจากมีบรรดาสาธุศิษย์ที่มีชื่อเสียงหลายท่าน โดยท่านชัยคอะห์หมัด ราติบ (‘Ahmad Rātib, 1982 : 26-27) ได้รวบรวมรายชื่อบรรดาสาธุศิษย์ของท่านอิมามนะวะวีย์ในหนังสือของท่านชื่อว่า “อัลตาร์คิซ บิ อัลกียาม” (al-Tarkhiṣ bi al-Qiyam) ดังนี้

1. อะหหมัด บิน อิบรอฮิม บิน มัสอับ อัลอับบัส (‘Ahmad bin ‘Ibrahim bin Mas‘ab ‘Abū al-‘Abbās).

2. อะหหมัด อัลดะร็ีร์ อัลวาสิตี อะบู อัลอับบัส (‘Ahmad al-Darīr al-Wāsiti ‘Abū al-‘Abbās).

3. อะหหมัด บิน ฟารุ อัล อิซบีลี อะบู อัลอับบัส (‘Ahmad bin Farḥ al-‘Ishbīli ‘Abū al-‘Abbās).

4. อะหหมัด บิน มุฮัมหมัด อัลญะอฺฟะรี อะบู อัลอับบัส (‘Ahmad bin Muhammad al-Ja‘farī ‘Abū al-‘Abbās) .

5. อิสมาอิล บิน อัลมุอัลลิม อัลหะนะฟี อัลรอซิด (‘Isma‘īl bin al-Mu‘allim al-Ḥanafī al-Rashīd).

6. สุไลมาน อัลญะอฺฟะรี ศอตร์ อัลดีน (Sulaimān al-Ja‘farī Ṣadr al-Dīn)

7. สุไลมาน บิน อุมร์ อัลดาร์อี ญะมาล อัลดีน (Sulaimān bin ‘Umar al-Dar‘ī Jamāl al-Dīn).

6. อัลกอฎี อัลเราะหมาน บิน มุฮัมมัด บิน ยูโซฟ อัลซัหมูดี (Al-Qādī al-Raḥmān bin Muḥammad bin Yūsuf al-Samhūdī)
7. อัลกอฎี ดิยาอ อัลดีน อะลี บิน สุลัยม (Al-Qādī Diyā' al-Dīn 'Alī bin Sulaym.)
8. ชัมส อัลดีน อัลบัยตาร อัลมุบิร (Shams al-Dīn al-Baytār al-Mu'bir).
9. อับดุล อัลลอฮฺ บิน มุฮัมมัด บิน อะลี ('Abd 'Allah bin Muḥammad bin 'Alī).
10. ชิฮาบ อัลดีน อะบู หัฟส อุมร์ บิน กะซีร (Shihab al-Dīn 'Abū Hafs 'Umar bin Kathīr),

3.2.4 ตำราและงานเขียน

ท่านอิมามอันนะวะวีมีบทบาทและผลงานทางวิชาการมากมาย ท่านเป็นอุละมาอ์ที่ได้อุทิศวิชาความรู้แก่สังคมเพื่อยกระดับวิถีชีวิตของคนมุสลิมให้มีคุณภาพและศักยภาพด้านความรู้ สามารถสร้างประโยชน์ให้กับประชาชาติทั่วโลก ท่านมีหน้าที่สอนหนังสือดูแลสถาบันคณะดารุลหะดีษ ท่านได้แต่งตำราหนังสือมากมาย ท่านอิมามอันนะวะวีเริ่มแต่งหนังสือเมื่ออายุ 29 ปี ในปี ฮิจเราะห์ศักราช 660 ตามที่ศนะของท่าน al-Yaf'i ท่านได้กล่าวว่า “ไม่ต้องกังวลสำหรับท่านอิมามนะวะวีเพราะท่านได้รับความบารอ์กัตในการดำเนินชีวิต ท่านอิมามนะวะวีได้รับนूरจากอัลลอฮฺ ﷺ โดยสายตาของท่านสามารถมองเห็นด้วยนूरของหัวใจที่อัลลอฮฺ ﷺ ได้ประทานให้กับท่าน ความบารอ์กัตเริ่มกระจ่างหลังจากที่ท่านได้เสียชีวิต ด้วยกับผลงานทางวิชาการที่ท่านได้ทิ้งไว้เป็นมรดกให้กับประชาชาติอิสลามซึ่งได้รับประโยชน์อย่างมากกับผลงานของท่าน”

ท่านอิมามนะวะวีได้แต่งตำราหนังสือทุกแขนงสาขา เช่น ฟิสิกส์ หะดีษ ชะเราะห์หะดีษ มุศฎอละห์ อัลหะดีษ ภาษา และ เตาฮีด เป็นต้น และเป็นเอกลักษณ์พิเศษสำหรับตำราหนังสือแต่งของท่านคือเนื้อหาเข้าใจง่ายสามารถอธิบายได้อย่างเข้าใจ

อิมามอันนะวะวีได้ผลิตงานเขียนออกมามากมาย หนึ่งในชุดตำราที่ได้รับ ความเชื่อถือตลอดมาก็คือ คำอธิบาย เศาะเฮียะ มุสลิม ซึ่งถือว่าเป็นคำอธิบายเศาะเฮียะฮ์มุสลิม อันดับหนึ่ง คู่กับคำอธิบายเศาะเฮียะ บุคอรีย์ ของอิมามอิบนุ ฮะญัวร์ อัล อัศกอลานีย (ชื่อฟัตหุ อัลบารีย) ท่านได้แต่งหนังสือชุดยิ่งใหญ่ในช่วงท้ายๆ ของชีวิต ใช้เวลาเพียงแค่ 2 ปี ท่านยังได้อธิบาย

เศาะเฮียะฮฺ บุคอรีอีกด้วย แต่ไม่เสร็จ ท่านก็เสียชีวิตเสียก่อน งานเขียนที่ได้รับความนิยมขึ้นต่อมาของท่านคือ “รียาฎ อัลศอลิฮีน” (อุทยานของคนดี) เป็นการนำอัลกุรอานและหะดีษมาจัดหมวดหมู่เป็นบทๆ ในเรื่องเกี่ยวกับความดีงามต่างๆ หนังสือชุดนี้ถูกนำไปอธิบายต่อโดยอุละมาอรุ่นหลังที่น่าสนใจคือคำอธิบายของ “เศค มุฮัมมัด ศอลิหฺ อัล อุษัยมีน”

สำหรับหนังสือฟิกฮ์ที่ชื่อ “อัล มัจญมูอ” ของท่าน ได้รับความเชื่อถืออย่างสูง แม้จะเรียบเรียงไม่เสร็จสิ้นก็ตาม หนังสือชุดนี้ถือว่าเป็นหนังสือสารานุกรมทางฟิกฮ์คู่กับหนังสือ “อัลมุขเนีย” ของอิบนุ กุฎามะฮฺ จากมัซฮับฮัมบะลียะฮ์ ซึ่งหนังสือทั้งสองชุดนี้ไม่ได้จำกัดตัวเองอยู่กับมัซฮับของผู้แต่ง แต่เป้าหมายก็คือการนำเสนอสิ่งที่สอดคล้องกับอัลกุรอานและอัซซุนนะฮฺ ส่วนที่แพร่หลายมากที่สุดคือ การนำหะดีษที่ครอบคลุมคำสอนอิสลามทั้งหมดมาลำดับไว้ เรียกว่า

“สี่สิบ หะดีษ” หรือรู้จักกันในชื่อ “สี่สิบหะดีษ อัลนะวะวี” ส่วนหนึ่งจากตำราที่เลื่องลือ ซึ่งท่านอิมามอันนะวะวี ได้แต่งไว้ คือ 1- ชัรหฺ เศาะเฮียะฮฺ มุสลิม 2- รียาฎ อัลศอลิฮีน 3- อัล-อัชการ 4- ตะหรีรูล อัลฟาซฺ ลิกิตาบ อัล ตัมปีฮฺ 5- อัล อิรชาด ฟิ อุลุมิลหะดีษ 6- อัล ติบยาน ฟิ อาดาบหะมะละติลกูรอ 7- อัลฟะตาวา 8- อัล เราฎะฮฺ 9- ชัรหฺล มุฮัซซิบ หรือ กิตาบ อัล มัจญมูอ เป็นต้น (Zafir Hasan bin al Jabaān, 2008 : 11-12)

อิมามอัชชาฮาบีย์ ได้กล่าวว่า “ท่านอิมามอันนะวะวีด้วยความดีนและทุ่มเทอย่างสูงกับความยำเกรงและการศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ﷻ ท่านขัดเกลาตนเองด้วยการรำลึกถึงอัลลอฮ์ ﷻ และอิบาดะฮ์ต่อพระองค์และละทิ้งสิ่งคลุมเครือทำให้ตัวเองเป็นฮาฟิซ (hafiz) หะดีษในทุกแขนงสาขาวิชา ท่านอิมามอันนะวะวีเป็นบุคคลหนึ่งที่เชี่ยวชาญในวิชาหลักไวยากรณ์อาหรับและหลักภาษา และได้แต่งตำราหนังสือในด้านที่เกี่ยวข้อง (‘Abd al-Ghānī al-Daqr: 2005 : 47)

อะห์หมัด ราติบ (Ahmad Ratib, 1982 : 27-28) กล่าวว่า ผลงานที่เป็นตำรางานเขียนของท่านอิมามอันนะวะวีมีมากมายมีทั้งตีพิมพ์ต่อเนื่องมีการเขียนด้วยมือและยังมีตำราหนังสือเล่มอื่น ๆ ที่สูญหายตามที่ได้ระบุไว้ในหนังสือ “al-Tarkhis Bi al-Qiyām” ดังนี้ คือ

1. ตำรางานเขียนที่ถูกตีพิมพ์ เช่น

1. อัลอัชการ (al-'Adhkar) หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ฮิลยาต อัลอับรอร (Hilyat al-'Abrar)
2. อัลอัรบะฮีน หะดีษาน อัลนะวะวียาต (al-'Arba'un Ḥadīthan al-Nawawīyyāt)
3. อัลอิชารัต อิลลา บะยาน อัสม่า อัลมุบะฮะมาต มิน รียาฎ อัลหะดีษ (al-'Ishārat 'Ilā Bayān 'Asmā' al-Mubhamāt min Rijāl al-Ḥadīth)

4. อัลอิตดาฎ ฟิ อัลมะนาสิก (al-‘Iddaṭ fi al-Manāsik)
5. บุสตัน อัลอาริฟีน (Bustān al-‘Ārifin)
6. อัลติบยาน ฟิ อะดาบ หัมลาต อัลกูรอาน (al- Tibyān Fi

’Adab Hamlat al-Qur’ān)

7. ตัสหิห อัลตันบิห ฟิ อัลฟิกฮ อัลชาฟิอี (Tashīḥ al-Tanbīḥ Fi al-Fiqh al-Shāfi‘ī) (al-Zarkalī : ผู้แต่งหนังสืออัลอิลาม (al-‘I ‘lām) ได้กล่าวว่า ชื่อเดิมของตำรานี้ คือ อัลตันบิห อะลาม่า ฟิ อัลตันบิห (al-Tanbīḥ ‘Alā Mā Fi al-Tanbīḥ) (‘Abd al-Ghanī al-Daqr, : 1987 : 75)

8. อัลตักريب วา อัลตัยสิร์ ฟิ มุศฎอละห์ อัลหะดีษ (al-Taqrīb Wa al-Taysīr Fi Muṣṭalaḥ al-Ḥadīth)

9. ตัหซิบ อัลอัสม่า วา อัลลูฆอต (Tahdhīb al-‘Asmā’ Wa al-Luḡḥāt)

10. อัลตะกออิฎ (al-Daqa‘iq)

11. เรารฎอฎ อัลฎออลิบิน ฟิ อัลฟิกฮ (Raudaṭ al-Ṭālibīn Fi al-Fiqh)

12. รียาฎ อัลศอลิหีน มิน กะลาม สัยยิด มุรสะลีน (Riyāḍ al-Ṣāliḥīn Min Kalām Sayyid al-Mursalīn)

13. ชะเราะห์ อัลมััจญ์มูอ ลี อัลชีรอซี (Sharḥ al-Muḥadhdhab li al-Shīrāzī)

14. อัลมะกอสิด ฟิ อัล อะกิดาต วา อัลเตาฮีด (al-Maqāsīd Fi al-‘Aqīdaṭ Wa al-Tawḥīd)

15. มะนาร อัลฮุดา ฟิ อัลวัคัฟ วา อัลอิบติดาอ ฟิ อัลตััจญ์วีด Manār al-Hudā Fi al-Waqf Wa al-‘Ibtidā’ Fi al-Tajwīd

16. อัลมันษุรอต ฟิ อัลฟิกฮ (al-Manthūrāt Fi al-Fiqh)
มินฮาจญ์ อัลฎออลิบิน (Minhāj al-Ṭālibīn)

17. อัลมินฮาจญ์ ฟิ ชะเราะห์ ศอเหียะฮ มุสลิม (al-Minhāj Fi Sharḥ Ṣaḥīḥ Muslim) หนังสือมีทั้งหมด 5 เล่ม

2. ตำรางานเขียนที่ถูกคัดลอกโดยการเขียนและหนังสือที่ศูนย์หาย (Ahmad Rātib Hammūsh, 1982 : 28-29) เช่น

1. อัลอิรชาด (al-‘Irshād)

2. อัลอือญาซ (al-‘Ijāz)

3. ตะหรัร์ อัลฟาซ อัลตันบิห (Taḥrīr al-Fāz al-Tanbīḥ)

4. อัลตาร์คีส ฟิ อัลกียาม ลี อัฮล ฟิฏุล (al-Tarkhīs Fī al-Qiyām Li 'Ahl al-Fadl)
5. ญะมีอ อัลดุสนาต (Jami' al-Sunnat) (บางส่วน)
6. คุลาศอต อัลอะห์กาม มิน มุฮิมมาต อัลดุสนัน วา กุอวาอิด อัลอิสลาม (Khulāṣat al-'Ahkām Min Muḥimmāt al-Sunan Wa Qawā'id al-'Islām)
7. ชะเราะห์ อัลบุดอรี (Sharḥ al-Bukhārī) (บางส่วน)
8. ชะเราะห์ อัลตันบิห์ (Sharḥ al-Tanbīh) (บางส่วน)
9. ชะเราะห์ อัลดุสนัน อะบี ดาอูด (Sharḥ al-Sunan 'Abī Dāwūd)
10. ชะเราะห์ อัลวะสีต (Sharḥ al-Wasīṭ) (บางส่วน)
11. ฎอบะกอฎ อัลฟูรกอญ (Ṭabaqāt al-Fuqahā')
12. มุคตะสร อะซัด อัลดุฆอบะฮ์ (Mukhtasar 'Asad al-Ghābat)
13. มุคตะสร อัลดิบยาน วา อัลมะวาอิซ (Mukhtasar al-Tibyān Wa al-Mawā'iz) หนังสือต้นฉบับ
14. มุคตะสร ฎอบะกอฎ อัลชาฟิอียะต ลี อิบน์ ศอลิห์ (Mukhtasar Ṭabaqāt al-Shāfi'iyyat Li 'Ibn Ṣālah)

15. มะนากีบ อัลชาฟิอียะต (Manāqib al-Shāfi'iyyat)

นอกจากที่กล่าวมาข้างต้นเกี่ยวกับผลงานวิชาการของท่านอิมามอันนะวะวี ยังมีหนังสือที่เป็นผลงานของท่านอิมามอันนะวะวีอื่นๆ อีกมากมายถูกกล่าวไว้โดยท่านอับดุล อัลดอนี้อัลดักร์ ในหนังสือชื่อว่า “al-'Imām al-Nawawī” และท่านอิบน์ อัลดอฎฏอญ ในหนังสือของท่านชื่อว่า “Tuhfat al-Talibīn” ซึ่งมีดังนี้

1- หนังสือที่เป็นผลงานของท่านอิมามอันนะวะวีที่ถูกกล่าวโดยท่านอับดุล อัลดอนี้อัลดักร์ (Abd al-Ghani: al-Daqr, 1987 : 45-46) ในหนังสือชื่อว่า “al-'Imām al-Nawawī” มีดังนี้

1. อัลตะห์กีกี (al-Taḥqīq)
2. อัลฟะตาวา (al-Fatawā)
3. อาดีบ อัลมุฟตี วะ อัลมุสตัฟตี ('Adab al-Muftī Wa al-Mustaftī)
4. มุคตะสร อาดีบ อัลอิสติสกอ (Mukhtasar 'Ādāb al-'Istisqā')
5. รออู อัลมะสาลี (Ru'ūs al-Masā'il)
6. ตุหฟาฎ อัลฎออลิบิน อัลฟะฎออลิ (Tuhfat Ṭullāb al-Fadā'il)
7. มัสอะละฮะยัค สีม อัลฆอนาอิม (Mas'alat Takhmīs al-Ghanā'im)
8. มุคตะสร อัลดัษนีบ (Mukhtasar al-Tadhnīb)
9. มัสอะละฮะยัค นียยัต อัลอิฆติรอฟ (Mas'alat Niyyat al-'Iḡtirāf)

2. ผลงานที่ถูกกล่าวโดยท่านอิบนุ อัลอฏฏอร ในหนังสือของท่าน คือ ตูฮฟะตุอฏฏอลิบิน “Tuhfat al-Ṭalibīn” มีดังนี้

1. อัลตัยสิร์ ฟิ มุกตะสัร อัลอิรชาด ฟิ อุลุม อัลหะดีษ (al-Taysīr fi Mukhtasar al-’Irshād fi ‘Ulūm al-Ḥadīth)
2. อัลอุมดาต ฟิ ศอเหียะหุ อัลตันบิฮ (al-’Umdat fi Ṣaḥīḥ al-Tanbīh)
3. อัลมะนาสิก อัลษาลิษ วะ อัลรอเบียะอ วะ อัลคอมิส วะ อัลสาดีส (al-Manāsik al-Thālith Wa al-Rābi’ Wa al-Khāmis Wa al-Sādis)
4. กิตาบ อัลกียาม (Kitāb al-Qiyām)
5. อัลเราะฎาฮียะฮ์ ฟิ มุกตะสัร ซาเราะหุ อัลราฟิอีย (al-Rauḍat Fi Mukhtasar Sharh al-Rāfi’i)
6. อัลอินาด อะลา หะดีษ อัลอะมาล บิ อัลนียายัต (al-’Isnād ‘Alā Ḥadīth al-’Amāl bi al-Niyyāt) (ส่วนหนึ่งของหนังสือเล่มนี้)
7. อัลอะหุกาม (al-’Iḥkam) (ส่วนหนึ่งของหนังสือเล่มนี้)

3.2.5 การยอมรับและการชื่นชมของอุละมาอ์ต่อท่านอิมามอันนะวะวี

มีบรรดาอุละมาอ์จำนวนมากได้ยกย่องท่านอิมามอันนะวะวีในเรื่องอัคลากหรือจริยธรรมจากการปฏิบัติตัวของท่าน ตำราหนังสือที่เป็นงานเขียนของท่านด้วยองค์ความรู้ที่เต็มไปด้วยผลงานส่งผลให้ท่านเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย อิมามอัชชาซาบีได้กล่าวว่า “ท่านอิมามอันนะวะวีเป็นบุคคลที่เต็มไปด้วยองค์ความรู้ด้านหะดีษ ด้านฟิกฮ์ ด้านภาษา และ ด้านอื่นๆ และท่านเป็นที่รู้จักในบรรดาอุละมาอ์ที่มีคุณลักษณะซุฮุดและเป็นบุคคลที่ซื่อและหีในการแสวงหาความโปรดปรานจากอัลลอฮ์ ﷻ และท่านสวมใส่เสื้อผ้าธรรมดาๆ ท่านใช้ชีวิตอยู่แบบเรียบง่าย อิมามอันนะวะวีมีรูปร่างหน้าตาเหมือนคนบ้านนอกทั่วไป ถ้าหากคนไม่เคยเห็นหน้าตาของท่านเขาคงจะนึกว่าเป็นคนบ้านนอกที่มาเที่ยวในเมือง เนื่องจากไม่มีสัญลักษณ์ที่เป็นเอกลักษณ์บ่งบอกถึงเป็นผู้อาलिหมหรืออุละมาอ์ ซึ่งบุคลิกภาพตัวท่านเองก็เป็นคนวารออไม่ถือตัว และซาฮิดโดยไม่แสดงตนให้ผู้คนรับรู้” (Abd al- Ghani al-Daqr, 2005 : 148)

ท่านอิบนุ อัล อฏฏอร ศิษย์เอกของอิมามอันนะวะวี ได้กล่าวว่า “ท่านเป็นผู้รักษาและท่องจำ (ทรงชนะทางฟิกฮ์ของ) มัชฮับฮาฟิฮียะฮ์ทั้งในหลักการ หลักพื้นฐาน และประเด็นรองๆ ลงมา แต่ท่านยังเป็นผู้มีความรู้ในทรงชนะของเหล่าเศาะฮาบะฮ์และตาบิอีน ท่านมีความรู้ในสิ่งที่อู

ละม้ายเห็นพ้องต้องกันและที่พวกเขาเห็นแตกต่างกัน ด้วยเหตุผลนี้ทั้งหมด ท่านคือผู้ดำเนินตามวิถีทางของอูละมาอ์ยุคแรกของอิสลาม”

ในฟิกฮฺ มัซฮับ ซาฟีฮียันั้น มีอูละมาอ์ที่โด่งดังในมัซฮับนี้สองท่านที่ถูกเรียกว่า “อัส ซัยคอน” หรือเซคทั้งสอง คืออิมามอันนะวะวีและอิมามอัลร็อฟิฮีย ทั้งสองท่านมีการให้พรศนะบางอย่างที่แตกต่างกัน ผู้เล่าเรียนทางมัซฮับซาฟีฮียบางท่านชอบอิมามอัลร็อฟิฮียเพราะว่าใกล้เคียงกับวิถีคิดทางฟิกฮฺของมัซฮับซาฟีฮียมากกว่า แต่ก็ยังมีจำนวนมากที่ชอบพรศนะของอิมามอันนะวะวี อันเนื่องจากท่านมีความรู้ที่ลึกซึ้งในวิชาหะดีษมากกว่า แม้ว่าอิมามอันนะวะวี จะสังกัดอยู่กับฟิกฮฺ มัซฮับอัลฮาฟีฮีย แต่ท่านไม่ใช่มุตะอัศซิบ (ผู้คลังคลังมัซฮับ) ดังนั้น จึงพบในงานเขียนของท่านไม่ได้ตามพรศนะของมัซฮับซาฟีฮียเสมอไป ดังที่จะพบได้ในหนังสืออัลมััจญมูอ์ และคำอธิบายเศาะเฮียะ มุสลิมของท่าน ด้วยความยืนยัดบนแนวทางและวิถีปฏิบัติของท่านอิมามอันนะวะวี กลายเป็นแบบอย่างของบรรดาอูละมาอ์ที่เลื่อมใสในการปฏิบัติตาม ท่านอิมามอัลสุบกี (al-Subki) ได้กล่าวว่า “ท่านอิมามอันนะวะวีคือแบบอย่างในบรรดานักซาดิ (ผู้สมณะ) บรรดาอูละมาอ์ส่วนใหญ่ถือว่าท่านอิมามอันนะวะวีคือกุวะหฺ (แบบอย่าง) ด้านการอิบาดะห์ก็เช่นกัน ในยุคนั้นท่านอิมามอันนะวะวีคือหนึ่งในบรรดาอูละมาอ์ที่มีอาจเปรียบเทียบกับทุกๆด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านวิชาการ ศาสนา ด้านการปฏิบัติศาสนกิจ ด้านจริยธรรมต่างๆ” และท่านอิมามอัลสุบกีได้กล่าวอีกว่า “การที่จะได้รับการยกย่องเสมือนท่านมุฮยิดดินอันนะวะวีต้องมีคุณสมบัติที่สำคัญ สาม ประการ” คือ หนึ่ง ต้องสละเวลาให้ว่างจากการทำงานทางโลก สอง แต่งตำราหนังสือโดยต้องอาศัยตัวช่วยในการแต่งตำราซึ่งประกอบด้วยการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ การทบทวนวิชาความรู้ การเข้าหาอูละมาอ์ทุกแขนง สาขาวิชาซึ่งสิ่งดังกล่าวถ้าปราศจากการสละเวลาในการทุ่มเทด้านการศึกษาเป็นไปได้อย่างที่ได้ฉายาว่าเป็นปราชญ์ที่ซำซ่อง สาม มีจิตใจที่บริสุทธิ์มองโลกในแง่ดี มีคุณลักษณะซาดิ (สมณะ) วัลอ์ (หลีกเลี่ยงจากสิ่งคลุมเครือ) ปฏิบัติศาสนกิจอย่างจริงจังเพื่อให้เกิดริศมีหรือนูรจากอัลลอฮฺ และสำหรับผู้ที่สามารถรวบรวมสามประการดังกล่าวนี้ อัลลอฮฺจะประทานความงายตายให้กับเขา (Hafiz Shamsu al-Dīn al-Sakhāwi, 2005 : 29)

กอฎี ศอฟดู อัลอุสมานี (Qaḍī safdu al-Uthmani) ได้กล่าวว่า “ท่านซัยคอะห์หมัด บิน คอฟาญะห์ ท่านมีฉายาว่า ชิฮาบุดดีน (Shihabuddin) ท่านได้กล่าวว่า ฉันได้ฝันและได้เจอกับท่านรอซูลุลลอฮฺ และฉันได้เอ่ยถามท่านว่า ท่าน(นบี)มีความคิดเห็นอย่างไรกับหมู่บ้าน “นาวา” ท่านนบีก็เลยกล่าวตอบว่า “หมู่บ้านนะวา มีอูละมาอ์” และฉันก็ลังเลใจว่าจะเป็นใคร และฉันก็เลย

เอยถามอีกว่า ไซ้ผู้ที่เขียนหนังสือรียาฎ อัศศอลิหีน¹⁰ และท่านนบีก็เอยตอบว่าไซ้แล้ว” และท่านชัยคฺ ซำสุตดีน (Shamsuddīn) เจ้าของตำราหนังสือ ดุรารุล บิหาร (Duraru al-Bihar) ท่านได้กล่าวว่า “ท่านอิมามอันนะวะวียฺเป็นบุคคลที่ซำฮิดเหนือกว่าฉัน” (Hafiz Shamsu al-Dīn al-Sakhawī, 2005 : 34-35)

อาบูซำการียา อัล-มะนะวียฺ (Abu Zakariyā al-Manawī) ท่านกล่าวว่าจากท่านวา ลียฺ อาบิ ซุรอหฺ อัล-อิรอกี¹¹ (Abi thur‘ah al-‘Iragī) ท่านได้กล่าวว่า “ท่านอิมามอันนะวะวียฺเป็นอุ ละมาอฺที่สอนหนังสือโดยมียีน (Jin) มาเรียนและศึกษากับท่านด้วย โดยท่านบอกว่ามีไซ้ท่านคนเดียวที่ กล่าวมีอุละมาอฺท่านอื่นๆ หลายคน” และท่านชัยคฺอาบูอัล-อับบัส อะห์มัด บิน มุฮัมมัด บิน สาลิม บิน อัลหะซัน อัซซาฟิอียฺ ท่านได้กล่าวว่า “ท่านนบีคือยฺกัรเคยพบกับท่านอิมามอันนะวะวียฺและมีไซ้ เพียงครั้งเดียวเป็นหลายๆ ครั้ง” (Hafiz Shamsu al-Dīn al-Sakhawī, 2005 : 40)

3.3 บทบาทของท่านอิมามอันนะวะวียฺ

เมื่อกล่าวถึงสภาพสังคมในช่วงศตวรรษที่เจ็ดซึ่งเป็นช่วงระหว่างท่านอิมามอันนะวะวียฺ ได้กำเนิดและไซ้ชีวิตอยู่สองแห่งคือ ณ หมู่บ้านนะวาและเมืองดะมัสกัส หมู่บ้านนะวาเป็นภูมิลำเนา สถานที่เกิด ท่านไซ้ชีวิตอยู่กับครอบครัวได้ถึงเมื่ออายุ 18 ปี หลังจากนั้นบิดาของท่านได้นำพาไปยัง เมืองดะมัสกัส (Damascus) เพื่อไปไซ้ชีวิตอยู่กับบรรดาอุละมาอฺ ซึ่งเป็นความไฝ่ฝันของบิดาที่มีความปรารถนาอยากไห้บุตรเป็นผู้มีความรู้ (Abd al-Haiy bin Ahmad, 1986 : 5/355)

ท่านอิมามอันนะวะวียฺมีบทบาทมากมายท่านอุทิศทั้งแรกกายและแรงใจเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ท่านซึ่งสามารถอธิบายดังนี้

3.3.1 ด้านการเมือง

ท่านอิมามอันนะวะวียฺไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องของการเมือง แต่ท่านอิมามอันนะวะวียฺนั้น กำเนิดในช่วงปลายของการปกครองสมัยราชวงศ์อับบาสียะฮ์ ท่านอิมามอันนะวะวียฺกำเนิดในปี ฮ.ศ. 631 และได้เสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 676 ส่วนราชวงศ์อับบาสียะฮ์เริ่มปกครองในปี ฮ.ศ. 132 และสิ้นสุดการปกครองในปี ฮ.ศ. 656 (Abd al-Hamid bin Salih, n.d. : 5) ในปลายศตวรรษที่หกของการ

¹⁰ ชื่อตำราหนังสือของท่านอิมามอันนะวะวียฺ ที่ขึ้นชื่อและเป็นหนังสือเรียนที่แพร่หลาย

¹¹ เจ้าของหนังสือฟิกฮฺ ตันกีฮิ อัลลُبَاب (تَنْكِيْهُ اللَّبَابِ)

ปกครองราชวงศ์อับบาซียะฮ์เต็มไปด้วยพินชะฮุความปั่นป่วนมากมาย เช่น บุคคลที่ไม่ปฏิบัติตามกฎของการปกครองก็จะถูกทำร้ายตามฆ่าและถูกอธรรม (Maḥmūd Shākīr. 2000 : 7/5)

ท่านอิมามนะวะวะรีนเป็นบุคคลที่กล้าเผชิญหน้ากับบรรดากษัตริย์ด้วยความกล้าหาญ ท่านจะตอบโต้และกล่าวต่อหน้ากษัตริย์โดยยึดแนวทางที่เป็นข้อบัญญัติในทางศาสนาและหากท่านไม่สามารถจะเผชิญด้วยตนเองท่านจะเขียนหนังสือส่งไปถึงกษัตริย์ซึ่งมีข้อความที่เป็นการชี้แนะให้ปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและใช้ถ้อยคำสละสลวย ครั้งหนึ่งที่ท่านอิมามอันนะวะวะรียได้เขียนจดหมายส่งไปยังกษัตริย์ที่ชื่อว่า บัรุดดีน (بَدْرُ الدِّينِ) ในสารจดหมายนั้นท่านได้เขียนข้อความเพื่อเป็นการตักเตือนในเรื่องของการคอร์ปชั่นหรือการกินงบประมาณของแผ่นดิน (al Suyūṭī, 1988 : 66) ท่านอิมามนะวะวะรียมีความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ﷻ และท่านได้ปฏิบัติตามบทบัญญัติที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้กล่าวไว้ในโองการพระองค์ที่ว่า

﴿ كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ ﴾

(سورة ال عمران : 110)

ความว่า “พวกเจ้านั้น เป็นประชาชาติที่ดียิ่งซึ่งถูกให้อุบัติขึ้นสำหรับมนุษยชาติโดยที่พวกเจ้าใช้ให้ปฏิบัติสิ่งที่ดี และห้ามมิให้ปฏิบัติสิ่งที่ไม่ดี และศรัทธาต่ออัลลอฮ์”

(สุเราะฮ์อัลอิหมรอน : 110)

จากอายะฮ์ข้างต้นอัลลอฮ์ ﷻ ทรงได้ให้เกียรติแก่ประชาชาติมุสลิมว่าเป็นประชาชาติที่ดีที่สุดจากประชาชาติทั้งหลาย แต่การที่จะได้ซึ่งการเป็นประชาชาติที่ดีเลิศนั้นย่อมมีเงื่อนไข และหน้าที่ ซึ่งหน้าที่หนึ่งของประชาชาติที่ดีเลิศนั้น คือ การสั่งใช้ในสิ่งที่ดีและห้ามปรามในสิ่งที่ชั่ว นั้นถือว่าเป็นหน้าที่สำคัญสำหรับประชาชาติที่ดีเลิศ หรือ เป็นบทบาทและหน้าที่สำคัญสำหรับมุสลิมทุกคน สนับสนุน สั่งใช้ ตักเตือนในเรื่องของความดีงามและคุณธรรม และห้ามปรามในสิ่งที่ชั่วร้ายและอบายมุขต่างๆ อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสว่า

﴿ وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى
الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴾

(سورة المائدة : 2)

ความว่า “และพวกจงช่วยเหลือกันในสิ่งที่เป็นคุณธรรม และความยำเกรง และจงอย่าช่วยกันในสิ่งที่เป็นบาป และเป็นศัตรูกันและพึงกลัวเกรงอัลลอฮ์เถิด แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงรุนแรงในการลงโทษ”

(สุเราะฮ์อัลมาอิดะฮฺ : 2)

ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องมีขึ้นในสังคมกลุ่มที่เรียกร้องสู่ความดีและห้ามปรามความชั่ว ซึ่งกลุ่มชนเหล่านั้นเป็นกลุ่มชนที่จะประสบความสำเร็จ ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْعُرْفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾

(سورة آل عمران : 104)

ความว่า “และจงให้มีขึ้นจากพวกเจ้า ซึ่งคณะหนึ่งที่จะเชิญชวนไปสู่ความดีและใช้ให้กระทำสิ่งที่ชอบและห้ามมิให้กระทำสิ่งที่มีชอกและชนเหล่านี้แหละพวกเขาคือผู้ได้รับความสำเร็จ”

(สุเราะฮ์อัลอิมรอน : 104)

หลักฐานจากตัวบทของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กระชับให้ประชาชาติมุสลิมสั่งใช้ในสิ่งที่ดีและห้ามปรามในสิ่งที่ชั่วถือได้ว่าเป็นหน้าที่ที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับผู้ศรัทธา ดังหะดีษของท่านนบี ﷺ จากท่านอบีซาอิด อัลคุดรีย์ ﷺ ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

((مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ ، وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ))

(أخرجه رواه مسلم، 1981: 49)

ความว่า “ใครก็ตามในหมู่พวกท่านที่เห็นความชั่วร้ายเขาจงเปลี่ยนแปลงมันด้วยมือของเขา หากเขาไม่สามารถก็ด้วยลิ้นของเขาและหากไม่สามารถก็ด้วยใจของเขา และนั่นคืออิมานที่อ่อนแอที่สุดแล้ว”

(บันทึกโดย Muslim, 1981 : 49)

3.3.2 ด้านสังคม

สังคมเป็นสุขเมื่อคนในสังคมนั้นร่วมกันทำความดี ท่านอิมามนะวะวีได้อุทิศตนเพื่อสังคม โดยสามารถสรุปในมุมมองของด้านต่อไปนี้

1. อุทิศความรู้และวิชาการ คือ ช่วงเวลาที่ท่านอาศัยอยู่ที่เมืองดะมัชกัสท่านอิมามนะวะวี ได้อุทิศความรู้ของตนเพื่อสอนให้กับบุคคลที่สนใจจะศึกษาโดยการจัดระเบียบให้สังคมมีคุณภาพด้านการการศึกษาและการใช้ชีวิต ที่มีคุณภาพ ซึ่งผู้ที่จะดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข จำเป็นที่จะต้องพัฒนาการศึกษาให้เกิดขึ้นกับตนเองให้มาก เพื่อให้ตนเองสามารถรู้เท่าทันในปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในฐานะที่ "การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน และคนก็เป็นเครื่องมือในการพัฒนาบ้านเมือง" ให้มีความเจริญรุ่งเรืองในอนาคตชีวิตกับการศึกษาเป็นเรื่องที่ไม่สามารถจะแบ่งแยกออกจากกันได้ เพราะชีวิตก็คือกระบวนการศึกษาเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การเข้าใจตนเอง เข้าใจสังคม และเข้าใจโลกมากยิ่งขึ้น ซึ่งโลกแห่งการศึกษานั้นเป็นโลกที่ไร้พรมแดนไม่จำกัดการเวลา ไม่จำกัดเพศวัย หรือชนชั้นวรรณะ (Abd al-Hamid bin al-Salih, 2008 : 18-19)

การลงทุนทางการศึกษา ถือว่าเป็นการลงทุนที่ให้ผลคุ้มค่ามากที่สุด และให้ผลคุ้มค่ามากกว่าการลงทุนด้านอื่นๆ ความรู้ที่ได้จากการศึกษานำไปใช้ได้ตลอดชีวิต การศึกษา คือ กระดูกสันหลังของศาสนา คือ แร่ธาตุอันสำคัญยิ่งของอารยธรรมอิสลาม คือ นวัตกรรมทางวิชาการที่มหัศจรรย์มากที่สุด และคือ เครื่องมือที่จะนำพาอิสลามทะยานไปข้างหน้าได้อย่างไร้ขีดจำกัด ด้วยอนุมัตของอัลลอฮ์ ﷻ การศึกษาที่ไม่อาจทำให้คนเรามีคุณธรรมจริยธรรม ศีลธรรมทางศาสนาในชีวิตประจำวันและวิถีชีวิตนอกห้องเรียนของผู้เรียน ไม่มีอิทธิพลของคำสอนจากศาสนาเข้าไปกำกับพฤติกรรมของเขาทุกอย่างแล้ว การศึกษานั้นก็เป็นสิ่งที่ไร้คุณค่าและไม่มีความหมายใดๆ ต่อมนุษย์อีกต่อไป และนี่คือ ภารกิจอันดับแรกของการศึกษาในอิสลามที่จะต้องปลูกฝังลักษณะดังกล่าวลงไปให้ในสายเลือดแห่งการเป็นมนุษย์ของเยาวชนคนรุ่นใหม่เพื่อผลิตทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพในการดำรงอยู่ในสังคมแห่งสันติสุขหากมองในเชิงวิเคราะห์ต่อความตกต่ำและความเปลี่ยนแปลงในด้านลบของมุสลิมในปัจจุบันโดยโยงใยกับการศึกษาในสถาบันต่างๆ ที่ได้เสนอตัวเองรับใช้ประชาชาติอิสลามทาง

วิชาการ เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าล้วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาที่อ่อนแอและหลงทาง อាកาฬการทาง
 ปัญญาและอัมพาททางความคิด ส่งผลลัพธ์ออกมาเป็นการแตกแยกทางความเชื่อมัวเมาในวัตถุ
 ด้วยเหตุนี้ท่านอิมามนะวะวีย์จึงอุทิศตนเองเพื่อที่จะพัฒนาสังคมมุสลิมด้วยการ
 สอนหนังสือและเผยแพร่สารแห่งอัลลอฮ์ ﷻ และวิจนะของท่านศาสดา ﷺ อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ในอัล
 กุรอานว่า

﴿يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ
 دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ﴾

(سورة المجادلة : 11)

ความว่า “อัลลอฮ์จะทรงยกย่องเทอดเกียรติแก่บรรดาผู้
 ศรัทธาในหมู่พวกเจ้า และบรรดาผู้ได้รับความรู้หลายชั้น
 และอัลลอฮ์ทรงรอบรู้อย่างในสิ่งที่พวกเจ้ากระทำ”

(สุเราะฮ์อัลมญาตละหะห์ : 11)

อัลลอฮ์ ﷻ ทรงยกสถานะของบรรดาผู้ศรัทธาและผู้มีความรู้ให้เหนือกว่ามนุษย์
 โดยทั่วไปในความประเสริฐ โดยพระองค์ทรงยกสถานะให้ทั้งในดุนยา และในอาคิเราะฮ์ ด้วยการตอบ
 แทนสิ่งที่เขาได้ชวนขายมาด้วยความรู้นั้น ไม่ว่าจะเป็นการเผยแพร่ความรู้ เรียกร้องเชิญชวนไปสู่
 อัลลอฮ์ หรือ การทำอะมัลด้วยความรู้ของเขา โดยแต่ละคนก็จะมีระดับชั้นที่แตกต่างกันออกไป
 ขึ้นอยู่กับความศรัทธาและความรู้ของเขา และจากหลักฐานจากหะดีษของท่านนบี ﷺ

﴿فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ
 الْبَدْرِ عَلَى سَائِرِ الْكَوَاكِبِ، وَإِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَةُ
 الْأَنْبِيَاءِ، وَإِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُورَثُوا دِينَارًا وَلَا
 دِرْهَمًا، وَلَكِنْ وَرَثُوا الْعِلْمَ، فَمَنْ أَخَذَهُ أَخَذَ
 بِحِظِّ وَافِرٍ﴾¹²

(رواه أبو داود، 1986: 3740)

¹² อัลอัลบานีย์ ระบุว่า เป็นหะดีษศอฮิฮ์ สุนันอะบูดาวูด , (al-Albaniy, 1998 : 1/137)

ความว่า “ความประเสริฐของผู้รู้ที่โดดเด่นเหนือผู้ปฏิบัติบา
 ตะฮฺ เปรียบเสมือนความประเสริฐของดวงจันทร์ในคืนจันทร์
 เพ็ญ ที่โดดเด่นเหนือดาวดวงอื่นๆ และแท้จริงบรรดาอุละมาอ
 คือทายาทผู้รับมรดกจากบรรดานบี และแท้จริงบรรดานบี
 ไม่ได้ทิ้งมรดกแม้แต่หนึ่งดีนาร์หรือหนึ่งดิรฮัม แต่ทว่าพวกเขา
 ได้ทิ้งมรดกแห่งความรู้ ดังนั้นผู้ใดรับมรดกแห่งความรู้ (จาก
 พวกเขา)แท้จริงเขาได้รับเอาส่วนแบ่งที่ครบถ้วนสมบูรณ์”

(บันทึกโดย Abu Daud, 1986 : 3740)

ความเปลี่ยนแปลงและความยิ่งใหญ่ของอิสลามจะกลับคืนสู่ประชาชาตินี้อีกครั้งหนึ่ง
 ก็ด้วยการหวนกลับสู่เส้นทางเดินที่มีชื่อว่า “การศึกษาและการขัดเกลาจิตวิญญาณแบบอิสลาม” ที่
 แท้จริง ทั้งในแง่ของศาสตร์ทางปรัชญา วิธีการ และเป้าหมาย และนี่เป็นความจำเป็นอย่างเร่งด่วน
 ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องทางการศึกษา การอบรม การฝึกฝนชีวิตอิสลามให้แก่ลูกหลาน เยาวชนมุสลิม
 คุณครู ผู้ปกครอง บิดามารดา ผู้นำชุมชนทุกหมู่บ้าน จะต้องหันมาสนใจ และมาทุ่มเทสรรพกำลังทุก
 อย่าง เพื่อการปฏิรูปการศึกษามากกว่าที่จะคิดคำนวณเพียงค่าหัวรายปี แล้วปล่อยให้ทุกอย่างเป็น
 ภาระของสังคม โดยหาใครรับผิดชอบไม่ได้เลย

ความรู้มีความสำคัญต่อสังคมมนุษย์อย่างไร ซึ่งปัจจัยดังกล่าวมีส่วนสำคัญต่อการ
 พัฒนาสังคมให้มีคุณภาพในการดำเนินใช้ชีวิต

- ก. สังคมมีความปรารถนาต่อการศึกษา
- ข. สังคมมีความปรารถนาต่อจริยธรรม
- ค. สังคมมีความปรารถนาต่อศาสนา

2. ท่านได้แต่งตำรางานเขียนด้านวิชาการ คือ อิมามอันนะวะวีย์ ได้แต่งตำรา
 เขียนมากมาย¹³ เริ่มตั้งแต่อายุ 25 ปี จนถึงเสียชีวิต (656 – 676 ฮ.ศ. / 1257 – 1277 ค.ศ.) ท่านอิ
 มามอันนะวะวีย์ได้อุทิศทั้งร่างกายและแรงใจทุ่มเทสุดความสามารถในการแต่งหนังสือตำราจำนวน
 หนังสือที่ท่านได้เขียนโดยประมาณ 160 เล่ม (‘Abd al Ghani al Daqr, 2005 : 73) หนังสือตำรา
 ต่างๆ ที่ท่านอิมามนะวะวีย์เป็นที่ยอมรับในบรรดาอุละมาอและประชาชาติมุสลิม หนังสือตำราของอิ
 มามอันนะวะวีย์ที่โดดเด่นมากสำหรับประชาชาติมุสลิมที่ยึดตามแนวทางมัซฮับของอิมามอัชชาฟีอีย์
 คือ “Minhaj al-Talibin” เป็นหนังสือฟิกฮ์ที่มีรายละเอียดครอบคลุมทุกปัญหาทางศาสนาจากกล่าว
 ได้ว่าเป็นตำราหนังสือที่สุดยอดแห่งองค์ความรู้ หลังจากนั้นมื่ออุละมาอรุ่นหลังแต่งตำราหนังสือโดย

¹³ ตามที่ได้กล่าวมาก่อนหน้านี้ หน้า 87-101

อาศัยต้นแบบตำราหนังสือของอิมามอันนะวะวีย์เป็นการชำระหรืออธิบายเสริมชื่อหนังสือ “Tuḥfat al-Ṭalibin” ของชัยคอบินุหะญูร¹⁴ และตำราหนังสือ “al-Nihāyat” แต่งโดยชัยคอบินุหะญูร อมลีโดยการอ้างอิงจากหนังสือ “Minḥāj al-Ṭalibin” ของอิมามอันนะวะวีย์ (Maḥyudīn Yaḥyā, 1987 : 971)

3.3.3 ด้านศาสนา

ศาสนาเป็นสิ่งที่สร้างสรรค์สังคม เป็นเรื่องความเชื่อ ศาสนาโดยทั่วไปแล้วถือเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคมวัฒนธรรมที่แยกจากกันไม่ได้ หากสังคมใดขาดศาสนาหรือศาสนาขัดแย้งกัน ทำให้ศาสนาเกิดความวุ่นวายสังคมนั้นไม่สามารถดำรงอยู่ได้ บทบาทที่สำคัญของท่านอิมามอันนะวะวีย์ด้านศาสนา คือ การอุทิศเวลาทั้งหมดทุ่มเทกับการศึกษาท่องจำหนังสือตำราต่างๆ มากมายศึกษาความรู้กับอุละมาอ์หลายท่านความขยันและมั่นเพียรของท่านอิมามอันนะวะวีย์กับการศึกษาหาความรู้ที่ตะมัจกัสตลอดระยะเวลา 28 ปี ท่านไม่ได้ออกไปเที่ยว ณ สถานที่ใดเลยเว้นแต่ไปประกอบพิธีฮัจญ์หลังจากที่ท่านมาศึกษาที่ตามัสกัซสองปี บทบาทด้านศาสนาของท่านอิมามอันนะวะวีย์สามารถอธิบายได้ดังนี้

1. เป็นผู้วินิจฉัยปัญหาศาสนา หรือ เรียกว่ามุฟตี (Mufti)
2. เป็นอุละมาอ์รับหน้าที่สอนหนังสือ ณ สถาบันอัลอัสซอโรฟียะห์โดยไม่ได้รับค่าตอบแทนใดๆ
3. เป็นอุละมาอ์ที่แต่งตำราหนังสือมากกว่า 160 เล่ม โดยประมาณความรู้ของท่านเปรียบเสมือนมหาสมุทรเขียวชาญทุกแขนงสาขาและมีความจำเป็นเลิศ (‘Abd al-Ghānī al-Daqr, 1987 : 73)

14 อะฮ์หมัด บิน มุฮัมหมัด บิน อะลี บิน ฮะญูร อัลฮัยตะมีย

3.3.4 ด้านการตะวะฮฺ (การเผยแผ่อิสลาม)

ท่านอิมามอันนะวะวีย์เป็นผู้ที่ไม่ละเลยในเรื่องการชักชวนสู่ความดีและห้ามปรามในเรื่องของความชั่ว อิมามอันนะวะวีย์ มิได้มีความจริงจังในแง่วิชาการเท่านั้น เมื่อเผชิญกับความอธรรมบนหน้าแผ่นดิน ท่านไม่ยอมเจียบ แต่ได้ยืนขึ้นเพื่อหลักการอิสลาม แม้กระทั่งการตักเตือนผู้ปกครองทั้งหลาย วิธีหนึ่งที่ท่านนิยมทำก็คือการส่งจดหมายไปตักเตือนผู้ปกครองเหล่านั้น บางครั้งท่านได้ร่างจดหมายถึงผู้ปกครอง โดยเซ็นร่วมกับอุละมาอ์ท่านอื่นๆ จากสำนักฟิกฮ์ต่างๆ ครั้งหนึ่งท่านเคยเขียนสารไปยังกษัตริย์เมืองดามัสกัสคือมาลิกซอฮิร (Zahir) ท่านได้กล่าวว่า “จงปกครองอย่างยุติธรรม ห้ามทุจริตต่อประชาชน” (Zafir Hasan bin al Jabaān, 2008 : 21)

ท่านได้คัดค้านความอยุติธรรมของผู้ปกครองหลายๆ ครั้ง ครั้งหนึ่ง ซุลฏอน(สุลต่าน)ในเมืองที่ท่านอาศัยอยู่ต้องการให้อุละมาอ์ทุกคนออกฟัตวาเก็บทรัพย์สินกับประชาชนเพื่อต่อสู้กับมองโกล แต่ท่านเป็นอุละมาอ์คนเดียวที่ยังไม่ยอมออกฟัตวาให้สุลต่านจึงให้นำตัวอิมามอันนะวะวีย์มาถามถึงเหตุผล ท่านตอบว่า “ฉันรู้ว่า ท่านเคยเป็นทาสของอมีร์ บันดุการ์ และท่านไม่เคยมีทรัพย์สินใดๆ มาก่อนเลยแต่แล้วอัลลอฮฺ ﷻ ได้ให้ความโปรดปรานกับท่าน และท่านได้กลายเป็นผู้ปกครอง ฉันได้ยินมาว่า ท่านมีทาสชายถึงหนึ่งพันคน และแต่ละคนมีสายรัดด้วยทอง และท่านยังมีทาสหญิงอีกสองพันคน แต่ละคนมีเครื่องประดับที่เป็นทอง หากท่านได้จ่ายมันทั้งหมดและได้ปล่อยทาสชายของท่านด้วยสายรัดผ้าแทนสายรัดทอง และท่านได้ปล่อยทาสหญิงพร้อมเครื่องนุ่งห่มโดยไม่มีเครื่องประดับเพชรนิลจินดา แล้วฉันจะฟัตวาให้ท่านสามารถเก็บทรัพย์สินจากประชาชนได้” กรณีนี้ แม้ว่าอิมามอันนะวะวีย์ จะเห็นด้วยกับการรวบรวมทรัพย์สินในการต่อสู้ แต่ท่านเห็นว่าต้องเก็บตามวิธีการที่ถูกต้องเท่านั้น สุลต่านโกรธแค้นมากและได้ขับไล่ท่านออกจากเมืองดามัสกัส ท่านได้จากไปอยู่หมู่บ้านนะวะวา บรรดาอุละมาอ์พยายามขอให้ท่านกลับมาอีกครั้ง แต่ท่านปฏิเสธการคัดค้านใดๆต่อผู้ปกครองที่อธรรมของท่านมีผลกระทบสูงมาก อันเนื่องจากท่านเป็นอุละมาอ์ที่อิสระ ไม่รับเงินเดือนจากใคร มีวิถีชีวิตที่พอเพียง การคัดค้านของท่านจะได้รับการสนับสนุนจากอุละมาอ์และมวลชนมุสลิมเสมอ (al-Suyutiy, 1988 : 66 -73)

3.4 การเสียชีวิตของอิมามนวะวีรี

อิมามอันนวะวีรีเสียชีวิตเมื่ออายุ 46 ปี ก่อนที่ท่านจะเสียชีวิตท่านได้เดินทางไปมักกะฮ์เพื่อไปประกอบกิจการฮัจญ์พร้อมกับบิดาและมารดาของท่าน และได้ไปอาศัยอยู่ชั่วคราวที่เมืองมาดีนะฮ์เป็นเวลา 15 เดือน ในช่วงชีวิตของท่านอิมามอันนวะวีรีท่านได้ประกอบศาสนกิจเกี่ยวกับฮัจญ์สองครั้ง (al-Nawawi, 2004 : 22) อิมามอันนวะวีรีได้กลับไปยังบ้านเกิดของท่าน คือ หมู่บ้านนะวา ก่อนที่ท่านจะกลับมาบ้านท่านได้ไปเยี่ยมสุสานของบรรดาอุละมาอของท่าน และท่านได้ขอพรต่อเอกองศ์อัลลอฮฺ ﷻ ในคุณค่าที่ท่านได้ศึกษาความรู้กับบรรดาอุละมาอของท่านพร้อมด้วยหลังน้ำตาหลังจากนั้นท่านได้ไปเยี่ยมมัสยิดบัยตุลมัคดิส (Baitul Maqdis) จากนั้นแล้วท่านก็เดินทางกลับไปยังหมู่บ้านนวะวีรีหลังจากที่ท่านอาศัยอยู่ ณ หมู่บ้านนะวาท่านก็ล้มป่วยไม่นานมทั้งก็เสียชีวิตกลับสู่ความเมตตาของอัลลอฮฺ ﷻ ในวันที่ 24 เดือน ราญับ ฮ.ศ. 676 สุสานของท่านอิมามนวะวีรีฝังอยู่ที่หมู่บ้านนะวา (al-Sadiqi, n.d. : 6) ก่อนที่ท่านอิมามอันนวะวีรีจะเสียชีวิตท่านได้กล่าวกับครอบครัวของท่านที่เป็นญาติพี่น้องว่า “ห้ามมิให้ใครไปสร้างสิ่งใดที่สุสานหลังจากที่ฉันได้เสียชีวิตไปแล้ว” หลังจากนั้นก็มีญาติที่เป็นผู้หญิงได้ฝันถึงอิมามอันนวะวีรี และท่านก็ได้ห้ามมิให้สร้างสิ่งใด ณ สุสานของท่าน (Abd al Ghanī al Daqr, 2005 : 197)

Prince of Songkhro
Pattani Campus

บทที่ 2

ความหมายและความสำคัญของจริยธรรม

2.1 ความหมายของจริยธรรม

2.1.1 ความหมายทางภาษาศาสตร์

คำว่าอัคลา (أخلاق) เป็นคำพหูพจน์ผันมาจากคำว่า (خُلِقَ) ซึ่งเป็นคำเอกพจน์ที่มีสระฎ็อมมะฮ์สองตัว คือ พยัญชนะตัวแรกและพยัญชนะตัวที่สอง หรือ คำว่า (خُلِقَ) ซึ่งมีสระฎ็อมมะฮ์ที่พยัญชนะตัวแรกพยัญชนะเดียวพยัญชนะตัวที่สองไม่มีสระออกเสียงแต่จะกลายเป็นตัวสะกด หรือ ภาษาอาหรับ เรียกว่า สุกูน (سُكُون) ซึ่งทั้งสองคำดังกล่าวนี้ หมายถึง ศาสนา (الدِّين) อุปนิสัย (الطَّبِيعَةُ) พฤติกรรม (السَّجِيَّةُ) (Khalid ibn Hamid al-Hazimiy, 2000 : 136)

Ibn Manzur ได้ให้คำนิยามของคำว่าอัคลา (أخلاق) ซึ่งผันมาจากคำเอกพจน์ คือ คุลุก (خُلُقٌ) หมายถึง ศาสนา (الدِّين) อุปนิสัย (الطَّبِيعَةُ) พฤติกรรม (السَّجِيَّةُ) ศักดิ์ศรี (الْمَرَوْءَةُ) (Ibn Manzur, 1993 : 86/10)

อะลี อิบน์ มุฮัมมัด (al-Jirjāni 1998 : 90-91) ได้กล่าวว่า “ระหว่างคำว่า (خُلِقَ) และ คำว่า (خُلُقٌ) โดยรากศัพท์แล้วคือคำเดียวกัน คำว่า “ คุลุก ” (خُلُقٌ) มีปรากฏอยู่ในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอานอยู่ 2 ที่หนึ่งในนั้นคือตั้งในบทอัล-กอลัม อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿ وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴾

(سورة القلم : 4)

ความว่า “และแท้จริงเจ้านั้น อยู่บนจริยธรรมอันยิ่งใหญ่”

(สุเราะฮ์อัลกอลัม : 4)

เป็นการกล่าวในลักษณะสรรเสริญ ชมเชย ในฐานะเป็นบรรทัดฐานพฤติกรรม คุณธรรมหรือจริยธรรมในที่นี้มาจากอัลลอฮ์ ﷻ ซึ่งพระองค์ทรงประทานผ่านมะลาอิกะฮ์แห่งพระองค์

แก่หัวใจของท่านศาสนทูตมุฮัมมัด ﷺ เพื่อบัญชาให้ยึดถือเป็นคุณธรรมประจำตัวท่านและเป็นแบบฉบับอันดีงามแก่ผู้ติดตามท่านในภายหลัง นั่นคือหมายถึงเมื่อพระองค์ทรงประทานอัลกุรอานเป็นบทบัญญัติแห่งพระองค์แก่ท่านศาสนทูตแล้ว ท่านศาสนทูตมีหน้าที่โดยสมบูรณ์ในการปฏิบัติตามสิ่งที่พระองค์ทรงบอกกล่าวไว้ในพระคัมภีร์ ซึ่งแน่นอนว่าพฤติกรรมทั้งหมดของท่านล้วนเป็นอรรถาธิบายที่ลึกซึ้ง ละเอียดลออแก่พระคัมภีร์ (al-Jirjani, 1998 : 90-91)

จึงสรุปได้ว่า คำว่า “คุลุค” ในความหมายนี้ หมายถึง ธรรมชาติประจำตัวมนุษย์ ความเคยชิน สัจชาติญาณ ที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงกำหนดไว้เป็นธรรมชาติของความเป็นมนุษย์นั่นเอง “จริยะ” ในภาษาอาหรับตรงกับคำว่า الأَخْلَاق (อัล-อัคลาค) ซึ่งในรูปศัพท์แล้ว คำว่า “อัคลาค” เป็น พหูพจน์ของคำว่า “الْخُلُقُ” (อัล-คุลุค) หมายถึง สัจชาติญาณ ความเคยชิน ธรรมชาติที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ สิ่ง que ประพฤติปฏิบัติอยู่เป็นประจำ (Miqdād Yajin, 2007 : 79-81)

คำว่าอัคลาค (أَخْلَاق) ความหมายเชิงภาษาสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท

1. อุปนิสัยหรือพฤติกรรมภายใน (الطبيعة الباطنة) คือ เราสามารถรู้ได้ว่าอุปนิสัยภายในของบุคคลหนึ่งบุคคลใดซึ่งจะสังเกตได้จากพฤติกรรมที่แสดงออกมา เช่น ความโกรธ (عَضْبٌ) อิจฉาริษยา (حَسَدٌ) และพฤติกรรมดังกล่าวนั้นจะแสดงออกมาโดยอาศัยอวัยวะภายนอก

2. อุปนิสัยหรือพฤติกรรมภายนอก (الطبيعة الظاهرة) คือ พฤติกรรมที่แสดงออกโดยทางวาจา การกระทำ และปฏิกริยาท่าทาง เป็นต้น (Mahfuḏ Ali ‘I zam, 1986 : 12)

2.1.2 ความหมายทางวิชาการ

ท่านมัสกะวะะห์ (Maskawih) ได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับ อัคลาค (أَخْلَاق) คือ พฤติกรรมภายในที่ชักจูงสู่การปฏิบัติโดยที่ไม่มีความสามารถที่จะคิดจินตนาการณ์และสังเกตถึงตัวตนภายในซึ่งเป็นนามธรรม พฤติกรรมภายในสามารถแบ่งเป็น 2 ประเภท

1. พฤติกรรมที่มีอยู่ดั้งเดิม (طبيعة أصلية) เช่น ความโกรธ อิจฉาริษยา เป็นต้น
2. พฤติกรรมที่ต้องพยายามสร้าง (طبيعة إكتسابية) เช่น ความอดทน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ต้องผ่านการฝึกฝนเพื่อที่จะไปควบคุมพฤติกรรมที่ไม่ดีที่มีอยู่ในตัวบุคคล เช่น ความโกรธ อิจฉา

ริชยา ความทุกข์ เป็นต้น เพื่อให้บรรเทาซึ่งอาการจะแสดงออกมาและสามารถสร้างบุคคลดังกล่าวนั้น เป็นคนมีอัคลากที่เป็นคุณลักษณะมีความอดทน (Maskawih, 2011 : 31)

ในภาษาอาหรับความหมายของคำว่า จริยธรรม จะมีอยู่ สอง คำ คำแรก คือ คำว่า อัคลาก " أَخْلَاقٌ " คำที่สอง คือคำว่า อะตะบ " دَبٌّ " ซึ่งหมายถึง มารยาท ระหว่างสองคำนี้มีความสัมพันธ์กันไม่สามารถที่จะอธิบายถึงความแตกต่างได้เพราะเป็นสิ่งเดียวกัน เช่น ชื่อหนังสือบางเล่มใช้คำว่า อะตะบ " دَبٌّ " ดังเช่น " أدبُ الدُّنْيَا وَالْآلِئِ " ¹ บางเล่มใช้คำว่า อัคลาก " أَخْلَاقٌ " เช่น " أَخْلَاقٌ فِي الْإِسْلَامِ " ² ระหว่างสองคำนี้มีความหมายว่าจริยธรรมหรือมารยาท (Mahfuz Ali 'I zam, 1986 : 11)

ท่านคอลิด อิบน์ ฮามิด (Khalid ibn Hamid, 2000 : 136) ได้กล่าวว่า “จริยธรรม หรือ อัคลาก คือ พฤติกรรมภายในที่แสดงออกมาเป็นปฏิกิริยาท่าทาง สามารถรับรู้ถึงนิสัยสันดานของบุคคลหนึ่งโดยสังเกตจากพฤติกรรมและการกระทำ”

ท่านมะห์ฟูซ อาลี (Mahfuz Ali 'I zam, 1986 : 14) ได้กล่าวว่า “อัคลากในอิสลาม คือ วิธีชีวิตเพื่อมนุษย์นั้นได้ปฏิบัติตามโดยมีขอบเขตซึ่งเป็นข้อบัญญัติที่มาจากอัลลอฮ์ ﷻ เพื่อเป็นการวางแนวทางสู่ความสำเร็จอันเที่ยงตรงและสมบูรณ์”

ทุกศาสนามีจริยธรรมที่เป็นคำสอนและการประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดี แต่อิสลามนั้นมีจริยธรรมที่เจาะจงเฉพาะ โดยทั่วไปจริยธรรมอิสลามแบ่งเป็นสอง ประเภท หนึ่งคือจริยธรรมที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงปรารภและพอใจ สอง คือ จริยธรรมที่มนุษย์ทรงปรารภและพอใจ ระหว่างสองประเภทนี้จะต้องสัมพันธ์จึงจะเป็นจริยธรรมอิสลาม (‘Abd al-Rahman Hasan Hanbakah al-Midaniy, 1999 : 16)

¹ เป็นหนังสือเกี่ยวกับมารยาทของการใช้ชีวิตในโลกและมารยาทต่อศาสนา ชื่อผู้แต่ง Abu Hasan Ali bin Habito al BaSriy al Māwardi

² หมายถึง มารยาทหรือจริยธรรมอิสลาม ชื่อผู้แต่ง Mahfuz Ali 'I zam

2.1.3 ความหมายจริยธรรมในทัศนะของนักวิชาการ

2.1.3.1 ความหมายจริยธรรมในทัศนะของนักวิชาการอิสลาม

ท่านอิมาม อัลฆอซาลี (al Ghazaliy, 2000 : 62) ได้กล่าวว่า “อัคลาก คือ คุณลักษณะที่ปลูกฝังไว้ส่วนลึกในจิตวิญญาณของมนุษย์ ที่สามารถแสดงออกด้วยพฤติกรรม และการปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามหรือสิ่งที่ไม่ดีย่อมมีผลมาจากสิ่งที่อยู่ในจิตใจและอีกอย่างหัวใจที่มีจริยธรรม หรือ อัคลากเปรียบเสมือนต้นไม้ ผลจะออกมาตามสภาพของลำต้นร่วมไปถึงรากที่ฝังลึก”

ท่านอิมาม อัลคุรฏูบี (al Qurtubi, 1956 : 227/18) ได้กล่าวว่า “อัคลาก คือ สิ่งที่มีอยู่ในจิตใจและแสดงออกทางพฤติกรรมของมนุษย์ ระหว่างสิ่งที่อยู่ข้างในกับสิ่งที่แสดงออก จะสัมพันธ์กัน เสมือนคำศัพท์ภาษาอาหรับที่ว่า “อัลคุลุก” (الْخُلُقُ) หมายถึง จริยธรรมหรืออุปนิสัยที่อยู่ข้างใน ไม่สามารถ แยกออกจากของคำว่า “อัลคิลเกาะห์” (الْخَلْقَةُ) หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกมา ผู้ที่มีอัคลากหรือจริยธรรมที่สูงส่งคือผู้ที่มีจริยธรรมอัลคุรอานหมายถึงปฏิบัติตามบทบัญญัติ”

ท่านมูญาฮิด (Mujahid, n.d. : 503/1) ได้กล่าวว่า “จริยธรรม คือ สิ่งที่มีในมนุษย์ประพฤติปฏิบัติไม่ว่าความดีหรือความชั่วโดยสาเหตุมาจากพฤติกรรมของตนเอง”

ท่านอิบนุ มันซุร (Ibn Manzur, 1993 : 86/10) ได้กล่าวว่า “จริยธรรม คือ ธรรมชาติประจำตัวมนุษย์ อุปนิสัยความเคยชิน มารยาทความประพฤติที่ดีงามสัจจะสัตยาธิญาณ ที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงกำหนดไว้ เป็นธรรมชาติของความเป็นมนุษย์นั่นเอง”

ท่านมัสกะวี (Maskawih, n.d. : 31) ได้กล่าวว่า “อัคลาก (จริยธรรม) คือ สภาพจิตใจของแต่ละคน ซึ่งสามารถแสดงกิริยาต่างๆ โดยไม่ต้องผ่านกระบวนการคิด”

ท่านไฟรุซ อะบาดี (Fairuz Abadiy, n.d. : 568) ได้กล่าวว่า “จงรู้และเข้าใจสิ่งที่เกี่ยวข้องกับศาสนานั้น คือ จริยธรรม ถ้าหากจริยธรรมหรืออัคลากมีมากต่อบุคคลใดแสดงว่าบุคคลนั้นสามารถปฏิบัติศาสนาได้มากและสูงส่ง” จะเรียกว่าผู้ที่มีอัคลากต้องประกอบด้วยหลักข้อบัญญัติ 4 ข้อ ดังนี้ หนึ่ง صَبْرٌ มีความอดทน สอง عَفْوٌ มีจิตใจสะอาดบริสุทธิ์ สาม شَجَاعَةٌ มีจิตใจที่กล้าหาญ สี่ عَدْلٌ มีความยุติธรรม จริยธรรม คือ ทุกวิธีการดำเนินชีวิตเป็นแนวปฏิบัติของคนในสังคม ซึ่งบุคคลผู้นั้นควรยึดถือในการดำรงชีวิต (Abd al-Alwadud Makrum, n.d.: 22)

ท่านอับดุลเราะห์มาน หะซัน ('Abd al-Rahmān Ḥasan Ḥanbakah al-Midāniy, 1999 : 16) ได้กล่าวว่า “ลักษณะนิสัยสามารถแบ่งออกเป็นสองประเภท ได้แก่ อัคลาฎ (พฤติกรรม) ที่น่าสรรเสริญ หรือ ภาษาอาหรับ เรียกว่า “خُلُقٌ مَحْمُودٌ” (คุลุก มะห์มูด) หมายถึง คุณลักษณะ มารยาทดีงาม แสดงออกมาจากคำพูด และการประพฤติที่ดีงามเป็นไปตามหลักการของศาสนา และ ประเภทที่สอง คือ อัคลาฎ (พฤติกรรม) ที่น่าตำหนิ หรือ ภาษาอาหรับ เรียกว่า “خُلُقٌ مَذْمُومٌ” (คุลุก มัซมูม) หมายถึง คุณลักษณะนิสัยที่ไม่ดี แสดงออกมาจากคำพูดและการกระทำที่เป็นไปตามอารมณ์ ใฝ่ต่ำ คุณลักษณะดังกล่าวเป็นที่น่ารังเกียจของสังคมโดยมีความขัดแย้งต่อการยอมรับของสติปัญญา และหลักการของศาสนา”

สรุป อัคลาฎ หรือ จริยธรรม ตามทัศนะนักวิชาการมุสลิม คือ พฤติกรรมภายในของ มนุษย์ ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้โดยพฤติกรรมภายนอก บางครั้งสิ่งที่ปรากฏออกมานั้นเป็นพฤติกรรมที่ดีและ บางครั้งการแสดงออกทางพฤติกรรมนั้นไปในทิศทางที่ไม่ดี (Muhammad Nasiruddin, 2010 : 10)

2.1.3.2 ความหมายของจริยธรรมในทัศนะของนักวิชาการต่างศาสนิก

คำว่า “จริยธรรม” มาจากคำ จริยะ ประสมกับคำว่า ธรรมะ คำว่า “จริยะ” หมายถึง ความประพฤติหรือกริยาที่ควรประพฤติปฏิบัติ ส่วนคำว่า “ธรรมะ” ความหมายว่า คุณ ความดี เมื่อนำเสนอคำมารวมเป็นคำว่า “จริยธรรม” จึงหมายถึง ความประพฤติที่ดีงาม (กรมล ทองธรรมชาติ, 2529 : 80)

คาร์เตอร์ วี กู๊ด (Carter V. Good, 1974 : 314) ให้ความหมายของจริยธรรม ว่า “จริยธรรม คือการปรับตัวให้เข้ากับกฎเกณฑ์หรือมาตรฐานของความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม”

อัลเบิร์ต แบนดูรา (Bandura, 1977 : 1) กล่าวสรุปว่า จริยธรรม คือ กฎ สำหรับการประเมินพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้

ลอร์เรนซ์ โคลเบอร์ก (Lawrence Kohlberg, 1976 : 45) กล่าวว่าจริยธรรม เป็นพื้นฐานของความยุติธรรม ซึ่งยึดถือเอาการกระจายสิทธิและหน้าที่อย่างเท่าเทียมกัน โดยมีได้ หมายถึง กฎเกณฑ์ที่บังคับโดยทั่วไป แต่เป็นกฎเกณฑ์ซึ่งมีความเป็นสากลที่คนส่วนใหญ่รับไว้ในทุก

สถานการณ์ ไม่มีการขัดแย้งกัน เน้นอุดมคติ ดังนั้น พันธะทางจริยธรรมจึงเป็นการเคารพต่อสิทธิและ
ข้อเรียกร้องของบุคคลอย่างเสมอภาคกัน

สรุปความหมายของคำว่า จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติปฏิบัติที่ควรประพฤติ
รากศัพท์ของ “จริย” มาจากคำว่า “จร” ในภาษาบาลี ซึ่งแปลว่า เทียบไป เดินทางไป จารีกไป
ดำเนินไป ซึ่งถ้าแปลเป็นคำนามมีความหมายว่า ความประพฤติ การดำเนินชีวิต การครองชีวิต ความ
เป็นอยู่ คำว่า “จร” นี้ถ้าแปลงรูปเป็นภาษาสันสกฤตจะกลายเป็น จรรย หรือ จรรยา ก็ได้ หรืออาจ
แปลงเป็นรูปบาลีคือ จริยา ก็ได้ จากทัศนะของนักปราชญ์ต่างศาสนิกมีความหมายตรงกันคือ เป็น
แนวปฏิบัติของคนในสังคม ซึ่งบุคคลผู้นั้นควรยึดถือในการดำรงชีวิต และการทำตนเพื่อให้เกิด
ประโยชน์ และมีความสุขต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม

ข้อแตกต่างระหว่างจริยธรรมอิสลามกับจริยธรรมต่างศาสนิก สามารถสรุป ดังนี้

อิสลามถือว่าจริยธรรมและศาสนามีความสัมพันธ์กันโดยไม่สามารถแยกจากกันได้
เนื่องจากพฤติกรรมที่แสดงสู่ภายนอกของบุคคลเป็นผลมาจากความรู้สึกภายใน โดยมีหลักการศาสนา
เป็นตัวชี้วัดว่าสิ่งใดดีและสิ่งใดไม่ดี แสดงให้เห็นความแตกต่างของจริยธรรมอิสลามกับต่างศาสนิกที่มี
พื้นฐานความศรัทธามาจากความเชื่อ ประเพณี และความคิด (Ahmad Fu'ad al-'Ahwaniy, 1967 :
111)

2.2 ลักษณะของจริยธรรมที่กล่าวไว้ในอัลกุรอาน

สำหรับจริยศาสตร์อิสลามพฤติกรรมการปฏิบัติความดีและความชั่ว อิสลามมีมาตร
วัดที่ชัดเจน เด็ดขาด แน่นนอน สมบูรณ์และไม่เปลี่ยนแปลงเป็นอันขาด นั่นคือ คัมภีร์ของอัลลอฮ์ ﷻ
และแนวทางของท่านศาสนทูตมุฮัมมัด ﷺ มาตรการที่ใช้วัดจึงไม่ได้อาศัยบุคคลหรือมตีมหาชน
ไม่ได้อาศัยขนบธรรมเนียมประเพณี ความนิยมหรือภาวะแวดล้อม แต่อาศัยศาสนบัญญัติเป็นหลัก ดัง
ตัวอย่างลักษณะของจริยธรรมที่กล่าวไว้ในอัลกุรอาน ดังนี้

2.2.1 การปฏิบัติความดีงาม

ความดีที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงเรียกร้อนั้น คือความดีที่พึงประสงค์ซึ่งครอบคลุมการทำงานที่ดีต่างๆ การเชื่อฟังพระองค์ เป็นความดี การกระทำที่ทำให้ได้รับความประเสริฐ เป็นความดี การมีใจบริสุทธิ์ มีเจตนาดี เป็นความดี การทำดีต่อเพื่อนมนุษย์เป็นความดี คำพูดที่ดี เป็นความดี การงานที่สร้างความสมัคสมาน รักใคร่ปรองดองในสังคม และทำให้สังคมดีขึ้นก็เป็นความดี ด้วยเหตุนี้ จึงมีการเรียกร้อนซึ่งชวนสู่ความดี ดังที่ปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอาน พระองค์ตรัสว่า

﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَمَا تُقَدِّمُوا
لِأَنفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِمَا
تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾

(سورة البقرة : 110)

ความว่า “และพวกเจ้าจงดำรงไว้ซึ่งการละหมาดเถิด และจงชำระชะกาตเสีย และความดีใดๆ ที่พวกเจ้าได้ประกอบล่วงหน้าไว้สำหรับตัวของพวกเจ้าเอง พวกเจ้าก็จะพบมัน ณ ที่อัลลอฮ์ ﷻ แท้จริงอัลลอฮ์ ﷻ นั้นทรงเห็นในสิ่งที่พวกเจ้าปฏิบัติกันอยู่”

(สุเราะฮ์อัลบาคอเราะห์ : 110)

2.2.1.1 อิสลามได้กำชับให้ศรัทธาชนกระทำแต่ความดี ดังปรากฏในอัลกุรอาน อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสไว้

﴿وَأَفْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾

(سورة الحج : 77)

ความว่า “และจงประกอบความดี หวังว่าพวกเจ้าจะได้รับชัยชนะ”

(สุเราะฮ์อัลฮัจญ์ : 77)

2.2.1.2 อิสลามกำชับให้ศรัทธาชนใช้วาจาที่สุภาพอ่อนโยน ดังปรากฏใน อัลกุรอาน อัลลอฮฺ ﷻ ตรัสไว้

﴿ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا ﴾

(سورة البقرة : 83)

“ ความว่า “และจงพูดจาแก่เพื่อนมนุษย์อย่างดี”

(สุเราะฮ์อัลบาคอเราะห์ : 83)

2.2.1.3 อิสลามกำชับให้มุสลิมขอความช่วยเหลือจากอัลลอฮฺ ﷻ ด้วยการ ละหมาด อัลลอฮฺ ﷻ ตรัสไว้

﴿ وَأَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ ﴾

(سورة البقرة : 45)

ความว่า “และพวกเจ้าจงอาศัยความอดทน และการละหมาด เกิด และแท้จริงการละหมาदनั้นเป็นสิ่งใหญ่โตนอกจาก บรรดาผู้ที่นอบน้อมถ่อมตนเท่านั้น”

(สุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์ : 45)

เมื่อมุสลิมประสบปัญหาต่างๆ อัลลอฮฺ ﷻ สั่งใช้ให้มุสลิมขอความช่วยเหลือ จากอัลลอฮฺ ﷻ ด้วยการละหมาดและจงอดทนต่ออุปสรรคและปัญหาดังกล่าว อัลลอฮฺ ﷻ จะตอบ รับคำวิงวอนของบ่าวดังที่อัลลอฮฺ ﷻ กล่าวไว้ในโองการของพระองค์ ตรัสว่า

﴿ وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ ﴾

(سورة المؤمن : 60)

ความว่า “และอัลลอฮ์ ﷻ ทรงได้กล่าวว่ามีผู้เจ้าทั้งหลาย จง
วิงวอนขอจากข้า ข้าจะตอบรับคำวิงวอนของพวกเขา”

(สุเราะฮ์อัลมมिन : 60)

2.2.1.4 อิสลามส่งเสริมให้มุสลิมสั่งใช้ปฏิบัติความดีและห้ามปรามกระทำ
ความชั่ว อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสไว้

﴿وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ
بِالْعُرْفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ ۚ وَأُولَٰئِكَ هُمُ
الْمُفْلِحُونَ﴾

(سورة آل عمران : 104)

ความว่า “และจงให้มีขึ้นในบรรดาพวกเขา ซึ่งคณะหนึ่งที่เชิญ
ชวนไปสู่ความดีและใช้ให้กระทำสิ่งที่ชอบ และห้ามปรามมิให้
กระทำสิ่งที่มิชอบ และชนเหล่านี้แหละคือผู้ได้รับ
ความสำเร็จ”

(สุเราะฮ์อัลอิมรอน : 104)

และอีกโองการหนึ่งที่อัลลอฮ์ ﷻ ยกย่องประชาชาติอิสลามเป็นประชาชาติที่สูงส่งดี
เลิศส่งเสริมให้ประชาชาติกระทำความดีและห้ามในสิ่งที่ชั่วและเป็นบาป ดังโองการตรัสว่า

﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ ۗ وَلَوْ
ءَامَنَ أَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ ۚ مِنْهُمْ
الْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ﴾

(سورة آل عمران : 110)

ความว่า “พวกเจ้านั้น เป็นประชาชาติที่ดียิ่งซึ่งถูกให้อุบัติขึ้น สำหรับมนุษยชาติ โดยที่พวกเจ้าใช้ให้ปฏิบัติสิ่งที่ชอบ และ ห้ามมิให้ปฏิบัติสิ่งที่ไม่ชอบ และศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ﷻ และถ้าหากว่าบรรดาผู้ที่ได้รับคัมภีร์ ศรัทธากันแล้ว แน่نونมันก็เป็นการดีแก่พวกเขา จากพวกเขานั้นมีบรรดาผู้ที่ศรัทธา และ ส่วนมากของพวกเขานั้นเป็นผู้ละเมิด”

(สุเราะฮฺอาละอิมรอน : 110)

2.2.2 การช่วยเหลือ

มุสลิมเปรียบเสมือนเรือร่นางเดียวกัน การให้ความช่วยเหลือพี่น้องมุสลิมเป็นที่ส่งเสริมในศาสนา เหมือนกับร่างกายของคนเรา ถ้าหากอวัยวะส่วนหนึ่งส่วนใดได้รับความเจ็บปวด ก็จะทำให้ทั่วเรือนร่างต้องพลอยเจ็บปวดไปด้วย มุสลิมก็เช่นเดียวกัน ถ้าหากผู้หนึ่งผู้ใดได้รับความทุกข์ ทุกคนก็จะคอยให้ความช่วยเหลือ จะทอดทิ้งกันไม่ได้ อิสลามถือว่าทุกคนเป็นพี่น้องกัน ทุกข์สุขร่วมกัน เหมือนคนคนเดียวกัน อัลกุรอานกล่าวไว้

﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَىٰ الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ ۖ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَىٰ
الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۖ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾

(سورة المائدة : 2)

ความว่า “และพวกจงช่วยเหลือกันในเรื่องที่เป็นคุณธรรม และ ความยำเกรง และจงอย่าช่วยกันในเรื่องที่เป็นบาป และเป็น ศัตรูกันและพึงเกรงกลัวอัลลอฮ์เถิด แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ ทรงรุนแรงในการลงโทษ”

(สุเราะฮฺอัลมาอิเดห์ : 2)

2.2.3 การอดทน

ความอดทนเป็นคุณธรรมสำคัญประการหนึ่ง อดทนเพื่อบรรลุซึ่งความดีงาม บางครั้งถูกระทบด้วยสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา เป็นลักษณะของกายและใจที่พร้อมจะเผชิญกับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในทุกรูปแบบ โดยไม่ยอมแพ้หรืออ่อนแอ หากปราศจากความอดทนแล้วชีวิตดูเหมือนไร้ความหมายและไม่สามารถประสบความสำเร็จได้ ดังตัวอย่างโองการที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้กล่าวไว้

2.2.3.1 อดทนต่อการปฏิบัติตามในสิ่งที่อัลเลาะห์ ﷻ ทรงบัญชาให้ปฏิบัติ ดังอัลกุรอานได้กล่าวไว้

﴿وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا.....﴾

(سورة طه : 132)

ความว่า “และเจ้าจงใช้ครอบครัวของเจ้าทำการละหมาด และจงมีความอดทนเพื่อการนั้น”

(สุเราะฮ์ตอฮา : 132)

2.2.3.2 อดทนต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม การอยู่ร่วมกันของประชาคมในสังคมนั้นจะต้องอยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความสามัคคีช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน บนฐานของความอดทนเป็นที่ตั้ง ดังอัลกุรอานได้ตรัสไว้

﴿وَأَصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ

وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ.....﴾

(سورة الكهف : 28)

ความว่า “และเจ้า (มุฮัมมัด) จงบังคับตัวของเจ้าให้อยู่พร้อมกับบรรดาผู้วอนขอ (นมัสการ) ต่อบรรดาอิบลาลของพวกเขาทั้งในยามเช้าและยามเย็น โดยพวกเขามุ่งหวังต่อพระองค์ (โดยบริสุทธิ์ใจ)”

(สุเราะฮ์อัลกะฮ์ฟี : 28)

2.2.4 การให้อภัย

การให้อภัย เป็นส่วนหนึ่งคุณลักษณะจริยธรรมอันสูงส่ง และเป็นมารยาทอย่างหนึ่งของการคบหาสมาคม เนื่องจากการดำเนินชีวิตทางสังคมนั้น เราจะพบว่า มีน้อยคนนักที่สิทธิต่างๆ ของเขามีเคยถูกล่วงละเมิดจากผู้อื่น อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงตรัสว่า

﴿فَاعْفُ عَنْهُمْ وَأَصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾

(سورة المائدة : 13)

ความว่า “(มุฮัมมัด) จงอภัยให้พวกเขาเถิด และจงละวาง (จากการถือโทษโกรธเคืองพวกเขา) แท้จริงอัลลอฮ์ ﷻ ทรงรักบรรดาผู้ประพฤดี”

(สุเราะฮ์อัลมาอิดะฮ์ :13)

2.2.5 ความเมตตากรุณา

หมายถึง ความรัก ความอดทน ความปรารถนาดีที่ไม่เจือด้วยราคะ ปรารถนาความสุข ความเจริญต่อผู้อื่น เป็นภาวะของจิตที่มีเยื่อใยไมตรี ปราศจากความอาฆาตพยาบาท โกรธเคือง เป็นการแสดงออกทางกายด้วยกิริยาางงดงาม ยิ้มแย้มแจ่มใส แสดงออกทางวาจาด้วยถ้อยคำไพเราะ น่าฟัง มีจิตใจเยือกเย็นสงบ อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสไว้ในอัลกุรอานว่า

﴿فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ
الْقَلْبِ لَأَنفَضُوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ
لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ
إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ﴾

(سورة آل عمران : 159)

ความว่า “เนื่องด้วยความเมตตาจากอัลลอฮ์นั่นเอง เจ้า(มุฮัมมัด) จึงได้สุภาพอ่อนโยนแก่พวกเขา และถ้าหากเจ้าเป็นผู้ประพฤติน่าเกลียด และมีใจแข็งกระด้างแล้วไซ้ร้ แน่แน่นอนพวกเขา ก็ย่อมแยกตัวออกไปจากรอบ ๆ เจ้ากันแล้ว ดังนั้นจงอภัยให้แก่พวกเขาเถิด และจงขออภัยให้แก่พวกเขาด้วย และจงปรึกษาหารือกับพวกเขาในกิจการทั้งหลาย ครั้นเมื่อเจ้าได้ตัดสินใจแล้ว ก็จงมอบหมายแต่อัลลอฮ์เถิด แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรักใคร่ผู้มอบหมายทั้งหลาย”

(สุเราะฮ์อัลอิมรอน : 159)

บุคลิกภาพที่ดีของมุสลิมนั้นจะต้องมีลักษณะที่สุภาพอ่อนโยน เป็นผู้มีเมตตาธรรมซึ่งจะทำให้ผู้อยู่รอบข้างเกิดความอบอุ่น รู้สึกปลอดภัย มีความน่าเชื่อถือ ปราศจากซึ่งการหวาดระแวง อันส่งผลให้คนในสังคมมีความสุข

การสิ้นหวังในเมตตาของอัลลอฮ์ ﷻ คือการที่คนคนหนึ่งตัดขาดความหวังทั้งหมดที่มีต่ออัลลอฮ์ ﷻ ในสิ่งที่เขาเกรงกลัวหรือมุ่งหวัง โดยที่เมื่อมีเหตุการณ์คับขันรุนแรงประสบแก่เขา เขารู้สึกหมดสิ้นหนทาง ความคิดเช่นนี้ถือเป็นการเสียมารยาทต่ออัลลอฮ์ ﷻ บ่งบอกว่าเขาขาดความรู้เกี่ยวกับความเมตตากรุณาอันยิ่งใหญ่ที่พระองค์ทรงมี อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสว่า

﴿وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَأَلْتُهَا لِلَّذِينَ

يَتَّقُونَ﴾

(سورة الأعراف : 156)

ความว่า “และเมตตาธรรมของข้าพเจ้าแผ่ไพศาลยังทุกสิ่ง ซึ่งข้าจะประทานพระเมตตาแก่บรรดาผู้ที่ยำเกรงทุกคน”

(สุเราะฮ์อัลอะอรอฟ : 156)

2.2.6 การไม่โอ้อวด

การโอ้อวด คือ ความต้องการจะแสดงให้คนอื่นได้เห็นและต้องการให้คนอื่นยกย่อง การโอ้อวดทำลายความจริงใจ และความจริงจังในการที่จะมุ่งไปถึงเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของเรา เมื่อใครคิดที่จะโอ้อวด เขาก็จะกลายเป็นคนทำอะไรแต่เพียงผิวเผินและอาจกลายเป็นคนหน้าไว้อวด

หลอกได้ “การโอ้อวด” คือ “ซิริก (การตั้งภาคี)” และมันไม่เป็นที่อนุมัติในอิสลาม หากแต่มันก็ไม่เป็นที่อนุมัติสำหรับมุสลิมินและมุสลิมะฮฺผู้ศรัทธาที่จะยับยั้งตัวของพวกเขาจากการทำบางสิ่งบางอย่างที่อัลลอฮฺ ﷻ ทรงสั่งใช้ เช่นการเรียกร้องผู้คนมาสู่อัลลอฮฺ ﷻ การเชิญชวนผู้คนมาสู่สิ่งที่ตั้งงาม และการห้ามปรามผู้คนจากสิ่งที่ชั่วร้ายอันเนื่องมาจาก “ความกลัวต่อการโอ้อวด” (Ibn ‘Uthaimin, 2008 : 2/29-30)

ดังนั้นพวกเขาจำต้องพึงตระหนักถึงสิ่งนี้ พวกเขาควรทำในสิ่งที่พวกเขาได้รับคำสั่งใช้ให้กระทำในหมู่ผู้ชายและผู้หญิง และทั้งผู้ชายและผู้หญิงต่างมีความเท่าเทียมกันในเรื่องนี้ อัลลอฮฺ ﷻ ทรงแจ้งไว้ในคัมภีร์ของพระองค์ ดังที่อัลลอฮฺ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ
يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ
وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ
اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۗ أُولَٰئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ
حَكِيمٌ﴾

(سورة التوبة : 71)

ความว่า “บรรดาผู้ศรัทธา ทั้งชายและหญิง คือเอาเลียอา (ผู้ช่วยเหลือ ผู้สนับสนุน สหาย ผู้ปกป้อง) ของกันและกัน พวกเขากำชับใช้ (ผู้คน) มาสู่ อัล มะอูรฟ (การเชื่อในพระเจ้าองค์เดียว และทุกๆ สิ่งที่อิสลามได้สั่งใช้ให้กระทำ) และพวกเขาห้ามปราม (ผู้คน) จากอัล มุงกัร (การเชื่อในพระเจ้าหลายองค์ และฝ่าฝืนต่อทุกๆ สิ่งที่อิสลามสั่งห้าม) พวกเขาทำการละหมาด จ่ายซะกาต และเชื่อฟังต่ออัลลอฮฺและศาสนทูตของ

พระองค์ อัลลอฮ์จะประทานความเมตตาต่อพวกเขา แท้
จริงอัลลอฮ์เป็นผู้ทรงเดชานุภาพ และผู้ทรงปรีชาญาณ”

(สุเราะฮ์อัลเตาบะฮ์ : 71)

วิธีการรักษาที่ดีที่สุดสำหรับโรคชอบโอ้อวดก็คือ การตรวจสอบเจตนา
ก่อนที่จะทำอะไรลงไป ผู้ศรัทธาจะต้องเตือนตัวเองว่า งานที่เขาจะทำนั้นต้องทำไปเพื่อพระ
เจ้านั้น ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ในอัลกุรอานว่า

﴿وَمَا أُمُورُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾

(سورة البينة : 5)

ความว่า “และพวกเขาไม่ได้ถูกบัญชาให้กระทำอื่นใดนอกจาก
เพื่อเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ เป็นผู้มีเจตนาบริสุทธิ์ในการภักดี
ต่อพระองค์”

(สุเราะฮ์อัลอัลบัยยีนะฮ์ : 5)

2.2.7 ความสุภาพอ่อนโยน

ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกคนนั้น จำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ทักษะและศิลปะในการ
มีปฏิสัมพันธ์และการแสดงออกต่อผู้อื่น คนที่จะประสบความสำเร็จในชีวิตนั้นจำเป็นต้องมีศิลปะ
และทักษะในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่น ความสุภาพอ่อนโยน คือจริยธรรมที่ดีงามและทรงคุณค่ายิ่ง
ประการหนึ่ง ความสุภาพอ่อนโยนนี้จะทำให้คนเราสามารถพิชิตและครอบครองหัวใจของทั้งหมดมิตร
และศัตรูได้ ผู้ใดก็ตามที่แสดงออกต่อเราด้วยความก้าวร้าว ความรุนแรงและความเป็นปฏิปักษ์นั้น
ด้วยความสุภาพอ่อนโยนที่แสดงออกต่อเขาตัวเอง ที่จะสามารถทำให้เขาเปลี่ยนมาเป็นมิตรและมีความ
รักใคร่ต่อเราได้ ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้กล่าวไว้ว่า

﴿فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظًا
الْقَلْبِ لَآ نَفَضُوا مِّنْ حَوْلِكَ... الآية﴾

(سورة آل عمران : 159)

ความว่า “เนื่องด้วยความเมตตาจากอัลลอฮ์ ที่เจ้าได้สุภาพ
อ่อนโยนต่อพวกเขา และหากเจ้าเป็นผู้หยาบคาย และมีจิตใจ
แข็งกระด้างแล้ว แน่نونพวกเขาก็ยอมเตลิดออกไปจากรอบตัว
เจ้า”

(สุเราะฮ์อัลอิมรอน : 159)

จากตัวอย่างเรื่องราวของท่านศาสนทูตมุซา عليه السلام และศาสนทูตฮารูน عليه السلام ก็
เช่นเดียวกัน เมื่อพระเจ้าได้ทรงบัญชาให้ทั้งสองไปพบกับฟิโรฮาน (ฟาโรห์) พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ
ได้ทรงตรัสต่อท่านทั้งสองว่า

﴿أَذْهَبَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ﴿٤٣﴾ فَقَوْلَا لَهُ قَوْلًا
لَّيِّنًا لَّعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَىٰ ﴿٤٤﴾﴾

(سورة طه : 43-44)

ความว่า “เจ้าทั้งสองจงไปหาฟิโรฮาน แท้จริงเขาเป็นผู้ละเมิด
แล้วจงพูดกับเขาด้วยคำพูดที่อ่อนโยน บางทีเขาอาจจะสำนึก
หรือเกิดความเกรงกลัว”

(สุเราะฮ์ฮอดฮา : 43-44)

2.2.8 การยับยั้งอารมณ์ใฝ่ต่ำ

ท่านซัยด์ อะลี อัลบัยยูมีย์ (ร่อฮิมะฮ์ฮุลลอฮ์) อธิบายว่า รากฐานของทุก ๆ การฝ่าฝืน
การหลงลืมอัลลอฮ์ ﷻ (คำสั่งใช้) ความปรารถนาอันใฝ่ต่ำ คือ การพ้อใจกับจิตใฝ่ต่ำ เนื่องจาก
ความพ้อใจดังกล่าวนี้ ทำให้น้อมตามคำสั่งใช้ของอารมณ์ ซึ่งจิตใฝ่ต่ำจะใช้ให้ทำความชั่ว ปกปิด

ข้อตำหนิ และทำให้ความน่ารังเกียจของจิตใฝ่ต่ำเห็นเป็นสิ่งดีงาม (Ali al Baiyumi, 2003 : 24 - 25) อารมณ์ธรรมชาติของมนุษย์ซึ่งจะชักนำไปสู่อารมณ์ (นัฟซู) ใฝ่ต่ำดั่งที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي﴾

(سورة يوسف : 53)

ความว่า “แท้จริง นัฟซู (อารมณ์ใฝ่ต่ำ) นั้น จะบัญชาใช้ให้ทำความชั่ว นอกจากผู้ที่พระเจ้าผู้อภิบาลของฉันทรงเมตตา”

(สุเราะฮ์ยูซุฟ : 53)

2.2.9 การลดสายตา

คือ การเบี่ยงสายตาไม่มองสิ่งที่ต้องห้ามเพราะเกรงกลัวต่อเอกองค์อัลลอฮ์ ﷻ และการลงโทษของพระองค์ และเพื่อเป็นการปฏิบัติตามคำสั่งใช้ของพระองค์ ดังที่ทราบกันดีว่าอิสลามได้สั่งใช้ให้รักษาอวัยวะพึงสงวนและได้ห้ามการผิดประเวณี และการสั่งใช้ให้รักษาอวัยวะพึงสงวนเป็นนัยว่าให้รักษาดวงตาจากการมองสิ่งที่ทำให้เกิดอารมณ์ทางเพศ เช่น สตรี เพราะการมองคือประตูสู่การทำซินา (ผิดประเวณี) ดังนั้นการลดสายตาลงต่ำถือเป็นการตัดไฟแต่ต้นลม (Amin bin Abdullah al-Shaqāwi, 2011: 699 -701)

ประโยชน์บางประการของการลดสายตาลงต่ำ คือ

1. การลดสายตาลงต่ำ เป็นการปฏิบัติตามคำสั่งใช้ของอัลลอฮ์ ﷻ ซึ่งเป็นสาเหตุของสุดยอดความสุขของมุอมีน (ผู้ศรัทธา) ไม่ว่าจะในคณยาของเขา หรืออาคีเราะฮ์ของเขา
2. การลดสายตาลงต่ำ เป็นสิ่งปกป้องจากอันตรายของศรอาบพิชป่กลงบนหัวใจเขาได้ มิเช่นนั้นแล้วครั้นจะทำลายหัวใจของเขาให้พินาศลง
3. การลดสายตาลงต่ำทำให้หัวใจมีสุขทำให้สบายอกสงบใจ และทำให้ได้รับความสุขสดชื่น ซึ่งการมองไปยังสิ่งหะรอมไม่สามารถให้ความรู้สึกเช่นนี้ได้เลย
5. การลดสายตาลงต่ำทำให้หัวใจมีศมี ตรงข้ามกับการมองไปยังสิ่งหะรอมซึ่งทำให้หัวใจมีตมน (Ibn al-Qayyim, 2003 : 95-103) สิ่งที่ได้กล่าวมานั้นอัลลอฮ์ ﷻ ตรัสไว้ในโองการว่า

﴿قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا
فُرُوجَهُمْ^ج ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ^ط إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا
يَصْنَعُونَ﴾

(سورة النور : 30)

ความว่า “จงกล่าวเถิด (มุหัมมัด) แก่บรรดาผู้ศรัทธาให้พวกเขาลดสายตาของพวกเขาลงต่ำ และให้พวกเขารักษาทวารของพวกเขา นั่นเป็นการบริสุทธิ์ยิ่งแก่พวกเขา แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรอบรู้สิ่งที่พวกเขากระทำ”

(สุเราะฮ์อัลนุร : 30)

ท่านอิบนุ อัลกัอยยิม (Ibn al-Qayyim) ได้อธิบายอายะฮ์ “จงกล่าวเถิด (มุหัมมัด) แก่บรรดาผู้ศรัทธาให้พวกเขาลดสายตาของพวกเขาลงต่ำ” ว่า “นั่นคือจากการมองที่ไม่เป็นที่อนุญาตสำหรับพวกเขา” ในอายะฮ์นี้อัลลอฮ์ ﷻ ได้สั่งใช้ให้บรรดาผู้ศรัทธาลดสายตาต่ำ และพระองค์ ทรงส้ำทับอีกว่า “นั่นเป็นการบริสุทธิ์ยิ่งแก่พวกเขา” อัลลอฮ์ ﷻ ได้สั่งใช้ให้ลดสายตาต่ำในสุเราะฮ์อันนุร ซึ่งอันนุรมีความหมายว่า “รัศมี” ประหนึ่งว่าการลดสายตาต่ำเป็นบ่อเกิดของรัศมีในดวงใจ (Amin bin Abdullah al-Shaqāwi. 2013 : 701-702)

การแต่งงานเป็นยารักษาเยียวยาที่ยังประโยชน์ที่สุด และเป็นวัคซีนป้องกันจากภัยร้ายของฟิตนะฮ์นี้

ดังหะดีษของท่านนบี ﷺ รายงานจากอับดุลลอฮ์ บิน มัสอูด ซึ่งท่านนบีได้กล่าว
ว่า

((يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ، فَإِنَّهُ
أَغْضُ لِلْبَصَرِ، وَأَحْصَنُ لِلْفَرْجِ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ
فَإِنَّهُ لَهُ وَجَاءٌ))

(أخرجه البخاري، 1993 : 4778)

ความว่า “โอ้บรรดาคนหนุ่มเอ๋ย ผู้ใดมีความสามารถที่จะ
แต่งงาน ให้เขาแต่งงานเถิด เพราะมันจะทำให้ลดสายตา
(จากการมองสิ่งที่หะรอม) และจะช่วยปกป้องอวัยวะเพศ
(จากการผิดประเวณี)ได้”

(บันทึกโดย al-Bukhari, 1993 : 4778)

ความยากจนของผู้ชายแต่ละคนไม่ได้เป็นอุปสรรคในการแต่งงานแต่อย่างใด แต่ทว่า
การแต่งงานนั้นกลับเป็นสาเหตุหนึ่งที่จะนำมาซึ่งความร่ำรวยสู่ครอบครัว ด้วยเหตุนี้ท่านอิบนุมัศอูดจึง
กล่าวว่า “จงแสวงหาความร่ำรวยด้วยการแต่งงานเถิด” (Muhammad Ali al-Ṣabūnī, 1981 :
604/2)

2.3 ลักษณะของจริยธรรมที่กล่าวไว้ในอัลหะดีษ

มุศฏอฟา ฮิลมี (Muṣṭafā Hilmī, 2004 : 102) ได้กล่าวว่า “ความสัมพันธ์ของอัก
ลากับหลักการของศาสนาได้ปรากฏอย่างชัดเจนโดยเฉพาะด้านการศรัทธาและด้านศาสนบัญญัติ ทำ
ให้ผู้ศรัทธาตระหนักอยู่เสมอว่า ชีวิตของเขาเป็นอาمانةห์ และได้พันนาการเข้ากับผู้อภิบาล จิตใจ
ของเขารำลึกถึงต่อผู้สร้างและมีจิตศรัทธาที่มั่นคง และจะมอบหมายตนเองต่ออัลลอฮ์ ﷻ ในทุกการ
งานที่ได้ปฏิบัติ”

ฟูอัด อะห์วานี (Fu'ād al-'Ahwānī, 1967 : 111) ได้กล่าวว่า “อิสลามกับ
อัครลาก็มีความสัมพันธ์กันโดยไม่สามารถแยกจากกันได้ ทั้งสองสิ่งมีความเกี่ยวพันกันในทุกด้าน และ
แสดงให้เห็นความแตกต่างของอิสลามจากศาสนาอื่นที่มีพื้นฐานความศรัทธามาจากความเชื่อ
ประเพณี และความคิด เหตุนี้อิสลามจึงเป็นศาสนาแห่งความสันติ และปลอดภัย เอาใจใส่ทุกการ
กระทำและการปฏิบัติของผู้ศรัทธา ด้วยการกำหนดแบบการดำเนินชีวิตจากอัลลอฮ์ ﷻ ดังนั้น
พฤติกรรมของบุคคลจะส่งผลต่อสังคม ซึ่งสังคมจะดีต้องมีสมาชิกในสังคมที่ดีด้วยเช่นกัน” ฉะนั้น อัก
ลาคในอิสลาม หรือ จริยธรรมอิสลาม เป็นพฤติกรรมที่งามตามเกณฑ์ที่อิสลามได้กำหนด และเป็น
เครื่องหมายของความหวานกล้ว และยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ﷻ เนื่องจากพฤติกรรมที่แสดงออกสู่ภายนอก
ของบุคคลเป็นผลมาจากความรู้สึกภายใน โดยมีหลักการศาสนาเป็นตัวชี้วัดว่าสิ่งใดดีและสิ่งใดไม่ดี
โดยมีหลักฐานที่มาจากอัลกุรอานและหะดีษของเราะฮ์สุล ﷺ ซึ่งหลักฐานที่ท่านเราะฮ์สุล ﷺ ได้กล่าวถึง
มารยาทต่างๆ ดังต่อไปนี้

2.3.1 การมีมารยาทที่ดีงาม

ท่านอบู อัด-ดร์ดาด์ رضي الله عنه ได้รายงานคำกล่าวของท่านนบี ﷺ ท่านได้กล่าวว่า

((مَا مِنْ شَيْءٍ أَثْقَلُ فِي الْمِيزَانِ مِنْ حُسْنِ الْخُلُقِ))³

(أخرجه أبو داود، 1986 : 4799)

ความว่า : ไม่มีสิ่งใดที่จะหนักตาชั่ง (ความดีชั่วในวันกิยามัต) ยิ่งไปกว่าการมีอุปนิสัยที่ดี

(บันทึกโดย Abū dawūd, 1986 : 4799)

และอีกตัวบทหนึ่ง จากอัมร์ บิน ซุอัยบ رضي الله عنه จากบิดาของท่าน จากปู่ของท่าน ท่านกล่าวว่า : ท่านรอซูล ﷺ ได้กล่าวว่า

((أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَحَبِّكُمْ إِلَيَّ، وَأَقْرَبِكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَسَكَتَ الْقَوْمُ فَأَعَادَهَا مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا قَالَ الْقَوْمُ : نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ أَحْسَنُكُمْ خُلُقًا))⁴

(أخرجه أحمد، 1978 : 6735)

ความว่า “เอาไหม ฉันจะบอกพวกท่านว่าใครคือคนที่ฉันรักมากที่สุด และจะได้อยู่ใกล้ชิดกับฉันมากที่สุดในวันกิยามะฮฺ พวกเขานิ่งเงียบ ท่านจึงกล่าวทวนอีกสองหรือสามครั้ง พวกเขาตอบว่า ได้ โอ้อ่านผู้เป็นรอซูลแห่งอัลลอฮฺ ท่านจึงกล่าวว่า คือ ผู้ที่มีอุปนิสัยดีที่สุดในหมู่พวกเรา”

(บันทึกโดย Ahmad, 1978 : 6735)

³ อัลอัลบานีย์ ระบุว่า เป็นหะดีษศอฮิฮฺ, (al-Albaniy, 1988 : 5721)

⁴ อัลอัลบานีย์ ระบุว่า เป็นหะดีษศอฮิฮฺ, (al-Albaniy, 2000 : 2650)

2.3.2 ความสมบูรณ์ของอีมานมีความสัมพันธ์กับจริยธรรม

อิสลามให้ความสำคัญกับความสมบูรณ์ของอีมานและความดีงามของจริยธรรม การมีจรรยาบรรณที่ดีงามสามารถยกระดับอีมานให้อยู่ในความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น บุคคลหนึ่งที่ประเสริฐที่สุดคือผู้ที่มีทั้งอีมานและจริยธรรมอยู่ในตัว ดังหะดีษของท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

5 ((أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا))

(أخرجه أبو داود، 1986 : 4062)

ความว่า “ท่านรَسُول ได้กล่าวว่า บรรดาผู้มูมินที่มีความศรัทธาที่สมบูรณ์ที่สุด คือ บุคคลที่มีมารยาทดีที่สุดในหมู่พวกเขา”

(บันทึกโดย Abū dawūd, 1986 : 4062)

2.3.3 การให้เกียรติแขกผู้เยี่ยมเป็นมารยาทที่น่าส่งเสริม

มุสลิมต้องให้เกียรติแขกผู้มาเยี่ยมบ้านหรือสถานที่ใดก็ตามไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นคนที่มียศทางสังคม หรือ เป็นบุคคลธรรมดาทั่วไป ดังหลักฐานจากท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

((مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ))

(أخرجه البخاري، 1993 : 6019)

ความว่า "ท่านรَسُول ได้กล่าวว่า บุคคลใดก็ตามที่ศรัทธาต่ออัลลอฮ์และวันอะคีเราะฮ์เขาจงให้เกียรติแก่แขกของเขา"

(บันทึกโดย al Bukhariy, 1993 : 6019)

ความสำคัญของการศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ﷻ และต่อวันอะคีเราะฮ์อิสลามสอนศรัทธาชนให้มีความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่นด้วยการให้เกียรติซึ่งกันและกันการให้เกียรติแก่แขกผู้มาเยี่ยมเป็นสัญญาณหนึ่งแห่งความศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ﷻ และวันอะคีเราะฮ์ การไม่เอาใจใส่ต่อแขกผู้มาเยี่ยมเป็นสัญญาณแห่งความบกพร่องในอีมาน

⁵ อัลอัลบานีย์ ระบุว่า เป็นหะดีษศอฮิฮ์, (al-Albaniy, 1988 : 1232)

อีกตัวบทหนึ่งที่ท่านนบี ﷺ ได้ตระหนักถึงการเอาใจใส่เพื่อนบ้านโดยการช่วยเหลือ
 เผื่อแผ่ซึ่งกันเพื่อลดช่องว่างระหว่างความเห็นแก่ตัวตั้งหลักฐานจากท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

((لَيْسَ الْمُؤْمِنُ بِالذِّي يَشْبَعُ وَجَارُهُ جَائِعٌ إِلَىٰ جَنْبِهِ))⁶

(أخرجه البيهقي، : 4991)

ความว่า “ยังไม่เป็นผู้ศรัทธาที่แท้จริงสำหรับผู้ที่มีเมตตา
 ในขณะที่เพื่อนบ้านของเขาหิวโหย”

(บันทึกโดย al-Baihaqi, n.d : 4991)

อิมานที่สมบูรณ์จำเป็นต้องเสริมด้วยจริยธรรม คุณธรรมที่ดั่งงามอย่างสม่ำเสมอ
 สาเหตุหนึ่งที่ทำให้อิมานไม่สมบูรณ์คือการไม่เอาใจใส่กับเพื่อนบ้าน ผู้ศรัทธาที่ประเสริฐจะไม่ยอมให้
 เพื่อนบ้านของเขาอยู่ในความอดอยากไม่มีกินในขณะที่เขานั่นนอนหลับคางคินด้วยท้องอืด

2.3.4 การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเครือญาติ

เมื่อกล่าวถึงความสำคัญ ในการสร้างสัมพันธ์ที่ดีกับเครือญาติแล้ว สำหรับผู้ที่ไม่เห็น
 ความสำคัญในเรื่องนี้ หรือคนที่ชอบตัดญาติขาดมิตร หรือคนที่เข้ากับญาติตัวเองไม่ได้ หรือพวกที่ชอบ
 ทะเลาะเบาะแว้งกับเครือญาติเป็นเนืองนิจ คนเหล่านี้ทำความดีเท่าไร อัลลอฮ์ ﷻ จะไม่ตอบรับอย่าง
 แน่นนอนดังหลักฐานจากโองการของอัลลอฮ์ ﷻ ได้กล่าวว่า

﴿وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا^ط وَبِالْوَالِدَيْنِ
 إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَالْجَارِ
 ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ

⁶ อัล อับบานีย์ ระบุว่า เป็นหะดีษอะฮ์ดีษ คอฮีฮ, (al-Albaniy,1995 : 1/229)

السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن
كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ﴿٣٦﴾

(سورة النساء : 36)

และท่านศาสนทูตมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวถึงคนกลุ่มนี้ไว้ว่า

((لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَاطِعٌ رَحِمًا))

(أخرجه البخاري، 1993 : 5984)

ความว่า “ผู้ที่ตัดขาดความสัมพันธ์จากเครือญาติจะไม่ได้เข้าสวรรค์”

(บันทึกโดย al Bukhariy, 1993 : 5984)

อัลลอฮ์ ﷻ ทรงได้เตรียมสวรรค์และนรกไว้แล้วสำหรับมนุษย์โดยมีทั้งคนที่มีสิทธิเข้าสวรรค์และผู้ที่ไม่มีสิทธิด้วยสาเหตุต่างๆ และสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มนุษย์ไม่ได้เข้าสวรรค์ของอัลลอฮ์ ﷻ คือละเว้นการมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเครือญาติ มุสลิมจะต้องไม่ตัดขาดจากเครือญาติด้วยสาเหตุใดๆ ก็ตาม ยิ่งเครือญาติที่เป็นพ่อและแม่ พี่และน้อง เป็นต้น

อิสลามกำชับและส่งเสริมความสามัคคีและสมานฉันท์ในครอบครัวและสังคม ความขัดแย้งกันเป็นสิ่งที่ห้ามในอิสลามเพราะจะนำมาซึ่งความแตกแยก ความเสียหาย และความหายนะแก่ประชาชาติ ความหายนะและความพินาศเคยเกิดขึ้นกับชนรุ่นก่อนเนื่องจากความขัดแย้งกัน มุสลิมต้องพยายามสร้างความเป็นเอกภาพ ประองตองและหลีกเลี่ยงความแตกแยก

2.3.5 การอิคลาศ ในการปฏิบัติความดี

ท่าน คอลิด อิบน์ หะมิด (Khālid ibn Ḥāmid al-Ḥāzimiyy 2000 : 137 – 139) กล่าวว่า “การเจตนาด้วยใจที่ปราศจากสิ่งอื่นนอกจากอัลลอฮ์ ﷻ คือ จริยธรรม หรือ อักลาท ที่เป็นคุณลักษณะประเสริฐยิ่ง เพราะ ความบริสุทธิ์ใจเป็นสิ่งที่ช่วยชำระขัดเกลาการกระทำของมนุษย์ให้หมดสิ้นมลทินของการโอ้อวด เพื่อให้การกระทำเหล่านั้นมีเจตนาเพื่ออัลลอฮ์ ﷻ อย่างแท้จริง ผู้บริสุทธิ์ใจจะพยายามชำระขัดเกลาจิตวิญญาณของเขาให้พ้นจากความชั่วร้าย และพยายามทำความดี

และรักษาเจตนารมณ์อันบริสุทธิ์เอาไว้เพื่ออัลลอฮ์ ﷻ” ดังหลักฐานจากหะดีษของนบี ﷺ รายงานจากท่าน อุมัร อิบน์ อัลค็ฎ็อบ رضي الله عنه ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

((إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ فَهَجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ، وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ لِدُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا فَهَجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ... (الحديث))

(أخرجه مسلم ، 1981 : 3530)

ความว่า “ แท้จริง ทุกๆ กิจการงานขึ้นอยู่กับเจตนา และแท้จริง สำหรับทุกคนนั่นคือสิ่งที่เขาได้มีเจตนาไว้ ดังนั้น ผู้ใดที่การฮิจเราะฮ์ (อพยพ) ของเขามีเจตนาเพื่อสู่อัลลอฮ์ และเราะสูลของพระองค์ ดังนั้น การฮิจเราะฮ์ (อพยพ) ของเขานั้นไปสู่อัลลอฮ์ และเราะสูลของพระองค์และผู้ใดซึ่งการฮิจเราะฮ์ (อพยพ) ของเขาเพื่อโลกดุนยา หรือเพื่อผู้หญิงที่เขาจะแต่งงานด้วย ดังนั้นการฮิจเราะฮ์ (อพยพ) ของเขานั้นไปสู่อะไรที่เขาตั้งเป้าหมายไว้

(บันทึกโดย Muslim, 1981 : 3530)

ความสำคัญของหะดีษนี้ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญขององค์ความรู้ในอิสลามและเกี่ยวข้องกับกับบทต่างๆ ของกฎหมายอิสลามมากถึงหลายสิบบท ความสำคัญของการตั้งเจตนา ซึ่งกิจการงานต่างๆ ทั้งที่เป็นภาคอาญิบ (บังคับ) และที่เป็นภาคสุนัต (ส่งเสริม) จำเป็นต้องตั้งเจตนา รวมถึงภาค มุบาห์ (สิ่งที่กระทำหรือละทิ้งก็ได้) หากตั้งเจตนาที่ดีจะได้รับผลบุญ ผู้ใดที่ตั้งเจตนาที่ดีเขาจะได้รับ ความดีและผู้ใดที่ตั้งเจตนาที่ชั่วร้ายเขาจะได้รับความชั่วร้าย ฉะนั้นแล้วทุกๆ การปฏิบัติอามัล (ความดี) ไม่ถือว่าเป็นอามัลศอและห์นอกจากต้องประกอบด้วยอย่างน้อยสองประการ คือ อามัลส่วน ภายนอกต้องตรงกับสุนนะฮ์ หรือ แนวทางของท่านนบี ﷺ และอามัลส่วนภายในต้องอิกลาส หรือ กระทำด้วยบริสุทธิ์ใจ (Ibn al-Qaiyim, n.d. : 93/2)

จริยธรรม หรือ อัคลาก เป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างจรรยา คือความประพฤติ และธรรม คือเครื่องรักษาความประพฤติอัคลาก ในอิสลามเป็นคำที่แสดงถึงรากฐานหลักการดำเนินชีวิตของมนุษย์โดยเรียนรู้ผ่านคำภีร์อัลกุรอานวัจน

และแบบอย่างของท่านนบี ﷺ (Mustafa Muhammad al-Tihan, 2009 : 97) การปลูกฝังจริยธรรมในอิสลาม เป็นการปลูกฝังสติปัญญาซึ่งสนับสนุนให้มนุษย์ใช้ความคิดไปในเรื่องที่ดีงาม ไม่ขัดต่อหลักศาสนา การแสวงหาความจริง และการศึกษาหาความรู้เพื่อให้ผู้ศรัทธามีการวิเคราะห์ และการไตร่ตรองพฤติกรรมที่แสดงออกมา ('Abd al-Rahman ibn 'Abdullah al-Malikiy, 2005 : 34)

2.4 คุณลักษณะของจริยธรรม

อัลกุรอานและหะดีษของท่านเราะสูล ﷺ ได้ระบุคุณลักษณะต่างๆ ของจริยธรรม ซึ่งมีความสัมพันธ์กับเจตนาดีงาม และความบริสุทธิ์ใจ เพื่อแสวงหาผลตอบแทนความดี ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาคุณลักษณะจริยธรรม 5 คุณลักษณะประกอบด้วย ดังนี้

2.4.1 อัซซุฮุด (الزُّهْدُ)

อัซซุฮุด (الزُّهْدُ) หมายถึง ละทิ้งความสุขสบายทางโลกเพื่อแสวงหาความโปรดปรานในวันอาคีเราะห์⁷ (Amin bin Abdullah al-Shaqāwi, 2013 : 637) ประโยคภาษาอาหรับใช้คำว่า “زَهَدَ فِي الدُّنْيَا” (Zahada fi al-duniā) หมายถึง ใช้ชีวิตแบบสมถะโดยปราศจากความสุขสบายทางโลกเพื่อโลกหน้า บุคคลที่ปฏิบัติคุณลักษณะซุฮุด เรียกว่า ซาฮิด (zahid) หมายถึง ผู้สมถะหรือ ผู้มีก้น้อย เป็นต้น (Amin Syukūr, 1997 : 1)

ท่านอาบู สัลมาน อัลดาร์อนีย์ (Abu Salīm al-Dārānī) ท่านได้กล่าวว่า “อัซซุฮุด คือ ละทิ้งสิ่งที่ทำให้เป็นเหตุและอุปสรรคในการรำลึกถึงอัลลอฮ์ ﷻ” และท่านอาบูนาอิม (Abū Na‘īm) ได้กล่าวว่า “มีอุลมะมาฮ์หลายท่านได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับอัซซุฮุด (الزُّهْدُ) บ้างท่านให้ทัศนะว่าอัซซุฮุด คือ การละเว้นคบหาผู้คน อีกทัศนะหนึ่งได้กล่าวว่า อัซซุฮุด คือ การไม่ตามอารมณ์ใฝ่ต่ำ และอีกทัศนะได้กล่าวว่า อัซซุฮุด คือ การลดบริโภคน้ำเพื่อให้อยู่ในสภาพความอยาก และ ท่านอาบูนาอิม (Abū Na‘īm) ได้กล่าวว่า ฉันเลือกทัศนะที่กล่าวว่าอัซซุฮุด คือ ละทิ้งสิ่งที่ทำให้เป็นเหตุและอุปสรรคในการรำลึกถึงอัลลอฮ์ ﷻ” (Abū Na‘īm, 1988 : 258/9)

ท่านอิบน์ ตัยมียะห์ (Ibn Taimiyyah) ได้กล่าวว่า “อัซซุฮุด (الزُّهْدُ) คือ สิ่งที่อัลลอฮ์ ﷻ และหลักซารีอะห์ (นิติศาสตร์อิสลาม) ประารถนาให้ทำ คือ สิ่งที่เกิดประโยชน์ในวันอาคีเราะห์ คือ

⁷ วันอาคีเราะห์ หมายถึง วันโลกหน้า, วันฟื้นคืนชีพ หรือวันแห่งการตอบแทน

การปฏิบัติคำสั่งใช้เพื่ออัลลอฮ์ ﷻ” อัซซุฮุด (أَلْزُهْدُ) คือ การละทิ้งดunya (โลก) เมื่อละทิ้งกิจการทางโลกเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความคล่องตัวที่จะนำไปสู่การอิบาดะห์ต่ออัลลอฮ์ ﷻ

จากทัศนะต่างๆ ของเหล่าปราชญ์เกี่ยวกับความหมายของอัซซุฮุด ผู้วิจัยเห็นทัศนะเหล่านั้นใกล้เคียงกัน จึงขอสรุปว่า อัซซุฮุด คือ ละทิ้งความสุขสบายทางโลกแสวงความโปรดปรานในวันโลกหน้า อัซซุฮุด คือ การละทิ้งกิจการทางโลกซึ่งเป็นเหตุและอุปสรรคในการทำอิบาดะห์ต่ออัลลอฮ์ ﷻ และการไม่ตามอารมณ์ใฝ่ต่ำ ท่านสุฟยาน อัซซุรี (Sufyan al-Thuri) ได้กล่าวว่า “อัซซุฮุด (أَلْزُهْدُ) หมายถึง การมองวัตถุทางโลกด้วยสายตาที่เอียงและทำงานปัจจัยยังชีพโดยไม่มีความกมูตัน” (Abū Na‘īm, 1988 : 386/6)

ท่าน อิบน์ ก็อยยิม (Ibn al-Qayyim) ท่านได้กล่าวว่า อัซซุฮุด “ความสมถะ” คือ คุณลักษณะทางด้านจริยธรรมที่สูงส่งประการหนึ่งที่ยุติธรรมได้ให้ความสำคัญอย่างมาก ความสมถะในทัศนะของอิสลามนั้นหมายถึง การดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายและตัดความผูกพันต่อวัตถุและการยึดติดต่อชีวิตทางโลกนี้ ในขณะที่เดียวกันมีความผูกพันต่อชีวิตทางจิตวิญญาณและวันแห่งการตอบแทนในโลกอาคีเราะห์ แต่ไม่ได้หมายถึงการละทิ้งชีวิตทางโลกและใช้ชีวิตอย่างสันโดษ ออกห่างจากผู้คนและสังคม” (Amin bin Abdullah al-Shaqāwi. 2013 : 637)

ท่านสุฟยาน อัซซุรี (Sufyan al-Thuri) ได้กล่าวว่า “อัซซุฮุด” หรือ สมถะ คือ การหันเหเบนความต้องการต่อสิ่งหนึ่งไปสู่สิ่งหนึ่งที่ดีกว่า และท่านได้กล่าวอีกว่า การสมถะต่อโลกดunya มิได้หมายถึงการต้องห้าม (หะรอม) ในสิ่งที่อนุมัติ (หะลาล) และมีใช้การทิ้งทรัพย์สินเงินทองด้วย แต่การสมถะต่อดunya นั้น หมายถึง การที่ท่านมั่นใจและเชื่อมั่นต่อสิ่งที่มีอยู่ ณ พระหัตถ์ของอัลลอฮ์ ﷻ มากกว่าที่มีอยู่ในมือของตนเอง ละเว้นจากการโลภและความอยาก (Abū Na‘īm, 1988 : 386/6)

ท่านอัลหะสัน อัลบัสรี (Hasan al-Basri) ได้กล่าวว่า “สู่เจ้าจะมีเกียรติถ้าหากสู่เจ้าไม่ขอสิ่งปรารถนาจากมือมนุษย์ และถ้าหากสู่เจ้าขอยื่นมือขอกับมนุษย์ พวกเขาจะรังเกียจสู่เจ้าและจะไม่ฟังคำพูดของสู่เจ้า” (Abū Na‘īm, 1988 : 20/3)

ท่าน อิบน์ ก็อยยิม (Ibn al-Qayyim) ได้กล่าวว่า “การแสวงหาโลกแห่งอาคีเราะฮ์ จะไม่สมบูรณ์ได้ เว้นแต่ว่าจะต้องมีความมกน้อยต่อชีวิตในโลกนี้ และความมกน้อย (สันโดษ) ในโลกนี้ จะไม่ถูกต้องเว้นแต่จะต้องมองโลกนี้ในสองมิติ ได้แก่ดังนี้

1. เขาจะต้องมองว่า การใช้ชีวิตบนโลกนี้ไม่ถาวร และถ้าหากมนุษย์เราคลุกคลีกับการใช้ชีวิตอยู่ตลอดเวลา ทำให้เขานั้นเหนื่อยล้า เครียดกับหน้าที่การงานและประสบความสำเร็จยากลำบากต่างๆ

2. เขาจะมองไปยังอาคีเราะห์ (โลกหน้า) สักวันหนึ่งเขาจะต้องเผชิญหน้ากับเหตุการณ์ในในอนาคต ซึ่งเป็นสิ่งที่ถาวรและชั่วนิรันดร์ (Amin bin Abdullah al-Shaqāwi. 2013 : 637) ดังโองการที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้กล่าวว่า

﴿وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَى﴾

(سورة الأعلى : 17)

ความว่า “ทั้ง ๆ ที่ปรโลกนั้นดีกว่าและจีรังกว่า”

(สุเราะฮ์อัลอะอะลา : 17)

การใช้ชีวิตในโลกอาคีเราะห์หรือวันฟื้นคืนชีพนั้นเป็นสิ่งที่แน่นอนและถาวรเพราะเป็นวันแห่งการตอบแทน ผู้ที่มีคุณลักษณะสมณะหรือซาอิดเขาจะมองไปอย่างโลกนี้เสมือนเป็นสิ่งไร้ค่าและเข้าใจถึงแก่นแท้ใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย ดังบทกลอนภาษาอาหรับที่ได้กล่าวว่า

قَدْ نَادَتِ الدُّنْيَا عَلَى نَفْسِهَا ... لَوْ كَانَ فِي الْعَالَمِ مَنْ يَسْمَعُ
كَمْ وَائِثِقٍ بِالْعُمْرِ أَفْنَيْتُهُ ... وَجَامِعٍ بَدَدْتُ مَا يَجْمَعُ

ความว่า “แท้จริงแล้วคุณยา (โลกนี้) ได้รำพึงตนว่า...ถ้าหากชาวโลก (มนุษย์) ได้ยิน มากน้อยแค่ไหนคนที่คิดว่ามีอายุไขฉันได้ทำให้เขาสูญหายไป... และผู้สะสมทรัพย์และฉันได้ทำให้มันเสียหาย”

คุณยาได้เผยถึงฟิตนะห์ (ความหายนะ) ที่เกิดขึ้นกับบรรดาชาวโลกคือ การที่มนุษย์ใช้ชีวิตบนโลกนี้ไม่รู้วัตถุประสงค์ที่แท้จริง โดยที่มนุษย์นั้นหลงใหลกับความสุขสบายและสะสมทรัพย์สมบัติบุคคลเหล่านี้แหละคือผู้ที่ประสบความหายนะ (Ibn Rajab, 2004 : 1/29)

บรรดาอุละมาอฺ คือท่านอิบนุ รอฎิบ ท่านอิบนุ อัลก๊อยยิมและท่านอิมามอัลฆอซาลีได้แบ่งระดับขั้นของความสมณะไว้ดังนี้

ระดับที่หนึ่ง คือ บุคคลที่สมณะต่อคุณยา แต่แท้จริงแล้ว เขายังมีความต้องการต่อมันทัวใจของเขายังปรารถนามัน จิตวิญญาณยังหันไปยังมีมัน แต่ทว่า เขาพยายามที่หักห้ามตนเองจากมันนี้คือ มุตะชะฮิด (ผู้ที่พยายามสมณะ)

ระดับที่สอง คือ บุคคลที่ละทิ้ง دنیاเพื่อภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ เพราะเขามองว่ามันคือสิ่งที่ไร้ค่า เมื่อเทียบกับสิ่งที่เขาจะได้รับ (ในโลกหน้า) บุคคลประเภทนี้ พวกเขาคือ ผู้สมถะ แม้ว่าเขา ก็ยังสะสมมัน(บ้าง)เช่นกัน สภาพในระดับนี้ เปรียบได้กับการละทิ้งเงินหนึ่งดริฮัม เพื่อให้ได้รับสองดริฮัม

ระดับที่สาม คือ บุคคลที่สมถะต่อ دنیاเพื่อภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ และเขายังสมถะใน การสมถะของตนเองอีกด้วย หมายถึง เขามองตัวเองว่าไม่ต้องการสิ่งใดอีกแล้ว สภาพเช่นนี้ เปรียบได้ กับคนที่ทิ้งขยะ แล้วเลือกหยิบไข่มุกมาแทน หรือเปรียบได้กับคนที่ต้องการเข้าไปในวังของกษัตริย์ แต่ ถูกสุนัขตัวหนึ่งขวางไว้ที่ประตูด้านหน้า เขาจึงขว้างขนมปังก้อนหนึ่งให้มัน แล้วเขาก็เข้าไปยังวัง กษัตริย์ (Ahmad Farid, 1985 : 68)

2.4.1.1 หลักฐานจากอัลกุรอานและอัลหะดีษเกี่ยวกับคุณลักษณะอัซซุคุด

อัลลอฮ์ ﷻ ได้อธิบายถึงคุณลักษณะของ دنیا (โลก) บรรดามนุษย์ที่เน้น เฉพาะการใช้ชีวิตบนโลกใบนี้และอัลลอฮ์ ﷻ ได้อธิบายถึงแก่นแท้เกี่ยวกับ دنیا ดังโองการของอัลลอฮ์ ﷻ ได้กล่าวว่า

﴿اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَهُوَ زِينَةٌ
وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ
غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهَيِّجُ فَتَرَلُّهُ مُصْفَرًّا
ثُمَّ يَكُونُ حُطَمًا ۗ وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ
وَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ ۗ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَمَتَّةٌ
الْغُرُورِ﴾

(سورة الحديد : 20)

ความว่า “พึงทราบเถิดว่า แท้จริงการมีชีวิตอยู่ในโลกนี้มิใช่อื่นใด เว้นแต่เป็นการละเล่นและการสนุกสนานร่าเริงและเครื่องประดับและความโอ้อวดระหว่างพวกเจ้า และการแข่งขันกันสะสมในทรัพย์สินและลูกหลาน เปรียบเสมือนเช่น

น้ำฝนที่การอกเงยพืชผลยังความพอใจให้แก่สักรแล้วมันก็
เหี่ยวแห้งเจ้าจะเห็นมันเป็นสีเหลือง แล้วมันก็กลายเป็นเศษ
เป็นขึ้นแห้ง ส่วนในวันปรโลกนั้นมีการลงโทษอย่างสาหัส
และมีการอภัยโทษและความโปรดปรานจากอัลลอฮ์ ﷻ และ
การมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ มิใช่อื่นใดนอกจากการแสวงหา
ผลประโยชน์แห่งการหลอกลวงเท่านั้น”

(สุเราะฮ์อัลหะดีด : 20)

โองการข้างต้นอัลลอฮ์ ﷻ ผู้ทรงรอบรู้ทรงปรีชาญาณยิ่งได้สาธยายถึงสภาพของ
โลกดุนยาซึ่งเป็นสถานที่ทดสอบมนุษย์ ดังนี้

1. มันเป็นสถานที่ละเล่นสนุกสนาน ที่มีแต่การเหน็ดเหนื่อย
2. เป็นสถานที่ๆ เต็มไปด้วยสิ่งไร้สาระคอยล่อลวงยั่วมนุษย์ให้ละทิ้งสิ่งที่
เกิดประโยชน์แก่ชีวิตในโลกหน้า
3. เป็นสถานที่ๆ มีการประดับประดาด้วยความสวยงามที่ลวงตาผู้คน
4. โลกนี้มีแต่การโอ้อวดประชันและอวดดีกัน
5. มีการแข่งขันกันสะสมลูกหลานและทรัพย์สินเงินทองกันแค่นั้นเอง

อัลลอฮ์ ﷻ ได้อุปมาถึงการที่โลกนี้จะล่มสลายและพังพินาศลงอย่างรวดเร็ว ดัง
พืชผลที่งอกเงยขึ้นมาด้วยความเขียวชอุ่มอุดมสมบูรณ์ด้วยน้ำฝนที่หลั่งลงมา สร้างความปลื้มใจแก่ผู้
ปลูกเป็นอย่างมาก แต่เมื่อการเจริญเติบโตได้เต็มที่แล้ว มันก็จะเริ่มเปลี่ยนเป็นสีเหลือง แล้วกลายเป็น
ซึ่งแห้งเป็นขึ้นเล็กขึ้นน้อยขาดกระเจิง ลักษณะเช่นนี้แหละคือสภาพที่แท้จริงของโลกดุนยาที่มันเขียว
ชอุ่มอยู่หลายปี แต่มันจะพังพินาศลงมาอย่างรวดเร็ว ทั้งหมดนี้เพื่อบอกให้รู้ว่าเมื่อมันเริ่มที่จะพัง
เมื่อใดก็จะพังลงมาอย่างรวดเร็ว และใกล้เวลาที่โลกนี้จะพังลงมาแล้วด้วย อัลลอฮ์ ﷻ ได้เผยความ
จริงเกี่ยวกับการใช้ชีวิตบนโลกใบนี้เพราะมันคือการหลอกลวงและสร้างพินาศให้สาเหตุมาก็มาจาก
ทรัพย์สินที่มีอยู่บนโลกใบนี้และมนุษย์แย่งชิงกันเพื่อให้ได้สิ่งที่ตนเองปรารถนา เพราะฉะนั้นจึงเป็นสิ่ง
สำคัญสำหรับผู้ศรัทธาที่จะต้องเรียนรู้ถึงคุณลักษณะสูงสุดเพื่อที่จะปกป้องตนเองจากความโลภใน
ทรัพย์สิน (Amin bin Abdullah al-Shaqawi. 2013 : 635)

อีกโองการหนึ่งอัลลอฮ์ ﷻ ได้กล่าวถึงสถานะภาพของมนุษย์ซึ่งมีความรู้สึกและ
ความอยากทางอารมณ์ไม่ว่าจะเป็นความต้องการทางด้านเพศตรงข้ามและมีความโลภทางด้าน
ทรัพย์สินซึ่งเป็นบททดสอบบ่าวของพระองค์ ดังโองการได้ตรัสว่า

﴿زَيْنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ
وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ
وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَمِ وَالْحَرثِ ۗ ذَٰلِكَ مَتَّعَ
الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۗ وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ﴾

(سورة آل عمران : 14)

ความว่า “ได้ถูกทำให้สวยงาม (ลุ่มหลง) แก่มนุษย์ซึ่งความรัก
ในบรรดาสิ่งที่เป็นเสน่ห์อันได้แก่ ผู้หญิงและลูกชาย ทองและ
เงินอันมากมาย ม้าดี ปศุสัตว์ และไร่นา นั้นเป็นสิ่งอำนวย
ประโยชน์ชั่วคราวในชีวิตความเป็นอยู่แห่งโลกนี้เท่านั้น
และอัลลอฮ์นั้น ณ พระองค์ คือที่กลับอันสวยงาม (มหัศจรรย์)
เจ้าจงกล่าวเถิดว่าจะให้ฉันบอกพวกเจ้าถึงสิ่งที่ดีกว่านั้นไหม
คือบรรดาผู้ที่มีความยำเกรงจะได้รับบรรดาสวรรค์ ณ
พระผู้เป็นเจ้าของพวกเขา ซึ่งมีแม่น้ำหลายสายไหลผ่านอยู่
เบื้องล่าง โดยที่พวกเขาจะพำนักอยู่ในนั้นตลอดกาล และจะ
ได้รับบรรดาคูครองที่บริสุทธิ์ รวมทั้งได้รับความพึงพอใจ
จากอัลลอฮ์ด้วย และอัลลอฮ์นั้นทรงเห็นปวงบ่าวทั้งหลาย”

(สุเราะฮ์อัลอิหมรอน : 14)

เมื่อใดที่คนหนึ่งได้เห็นถึงแก่นแท้ของโลกทั้งสองแล้ว ย่อมมีผลดีต่อเขาที่จะใช้
สติปัญญาที่มีไตร่ตรองในทางที่จะให้มีความพอเพียงได้อย่างถูกต้อง ซึ่งโดยปกติคนเราย่อมรู้ว่าอะไร
ที่มีอยู่ในโลกที่จะให้ประโยชน์แก่ชีวิตเขาได้เขาก็จะรับมันเอาไว้ และอะไรที่เป็นความสุขของโลก
หน้าที่เขากำลังรอคอย

อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสบอกถึงสภาพการณ์ที่จะเกิดขึ้นในโลกอาคิเราะฮ์ จะมีการลงโทษ
อย่างรุนแรงแก่ผู้ที่ฝ่าฝืนอัลลอฮ์ ﷻ และได้กล่าวถึงการลงโทษแก่ผู้ที่พึงพอใจ เชื่อมกันอย่างหนักแน่น
ต่อชีวิตในโลกนี้ และไม่สนใจ หลงลืมต่อชีวิตในโลกหน้าว่า

﴿إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ
الدُّنْيَا وَاطْمَأَنَّنُوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا
غَافِلُونَ ﴿٧٧﴾ أُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا
يَكْسِبُونَ﴾

(سورة يونس : 7-8)

ความว่า “แท้จริงบรรดาผู้ที่ไม่หวังที่จะมาพบกับเราทั้งยังพึงพอใจกับชีวิตในโลกนี้และมีความมั่นใจต่อมัน และบรรดาผู้ที่ละเลยต่อสัญญาณต่างๆ ของเรา คนเหล่านั้นมีที่พำนักอยู่ในนรก เนื่องจากสิ่งที่พวกเขาชวนขวยเอาไว้เอง”

(สุเราะฮ์ยูนุส : 7-8)

และอัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสตำหนิต่อบรรดาผู้ศรัทธาที่พึงพอใจกับชีวิตในโลกนี้ ว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ أَنفِرُوا
فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَنَا قُلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ
الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ ۚ فَمَا مَتَّعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي
الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ﴾

(سورة توبة : 38)

ความว่า “โอ้บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย มีอะไรเกิดขึ้นหรือ เมื่อมีผู้ป่าวประกาศแก่พวกเจ้าให้ออกต่อสู้ พวกเจ้าก็อืดอาดล่าช้าไม่เต็มใจที่จะออกรบ พวกเจ้าพึงพอใจกับชีวิตแห่งโลกนี้กระนั้นหรือ? ชีวิตความเป็นอยู่ในโลกนี้มีค่าน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับชีวิตในโลกหน้า”

(สุเราะฮ์อัลเตาบะฮ์ : 38)

ท่านนบี ﷺ ได้สาธยายความโปรดปรานที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ประทานให้กับบ่าวของพระองค์ในโลกนี้หากเทียบกับโลกหน้าแล้วมันน้อยนิด ท่านนบีได้กล่าวว่า

((وَاللَّهِ، مَا الدُّنْيَا فِي الآخِرَةِ إِلَّا مِثْلُ مَا يَجْعَلُ أَحَدُكُمْ إِصْبَعَهُ هَذِهِ - وَأَشَارَ يَحْيَىٰ بِالسَّبَابَةِ - فِي الْيَمِّ فَلَيَنْظُرُ بِمِ تَرْجِعُ))
(أخرجه مسلم، 1981 : 2858)

ความว่า “ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ ﷻ ว่า ค่าของคุณยาอันน้อยนิดเมื่อเปรียบเทียบกับโลกหน้าแล้วเท่ากับน้ำที่ติดมากับนิ้วชี้ที่เมื่อจุ่มลงไปทะเล (ส่วนน้ำที่เหลือในทะเลคือค่าที่มีอยู่ในโลกหน้า)”

(บันทึกโดย Muslim, 1981 : 2858)

จากท่านอบูล อับบาส สะหฺล บิน สะอฺด อัซสะอฺดี ยะเราะหิมะฮุลลอฮฺ เขากล่าวว่า

((جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، ذُلِّي عَلَى عَمَلٍ إِذَا عَمِلْتُهُ أَحَبَّنِي اللَّهُ وَ أَحَبَّنِي النَّاسُ فَقَالَ : - اِزْهَدْ فِي الدُّنْيَا يُحِبُّكَ اللَّهُ ، وَ اِزْهَدْ فِيمَا عِنْدَ النَّاسِ يُحِبُّكَ النَّاسُ))
(أخرجه ابن ماجه، 1997 : 4102)

ความว่า ชายคนหนึ่งมาหาท่านนบี ﷺ แล้วกล่าวว่า “โอ้ท่านเราะสูลุลลอฮ์ โปรดชี้แนะแก่นฉันซึ่งการงานหนึ่งที่หากฉันปฏิบัติมันแล้ว อัลลอฮ์ ﷻ จะทรงรักฉัน และมนุษย์ก็จะรักฉันด้วย ท่านนบีจึงกล่าวว่า เจ้าจงซาฮิดต่อคุณยาแล้วอัลลอฮ์ ﷻ ก็จะรักเจ้า และจงซาฮิดต่อสิ่งที่มีอยู่ในมือมนุษย์ (ไม่ยื่นมือขอ) แล้วเจ้าจะเป็นที่รักของมนุษย์”

(บันทึกโดย Ibn Majah, 1997 : 4102)⁸

⁸ อัล อับบานีย์ ระบุว่า เป็นหะดีษศอฮิฮฺ, (al-Albaniy, 1995 : 944)

การที่บ่าวคนหนึ่งจะเป็นที่รักยิ่งในทัศนะของอัลลอฮ์ ﷻ นั้นเขาจะต้องปลีกตัวจากความทุกข์สบายในโลกนี้ซึ่งเป็นที่พำนักอันชั่วคราว บุคคลที่ละทิ้ง دنیا เพื่อภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ เพราะเขามองว่ามันคือสิ่งที่ไร้ค่า เมื่อเทียบกับสิ่งที่เขาจะได้รับในโลกหน้า การใช้ชีวิตในโลกนี้เต็มไปด้วยพิตนะมากมายไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สินลูกหลานยศถาบรรดาศักดิ์ เป็นต้น ซึ่งเป็นต้นเหตุให้เกิดความวุ่นวายในการใช้ชีวิต

ครั้งที่ท่านอุมร์ บิน อัลค็อฏฏอบ رضي الله عنه ได้เข้าไปหาขอหาบะอ์ท่านหนึ่งเพื่อไปถามความทุกข์สุข คือ ท่านหุไซเราะห์ อิบน์ อัลยะมัน ท่านอุมร์ จึงเอ่ยถามว่า “ท่านเป็นอย่างไรบ้าง” ท่านหุไซเราะห์ อิบน์ อัลยะมัน ก็ตอบว่า “ฉันนั้น ณ ตอนนี้อยู่มีความรักและผูกพันยิ่งกับสิ่งที่เป็พิตนะ และฉันรังเกียจตียิ่งต่อสิ่งที่เป็นสัจธรรม” ท่านอุมร์ ก็เลยเอ่ยถามอีกครั้ง “ท่านหมายถึงอะไร” ท่านหุไซเราะห์ อิบน์ อัลยะมัน ก็ตอบว่า “ฉันมีความรักยิ่งต่อลูก และฉันรังเกียจต่อการตาย” มีรายงานจากท่านอนัส บิน มาลิก رضي الله عنه ท่านได้ไปเยี่ยมขอหาบะอ์ที่ชื่อว่า अबดุลعاهث อิบน์ มัสอูด رضي الله عنه ซึ่งป่วยหนัก ท่านอนัสจึงถามถึง “โอ้อ ท่าน อิบน์ มัสอูด อาการของท่านเป็นอย่างไรบ้าง” ท่าน अबดุลعاهث อิบน์ มัสอูด رضي الله عنه ก็เลยตอบว่า “ฉันอยู่ในนิอัมัตของอัลลอฮ์ ﷻ ” ท่านอนัสก็เลยง ท่าน अबดุลعاهث อิบน์ มัสอูดจึงพูดว่า “ช่วงเวลาที่คุณป่วยหนักหัวใจฉันมีความยึดมั่นต่ออัลลอฮ์ ﷻ สามารถนึกถึงพระองค์ทุกวินาที” ท่านอนัส จึงถามท่านอิบน์ มัสอูดว่า “ท่านจะอ้อนวอนขอความช่วยเหลืออะไรจากฉันไหม” ท่านอิบน์ มัสอูด ตอบว่า “ฉันไม่มีเรื่องอะไรที่จะอ้อนวอนจากท่านแต่ฉันกังวลบาปที่มากมายซึ่งไม่ได้รับการอภัยโทษ” (Iman al-Sh‘ubān, 2014 : 12 - 13)

บรรดาขอหาบะอ์มีความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ﷻ และกลัวว่าตนจะออกนอกกรอบศาสนาโดยมีความกังวลในใจต่อสิ่งที่เกิดขึ้นกับตนเอง พฤติกรรมข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความซาฮิดในการใช้ชีวิตของบรรดาขอหาบะอ์ซึ่งเป็นวิถีการดำเนินชีวิตที่สามารถนำมาเป็นบทเรียน

2.4.1.2 ความสำคัญเกี่ยวกับคุณลักษณะอัลซุฮุด

ท่านอิบน์ ก็อยยิม (Ibn al-Qayyim, 1994 : 172) กล่าวว่า “อัลซุฮุด (الزهد) หมายถึง ความมักน้อย สมถะหรือความพอเพียง การละเว้นจากสิ่งที่ไม่เกิดประโยชน์ในวันอาคิเราะฮ์” และท่านอิบน์ ก็อยยิม ได้อธิบายเกี่ยวกับความสำคัญของ “อัลซุฮุด (الزهد) หรือความมักน้อยกับชีวิตในโลกนี้ สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. มักน้อยโดยการระงับจากสิ่งที่หะรอม ซึ่งถือเป็นฟิรฎุฮัยน (เป็นหน้าที่ระดับปัจเจกบุคคล)
2. มักน้อยโดยการหลีกเลี่ยงจากสิ่งที่คลุมเครือ ซึ่งขึ้นอยู่กับระดับความแตกต่างของความคลุมเครือ หากคลุมเครือมากก็จะเป็นวาญิบ แต่หากเพียงเล็กน้อยก็จะเป็นแค่สุนัต
3. มักน้อยในสิ่งที่เกินความจำเป็น
4. มักน้อยโดยการหลีกเลี่ยงจากคำพูด การมอง การถาม และการพบปะสังสรรค์กันในเรื่องที่ไร้สาระ
5. มักน้อยต่อความรู้สึกที่ไม่จำเป็นต้องแคร้กับผู้อื่นทั้งหลาย
6. มักน้อยไม่แยแสกับอารมณ์ใฝ่ต่ำของตนเอง โดยที่จะต้องยอมสยบต่อพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ อย่างศิโรราบ
7. การมักน้อยที่ครอบคลุมทุกๆ เรื่อง นั่นคือ การมักน้อยต่อสรรพสิ่งทั้งปวงที่นอกเหนือจากอัลลอฮฺ ﷻ และจากทุก สิ่งที่ทำให้หลงลืมต่อพระองค์
8. และความมักน้อยที่ประเสริฐสุด คือการไม่แสดงออกถึงความมักน้อยต่อหน้าสาธารณชน (Ibn al-Qayyim, 1994 : 138)

2.4.2 อัลว้อ (الْوَرَعُ)

ท่าน (Ibn Manzur) ได้อธิบายคำนิยามของคำว่า “ว้อ” (wara’) เป็นคำภาษาอาหรับจากคำว่า “وَرَعَ يَرَعُ” หมายถึง ยับยั้ง หลีกห่าง คำว่า الْوَرَعُ พยัญชนะตัว “รอ” เป็นสระฟัดหะฮฺ หมายถึง อึดอัด และถ้าหากพยัญชนะตัว รอ เป็นสระกะสเราะฮฺ الْوَرَعُ หมายถึง วิดกกังวล ระวังตนหลีกห่างและมีความรู้สึกอึดอัดใจ (Ibn Manzur, 1968 : 276/9)

ส่วนความหมายทางวิชาการ คือ บรรดาอุละมาอฺได้ให้ทัศนะที่แตกต่างกัน เช่น ว้อ หมายถึง การยับยั้งตนจากสิ่งที่จะนำไปสู่เกิดการเสื่อมเสียจากสิ่งคลุมเครือลามไปถึงสิ่งฮารอม และบางอุละมาอฺอธิบายว่า ว้อ (wara’) หมายถึง ชับแคบ ลำบาก และถ้าอิงคำไปยังมนุษย คือ ผู้ซึ่งมีความตักวาและระวังตนหรือการละเว้นจากสิ่งที่เกรงว่าจะทำให้เกิดโทษในวันอาคิเราะฮฺ และยังหมายถึงพอใจในสิ่งที่มี (Ibn Qayyim, 1994 : 118)

ท่าน อิบน์ ก็อยยิม (Ibn Qayyim) ได้กล่าวว่า “ว้อ หมายถึง ผู้ซึ่งระวังตนและมีชีวิตที่ชับแคบหันหลังให้กับคุณยา” คือ ระวังตนจากสิ่งคลุมเครือ (shubhat) หมายถึงสิ่งที่ไม่ชัดเจน

ว่าเป็นฮาลาล (Halal) อนุมัติหรือว่าฮารอม (Haram) ไม่อนุมัติในหลักซารีอะห์อิสลาม (Ibn Qayyim, n.d.20/2)

สรุปคำนิยามของ“วาร์อ” (wara’) คือละทิ้งสิ่งคลุมเครือละเว้นสิ่งที่เกินความจำเป็นในการใช้ชีวิต” บางทีศนะอูละมาฮาศาลัฟได้กล่าวว่า“วาร์อ” (wara’) คือการรักษาบทบัญญัติศาสนา หมายถึงการปฏิบัติตามและใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายและหวังผลตอบแทนในวันโลกหน้า การระวังตนจากสิ่งที่จะนำไปสู่การปนเปื้อนในสิ่งคลุมเครือ เช่น รักษาอวัยวะภายนอก ลิ่น และหัวใจซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่คอยขับเคลื่อนให้ตกหลุมสิ่งคลุมเครือและนำไปสู่สิ่งฮารอม

ท่านอิบน์ ตัยมียะฮฺ (Ibn Taimiyyah, 2014 : 511/10) ได้อธิบายเกี่ยวกับคุณลักษณะวาร์อ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. วาร์อ คือ ละทิ้งทุกสิ่งทุกอย่างที่ตนเองมีความรู้สึกว่าการกระทำนั้นคลุมเครือไม่แน่ใจ ไม่ชัดเจนว่าซึ่งมีความน่ารังเกียจต่อตนเองและเลือกสิ่งที่ดีกว่า
2. วาร์อ คือ เปรียบเสมือนไม่มีความอยากกระตือรือร้นต่อสรรพสิ่งทางโลกหรือละทิ้งสิ่งที่ได้มาเพราะกลัวตกหลุมไปกระทำการฮารอม

การประพฤติดนของมุสลิมในคุณลักษณะ วาร์อ (wara’) ในการหาปัจจัยยังชีพและการดำรงชีวิตไม่ค่อยมีผู้คนเอ่ยถึงคุณลักษณะนี้เลย ด้วยความมั่งง่ายของมุสลิมในคุณลักษณะนี้ มีมุสลิมจำนวนไม่น้อยตกหลุมในการกระทำที่น่ารังเกียจเพื่อสนองความต้องการโดยไม่ใส่ใจว่าสิ่งที่กระทำไปผิดหลักศีลธรรมและบทบัญญัติศาสนา เช่น ดอกเบียร์ พุดเท็ง หลอกหลวง และการกระทำอื่นๆ ที่ ฮารอมโดยกระทำไปแล้วไม่รู้สึกว่าเป็นบาปแค่สนองความต้องการในการดำรงชีวิตไปในแต่ละวัน

ท่านอิมาม อัลรอฮิบ อัลอัศฟะฮานีย์ (Al-Raghib Al-Asfahani, 1980 : 323) ได้แบ่งชั้นของวาร์อ (wara’) เป็นสามระดับ ดังนี้

ระดับแรก คือ วาญิบ (وَاجِبٌ) หมายถึง ห่างไกลจากสิ่งต้องห้ามต่างๆ โดยบทบัญญัติชะรีอะห์อิสลาม สิ่งนี้เป็นการบังคับมุสลิมทุกคน

ระดับที่สอง คือ สุนัต (سُنَّةٌ) หมายถึง ละทิ้งสิ่งคลุมเครือหรือเคลือบแคลงสงสัย คล้ายๆ ซึ่งเป็นปัญหาไม่รู้ว่าฮาลาลหรือฮารอม สิ่งนี้สำหรับมุสลิมทั่วไป

ระดับที่สาม คือ ฟาฎีละห์ (فَضِيلَةٌ) (การสร้างคุณค่าให้ตนเอง) หมายถึง ยับยั้งตนจากการอุปโลกบริโภควุ่นแต่อย่างน้อยนิดเท่าความจำเป็นสิ่งนี้สำหรับบรรดานบีและรอซูลของอัลลอฮฺ ﷺ บรรดาซอดีกิน (ผู้สัตย์จริง) บรรดาซุหะดาอ (ผู้เสียชีวิตในหนทางของอัลลอฮฺ) และบรรดา ซอลิฮีน (ผู้ปฏิบัติความดี)

2.4.2.1 หลักฐานจากอัลกุรอานและอัลหะดีษเกี่ยวกับคุณลักษณะอัลว้อ

ในคำกิริอัลกุรอานไม่มีกล่าวเกี่ยวกับว้อ (wara') โดยตรง แต่มีโอองการของอัลลอฮ์ ﷻ ได้ระบุเกี่ยวกับคุณลักษณะของว้อ (wara') โดยอ้างจากความหมายของประโยคจากอายะห์อัลกุรอาน การใช้ชีวิตบนโลกนี้อย่างซบแคบ หมายถึง การไม่ใส่ใจไม่ปรารถนาสิ่งไร้สาระและไม่ปรารถนาสิ่งให้อำนวยความสุขสบาย ในทางกลับกันมีความพอใจในสิ่งที่มีอยู่และไม่สนองต่อความต้องการตามอารมณ์ใฝ่ต่ำ อัลลอฮ์ ﷻ ได้กล่าวไว้ในอัลกุรอานว่า

﴿ مِنْكُمْ مَّن يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَّن يُرِيدُ
الْآخِرَةَ..... ﴾

(سورة آل عمران : 152)

ความว่า “จากบรรดาผู้เข้ามามีผู้ที่ต้องการ (ความสุขสบาย) โลกนี้ และจากบรรดาผู้เข้ามามีผู้ที่ต้องการ(ความสุขสบาย) โลกหน้า”

(อาละอิมรอน ; 152)

อุลมาอฺได้ให้ทัศนะว่า ว้อ (wara') เป็นเกียรติที่ประเสริฐ เพื่อให้ถึงระดับผู้ที่ว้อเขาจะต้องละทิ้งสิ่งที่เป็นมักโรฮ์ (makruh)⁹ และระมัดระวังตนในการอุปโภคบริโภคโดยมีคุณลักษณะซุซุด อัลลอฮ์ ﷻ ได้กล่าววว่า

﴿ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ
الْمُسْرِفِينَ ﴾

(سورة الأعراف : 31)

⁹ ไม่ส่งเสริมปฏิบัติ

ความว่า “และสู่เจ้าจงรับประทานและจงดืม (จากปัจจัยยังชีพที่ได้ประทานให้และได้รับการอนุมัติ) และสู่เจ้าอย่าสุรุษสุร่าย แท้จริงอัลลอฮ์ ﷻ ไม่ชอบผู้ที่สุรุษสุร่าย”

(สุเราะฮ์อัลอะอฺรอฟ : 31)

มุสลิมต้องละทิ้งสิ่งที่ไม่เกิดประโยชน์ระวังตนจากสิ่งที่ท่านนบี ﷺ ได้รับความหมายของคำว่า “ว้ารอ” (wara’) ไว้ในคำศัพท์เดียว ดังที่กล่าวไว้ในหะดีษ ดังนี้

((مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا لَا يَعْنِيهِ))

(أخرجه الترمذي، 2003 : 2318)

ความว่า “ส่วนหนึ่งจากความสวยงาม (สมบูรณ์) ของอิสลามของบุคคลหนึ่งนั้น คือการที่เขาละทิ้งสิ่งที่ไม่มีความหมายต่อเขา”

(บันทึกโดย al Thirmidhiy, 2003 : 2318)

ความหมายที่ว่าละทิ้งการทำงานที่มีใช้หน้าที่ของตน คือ ละทิ้งทุกสิ่งทุกอย่างที่ไม่เกิดประโยชน์แก่ตัวเราไม่ว่าจะเป็นการสนทนาการมองการฟังทุกอริยบทและกิจกรรมต่างๆ ทั้งภายนอกและภายในบุคคลที่ว้ารอ (wara’) คือ เมื่อเขาได้รู้ว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งที่คลุมเครือ จากนั้นเขาจะหลีกเลี่ยงถึงทางถึงแม้ว่าสิ่งเหล่านั้นมีความขัดแย้งในประเด็นของหุกุมว่าเป็นที่อนุญาตในทัศนะอะอฺลามาอฺ

ท่านนบี ﷺ สั่งใช้ให้ประชาชาติจงระวังซุบูฮฺาต (สิ่งที่คลุมเครือ) ดังเช่นหะดีษจากท่านอันนุอฺมาน บิน บะซ็ีร ได้กล่าวว้า ฉันได้ยินท่านรอซูล ﷺ กล่าวว้า :

((إِنَّ الْحَلَالَ بَيْنٌ ، وَإِنَّ الْحَرَامَ بَيْنٌ ، وَبَيْنَهُمَا أُمُورٌ مُشْتَبِهَاتٌ لَا يَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ . فَمَنْ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ فَقَدْ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعَرْضِهِ . وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ وَقَعَ فِي الْحَرَامِ ، كَالرَّاعِي يَرْعَى حَوْلَ الْحِمَى يُوشِكُ أَنْ يَرْتَعَ فِيهِ . أَلَا وَإِنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمَى ، أَلَا وَإِنَّ حِمَى اللَّهِ مَحَارِمُهُ . أَلَا

وَإِنَّ فِي الْحَسَدِ مُضْغَةً ، إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْحَسَدُ كُلُّهُ ،
وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْحَسَدُ كُلُّهُ ، (أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ))

(أخرجه البخاري، 1993 : 52 و مسلم، 1981 : 4178)

ความว่า “แท้จริงสิ่งที่อนุญาตนั้นชัดเจน และสิ่งที่ห้ามนั้นก็ชัดเจน แต่ในระหว่างทั้งสองนั้น มีประการที่สงสัยเกิดขึ้น ในกฎข้อบังคับของมัน และผู้คนโดยมากแล้ว ไม่ทราบความแน่นอนของมัน ฉะนั้น ผู้ใดที่กล่าวว่าตัวของเขา จะตกเข้าไปอยู่ในสิ่งที่สงสัยแล้ว ก็จงให้ศาสนาของเขา และศักดิ์ศรีของเขา พ้นเสียจากตำหนิตีเดียณเถิด และผู้ใดได้ตกเข้าไปอยู่ในสิ่งหรือประการที่สงสัยแล้ว ก็เท่ากับเขาได้ตกเข้าไปอยู่ในสิ่งนั้น หรือประการที่ห้ามแล้ว ประดุจดังคนเลี้ยงสัตว์ ซึ่งเขาทำการเลี้ยงสัตว์ อยู่ในที่รอบๆ สถานที่หวงห้าม มันก็ใกล้ ที่จะเข้าไปในที่นั้นแล้ว โปรดทราบเถิดว่า แท้จริงทุกๆ เจ้าของ ที่เป็นผู้ปกครองนั้น เขาหวงห้าม โปรดทราบเถิดว่า และแท้จริงการห้ามของอัลลอฮ์นั้น คือบรรดาสิ่งที่ห้ามของพระองค์ โปรดทราบเถิดว่า และแท้จริงในร่างกายนั้น มีเนื้ออยู่ก้อนหนึ่งในเมื่อมันดีแล้ว ร่างกายทั้งหมดก็ดี แต่ในเมื่อมันเสียแล้ว ร่างกายทั้งหมดก็เสีย โปรดทราบเถิดว่า เนื้อก้อนนั้นก็คือหัวใจ”

(บันทึกโดย al-Bakhari 1993 : 52 ,Muslim 1981 : 4178)

การงานทุกอย่างในชีวิตนี้ มีดีที่ใจยินยอม ซึ่งเมื่อกระทำแล้วทำให้รู้สึกสบายอกสบายใจ และที่ชั่วก็ใจไม่ยินยอม ซึ่งเมื่อกระทำแล้วทำให้ไม่สบายใจ ประการแรกนั้นเป็นสิ่งที่ศาสนาอนุญาตให้กระทำได้ ประการที่สองนั้นเป็นสิ่งที่ศาสนาห้ามไม่ให้กระทำ และทั้งสองประการนั้นแจ่มแจ้งชัดเจน ไม่มีปิดบังในข้อเท็จจริง และกฎบัญญัติของมัน สำหรับการทำงานที่ดีก็คือ ที่เป็นประโยชน์เป็นที่ชอบ และเป็นคุณแก่ส่วนตัว และส่วนรวม นั่นคือที่เป็นอนุมัต (ฮะลาล) ส่วนการทำงานที่ชั่วนั้นก็คือ ที่เป็นโทษ ที่มีชอบ และไม่เป็นคุณแก่ส่วนตัว และส่วนรวม นั่นคือที่เป็นฮะรออม ในเมื่อสิ่งที่ถูก

อนุมัตติ (ฮะลาล) เป็นสิ่งที่กระทำได้ เป็นที่ชัดเจนในการอนุญาต และสิ่งที่ฮะรอมเป็นสิ่งที่จะต้องห้าม เพราะได้ประจักษ์ในการห้าม ดังนั้น มีสิ่งหนึ่งที่ยังไม่รู้กฎบัญญัติ และทำที่ สิ่งนี้ก็คือการงานที่เรียกว่า มุชตะบิฮาท คือ เป็นการงานที่เป็นที่สงสัย ซึ่งรอซูลุลลอฮ์ได้เตือนให้เราระวังในฮะดีษนี้ เพื่อให้เราพ้นจากการลงโทษของศาสนบัญญัติ เพื่อรักษาศาสนาของเรา และให้รอดพ้นจากการครหาของผู้คน เพื่อรักษาเกียรติยศของเรา

2.4.2.2 ความสำคัญเกี่ยวกับคุณลักษณะอัลวารอ

คุณลักษณะวารอ (wara') มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชาชาติมุสลิมหลายด้านคือ ด้านจิตวิญญาณ ด้านสรีระ ประโยชน์ที่จะได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่คุณลักษณะที่มีเกียรติสามารถ สรุปลงได้ดังนี้

1. วารอ เป็นซีฟัต (صفة) หรือ คุณลักษณะที่มีเกียรติสูงส่งของการศรัทธา โดยเฉพาะอย่างยิ่งระดับของอิฮซาน (คุณธรรมความดี) และมีจิตใจที่อิคลาส (บริสุทธิ์)
 2. คุณลักษณะวารอสามารถทำให้บุคคลหนึ่งมีความรู้สึกโล่งใจและมีจิตใจที่สงบ
 3. สังคมที่สามารถปฏิบัติคุณลักษณะวารอเป็นสังคมที่ดีและเป็นสังคมที่ปราศจากสิ่งคลุมเครือ
 4. อัลลอฮ์ ﷻ มีความรักยิ่งสำหรับบ่าวที่ปฏิบัติคุณลักษณะวารอ (wara')
 5. คุณลักษณะวารอเป็นสาเหตุของการตอบรับดุอาจากอัลลอฮ์ ﷻ
- และทำให้ได้รับความรู้ที่ประเสริฐและบะรอกะห์ (ศิริมงคล) (al-Munajjid, 2009 : 11/36-40)

2.4.3 อัศศอบรฺ (الصَّبْرُ)

คำนิยามของอัศศอบรฺ (الصَّبْرُ) ด้านภาษา คือ มาจากรากศัพท์ภาษาอาหรับ คำว่า “صَبْرًا، يَصْبِرُ” หมายถึง คำนิยามของอัศศอบรฺ (الصَّبْرُ) ด้านวิชาการ หมายถึง การยับยั้งตนเองจากความโกรธควบคุมอารมณ์ในสิ่งๆหนึ่ง ที่ตนเองมิชอบ ท่านอิบนุ ก็อยยิม ได้กล่าวว่า “ศ็อบรฺ (صبر) คือ สิ่งที่ทำให้ประโยชน์แก่ศาสนา โดยที่สิ่งนั้นอารมณ์ใฝ่ต่ำมิชอบ เพราะในตัวตนของมนุษย์นั้น

ประกอบด้วย 2 สิ่ง คือ หนึ่ง สติปัญญา สามารถนำพาไปสู่สิ่งที่เป็นคุณงามความดี สอง อารมณ์ใฝ่ต่ำ ชักชวนไปสู่การกระทำสิ่งที่ไม่ดี” (Ibn al-Qaiyim, n.d. : 2/163)

มุฮัมหมัด อิบน์ ซาลิฮ (Muhammad bin Shalih Al ‘Utsaimin, 2014 : 24) ได้กล่าวว่า “ศ็อบร (صَبْر) คือ การยึดมั่นตนเองเพื่อปฏิบัติคำสั่งใช้ของอัลลอฮ์ ﷻ ยับยั้งตนจากการกระทำที่เป็นบาปต่ออัลลอฮ์ ﷻ และควบคุมพฤติกรรมอารมณ์ร้อนในขณะที่ประสบบททดสอบที่เป็นกฎสภาพการณ์ของอัลลอฮ์ ﷻ ”

ชัยค์มุฮัมหมัด อิบน์ ซาลิฮ (Muhammad bin Shalih Al ‘Utsaimin) ได้แบ่งประเภทของศ็อบร (صَبْر) ออกเป็นสามประเภท ดังนี้

หนึ่ง ศ็อบร (صَبْر) ต่อการปฏิบัติคำสั่งใช้ของอัลลอฮ์ ﷻ ศ็อบรในการปฏิบัติอามัลอิบาดะห์ต่ออัลลอฮ์ ﷻ หมายถึง การอิสติกอมาหฺ (สมาธิ) ปฏิบัติอามัลอิบาดะห์ต่ออัลลอฮ์ ﷻ บรรดามุสลิมทุกคนจำเป็นต้องมีการศ็อบรและบริสุทธิ์ใจการประกอบคำสั่งใช้ของอัลลอฮ์ ﷻ

สอง ศ็อบร (صَبْر) ต่อการไม่กระทำความผิดชียัต (مَعْصِيَة) ต่ออัลลอฮ์ ﷻ

สาม ศ็อบร (صَبْر) ต่อการเผชิญกฎสภาพการณ์ของอัลลอฮ์ ﷻ ในทุกรูปแบบโดยสาเหตุใดก็ตามแต่ เช่น ภัยธรรมชาติ ประสบอุบัติเหตุ ป่วยเป็นโรคร้าย เป็นต้น (Muhammad bin Shalih Al ‘Utsaimin, 2014 : 24)

บรรดานักวิชาการได้อธิบายเกี่ยวกับการศ็อบร (صَبْر) โดยการยกตัวอย่างที่แตกต่างกัน ดังนี้

1. ศ็อบร (صَبْر) ต่อการศึกษาหาความรู้

ท่านมุฮัมหมัด บิน ยะอุกุบ (Muhammad bin Ya’kub) ได้กล่าวว่า “ความรู้จะได้มานั้นมิใช่ด้วยการพักผ่อนหย่อนใจ” บางครั้งบุคคลที่ศึกษาหาความรู้เขาได้ผ่านอุปสรรคมากมายไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมรอบข้างหรือสิ่งรบกวนต่างๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ต้องใช้พลังงาน ความความอดทนเพื่อให้มีสมาธิและความตั้งใจเกิดขึ้น ท่านอาลี ﷺ ได้กล่าวว่า “แท้จริงการศ็อบรคือส่วนหนึ่งของอีมาน (ศรัทธา) และเปรียบเสมือนศรัทธาของร่างกาย และท่านอาลี ﷺ ได้กล่าวด้วยเสียงสูง ว่า แท้จริงแล้วบุคคลหนึ่งยังไม่เป็นผู้ศรัทธาถึงถ้าปราศจากความอดทน” (Muhammad bin Ya’kub, 1996 : 3/376)

2. ซอบรฺ (صَبْرٌ) ต่อการปฏิบัติตามองค์ความรู้

ท่านซัยคฺนุมานได้กล่าวว่า “และสำหรับผู้ที่มีความต้องการปฏิบัติตามองค์ความรู้ที่ได้ศึกษามา เขาจะต้องมีความซอบรฺหรืออดทนต่อความยุ่งยากและอุปสรรคที่จะต้องเผชิญเมื่อเขาได้อิบาดะห์ต่ออัลลอฮฺ ﷻ โดยปฏิบัติตามกฎข้อบัญญัติของชารีอะห์อิสลามซึ่งถ่ายทอดโดยท่านรอซูล ﷺ แน่นอนก็ต้องมี อหฺลุล บิดาอฺ วัลอะหฺวาว (أَهْلُ الْبِدْعِ وَالْأَهْوَاءِ) คือ บุคคลซึ่งปฏิบัติคุณธรรมที่อยู่เบื้องหน้าของเขา เช่นเดียวกันบุคคลที่โง่เขลาและไม่รู้ในเรื่องศาสนาพวกเขาจะอ้างหลักฐานการปฏิบัติศาสนกิจที่มาจากคนในอดีตที่เป็นปุยาตายายที่ได้ปฏิบัติเป็นตัวอย่างโดยไม่ได้มาจากหลักฐานของบทบัญญัติศาสนา” (‘Ata’ bin khalil, n.d. : 13)

2.4.3.1 หลักฐานจากอัลกุรอานและอัลหะดีษเกี่ยวกับคุณลักษณะ

อัสซอบรฺ

นักวิชาการอิสลามได้แบ่ง ซอบรฺ (صَبْرٌ) ต่อการปฏิบัติสิ่งต้องห้าม มีสามระดับ คือ

1. ซอบรฺ (صَبْرٌ) ระดับแรก เป็นการซอบรฺ (อดทน) ที่สูงที่สุด คือ มีความเกลียดชังต่อผู้ที่ชักจูงไปสู่การปฏิบัติสิ่งต้องห้าม (ฮารอม)
2. ซอบรฺ (صَبْرٌ) ระดับที่สอง เป็นการซอบรฺ (อดทน) ร่องลงมา หรือเรียกว่า ระดับปานกลาง คือ มีความอ่อนแอต่อการต้านอารมณ์ใฝ่ต่ำ แต่หวังเพื่อปฏิบัติคำสั่งใช้ บางครั้งก็อาจพลาดไปกระทำการสิ่งต้องห้าม (มะอฺชียูต)
3. ซอบรฺ (صَبْرٌ) ระดับที่สาม เป็นการซอบรฺ (อดทน) อ่อนแอที่สุด คือ มิใช่ปราศจากความอดทนแต่มีอหฺมฺอฺกับสิ่งต้องห้ามเขาไม่สามารถยับยั้งได้ หรือ เรียกว่า ผู้ที่แพ้ต่อสิ่งมะอฺชียูต (สิ่งต้องห้าม) (Amin bin Abdullah al-Sharqawi. 2012 : 2/341-342)

โองการของพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ที่ได้กล่าวไว้ในอัลกุรอานเกี่ยวกับการ ซอบรฺ (ความอดทน) ในบททดสอบ อัลลอฮฺ ﷻ ได้กล่าวว่า

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ
الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ ۗ وَنَشِرِ الصَّابِرِينَ
الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا

إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿١٥٦﴾ أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ
وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ ﴿١٥٧﴾

(سورة البقرة : 155- 157)

ความว่า “และแน่นอน เราจะทดสอบสุเจ้าโดยการให้สุเจ้าอยู่ในความกลัวและความหิว และโดยการให้สุญเสียทรัพย์สินชีวิตและพืชผล และจงแจ้งข่าวดีแก่บรรดาผู้ที่อดทน คือบรรดาผู้ที่เมื่อมีเคราะห์ร้ายมาประสบแก่พวกเขา พวกเขา ก็กล่าวว่า แท้จริงพวกเรา เป็นกรรมสิทธิ์ของอัลลอฮ์ และแท้จริงพวกเราจะกลับไปยังพระองค์ชนเหล่านี้แหละพวกเขา จะได้รับคำชมเชย แะการเอ็นดูเมตตาจากพระเจ้าของพวกเขา และชนเหล่านี้แหละคือผู้ที่ได้รับข้อแนะนำอันถูกต้อง”

(สุเราะฮ์อัลบะกอเราะฮ์ : 155-157)

อัลลอฮ์ ﷻ ได้กล่าวถึงความอดทนของบรรดามุสูลูอ์อ์ฮ์มียี่ ที่มีความอดทนต่อการปฏิบัติคำสั่งใช้ของอัลลอฮ์ ﷻ และเผยแผ่ศาสนาของพระองค์ ดังโองการที่ว่า

فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أَوْلَاؤُا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا
تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرُونَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ
يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّن نَّهَارٍ بَلَّغٌ فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ
الْفَاسِقُونَ ﴿٣٥﴾

(سورة الاحقاف : 35)

ความว่า “ดังนั้นเจ้าจงอดทนดังเช่นบรรดาผู้ตั้งจิตมั่นแห่งร้อซูลทั้งหลาย ได้ออดทนมาก่อนแล้ว และอย่ารีบเร่ง (ให้มีการลงโทษ) แก่พวกเขา วันที่พวกเขาจะเห็นสิ่งที่ถูกสัญญาไว้แก่พวกเขานั้น ประหนึ่งว่าพวกเขาไม่ได้พำนักอยู่ในโลกนี้เว้นแต่เพียงชั่วครู่หนึ่งยามกลางวันเท่านั้น นี่คือการประกาศ

ตกเตือนตั้งนั้นความหายนะจะไม่ประสบแก่ผู้ใดนอกจากหมู่
ชนผู้ฝ่าฝืนเท่านั้น”

(สุเราะฮ์อัลอะฮ์กัฟ :35)

2.4.3.2 ความสำคัญเกี่ยวกับคุณลักษณะอัศศอบร

การดำรงชีวิตบนโลกนี้บรรดาผู้ศรัทธาต่ออัลลอฮ์ มีอางหนีพ้นจากบททดสอบซึ่งการทดสอบผู้ศรัทธาจะมาในทุกรูปแบบ บรรดานบีและรอซูลจะเจอบททดสอบที่หนักกว่า บ่าวของอัลลอฮ์ทั่วไป เช่น นบีอัยยูบประสบกับการเป็นโรคเรื้อน นบีญุสประสบกับการที่ต้องไปอยู่ในท้องปลานานสี่สิบวันนบีอิบราฮีมต้องจากภรรยาและลูกสุดที่รักระยะเวลาสิบสามปี สิ่งทีกล่าวมานั้นคือการทดสอบจากอัลลอฮ์ ﷻ เมื่อได้ประสบกับบททดสอบจากอัลลอฮ์ เครื่องมือที่จะตอบรับกับการทดสอบ คือ การขอบร (صبر) แน่นอนพระองค์จะประทานสิ่งที่ประเสริฐยิ่ง คือ การเพิ่มการศรัทธา (อิมาน) ต่ออัลลอฮ์

สิ่งที่จะได้จากการขอบร (صبر) สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. ได้รับการอภัยโทษจากอัลลอฮ์ ﷻ
2. อัลลอฮ์รู้สึกละอายต่อบ่าว ณ สถานที่ตาซัง (میزان) ในวันอาคีเราะห์เมื่อได้เปิดสมุดบันทึกอามัลความดีความชั่ว
3. อัลลอฮ์มีความอยากที่จะฟังด้วยตนเองคำกล่าวของบ่าวที่ได้รับการทดสอบ
4. ปลอดภัยจากการลงโทษไฟนรก
5. อัลลอฮ์จะประทานพลาณมัยที่แข็งแกร่งและดีวก่อนหน้านี้
6. อัลลอฮ์จะประทานผลบุญมากมายไม่มีจำกัด
7. ได้รับการสรรเสริญ และความโปรดปรานจากอัลลอฮ์ ﷻ
8. ได้รับผลตอบแทนสวนสวรรค์จากอัลลอฮ์ ﷻ
9. อัลลอฮ์จะประกันให้การช่วยเหลือบ่าว (al-Munajjid, 2009 : 7/19-29)

2.4.4 อัลอิบาดะฮ์ (الْعِبَادَةُ)

ความหมายเชิงภาษา คือ คำว่า “อิบาดะฮ์” เป็นคำภาษาอาหรับผันมาจากรากศัพท์ของ عَبَدَ عَبَادًا وَعِبَادًا (อะบะดะ ยะอฺบุดฺ อับดัน วะอิบาดะตัน) แปลว่า การนอบน้อมต่ออัลลอฮ์ ﷻ การประกอบศาสนกิจ ตลอดจนการทำความดีทุกประเภทและทุกชนิด

ความหมายของอิบาดะฮ์เชิงวิชาการ คือ รวมไว้ซึ่งสิ่งที่ อัลลอฮ์ ﷻ ทรงรัก และพอพระทัย ไม่ว่าจะเป็นคำพูดต่างๆ หรือการกระทำที่แสดงออกมา และสิ่งที่อยู่ภายในจิตใจ และรวมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในบัพัญญุต จากคำสั่งใช้และข้อห้ามต่างๆ เช่น การละหมาด การจ่ายซากาต การถือศีลอด การประกอบพิธีฮัจญ์ ถือว่าเป็นอิบาดะฮ์ การบนบาน การขอดุอาอ์ การมอบหมายต่ออัลลอฮ์ ﷻ การมีความต้องการความปรารถนา ความเกรงกลัว การต่อสู้ในหนทางของอัลลอฮ์ ﷻ การใช้กันในเรื่องของความดี ห้ามปรามในในสิ่งที่เป็นความชั่ว การทำความดีต่อเพื่อนบ้าน การติดต่อเครือญาติ เป็นอิบาดะฮ์เช่นกัน (Ibn Taymiyah n.d. : 10/149)

การที่มุสลิมได้ละทิ้งสิ่งที่เป็นข้อห้าม ถือว่าเป็นการเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ และการละทิ้งสิ่งที่เป็นการตั้งภาคี การเป็นศัตรูต่อเพื่อนมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการละเมิดที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สิน หรือเกียรติของผู้อื่น การไม่กระทำสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ถือว่าเป็นการภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ การละทิ้งการทำซินา หรือไม่ดื่มเหล้า ถือว่าเป็นการภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ เช่นกัน ดังนั้นการละทิ้งสิ่งที่เป็นที่ต้องห้าม และการปฏิบัติตามคำสั่งใช้ของอัลลอฮ์ ﷻ ถือเป็นการปฏิบัติอิบาดะฮ์

คำนิยามของอิบาดะฮ์สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. อิบาดะฮ์ คือ ภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ ด้วยการปฏิบัติคำสั่งของพระองค์ผ่านวจนะของท่านศาสนทูตมุฮัมมัด ﷺ
2. อิบาดะฮ์ คือ การถ่อมตนต่อเอกองค์อัลลอฮ์ ﷻ หมายถึง การภักดีระดับชั้นสูงพร้อมกับความรู้สึกมะฮับบะฮ์ (รำพึง) รักใคร่อย่างสูงส่งต่ออัลลอฮ์ ﷻ
3. อิบาดะฮ์ คือ คำกล่าวที่ครอบคลุมทั้งหมดอะไรที่ทำให้อัลลอฮ์ ﷻ ทรงพอใจไม่ว่าจะเป็นกรกล่าวด้วยวาจาหรือการกระทำ สิ่งที่เป็นนอกกายหรือภายใน ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นเป็นคำนิยามเกี่ยวกับอิบาดะฮ์ (al-Ashqar, 1995 : 260)

นักวิชาการศาสนาได้แบ่ง อิบาดะฮ์ ออกเป็น สามประเภท

1. อิบาดะฮ์ที่เกี่ยวข้องด้วยจิตใจ (قَلْبِيَّةٌ) เช่น มีความยำเกรง (خَوْفٌ) มีความหวัง (رَجَاءٌ) มีความรักและรำพึง (مَحَبَّةٌ) มีการมอบหมาย (تَوَكَّلٌ) มีความสมหวังและยินดี (رَغْبَةٌ)

2. อิบาตะห์ที่เกี่ยวข้องด้วยลิ้น (لِسَانِيَّةٌ) เช่น การตัสบีหฺ (تَسْبِيْحٌ) ตัหฺลีล (تَحْلِيْلٌ) ตักบีร (تَكْبِيْرٌ) และ ตัหฺมีด (تَحْمِيْدٌ) ทั้งหมดนี้เป็นคำกล่าวเพื่อรำลึกถึงอัลลอฮฺ ﷻ ซึ่งอิบาตะห์ดังกล่าวจะต้องควบคู่ด้วยจิตใจ เรียกว่า อิบาตะห์ ลิขานนียะห์ วะ ก้อลปียยะห์ (لِسَانِيَّةٌ وَ قَلْبِيَّةٌ) หมายถึง อิบาตะห์ที่ปฏิบัติด้วยลิ้นและจิตศรัทธา

3. อิบาตะห์ที่เกี่ยวข้องกับร่างกาย (بَدْنِيَّةٌ) เช่น การละหมาด การจ่ายซากาต (บริจาคทาน) การทำฮัจญ์ที่นครมักกะฮ์ เป็นการอิบาตะห์ที่ต้องใช้ปฏิบัติการท่าทางซึ่งเรียกว่า อิบาตะห์ บาดานียะฮ์ และ ก้อลปียยะห์ (بَدْنِيَّةٌ وَ قَلْبِيَّةٌ) หมายถึง อิบาตะห์ที่ปฏิบัติด้วยร่างกายและจิตศรัทธา

2.4.4.1 หลักฐานจากอัลกุรอานและอัลหะดีษเกี่ยวกับคุณลักษณะ

อัลอิบาตะห์

1) เป้าหมายแห่งการสร้างญินและมนุษย์

พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ มิได้สร้างญินและมนุษย์อย่างไร้เป้าหมายหรือเปล่าประโยชน์ พระองค์มิได้สร้างพวกเขาเพื่อให้มากิน ต้ม หลงละเริง หากแต่ทรงสร้างพวกเขาด้วยจุดหมายอันยิ่งใหญ่ นั่นคือเพื่อให้พวกเขาทำอิบาตะฮฺต่อพระองค์ ทำการเตาฮีดต่อพระองค์ เติตุนสรรเสริญเยินยอพระองค์ด้วยการกระทำสิ่งที่ทรงใช้และละเว้นสิ่งที่ทรงห้าม ตลอดจนวางตัวอยู่ในกรอบขอบเขตที่พระองค์ทรงกำหนด ไม่ทำอิบาตะฮฺต่อสิ่งอื่นใดนอกเหนือจากพระองค์ ดังที่พระองค์ทรงกล่าวว่า

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾

(سورة الذاريات : 56)

ความว่า “และที่ข้ามิได้สร้างญินและมนุษย์ขึ้นเพื่อจุดประสงค์ใด เว้นแต่เพื่อให้พวกเขาทำอิบาตะฮฺต่อข้าเท่านั้น”

(สุเราะฮ์อัซซารียาต : 56)

วิทย์ปัญญาที่อัลลอฮฺ ﷻ ได้สร้างมนุษย์และญินนั้นจุดประสงค์เพื่อภักดีต่อเอกองค์อัลลอฮฺ เพียงองค์เดียวเท่านั้น และอัลลอฮฺผู้ทรงแห่งการภักดีมวลสรรพสิ่งทั้งหลาย

2) ผู้ที่ทำอิบาดะฮ์สมบูรณ์ที่สุด

บุคคลที่ทำอิบาดะฮ์สมบูรณ์ที่สุด คือ บรรดานบีและเราะสุล เพราะพวกเขาคือผู้ที่รู้เรื่องเกี่ยวกับอัลลอฮ์มากที่สุด พวกเขาเป็นผู้มอบน้อมพระองค์มากกว่าผู้อื่นใด พระองค์จึงเพิ่มความโปรดปรานแก่พวกเขาด้วยการคัดเลือกพวกเขาให้เป็นตัวแทนของเผ่าพันธุ์ พวกเขาจึงได้รับความประเสริฐในฐานะเราะสุล และได้ความประเสริฐในฐานะนบอิบาดะฮ์เป็นการเฉพาะ ต่อจากนั้น ผู้ที่ทำอิบาดะฮ์อย่างสมบูรณ์ คือ คณะกลุ่มที่เรียกว่า “อัสศิดดีก” (ผู้ศรัทธาโดยจริงจังอย่างเต็มเปี่ยม) และประพฤติปฏิบัติตามคำสอนอิสลามอย่างเสมอต้นเสมอปลาย จากนั้นจะเป็นกลุ่ม ชุอะดอ์ (ผู้เสียชีวิตเพื่อพิทักษ์ศาสนา) จากนั้นคือบรรดาคนดีมีศีลธรรมทั่วไป (al-Tuwajiri, 2009 : 37) ดังที่อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

﴿وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصَّادِقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا﴾

(سورة النساء : 69)

ความว่า “และผู้ที่ปฏิบัติตามอัลลอฮ์และรอซูลของพระองค์แล้วไซ้ร้ ชนเหล่านี้จะอยู่ร่วมกับบรรดาผู้ที่อัลลอฮ์ทรงกรุณาเมตตาแก่พวกเขา อันได้แก่บรรดานบี บรรดาผู้ที่ศรัทธาอย่างจริงจัง บรรดาผู้เสียชีวิตในสงคราม และบรรดาผู้ที่ประพฤติดี และชนเหล่านี้แหละเป็นมิตรสนิทแห่งสวรรค์ที่ดียิ่ง”

(สูเราะฮ์อัลนีส้า : 69)

3) การแสดงการนอบน้อมอย่างสมบูรณ์

อัลลอฮ์ ﷻ ทรงทดสอบบ่าวของพระองค์เพื่อทดสอบความอดทนและการนอบน้อมของพวกเขา ไม่ใช่เพื่อทำลายและลงโทษพวกเขาแต่อย่างใด เขาจะต้องนอบน้อมปฏิบัติตามในสิ่งที่พวกเขาไม่ชอบเหมือนกับการนอบน้อมปฏิบัติในสิ่งที่พวกเขาพอใจ อัลลอฮ์ ﷻ ได้กำหนดให้แต่ละคนมีจิตใจ มีอารมณ์ และมีชัยฏอน แล้วพระองค์ก็ทดสอบว่าเขาจะเป็นทาสของมัน

หรือเป็นทาสของพระเจ้าผู้สร้างเขา โดยแต่ละคนนั้นอัลลอฮ์จะมีคำสั่งการให้กระทำ แต่จิตใจก็มีคำสั่งการของมัน อัลลอฮ์ ﷻ ต้องการให้มนุษย์เพิ่มพูนอีมานและการกระทำความดี แต่จิตใจก็ต้องการให้เพิ่มพูนทรัพย์สินและอารมณ์ตัณหา อัลลอฮ์ ﷻ พรารถนาให้ทำเพื่ออาคิเราะฮ์ แต่จิตใจปรารถนาให้ทำเพื่อดุนยา อีมานจึงเป็นทางรอดและเป็นคบไฟส่องทางธรรมให้สามารถแยกแยะสิ่งเหล่านี้และเอาชนะมันได้ในที่สุด ซึ่งนี่เองคือจุดทดสอบของมนุษย์ อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿أَحْسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا ءَامَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ﴿٢﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۗ فَلْيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلْيَعْلَمَنَّ الْكٰذِبِينَ ﴿٣﴾﴾

(سورة العنكبوت : 2-3)

ความว่า “มนุษย์คิดหรือว่าพวกเขาจะถูกยกเว้นไม่ถูกทดสอบเพียงเพราะพวกเขาบอกว่าพวกเราศรัทธาแล้ว แท้จริงเราได้ทดสอบบุคคลก่อนหน้าพวกเขาเพื่ออัลลอฮ์จะได้ประจักษ์ว่าใครคือผู้สัจจริงและได้ประจักษ์ถึงผู้โกหก”

(สุเราะฮ์อัลอันกะบูต : 2-3)

อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสอีกว่า

﴿فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّهَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ ۗ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِّنَ اللَّهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٠﴾﴾

(سورة القصص : 50)

ความว่า “ซึ่งหากพวกเขาไม่สนองตอบเจ้า ก็จงทราบเถิดว่าเป็นเพราะพวกเขาปฏิบัติตามอารมณ์ตัณหาของพวกเขา และผู้ใดเล่าที่หลงทางยิ่งไปกว่าผู้ที่ปฏิบัติตามอารมณ์ใฝ่ต่ำของ

ตัวเองโดยปราศจากทางนำจากอัลลอฮ์ แท้จริงอัลลอฮ์นั้นไม่
ทรงนำทางแก่ปวงชนผู้ธรรม”

(สุเราะฮ์อัลเกาะศ็อศ : 50)

2.4.4.2 ความสำคัญเกี่ยวกับอัลอิบาดะห์

1. แสดงความจงรักภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ ด้วยการปฏิบัติสิ่งที่สามารถ
ใกล้เคียงกับพระองค์มากหรือน้อย
2. การแสดงถึงความจำนนที่ยอมรับการสั่งใช้และการสั่งห้าม
ของอัลลอฮ์ ﷻ โดยไม่มีข้ออ้างใด ๆ ทั้งสิ้น
3. อิบาดะห์เป็นอาหารของจิตวิญญาณ
4. อิบาดะห์นั้นทำให้หัวใจสงบ
5. อิบาดะห์เป็นตัวชี้วัดการยกเกียรติโดยอัลลอฮ์ จากบรรดาผู้
ศรัทธาที่ปฏิบัติความดีงาม (Ibn Qayyim,2007 : 67)

2.4.5 อัลญุฮุด (جُحُودٌ)

อิบนุ มัณซุร (Ibn Manzur,2003 : 244/3) ได้อธิบายว่า “ คำว่า “อัลญุฮุด”
(جُحُودٌ) หมายถึง การทุ่มเทพลังกำลังอย่างสุดความสามารถ คำว่า “ญีฮาด” (جِهَادٌ) มาจากคำว่า
“ญายะตะ” (جَهَدَ) หรือ “ญะฮุดุน” (جُهْدٌ) ซึ่งมีความหมายว่า “พยายาม” และคำว่า “ญุฮุดุน”
(جُحُودٌ) หมายถึง การทุ่มเท”

ญีฮาดในอิสลามคือการทุ่มเทพลังกำลังอย่างสุดความสามารถเพื่อปฏิบัติตามสิ่ง
ที่อัลลอฮ์ ﷻ พอใจโดยใช้ซุนนะฮ์เป็นแบบอย่าง จีฮาดในอิสลามจึงมีหลากหลายรูปแบบ ตาม
ศักยภาพ โอกาสบทบาทและหน้าที่ของแต่ละคน จีฮาดไม่ได้จำกัดเพียงทำสงครามกับศัตรูตามที่
หลายคนเข้าใจ การทำสงครามเป็นเพียงหนึ่งในนิยามของจีฮาดที่มีมากมายหลายรูปแบบ คนที่มี
ความรู้ต้องญีฮาดด้วยความรู้ เผยแพร่ความจริงให้ปรากฏ การพยายามแสวงหาความรู้อย่างหนักเพื่อ
ความสำเร็จในชีวิตของตัวเองก็เป็นจีฮาดอย่างหนึ่ง การพยายามหักห้ามใจตัวเองให้ออกห่างจากการ
ทำความชั่วก็ถือเป็นการจีฮาดอย่างหนึ่ง (Ibn Manzur,2003 : 244/3)

เพราะคำว่าอัลญิฮาดมาจากคำ “อัลญุฮุด” ท่านอิบนุ รอฆิบ อัลอัศพะฮานีย์ ได้กล่าวว่า “แก่นแท้ของญิฮาด (jihad) คือ การพยายามอย่างสุดความสามารถเพื่อความพอใจต่อเอกองค์อัลลอฮฺ ﷻ ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติอามาลความดี (คำสั่งใช้) การพยายามในเรื่องของอิมานหรือการศรัทธา การปฏิเสธหรือห่างไกลจากสิ่งไม่ดี เช่น กาเฟร (การปฏิเสธศรัทธา) ฟาลิฮ (การกระทำความบาป)” เป็นต้น (Rohimin, 2006 : 17)

2.4.5.1 หลักฐานจากอัลกุรอานและอัลหะดีษเกี่ยวกับคุณลักษณะอัลญุฮุด

﴿الَّذِينَ ءَامَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ﴾

(سورة التوبة : 20)

ความว่า “บรรดาผู้ที่ศรัทธาและอพยพและต่อสู้ในทางของอัลลอฮ์ทั้งด้วยทรัพย์สินสมบัติของพวกเขาและชีวิตของพวกเขา นั้นย่อมเป็นผู้มีระดับชั้นยิ่งใหญ่กว่า ณ ที่อัลลอฮ์ และชนเหล่านี้แหละพวกเขาคือผู้มีชัยชนะ”

(สุเราะฮ์อัตเตาบะฮฺ : 20)

จากหลักฐานข้างต้นสามารถอธิบายได้ว่าการ “ญิฮาด” นั้นแบ่งออกเป็นสองประเภท คือ

1. ญิฮาด อัลมาล (جِهَادُ الْمَالِ) หมายถึง การเสียสละทรัพย์สินสมบัติของตนเอง คือ ด้วยทรัพย์สินสมบัติที่เป็นกรรมสิทธิ์ของตนเองครอบครองอยู่และได้เสียสละสมบัติดังกล่าวให้กับศาสนาของอัลลอฮ์ ﷻ เพื่อศาสนาและประชาชาติอิสลาม
2. ญิฮาด อัลนัฟส (جِهَادُ النَّفْسِ) หมายถึง การเสียสละเรื่องร่างกายหรืออวัยวะร่างกายคือ การเสียสละหรือทุ่มเทพลังกำลังร่างกายทุกส่วน เช่น การใช้พลังกำลังกาย ความคิด ความรู้ และทักษะต่างๆ แม้กระทั่งชีวิต (Qurais Shihab, n.d. : 505)

2.4.5.2 ความสำคัญเกี่ยวกับคุณลักษณะอัลลอฮ์

1. การทู่เมเสี่ยสละพลังความสามารถเพื่อทำการต่อสู้กับอามรณัฟไฟต์ต่ำ โดยหวังความพอพระทัยจากองค์อัลลอฮ์ ﷻ
2. เพื่อเชิดชูคำดำรัสแห่งอัลลอฮ์ ﷻ ให้สูงส่งนามวลมนุษย์ชาติออกจากความมืดมนไปสู่แสงสว่าง
3. เผยแผ่ศาสนาอิสลามให้ดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรมหักห้ามความอธรรมและความเสื่อมเสีย ปกป้องพี่น้องมุสลิมและตอบโต้เหล่าที่เลี่ยมแผนการของศัตรู
4. เพื่อที่จะรู้ถึงผู้ที่ต่อสู้และอดทนในสถานการณ์ความยากลำบากเมื่อเผชิญกับบททดสอบ
5. การญูฮาดในหนทางของอัลลอฮ์ ﷻ จำเป็นต้องแลกด้วยกับความสุขสบายในชีวิตและทรัพย์สิน (Tim Redaksi, 2008 : 362)

Prince of Songkla University
Pattani Campus

บทที่ 4

คุณลักษณะจริยธรรมของอิมามอันนะวะวีย์

4.1 จริยธรรมด้านการใช้ชีวิต

4.1.1 จริยธรรมของอิมามอันนะวะวีย์ ด้านอัชชูฮุด (مُحِبُّ)

ช่วงเวลาที่ท่านอิมามอันนะวะวีย์อาศัยอยู่ที่เมืองดะมัซกัส เพื่อศึกษาหาความรู้เริ่มตั้งแต่ปี ฮ.ศ. 649 อายุ 19 ปี จนได้รับการแต่งตั้งเป็นชัยคุ อัลหะดีษ ณ สถาบันอัลอัชรอฟียะห์ ในปี ฮ.ศ. 665 ระยะเวลาที่ท่านอิมามอันนะวะวีย์ใช้ชีวิตอยู่ที่เมืองดะมัซกัสรวม 28 ปี (abd al- Ghani al- Daqr, 2005 : 76) ท่านอิมามอันนะวะวีย์ใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย ท่านเป็นถึงบุคคลสำคัญในยุคนั้นท่านเป็นผู้รู้ระดับแนวหน้าสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สินเงินทองค่าตอบแทนหรือที่อยู่อาศัยที่ให้ความสะดวกสบายและหรูหราแต่ท่านกลับปฏิเสธสิ่งเหล่านั้นโดยสิ้นเชิง แต่กลับใช้ชีวิตแบบคนธรรมดาทั่วไปกินอยู่อย่างสมถะ (al-Suyuti, 1988 : 44) ซึ่งสามารถอธิบายได้ ดังนี้

4.1.1.1 การรับประทานอาหาร

ท่านอิมามอันนะวะวีย์รับประทานอาหารแค่มือเดียวหลังเที่ยงคืนใกล้เวลาซุฮือเป็นการทานอาหารซาโฮรเพราะในเวลากลางวันท่านอิมามอันนะวะวีย์จะถือศีลอด ท่านอิบนุ อัลอฎฎ็อร ได้กล่าวว่า มีนักปราชญ์ท่านหนึ่งชื่อว่า รอฮิด อัลอัดดีน¹ (Rashid al-Addin) ท่านได้กล่าวว่า “ฉันเคยกล่าวตักเตือนท่านอิมามอันนะวะวีย์ว่าฉันกลัวท่านจะได้รับโรคร้ายไข้เจ็บเพราะท่านไม่รับประทานอาหารไม่เพียงพอ ท่านอิมามอันนะวะวีย์ได้ตอบกลับว่า มีบ่าวของอัลลอฮ์ ﷻ ท่านหนึ่งในชีวิตของเขาอยู่กับการอิบาดะห์ต่ออัลลอฮ์ ﷻ เขาถือศีลอดตลอดชั่วชีวิต และร่างกายของเขานั้นมี

¹ ท่านมีนามว่า อิสมาอิล บิน อุฆมาน บิน มุฮัมหมัด บิน अबดุลการيم ท่านเป็นนักปราชญ์ในมัซฮับหะนะฟีเย่เป็นที่รู้จักในนาม อิบนุ อัลมุอ์ลิม (ابن المولى) ท่านเป็นนักปราชญ์ที่มีความชำนาญทุกสาขาวิชา ท่านเป็นผู้วินิจฉัยปัญหาทางศาสนา ครั้งหนึ่งเคยมีผู้คนเสนอให้ท่านรับตำแหน่งเป็นผู้พิพากษาแต่ท่านปฏิเสธ ท่านเป็นนักปราชญ์ระดับแนวหน้าในมัซฮับหะนะฟีเย่และมีความเคร่งครัดต่อศาสนาสูงท่านสวมเสื้อผ้าเหมือนคนธรรมดาทั่วไป (ibn al-Kathir. n.d. 14/72)

สุขภาพแข็งแรงบริเวณรอบๆ ที่เขาอียาคะห์สมบูรณ์เขียวขจีเขาผู้นั้นคือ ท่านนบียัตีย” (al-Suyuti, 1988 : 44-45)

ท่านอิมามอันนะวะวีย์หันหลังให้กับความสุขสบายทางโลกท่านใช้ชีวิตอย่างพอเพียงและสันโดษ ช่วงที่ท่านศึกษาอยู่ที่เมืองดะมัศกัสทางโรงเรียนเตรียมอาหารไว้ให้แต่ท่านกลับรับประทานอาหารของบิดาส่งมาให้ซึ่งเป็นขนมปังที่ไม่กรอบและผลไม้ชื่อว่า “มะเดื่อ” ที่ถูกนำมาจากหมู่บ้านนะวา ท่านอิมามอันนะวะวีย์จะไม่รับประทานอาหารที่มีรสชาติเลิศเลอ (‘Ali ‘Abd al-Hamid ‘Abu al-Khayr 1999 : 38) ท่านอิมามอันนะวะวีย์จะไม่ดื่มน้ำเย็นเพราะท่านกลัวว่าทำให้ง่วงซึมทำให้ไม่สามารถอ่านหนังสือและท่องจำตำรา (‘Abū Muhammad ‘Abd ‘Allāh bin ‘As‘ad bin ‘Alī bin Sulaymān al-Yamaniy, 1970 : 183) สาเหตุที่ท่านควบคุมการรับประทานอาหารและเสียสละความสุขสบายต่างๆ เพื่ออุทิศเวลาทั้งหมดไปกับการศึกษาและไม่ให้หมดไปกับสิ่งที่ไร้ประโยชน์

การรับประทานอาหารน้อยนิดของท่านอิมามอันนะวะวีย์สอดคล้องกับหลักฐานหะดีษของนบี ﷺ ท่านได้กล่าวว่า

((مَا مَلَأَ آدَمِيٌّ وَعَاءً شَرًّا مِنْ بَطْنٍ، بِحَسْبِ ابْنِ آدَمَ أَكْلَاتُ
يُقِمْنَ صُلْبَهُ فَإِنْ كَانَ لَا مَحَالَةَ فَثُلُثٌ لَطْعَامِهِ وَثُلُثٌ لَشْرَابِهِ
وَوَثُلُثٌ لِنَفْسِهِ²))

(أخرجه الترمذي، 1975 : 2380)

ความว่า : “ไม่มีภาชนะใดที่มนุษย์จะเติมเต็มสิ่งไม่ดีลงไป
ได้มากไปกว่าท้องของเขาเป็นการเพียงพอสำหรับลูกหลาน
อาดัมแล้วที่เขาจะบริโภคอาหารแต่น้อยให้พอพุงร่างกายได้
แต่ถ้าหากว่าจำเป็นต้องบริโภคมากกว่านั้นก็ให้ แบ่งหนึ่งส่วน
สามสำหรับอาหาร หนึ่งส่วนสามสำหรับเครื่องดื่ม และอีก
หนึ่งส่วนสาม สำหรับลมหายใจ”

(บันทึกโดย al-Tirmithi, 1975 : 2380)

2 อัล อัลบานีย์ ระบุว่า เป็นหะดีษคอฮ็ีซ , (al-Albani, 1995 : 2265)

อีกหลักฐานหนึ่งท่านนบี ﷺ ได้กล่าวถึงพฤติกรรมระหว่างผู้ศรัทธาและผู้ปฏิเสธศรัทธา เกี่ยวกับการบริโภคอาหาร ท่านนบี ﷺ กล่าวว่า :

((الْمُؤْمِنُ يَأْكُلُ فِي مَعِيَ وَالْكَافِرُ يَأْكُلُ فِي سَبْعَةٍ))
 ((مَعَاءٍ))

(أخرجه البخاري، : 5393، ومسلم : 2060)

ความว่า “ผู้ศรัทธาบริโภคอาหารหนึ่งกระเพาะ ส่วนผู้ปฏิเสธศรัทธานั้นบริโภคอาหารเจ็ดกระเพาะ”

(บันทึกโดย al-Bukhari : 5393, Muslim : 2060)

ผู้ศรัทธาจะบริโภคตามแนวทางที่ศาสนาบัญญัติ เขาจึงบริโภคปริมาณเพียงหนึ่งกระเพาะ ส่วนผู้ปฏิเสธศรัทธาบริโภคมากกว่าในปริมาณถึงเจ็ดกระเพาะ สิ่งที่ท่านนบี ﷺ ชอบให้กระทำคือการบริโภคแต่น้อย และลดละจากอาหารบางประเภทรวมถึงการบริจาบบางส่วนด้วย

ท่านอับดุลอะซีซ อัลอัศกอลานีย์ ได้กล่าวว่า “เหตุเพราะพื้นฐานสำคัญของทุกโรคคือการบริโภคอาหารที่มากเกินไป การควบคุมอาหารถือเป็นหัวใจหลักของการรักษา ส่วนการบริโภคอย่างเกินพอดีนั้นก็ป็นสาเหตุหลักของโรคร้ายไข้เจ็บ” (Ibn Hajar al-Asqalani, 1958 : 528/9)

ด้วยหลักการดังกล่าวถือว่าท่านอิมามอันนะวะวีได้นำเอาหลักการศาสนาอิสลามด้านการรับประทานอาหารที่เป็นแนวทางของท่านนบีมาปฏิบัติใช้ในชีวิตของตน และนั่นคือเหตุผลสำคัญที่ทำให้ท่านต้องรับประทานอาหารเพียงน้อยชนิดตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น

4.1.1.2 การสวมใส่อาภรณ์

ท่าน อิมาม อัลอัสนาวีย์³ (al-Asnawi, 2002 : 477/2) ได้กล่าวว่า “ท่านอิมามอันนะวะวีส์วมเสื้อผ้าที่หยาบกลาน และใช้ผ้าสัรบัน⁴ (Serban) ที่ราคาถูก เป็นผ้าที่ผู้คนไม่นิยมสวมใส่เพราะมีราคาถูก” สมัยนั้นเมืองดะมัซกัสเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองไม่ว่าทางด้านวัตถุต่างๆ แต่ท่านอิมามอันนะวะวีส์เลือกจะสวมเสื้อผ้าที่ผู้คนไม่นิยมใส่และมีเพียงไม่กี่ชุดเท่านั้นที่ท่านอิมามอันนะวะวีส์ใช้สำหรับสวมใส่ (al-Suyuti, 1988 : 47)

³ ท่านอิมาม อัสนาวีย์ มีนามว่า อับดุลเราะห์มาน บิน อัลหะซัน บิน อะลี อัลอัสนาวีย์ อัลซาฟีอี , อะบู มุฮัมหมัด , ญะมาลุดดีน ท่านเสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 772 (al-Suyuti, 1988 : 47)

⁴ ผ้าที่ใช้สำหรับผืนหมวก

การแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่ธรรมดาของอิมามอันนะวะวีย์บ่งบอกถึงความสมถะและความพอเพียงไม่ฟุ้งเฟ้อหรือสุรุ่ยสุร่าย ซึ่งดังกล่าวนั้นสอดคล้องกับหลักฐานโองการของอัลลอฮ์ ﷻ ตรีที่ว่า

﴿يَبْنِيْءَ آدَمَ خُذُوْا زِيْنَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوْا
وَأَشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوْا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِيْنَ﴾

(سورة الأعراف : 31)

ความว่า “ลูกหลานของอาดัมเอ๋ย ! จงเอา (คือให้ถือปฏิบัติ เป็นเนื่องนิจ) เครื่องประดับกาย (หมายถึงการสวม เครื่องนุ่งห่มให้เรียบร้อยขณะไปมัสยิด) ของพวกเจ้า ณ ทุก มัสยิด พวกเจ้าจงกินและดื่ม และอย่าฟุ้งเฟ้อ แท้จริง พระองค์ไม่ชอบบรรดาผู้ที่ฟุ้งเฟ้อ”

(สุเราะฮ์อัลอะอฺรอฟ : 31)

จากหลักการข้างต้นจะเห็นว่า ศาสนาอิสลามห้ามผู้ศรัทธาฟุ้งเฟ้อ สุรุ่ยสุร่าย และห้ามตระหนี่ถี่เหนียว เป็นต้น นอกจากนี้แล้วอิสลามยังห้ามมิให้ภาคภูมิใจในตัวเอง ทำตัวยิ่งใหญ่ โอ้อวดผู้อื่น การโอ้อวด คือ ความต้องการจะแสดงให้คนอื่นได้เห็นและต้องการให้คนอื่นยกย่อง การโอ้อวดทำลายความจริงใจ และความจริงจึ่งในการที่จะมุ่งไปถึงเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของเรา

4.1.1.3 การวางตัวในสังคม

ท่านอิมามอันนะวะวีย์ไม่แสดงตนต่อสังคมภายนอกว่าท่านเป็นผู้รู้ผู้ยิ่งใหญ่ ของยุค ตรงกันข้าม ท่านกลับวางตัวเสมือนบุคคลธรรมดา ถ้าหากบุคคลอื่นที่ไม่เคยเห็นหน้าท่านอิมามอันนะวะวีย์มาก่อน แน่แน่นอนพวกเขาอาจเข้าใจว่าท่านอิมามอันนะวะวีย์เป็นเกษตรกรที่มาจาก หมู่บ้านนะวา เป็นชาวชนบทที่เข้ามาเที่ยวในเมือง เนื่องจากไม่มีสัญลักษณ์ที่แสดงถึงยศถาบรรดาศักดิ์ ว่าท่านเป็นถึงนักปราชญ์ที่ยิ่งใหญ่ ณ เมืองดะมัสกัสเพราะการแต่งกายของบรรดานักปราชญ์สมัยนั้น มีความแตกต่างจากสามัญชนทั่วไปอย่างเห็นได้ชัด (abd al- Ghani al-Daqr, 2005 : 148)

ส่วนหนึ่งจากการวางตัวของท่านอิมามอันนะวะวีย์ที่บ่งบอกถึงความอ่อนน้อมถ่อมตนคือ การที่ท่านไม่ชอบให้ใครมาขนานนามท่านว่า “มุฮยิดดีน” (Muhyiddin) ซึ่งหมายถึง ผู้ฟื้นฟู

ศาสนาหรือผู้ซึ่งให้ศาสนาของอัลลอฮ์ ﷺ ฟืนฟูขึ้นมา ท่านกล่าวว่า “ฉันจะไม่ให้อภัยสำหรับบุคคลที่เรียกนามฉันว่า “มุฮยุดดีน” (Muhyiddin)” ท่านให้เหตุผลว่าศาสนาของอัลลอฮ์ ﷺ ไม่จำเป็นต้องให้ใครคนใดฟืนฟูหรือฟืนฟูขึ้นมาอัลลอฮ์ ﷻ มีความสามารถเหนือสิ่งอื่นใดพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงดูแลศาสนาด้วยความสามารถของพระองค์

ท่านอิมามอันนะวะวีเย็เป็นบุคคลที่ถ่อมตัวมาก ท่านไม่ทำตัวเป็นคนเย่อหยิ่งจองหองและเดินด้วยท่าเดินของคนยโสโอหัง แต่ทว่าท่านเดินด้วยท่าเดินที่ถ่อมตนสงบเสงี่ยมดังโองการของอัลลอฮ์ ﷻ พระองค์ได้ตรัสว่า

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَن تَحْرِقَ الْأَرْضَ
وَلَن تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا

(سورة الإسراء : 37)

ความว่า “และอย่าเดินบนแผ่นดินอย่างเย่อหยิ่งแท้จริงเจ้าจะแยกแผ่นดินไม่ได้เลยและจะไม่บรรลุความสูงของภูเขา”

(สุเราะฮ์อัลอิสรออ : 37)

และอีกโองการหนึ่งที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ
هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا﴾

(سورة الفرقان : 63)

ความว่า “และปวงป่าวของพระผู้ทรงกรุณาปราณีคือ บรรดาผู้ที่เดินบนแผ่นดินด้วยความสงบเสงี่ยม และเมื่อพวกโง่เขลา กล่าวทักทายพวกเขา พวกเขาจะกล่าววว่า ศานติ หรือสลาม”

(สุเราะฮ์อัลฟุรกอน : 63)

จากหลักฐานข้างต้นบ่งบอกถึงพฤติกรรมที่อัลลอฮ์ ﷻ สั่งใช้ให้ปฏิบัติ คือ การไม่โอ้อวดบนหน้าแผ่นดินของอัลลอฮ์ ﷻ พระองค์ทรงรักบ่าวผู้ถ่อมตน เพราะ การถ่อมตน หรือ ตะวา

ฎาะ (Tawadhu) ทำให้ขจัดความรู้สึกหยิ่งโสโอหังในใจ และมองผู้อื่นดีกว่าตนเองเสมอ ในความเป็นจริงแล้วตะวาฎาะ (Tawadhu) เป็นคุณลักษณะที่แสดงออกทางพฤติกรรม หลักจากได้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของอัลลอฮ์ ﷻ และพระองค์ได้เปิดเผยถึงคุณลักษณะเหนือสรรพสิ่งให้แก่บ่าวผู้ศรัทธา (al-Ghazali ,1995 : 350) ซึ่งทั้งหมดทั้งมวลที่ท่านอิมามอันนะวะวีได้นำมาปฏิบัติใช้ในชีวิตของท่านอย่างครบถ้วน

4.1.1.4 การไม่รับค่าตอบแทน

ท่านตัจญ์ อัลซุบกี (Taj al-Subki) ได้กล่าวว่า “ท่านอิมามอันนะวะวีได้ทำการสอน ณ สถาบันคณะดารุลหะดีษ อัลอัซรอฟียะห์ (Dar al-Hadith al-Asrafiyyah) แต่ท่านไม่รับค่าตอบแทนแม้แต่หน่วยเดียว ท่านเคยรับค่าตอบแทนในการสอนปีแรก แต่ท่านได้ใช้มันหมดไปกับการซื้อหนังสือและตำราเพื่อบริจาคให้กับห้องสมุดของสถาบันไปทั้งหมด หลังจากนั้นท่านก็ไม่รับค่าตอบแทนอีกเลย” (abd al- Ghani al-Daqr, 2005 : 76)

การปฏิบัติดังกล่าวสอดคล้องกับหลักฐานจากโองการของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ตรัสว่า

﴿الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا
وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾

(سورة البقرة : 274)

ความว่า “บรรดาผู้ที่บริจาคทรัพย์ของพวกเขาทั้งในเวลา กลางคืน และกลางวัน ทั้งโดยปกปิด และเปิดเผยนั้น พวกเขา จะได้รับรางวัลของพวกเขา ณ พระผู้เป็นเจ้าของพวกเขา และไม่มี ความกลัวอย่างหนึ่งอย่างใดเกิดขึ้นแก่พวกเขา และ ทั้งพวกเขาก็จะไม่เสียใจ”

(สุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์ : 274)

จากการศึกษาวิเคราะห์จริยธรรมของท่านอิมามอันนะวะวีด้านการใช้ชีวิตซึ่งวิเคราะห์เกี่ยวกับคุณลักษณะอัซซุฮุด ประกอบด้วย

1. การรับประทานอาหาร คือ ท่านอิมามอันนะวะวีรับประทานอาหารเช้าเพียงมื้อเดียว หลังเที่ยงคือใกล้เวลาซุฮูฮ์และท่านไม่รับประทานอาหารที่รสเลิศ
2. การสวมใส่อาภรณ์ คือ ท่านอิมามอันนะวะวีสวมเสื้อผ้าหยาบ และใช้ผ้าฝันมวกชนิดที่ทำมาจากหนังสัตว์ที่มีราคาถูกลง
3. การวางตนในสังคม คือ ท่านอิมามอันนะวะวีเป็นบุคคลที่ถ่อมตัวมาก ท่านวางตัวเหมือนสามัญชนทั่วไป
4. การไม่รับค่าตอบแทน คือ ท่านอิมามอันนะวะวีไม่รับเงินค่าตอบแทนในการปฏิบัติหน้าที่สอนหนังสือ และค่าตอบแทนประจำตำแหน่ง ชัยคุอัลหะดีษ ณ สถาบันอัลอัซรอฟียะห์

ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นเป็นจริยธรรมที่แสดงถึงคุณลักษณะอัซซุฮุดในการใช้ชีวิตของท่านอิมามอันนะวะวี ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานจากทัศนะของนักปราชญ์ ดังนี้

1. ท่านอาบู สัลมาน อัลดาร์อนีย์ (Abu Salmān al-Dārānī) ท่านได้กล่าวว่า “อัซซุฮุด คือ ละทิ้งสิ่งที่ทำให้เป็นเหตุและอุปสรรคในการรำลึกถึงอัลลอฮ์ ﷻ” และมีนักปราชญ์บางท่านให้ทัศนะว่าอัซซุฮุด คือ การไม่ตามอารมณ์ใฝ่ต่ำ และอีกทัศนะหนึ่งได้กล่าวว่า อัซซุฮุด คือ การลดบริโภคน้ำเพื่อให้อยู่ในสภาพความอยาก (Abū Na‘īm, 1988 : 9/258)

2. ท่าน อิบน์ ก็อยยิม (Ibn al-Qayyim) ได้กล่าวว่า อัซซุฮุด “ความสมถะ” คือ การดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายและตัดความผูกพันต่อวัตถุและการยึดติดต่อชีวิตทางโลกนี้ ในขณะที่เดียวกันมีความผูกพันต่อชีวิตทางจิตวิญญาณและวันแห่งการตอบแทนในโลกอาคีเราะห์ แต่ไม่ได้หมายถึงการละทิ้งชีวิตทางโลกและใช้ชีวิตอย่างสันโดษ ออกห่างจากผู้คนและสังคม” (Amin bin Abdullah al-Shaqāwi. 2013 : 637)

3. ท่านซุฟยาน อัลเชารี (Sufyān al-Thurī) ได้กล่าวว่า “อัซซุฮุด” หรือ สมถะ คือ การหันเหเบนความต้องการต่อสิ่งหนึ่งไปสู่สิ่งหนึ่งที่ดีกว่า และท่านได้กล่าวอีกว่า การสมถะต่อโลกคุณยา มิได้หมายถึงการต้องห้าม (หะรอม) ในสิ่งที่อนุมัติ (หะلال) และมีใช้การทิ้งทรัพย์สินเงินทองด้วย

แต่การสมณะต่อคุณยานั้น หมายถึง การที่ท่านมั่นใจและเชื่อมั่นต่อสิ่งที่มีอยู่ ณ พระหัตถ์ของอัลลอฮ์ ﷺ มากกว่าที่มีอยู่ในมือของตนเอง ละเว้นจากการโลภและความอยาก (Abū Na‘īm, 1988 : 386/6)

4. ท่านหะซัน อัลบัสรี (Hasan al-Basri) ได้กล่าวว่า “สุ่เจ้าจะมีเกียรติถ้าหากสุ่เจ้าไม่ขอสิ่งปรารถนาจากมือมนุษย์ และถ้าหากสุ่เจ้าชอบแบมือขอสิ่งของจากมนุษย์ พวกเขาจะรังเกียจสุ่เจ้าและจะไม่ฟังคำพูดใดๆ ของสุ่เจ้า” (Abū Na‘īm, 1988 : 20/3)

4.1.2 จริยธรรมของอิมามอันนะวะวี ด้านอัลวอ (الْوَرَعُ)

4.1.2.1 การไม่รับประทานอาหารที่คลุมเครือ

ท่านอิมามอันนะวะวีได้รับการดูแลและอบรมสั่งสอนจากบิดามารดาในเรื่องอาหารการกินที่จะต้องเป็นอาหารหะลาลเท่านั้น ส่วนอาหารคลุมเครือท่านถูกอบรมให้ออกห่างตั้งแต่เยาว์วัย ด้วยเหตุนี้ท่านจะระมัดระวังมากกับอาหารหรือผลไม้ที่ซื้อมาจากตัวเมืองดะมัซกัส เพราะในนครแห่งนี้มีพื้นที่ๆ ฎุกะกัฟ (อุทิศ) แต่ภายหลังกลับเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้คน จึงทำให้มองว่าผลไม้ที่ปลูกในพื้นที่แห่งนี้ไม่ชอบด้วยหลักกฎหมายอิสลามด้านการถือครองกรรมสิทธิ์ ด้วยประการดังกล่าวท่านอิมามอันนะวะวีจึงไม่รับประทานอาหารหรือผลไม้ที่มีถูกเก็บเกี่ยวและซื้อขายในเมืองนี้ (al-Suyuti, 1988 : 46)

ท่านอิมามอันนะวะวีผ่านการอบรมสั่งสอนมาจากครอบครัวพื้นฐานแห่งจริยธรรมนั่นก็คือ บิดาเป็นบุคคลที่มีความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ﷻ เป็นคนซอและห์ (คนดี) วอ⁵ ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวนี้ได้ปลูกฝังไว้ในตัวของท่านอิมามอันนะวะวี (al-Haddād, 1992 : 21-22) จากหะดีษของท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

((إِنَّ الْحَلَالَ بَيْنٌ ، وَإِنَّ الْحَرَامَ بَيْنٌ ، وَبَيْنَهُمَا أُمُورٌ مُشْتَبِهَاتٌ لَا يَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ . فَمَنْ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ فَقَدْ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعَرْضِهِ . وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ وَقَعَ فِي الْحَرَامِ ،

⁵ พิธีพิภันและระมัดระวังของการอุปโภคและบริโภค หมายถึง ผู้ซึ่งระวังตนจากสิ่งคลุมเครือและสิ่งที่ไม่ชัดเจนว่าเป็นฮาลาลหรือฮารอมตามหลักชาริอะห์อิสลาม (Ibn Qayyim, n.d. 2/20)

كَالرَّاعِي يَرْعَى حَوْلَ الْجَمِيِّ يُوشِكُ أَنْ يَرْتَعَ فِيهِ . الْأَوَانِ
لِكُلِّ مَلِكٍ جَمِيٍّ ، أَلَا وَإِنَّ جَمِيَّ اللَّهِ مَحَارِمُهُ . أَلَا وَإِنَّ فِي
الْجَسَدِ مُضَعَّةً ، إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ ، وَإِذَا
فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ ، (أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ)

(أخرجه البخاري، 1993 : 52)

ความว่า “แท้จริงสิ่งที่อนุญาตนั้นชัดเจน และสิ่งที่ห้ามนั้นก็
ชัดเจน แต่ในระหว่างทั้งสองนั้น มีประการที่สงสัยเกิดขึ้น ใน
กฎข้อบังคับของมัน และผู้คนโดยมากแล้ว ไม่ทราบความ
แน่นอนของมัน ฉะนั้น ผู้ใดที่กลัวว่าตัวของเขา จะตกเข้าไป
อยู่ในสิ่งที่สงสัยแล้ว ก็จงให้ศาสนาของเขา และศักดิ์ศรีของเขา
เขา พ้นเสียจากตำหนิตึ่เกิดขึ้น และผู้ใดได้ตกเข้าไปอยู่ใน
สิ่งหรือประการที่สงสัยแล้ว ก็เท่ากับเขาได้ตกเข้าไปอยู่ในสิ่ง
นั้น หรือประการที่ห้ามแล้ว ประดุจดังคนเลี้ยงสัตว์ ซึ่งเขาทำ
การเลี้ยงสัตว์ อยู่ในที่รอบๆ สถานที่หวงห้าม มันก็ใกล้ ที่จะ
เข้าไปในนั้นแล้ว โปรดทราบเถิดว่า แท้จริงทุกๆ เจ้าของ ที่
เป็นผู้ปกครองนั้น เขาหวงห้าม โปรดทราบเถิดว่า และแท้จริง
การห้ามของอัลลอฮ์ ﷻ นั้น คือบรรดาสิ่งที่ห้ามของพระองค์
โปรดทราบเถิดว่า และแท้จริงในร่างกายนั้น มีเนื้ออยู่ก้อนหนึ่ง
ในเมื่อมันดีแล้ว ร่างกายทั้งหมดก็ดี แต่ในเมื่อมันเสียแล้ว
ร่างกายทั้งหมดก็เสีย โปรดทราบเถิดว่า เนื้อก้อนนั้นก็คือ
หัวใจ”

(บันทึกโดย al-Bukhari, 1993 : 52)

จากหะดีษข้างต้นการหลีกเลี่ยงจากสิ่งคลุมเครือนั้นเป็นสิ่งที่ดีที่สุดเพราะการระวังตน
จากการตกไปสู่สิ่งหะรอมสาเหตุก็มาจากการเข้าใจในสิ่งที่คลุมเครือ เพราะฉะนั้นท่านอิมามอันนะ
วะรียะจะไม่แตะต้องสิ่งคลุมเครือแม้แต่น้อยเพราะท่านมีความยำเกรงสูง

จากการศึกษาวิเคราะห์จริยธรรมของท่านอิมามอันนะวะวีย์ด้านการใช้ชีวิตซึ่งวิเคราะห์เกี่ยวกับคุณลักษณะอัลว้าว คือ

1. การระมัดระวังสิ่งคลุมเครือ คือ ท่านอิมามอันนะวะวีย์ไม่รับประทานผลไม้ที่ปลูกในเมืองตะมัจกัสเพราะในนครตะมัจกัสมีที่ดินอุทิศกุศล (วาก็อฟ) เป็นจำนวนมากผลผลิตจากที่ดินอุทิศซึ่งบางที่ไม่ชัดเจนในเรื่องกรรมสิทธิ์

จริยธรรมข้างต้นแสดงถึงคุณลักษณะอัลว้าวในการใช้ชีวิตของท่านอิมามอันนะวะวีย์ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานจากทัศนะของนักปราชญ์ ดังนี้

1. ท่าน อิบน์ กัยยิม (Ibn Qayyim) ได้กล่าวว่า ว้าว หมายถึง ผู้ซึ่งระวังตนจากสิ่งคลุมเครือและมีชีวิตที่สามัญ หันหลังให้กับทางโลก (Ibn Qayyim, n.d. 20/2)

2. บรรดาอุละมาอได้ให้ทัศนะที่แตกต่างกัน เช่น ว้าว คือ การยับยั้งตนจากสิ่งที่จะนำไปสู่เกิดการเสื่อมเสียจากสิ่งคลุมเครือ ลามไปถึงสิ่งฮารอม และบางอุละมาออธิบายว่า ว้าว (wara') หมายถึง อัดคัตอยู่อย่างลำบาก และใครก็ตามที่มีคุณลักษณะดังกล่าว เขาคือ ผู้ซึ่งมีความตกัวและระวังตนและละเว้นจากสิ่งที่เกรงว่าจะทำให้เกิดโทษในวันอาคิเราะฮ์ และอัลว้าวยังมีความหมายอีกว่าความพึงพอใจในสิ่งที่มีอยู่” (Ibn Qayyim, 1994 : 118)

4.1.3 จริยธรรมของอิมามอันนะวะวีย์ ด้านอัลญุฮุด (مُجَاهِدًا)

4.1.3.1 จุดยืนของอิมามอันนะวะวีย์ต่อการเผชิญหน้ากับผู้มีอำนาจ

1. การเขียนจดหมายถึงกษัตริย์และผู้มีอำนาจ

ครั้งหนึ่งเมื่อกษัตริย์ “ซอฮิร ไบบาร์” ได้มาเยือนเมืองตะมัจกัสหลังจากได้ทำสงครามกับชาวมองโกล และสามารถขับไล่พวกเขาออกจากแผ่นดินซีเรียจนสำเร็จ กษัตริย์ “ซอฮิร ไบบาร์” ได้รับการรายงานข้อมูลเกี่ยวกับทรัพย์สิน สมบัติพัสดุนของเมืองตะมัจกัสที่อยู่ภายใต้การครอบครองดูแลของผู้คน แต่แล้วกษัตริย์ “ซอฮิร ไบบาร์” ได้ออกคำสั่งให้ทางเจ้าหน้าที่เพื่อทำการยึดครองทรัพย์สินสมบัติดังกล่าวให้กลายเป็นส่วนของราชการ⁶ เมื่อประชากรในเมืองตะมัจกัสได้ทราบข่าวเรื่องดังกล่าวต่างคนก็รีบวิ่งไปหาท่านอิมามอันนะวะวีย์ที่สถาบันดารุลหะดีษซึ่งช่วงนั้นท่านรับหน้าที่

⁶ กษัตริย์ซอฮิร ไบบาร์ต้องการที่จะครอบครองทรัพย์สินที่เป็นของวาก็อฟ ให้กลายเป็นกรรมสิทธิ์ของทางราชการ ซึ่งเมื่ออยู่ภายใต้การครอบครองของส่วนราชการเสมือนกับว่าทรัพย์สินดังกล่าวเป็นกรรมสิทธิ์ของตนสามารถที่จะรับผลประโยชน์ตามความต้องการโดยไร้เงื่อนไข (ผู้วิจัย)

เป็นชัยคัลหะดีษ เพื่อที่จะเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อท่านอิมามอันนะวะวีอีได้ทราบข่าวจึงเขียนหนังสือไปยังกษัตริย์ซึ่งมีข้อความว่า “แท้จริงบรรดามุสลิมินได้รับผลกระทบขาดผลกำไร ด้วยสาเหตุการยึดครองหลายๆ พื้นที่โดยไม่ได้เปิดเผยให้ประชาชนรับทราบทั้งที่พวกเขาแสดงหลักฐานการเป็นเจ้าของอย่างชัดเจน อีกทั้งยังเรียกเก็บภาษีจากประชาชนโดยการบังคับ การกระทำดังกล่าวไม่เป็นที่อนุมัติตามทัศนะของเหล่านักปราชญ์” (Musthafa Dib al-Bugha, 2010 : 23)

และอีกเหตุการณ์หนึ่งท่านอิมามอันนะวะวีอีเคยเขียนจดหมายส่งไปยังกษัตริย์ที่ชื่อว่า บัรุดดีน (بَدْرُ الدِّينِ) ในสารจดหมายนั้นท่านได้เขียนข้อความเพื่อเป็นการตักเตือนในเรื่องของการคอร์รัปชันหรือการกินงบประมาณของแผ่นดิน (al Suyūṭy, 1988 : 66)

ท่านอิมามอันนะวะวีอีรู้ทันถึงแผนร้ายของกษัตริย์ผู้ปกครองจึงพยายามต่อต้านทุกวิถีทาง ซึ่งสอดคล้องกับบทบัญญัติที่อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสไว้ว่า

﴿وَلَتَكُنَّ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ
بِالْعُرْفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ
الْمُفْلِحُونَ﴾

(آل عمران : 104)

ความว่า “และจงให้มีขึ้นจากพวกเจ้า ซึ่งคณะหนึ่งที่จะเชิญชวนไปสู่ความดีและใช้ให้กระทำการสิ่งที่ชอบ และห้ามมิให้กระทำการสิ่งที่มีชอบและชนเหล่านี้แหละพวกเขาคือผู้ได้รับความสำเร็จ”

(อาละอิมรอน : 104)

อีกอายะหนึ่งอัลลอฮ์ ﷻ ได้ยกย่องบรรดาผู้ศรัทธาคือเป็นประชาชาติที่ดีเลิศ ซึ่งถูกอุบัติขึ้นมาเพื่อมนุษย์ชาติมีหน้าที่และบทบาทเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมให้ศรัทธาและยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ﷻ และปฏิบัติตามบทบัญญัติศาสนาของอัลลอฮ์ ﷻ สิ่งดังกล่าวสอดคล้องกับการปฏิบัติของท่านอิมามอันนะวะวีอี ดังที่โองการของอัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ ۗ وَلَوْ
ءَامَنَ أَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ ۚ مِّنْهُمْ
الْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ﴾

(سورة آل عمران : 110)

ความว่า “พวกเจ้านั้น เป็นประชาชาติที่ดียิ่งซึ่งถูกให้อุบัติขึ้น
สำหรับมนุษยชาติ โดยที่พวกเจ้าใช้ให้ปฏิบัติสิ่งที่ชอบ และ
ห้ามมิให้ปฏิบัติสิ่งที่มิชอบ และศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ﷻ และถ้า
หากว่าบรรดาผู้ที่ได้รับคัมภีร์ ศรัทธากันแล้ว แนนอนมันก็
เป็นการดีแก่พวกเขา จากพวกเขานั้นมีบรรดาผู้ที่ศรัทธา และ
ส่วนมากของพวกเขานั้นเป็นผู้ละเมิด”

(สุเราะฮฺอาละอิมรอน : 110)

2. การเผชิญหน้ากับกษัตริย์แบบซึ่งหน้า

การเขียนหนังสือของท่านอิมามอันนะวะวียส่งไปให้กษัตริย์ “ซอฮีร์ โบบาร์”
ทำให้กษัตริย์โกรธมากเพราะเป็นการขัดขวางผลประโยชน์ ทำให้กษัตริย์ต้องออกคำสั่งให้ทาง
เจ้าหน้าที่ไปตรวจสอบดูว่าท่านอิมามอันนะวะวียดำรงตำแหน่งอะไรบ้างในส่วนราชการเพื่อต้องการที่
จะถอดถอนออกจากตำแหน่งหน้าที่และตัดเงินเดือน เมื่อประชาชนได้ทราบข่าวดังกล่าวมีประชาชน
ในเมืองดะมัซกัสไปอธิบายให้กษัตริย์ได้รับรู้ว่า “ท่านอิมามอันนะวะวียไม่ได้มีตำแหน่งใดๆ ในทาง
การเมืองและไม่ได้รับเงินเดือนจากตำแหน่งใดๆ” เมื่อท่านอิมามอันนะวะวียได้ประณามถึงหนังสือที่
ส่งไปยังกษัตริย์ “ซอฮีร์” ไม่ทำให้เกิดเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ท่านอิมามอันนะวะวียก็เลยตัดสินใจ
เดินไปหากษัตริย์ด้วยตนเองซึ่งต้องการที่จะตัดเงินเดือนและได้ใช้คำพูดที่แข็งแกร่งต่อกษัตริย์ ทำให้
กษัตริย์โกรธมากจึงสั่งเจ้าหน้าที่ให้จับตัวท่านอิมามอันนะวะวียเพื่อทำการลงโทษ แต่ด้วยความ
ช่วยเหลือของอัลลอฮ์ ﷻ พระองค์ได้เปลี่ยนแปลงหัวใจของกษัตริย์ทำให้อิมามอันนะวะวียรอดพ้น
จากการลงโทษ และความตั้งใจของกษัตริย์ที่จะยึดทรัพย์สินสมบัติของประชาชนกลายเป็นยกเลิกทำให้
ประชาชนรอดพ้นจากความชั่วร้าย (Musthafa Dib al-Bugha, 2010 : 23)

มีรายงานว่าครั้งเมื่อกษัตริย์ ซอฮิร ไบบาร์ มีการเตรียมเสปียงต่างๆ เพื่อทำสงครามกับพวกมองโกลและกษัตริย์ซอฮิร ไบบาร์ ได้เรียกประชุมบรรดานักปราชญ์ต่างๆ ในซีเรีย เพื่อขอคำพิตวา อนุมัติเรียไรทรัพย์สินจากประชาชนเพื่อเป็นเสปียงในการทำสงครามกับพวกมองโกล กษัตริย์ซอฮิร ไบบาร์ ได้ถามเจ้าหน้าที่ว่า “มีอุลามะฮ์ท่านอื่นๆ อีกไหมที่ยังไม่มาให้การพิตวา ในเรื่องนี้” มีเจ้าหน้าที่ท่านหนึ่งได้กล่าวว่า “มีนักปราชญ์อีกท่านหนึ่งที่ยังไม่ได้ให้การพิตวา” เขาคือ ซัยค์ มุฮยิดดิน อันนะวะวีย์ กษัตริย์ ซอฮิร ไบบาร์ รู้สึกไม่พอใจถ้าหากท่านอิมามอันนะวะวีย์ไม่มาให้การพิตวา จึงสั่งให้เจ้าหน้าที่ไปตาม ณ ตอนนั้น ท่านอิมามอันนะวะวีย์ ดำรงตำแหน่งเป็นซัยค อัลหะดีษ ณ สถาบันอัลลอฮ์รอฟิยะห์ เมื่อเจ้าหน้าที่ไปถึง ณ สถาบันอัลลอฮ์รอฟิยะห์ เชิญท่านอิมามอันนะวะวีย์ไปพบกษัตริย์ที่ราชวัง กษัตริย์ซอฮิร เห็นท่านอิมามอันนะวะวีย์มีรูปร่างผอมส่วนเสื้อผ้าธรรมดา จากนั้นก็เล่าวัตถุประสงค์ที่ให้นำมาเพื่อต้องการคำพิตวาจากท่านอิมามอันนะวะวีย์ แต่ท่านอิมามอันนะวะวีย์ปฏิเสธ ไม่ยอมให้การพิตวา กษัตริย์ ซอฮิร ถามถึงเหตุผลอันใดที่ท่านไม่ยอมอนุมัติ ท่านอิมามอันนะวะวีย์ กล่าวว่า “ขอพระองค์ (กษัตริย์ ซอฮิร) อภัยโทษ ให้ข้าด้วย เมื่อก่อนท่านเคยเป็นนักโทษ ท่านไม่มีทรัพย์สินอะไรเลย และด้วยความโปรดปรานของอัลลอฮ์ ﷻ พระองค์ ได้มอบมายให้ท่านเป็นกษัตริย์และมีทรัพย์สินมากมาย ขอพระองค์ท่านอภัยโทษด้วย ธรรมดาผมไม่สามารถให้การพิตวาได้ เนื่องจากธรรมดาผมทราบว่า ท่านมีศาสนารับใช้มากถึงหนึ่งพันคน ซึ่งแต่ละคนมีแร่ทองคำเป็นทรัพย์สินของตน และท่านยังมีคนรับใช้หญิงอีกสองร้อยคนแต่ละคนมีเครื่องประดับที่มีมูลค่ามากมาย หากท่านนำทรัพย์สินที่มีอยู่กับบรรดาคนรับใช้ท่านทั้งหมดจนไม่มีแม้แต่หน่วย เพื่อนำไปเป็นเสปียงในการทำสงคราม และ ถึงเวลานั้นข้าพเจ้าจะให้การพิตวาอนุมัติสามารถเอาทรัพย์สินจากประชาชนได้” (Adb al-Haiy bin Ahmad bin Muhammad, 1986 : 355/5)

ท่านอิมามอันนะวะวีย์ไม่อนุมัติคำพิตวา จึงทำให้กษัตริย์ ซอฮิร ไบบาร์ โกรธและสั่งให้ท่านอิมามอันนะวะวีย์ออกจากเมืองดะมัซกัส หลังจากนั้นท่านอิมามอันนะวะวีย์ ก็ยอมจำนนต่อคำสั่งของกษัตริย์และกลับไปยังบ้านเกิดหมู่บ้านนะวา บรรดานักปราชญ์ท่านอื่นๆ ขอร้องให้ท่านอิมามอันนะวะวีย์กลับมายังเมืองดะมัซกัส แต่อิมามอันนะวะวีย์ไม่ยอมกลับไป ท่านให้เหตุผลว่า ถ้าหากกษัตริย์ ซอฮิร ยังดำรงตำแหน่งเป็นกษัตริย์อยู่ฉันจะไม่กลับไปยังเมืองดะมัซกัส

จะเห็นได้ว่าท่านอิมามอันนะวะวีย์แสดงจุดยืนของตนเองภายใต้ข้อบัญญัติของศาสนาและเพื่อช่วยเหลือประชาชนในสังคมให้รอดพ้นจากการปฏิบัติของกษัตริย์ที่อธรรม ซึ่งสอดคล้องกับโอองการของอัลลอฮ์ ﷻ พระองค์ตรัสว่า

﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ ۖ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى
الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۖ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ
الْعِقَابِ﴾

(سورة المائدة : 2)

ความว่า “และพวกจงช่วยเหลือกันในเรื่องที่เป็นคุณธรรม และความยำเกรง และจงอย่าช่วยกันในเรื่องที่เป็นบาป และเป็นศัตรูกันและพึงเกรงกลัวอัลลอฮ์เถิด แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงรุนแรงในการลงโทษ”

(สุเราะฮ์อัลมาอิดะห์ : 2)

ท่านอิมามอันนะวะวียี เป็นนักปราชญ์ที่แสวงหาความยุติธรรมมิใช่กับตนเองเพียงฝ่ายเดียว ท่านอาศัยอยู่ในสังคมและคอยบริการองค์ความรู้ให้กับประชาชาติท่านมิใช่ นักปราชญ์ที่แสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเองด้วยการแลกเปลี่ยนความรู้ที่มีอยู่ด้วยกับปัจจัยทางโลก ท่านอิมามอันนะวะวียีทุ่มเทคอยรับใช้สังคม คอยตักเตือนประชาชาติ ท่านอิมามอันนะวะวียีเป็นผู้นำประชาชาติสู่การดำเนินชีวิตในแนวทางที่ถูกต้อง มิใช่ประชาชาติเป็นผู้นำท่าน นี้แหละคือตัวอย่างนักปราชญ์ที่ท่านนบีได้กล่าวว่า

((إِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ إِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُورَثُوا دِينَارًا وَلَا
دِرْهَمًا، إِنَّمَا وَرَثُوا الْعِلْمَ، فَمَنْ أَخَذَ بِهِ أَخَذَ بِحِطِّ وَافِرٍ))⁷
(أخرجه الترمذي، 1996 : 2682)

ความว่า “บรรดาอุละมาอ์คือผู้รับมรดกจากบรรดานบี แท้จริงบรรดานบีจะไม่สืบทอดมรดกแห่งดินารและดิรฮัม

7 อัล อับบานีย์ ระบุว่า เป็นหะดีษ หะสัน, (al-Albaniy,2000 : 1/139)

(ทรัพย์สิน) แท้จริง พวกเขาจะทิ้งมรดกแห่งความรู้ไว้ ผู้ได้รับมันไว้ เขาก็รับเอาสิ่ง (กำไร) ที่มากมาย”

(บันทึกโดย al-Tirmithi, 1996 : 2682)

มุหัมมัด บิน อุมัร บัซมุล (Muhammad bin ‘Umar Bāzmul, n.d : 16-17) ได้กล่าวว่า “ผู้ปกครองในหมู่พวกเจ้านั้น หมายถึง อุมะร้อ (ผู้ปกครอง) และอุละมา (ผู้รู้) การเชื่อฟังต่ออุละมาอันขึ้นอยู่กับการเชื่อฟังของพวกเขาต่ออัลลอฮ์และเราะฮ์สูลของพระองค์ และการเชื่อฟังต่ออุมะร้อขึ้นอยู่กับการเชื่อฟังของพวกเขาต่ออุละมา ประตุแห่งการปฏิเสธที่จะเชื่อฟังบรรดาผู้มีอำนาจและผู้ปกครองทั้งหลายขึ้นอยู่กับการเชื่อฟังของพวกเขาต่ออุละมา หากสิทธิของบรรดาอุละมาถูกละเลย แน่แน่นอนว่า สิทธิของบรรดาผู้นำก็จะหายไปด้วย และเมื่อสิทธิของบรรดาอุละมาและอุมะร้อหมดไป มนุษย์ทั้งหลายก็จะไม่เชื่อฟังพวกเขาอีกต่อไป ทั้งที่การมีชีวิตอยู่และความดีของอุละมาอันนั้น คือตัวกำหนดชีวิตและความดีงามของโลกใบนี้ เมื่อใดที่สิทธิของอุละมาไม่ได้รับการเอาใจใส่ สิทธิของอุมะร้อก็จะจบสิ้นลง และเมื่อสิทธิของบรรดาอุละมาและอุมะร้อดับสิ้นลง โลกนี้ก็ถึงคราวแตกสลายแล้ว”

จะเห็นได้ว่าอิมามอันนะวะวีมีความดีนรน (دُهْر) ทุ่มเทและจริงจังเพื่อช่วยเหลือสังคมที่กำลังอยู่ภายใต้การกฏขี่ของกษัตริย์ผู้อธรรมแสดงถึงความกล้าหาญ (الشُّجَا) คุณลักษณะอย่างนี้ถือว่าเป็นจริยธรรมอย่างหนึ่งซึ่งศาสนาสั่งใช้ให้ปฏิบัติ

จากการศึกษาวิเคราะห์จริยธรรมของท่านอิมามอันนะวะวีด้านการใช้ชีวิตซึ่งวิเคราะห์เกี่ยวกับคุณลักษณะอัลญุฮุด คือ

1. จุดยืนของอิมามอันนะวะวีต่อการเผชิญหน้ากับผู้มีอำนาจ คือ

1.1. ท่านอิมามอันนะวะวีเขียนหนังสือไปยังกษัตริย์ซอฮิร ไบบาร์ และกษัตริย์บัตุรุดดีน เพื่อต้องการตักเตือนในการปฏิบัติต่อประชาชนอย่างเป็นธรรมปัญหาเกี่ยวกับการยึดทรัพย์สินของประชาชนการโกงงบประมาณแผ่นดินและการเรียกเก็บภาษี ซึ่งทำให้กษัตริย์ซอฮิร ไบบาร์ โกรธมากเพราะเป็นการขัดขวางผลประโยชน์ สุดท้ายด้วยความช่วยเหลือของอัลลอฮ์ ﷻ พระองค์ได้เปลี่ยนแปลงหัวใจของกษัตริย์ทำให้อิมามอันนะวะวีรอดพ้นจากการลงโทษ และความตั้งใจของกษัตริย์ที่จะยึดทรัพย์สินสมบัติของประชาชนกลายเป็นยกเลิกทำให้ประชาชนรอดพ้นจากความชั่วร้าย

1.2 ท่านอิมามอันนะวะวีปฏิเสธให้การฟัตวาเรื่อง การเก็บเรียไรทรัพย์สินจากประชาชนเพื่อเป็นเสบียงในการทำสงครามกับพวกมองโกล ท่านให้เหตุผลว่า “กษัตริย์มีคนรับใช้

มากมายเป็นพันคนแต่ละคนมีเรื่องระดับของคำถ้าหากกษัตริย์เรียโรหิทรพย์สินจากคนรับใช้ทั้งหมด ถ้ายังไม่พอต่อจำนวนที่ต้องการ ท่านอิมามอันนะวะวีย์จะพิศวงสามารถเรียโรหิทรพย์สินจากประชาชนได้” สุดท้ายท่านอิมามอันนะวะวีย์ถูกขับไล่ออกจากเมืองดะมัสกัสกลับไปอยู่บ้านเกิดที่นะวะ

จริยธรรมข้างต้นแสดงถึงคุณลักษณะอัลญอตุ ในการใช้ชีวิตของท่านอิมามอันนะวะวีย์ ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานจากทัศนะของนักปราชญ์ ดังนี้

1. อิบน์ มัซซุร ได้อธิบายว่า “ คำว่า “อัลญอตุ”(الْجُودُ) หมายถึง การทุ่มเท พลังกำลังอย่างสุดความสามารถ” ญิฮาดในอิสลามจึงมีหลากหลายรูปแบบ ตามศักยภาพ โอกาส บทบาทและหน้าที่ของแต่ละคน ญิฮาดไม่ได้จำกัดเพียงทำสงครามกับศัตรูตามที่หลายคนเข้าใจ การทำสงครามเป็นเพียงหนึ่งในนิยามของญิฮาดที่มีมากมายหลายรูปแบบ คนที่มีความรู้ต้อง ญิฮาดด้วยความรู้ เผยแพร่ความจริงให้ปรากฏ (Ibn Manzur, 2003 : 244/3)

4.1.4 จริยธรรมของอิมามอันนะวะวีย์ ด้านอัลอิบาดะฮ์ (الْعِبَادَةُ)

4.1.4.1 การละหมาด

ท่านอิบนุ อัลอฏฏอร ได้กล่าวว่า “ท่านอิมามอันนะวะวีย์เป็นบุคคลที่ขยัน อ่านอัลกุรอาน และ รำลึกถึงอัลลอฮ์ ﷻ อยู่ตลอดเวลา กลางคืนท่านจะลุกตื่นขึ้นเพื่อทำการละหมาด ซุนัต และ เขียนตำรา” (Abd al- Ghani al-Daqr, 2005 : 86) ท่านอาบู अबดุลลอฮ์ อิบน์ อะบีย อัลฟัตหฺ⁸ ได้ กล่าวกับท่านอิบนุ อัลอฏฏอร ว่า “ฉันได้เดินผ่านมัสยิดอุมะวีย⁹ เห็นท่านอิมามอันนะวะวีย์ ยืนละหมาดอยู่ที่เสาในที่มีด ท่านก็อ่านอายะห์ อัลกุรอาน ประโยคหนึ่ง คือ ﴿وَقِفُّهُمْ إِنَّهُمْ﴾¹⁰ เหมือนกับว่ากำลังรำพึงถึงอัลลอฮ์ ﷻ โดยแก่นแท้ของอายะห์ดังกล่าวนี้ฉันไม่สามารถ เข้าใจได้นอกจากอัลลอฮ์ ﷻ ผู้ทรงรู้ยิ่ง” (al-Suyutiy, 1988 : 44)

จะเห็นได้ว่าการปฏิบัติศาสนกิจของท่านอิมามอันนะวะวีย์ ท่านเอาจริงเอาจังกับการ ละหมาด ท่านสำรวมตน จากที่ท่านได้อ่านอายะห์กุรอานในซูเราะห์ อัล ซอฟฟาต (al Shoffat) อายะห์ ที่ 24 ซึ่ง มีความหมายว่า “ผู้เจ้าจงยับยั้ง พวกเขาจากการกระทำความผิดต่ออัลลอฮ์ ﷻ แท้จริงพวกเขาจะถูกสอบสวนในวันอาคิเราะห์” แสดงให้เห็นว่าท่านอิมามอันนะวะวีย์ มีความ

8 ท่านเป็นสหยาบกับท่านอิบนุ อัลอฏฏอร ศิษย์ของอิมามอันนะวะวีย์

9 เป็นมัสยิดกลางตั้งอยู่ที่เมืองดามัสกัส ประเทศซีเรีย

10 ซูเราะห์ อัล ซอฟฟาต (al Shoffat) อายะห์ ที่ 24.

ปวดร้าว เมื่อท่านได้อ่านอายะห์ดังกล่าว อาจเป็นเพราะว่าท่านมีความกังวลเกี่ยวกับปัญหาบางเรื่อง ในสังคม ณ ตอนนั้นท่านถึงกับโศกเศร้าเสียใจ ท่านเลยสาธยายความรู้สึกในใจต่ออัลลอฮ์ ﷻ ด้วยการ มนะญาตต่ออัลลอฮ์ ﷻ อุดทนและละหมาดตั้งเื่องการของอัลลอฮ์ ﷻ ได้กล่าวว่า

﴿وَأَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَىٰ

الْحَٰشِعِينَ﴾

(سورة البقرة : 45)

ความว่า “และพวกเจ้าจงอาศัยความอดทน และการละหมาด เถิด และแท้จริงการละหมาดนั้นเป็นสื่งใหญ่โต (หนักในการ ปฏิบัติ) นอกจากบรรดาผู้ที่นอบน้อมถ่อมตนเท่านั้น”

(สุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์ : 45)

4.1.4.2 การถือศีลอด

ท่านอิมามอันนะวะวีจะรับประทานอาหารวันละหนึ่งครั้งและดื่มน้ำวันละ หนึ่งครั้ง ท่านมักไม่เข้าห้องน้ำบ่อยครั้ง สาเหตุหนึ่งที่คนเราชอบเข้าห้องน้ำบ่อยเพื่อขับถ่ายคือการ รับประทานอาหารมากเกินไป ท่านอัซซะฮะบียกี้ กล่าวว่า “ท่านอิมามอันนะวะวีนั้นถือศีลอดตลอด ทั้ปี (เป็นบางครั้ง)” ท่านจะรับประทานอาหารแค่มีือเดียวหลังอิซาประมาณเที่ยงคืนและดื่มน้ำแค่ หนึ่งเดียวเป็นการรับประทานอาหารซาโหร ส่วนกลางวันท่านจะถือศีลอด (Zafir Hasan bin al Jabaān, 2008 : 8)

การปฏิบัติศาสนกิจของท่านอิมามอันนะวะวีที่ท่านปฏิบัติอย่างต่อเนื่องด้วยกัน คือ การถือศีลอดในแต่ละวัน ไม่ใช่เฉพาะในเดือนรอมฎอนเท่านั้นที่เป็นข้อบัญญัติให้ปฏิบัติ แต่เดือนอื่นๆ นอกจากเดือนรอมฎอนท่านก็จะถือศีลอดตลอดวันวันที่ศาสนาห้าม

การปฏิบัติศาสนกิจดังกล่าวสอดคล้องกับหะดีษของท่านนบี ﷺ

((إِنَّ أَفْضَلَ الصِّيَامِ صِيَامُ دَاوُدَ ، كَانَ يَصُومُ يَوْمًا وَيُفْطِرُ يَوْمًا))

((يَوْمًا))

(أخرجه البخاري، 1879 : 1993)

ความว่า “การถือศีลอดที่ดีที่สุด คือ การถือศีลอดตามแนวทาง
ของนบีดาวูด ท่านจะถือศีลอดหนึ่งวันและละศีลอดหนึ่งวัน”
(บันทึกโดย al-Bukhari, 1993 : 1879)

การถือศีลอดมีประโยชน์และมีความสำคัญต่อมนุษย์ ไม่ว่าจะในด้านร่างกายและ
จิตใจ โดยเฉพาะทางด้านร่างกาย เมื่อถือศีลอดจะทำให้ร่างกายได้พักผ่อน ส่วนหนึ่งของประโยชน์ใน
การถือศีลอดนั้น จะได้ลดน้ำหนักของร่างกาย ที่มีสาเหตุมาจากการรับประทานอาหารและเครื่องดื่มที่
มากเกินไป

ในอีกหะดีษหนึ่งท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวว่า

((صَوْمًا تَصِحُّوا))

(أخرجه الطبراني، 1995 : 174/8)

ความว่า “จงถือศีลอด แล้วท่านจะมีสุขภาพที่ดี”

(บันทึกโดย al-Ṭabarānī, 1995 : 174/8)

จากการศึกษาวิเคราะห์จริยธรรมของท่านอิมามอันนะวะวีด้านการใช้ชีวิตซึ่ง
วิเคราะห์เกี่ยวกับคุณลักษณะอัลอิบาดะห์ คือ

1. ท่านอิมามอันนะวะวีเป็นบุคคลที่ขยันละหมาดสุนัต ทุกคืนจะปฏิบัติ
ละหมาดอ่านอัลกุรอานและรำลึกถึงอัลลอฮ์ ﷻ
2. ท่านอิมามอันนะวะวีถือศีลอดทุกวันเว้นแต่วันที่ศาสนาห้าม

จริยธรรมข้างต้นแสดงถึงคุณลักษณะอัลอิบาดะห์ ในการใช้ชีวิตของท่านอิมามอันนะ
วะวี ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานจากทัศนะของนักปราชญ์ ดังนี้

1. อิบน์ ตัยมียะห์ ได้กล่าวว่า อิบาดะห์ คือ “การปฏิบัติคำสั่งใช้ของพระองค์อัลลอฮ์
ﷻ ผ่านวิญนะของท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ การปฏิบัติอามัลอิบาดะห์ด้วยความถ่อมตน เช่น การ
ละหมาด การจ่ายซากาต การถือศีลอด การประกอบพิธีฮัจญ์ การขอดุอาอ์ การมอบหมายต่ออัลลอฮ์
ﷻ ความเกรงกลัวต่ออัลลอฮ์ การต่อสู้ในหนทางของอัลลอฮ์ ﷻ การใช้กันในเรื่องของความดี และ
ห้ามปรามในในสิ่งที่เป็นความชั่ว ถือว่าเป็นอิบาดะห์ทั้งสิ้น (Ibn Taymiyah n.d. : 10/149)

4.2 จริยธรรมด้านการศึกษา

4.2.1. อัลอิกลาศ (الإِخْلَاصُ)

ในปี 665 ฮ.ศ. ท่านอิมามอันนะวะวีได้รับการแต่งตั้งเป็นชัค อัลหะดีษที่สถาบัน อัลอัสรอฟิยะห์ (Al-Asyrafiiyah) ช่วงนั้นท่านมีอายุ 34 ปี ท่านได้เขียนตำรา ทำหน้าที่สอนหนังสือจนกระทั่งบั้นปลายของชีวิต ท่านอิมามอันนะวะวีไม่รับค่าตอบแทนใดๆ ค่าตอบแทนจากการปฏิบัติหน้าที่สอนท่านก็ไม่รับ เงินเดือนประจำตำแหน่งชัคอัลหะดีษ ของสถาบันดารุลหะดีษถือได้ว่ามีค่าตอบแทนสูงหากเทียบกับตำแหน่งคณบดีปัจจุบัน แต่ท่านจะรวบรวมเงินเดือนของท่านเข้ากองกลางคณะ เมื่อครบหนึ่งปีท่านจะซื้อสินทรัพย์ไว้สำหรับตั้งที่คณะทำงานหรือซื้อหนังสือตำราต่างๆ บริจาคในห้องสมุดของสถาบัน

คุณลักษณะจริยธรรมของท่านอิมามอันนะวะวี สามารถสรุป ได้ ดังนี้

1. ท่านไม่ได้รับเงินเดือนค่าตอบแทน
2. บริจาคสินทรัพย์เพื่ออุทิศให้กับสถาบัน
3. เผยแผ่ความรู้ให้กับสังคมและประชาชาติมุสลิม

การบริจาคสินทรัพย์เพื่อศาสนาเป็นที่ส่งเสริมในศาสนาอิสลามจากฐาน อัลลอฮ์ ﷻ ได้กล่าวว่า

﴿مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةٌ حَبَّةٌ ۗ وَاللَّهُ يُضْعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ ۗ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾

(سورة البقرة : 261)

ความว่า “อุปมาบรรดาผู้บริจาคทรัพย์ของพวกเขาในหนทางของอัลลอฮ์ ﷻ นั้นดังอุปมาเมล็ดพืชเมล็ดหนึ่งซึ่งออกขึ้นเป็นเจ็ดรวงซึ่งแต่ละรวงนั้นมีร้อยเมล็ด และอัลลอฮ์ ﷻ นั้นจะทรงเพิ่มพูนแก่ผู้ที่พระองค์ทรงประสงค์ และพระองค์นั้นผู้ทรงกว้างขวางผู้ทรงรอบรู้”

(สุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์ : 261)

ในการบริจาค้นั้นไม่ควรเปิดเผย และควรบริจาคในสิ่งที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ในอัลกุรอานว่า

﴿لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ ۚ وَمَا

تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ﴾

(سورة آل عمران : 92)

ความว่า “พวกเจ้าจะไม่ได้คุณธรรมเลย จนกว่าพวกเจ้าจะบริจาคจากสิ่งที่พวกเจ้าชอบ และสิ่งที่พวกเจ้าบริจาคไป แท้จริงอัลลอฮ์ ทรงรู้ในสิ่งนั้นดี”

(สุเราะฮ์อัลอิมรอน : 92)

จากการศึกษาวิเคราะห์จริยธรรมของท่านอิมามอันนะวะวีเย์ด้านการศึกษามีคุณลักษณะ คือ มีความอริสาตสูง (บริสุทธิ์ใจ) ดังนี้

1. ท่านไม่ได้รับเงินเดือนค่าตอบแทน
2. บริจาคสินทรัพย์เพื่ออุทิศให้กับสถาบัน
3. เผยแพร่ความรู้ให้กับสังคมและประชาชาติมุสลิม

จริยธรรมข้างต้นแสดงถึงคุณลักษณะความอริสาตในการศึกษาของท่านอิมามอันนะวะวีเย์ ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานจากทัศนะของนักปราชญ์ ดังนี้

1. ท่านอุมัร อิบน์ อัลค็ฎฏ็อบ رضي الله عنه ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า “แท้จริง ทุกๆ กิจการงานขึ้นอยู่กับที่ตั้งเจตนา”¹¹

2. ท่าน คอลิด อิบน์ หะมิด (Khalid ibn Hamid al-Hazimiyy 2000 : 137 – 139) ได้กล่าวว่า “การเจตนาด้วยใจที่ปราศจากสิ่งอื่นนอกจากอัลลอฮ์ ﷻ คือ จริยธรรม หรือ อักลาฟ ที่เป็นคุณลักษณะประเสริฐยิ่ง เพราะ ความบริสุทธิ์ใจเป็นสิ่งที่ช่วยชำระขัดเกลาการกระทำของมนุษย์ให้หมดสิ้นมลทินของการโอ้อวด เพื่อให้การกระทำเหล่านั้นมีเจตนาเพื่ออัลลอฮ์ ﷻ อย่างแท้จริง ผู้บริสุทธิ์ใจจะพยายามชำระขัดเกลาจิตวิญญาณของเขาให้พ้นจากความชั่วร้าย และพยายามทำความดีและรักษาเจตนารมณ์อันบริสุทธิ์เอาไว้เพื่ออัลลอฮ์ ﷻ”

¹¹ ทัศนะรายงานโดย Muslim, 1981 : 3530 อ้างอิงจากเนอฮาบทสอง หน้า 50

4.2.2 อัลศอบร (الصَّبْر)

4.2.2.1 ใช้ชีวิตพอเพียง

ตลอดระยะเวลา 28 ปี เริ่มตั้งแต่ปีแรก ฮ.ศ. 649 ท่านอิมามอันนะวะวีรี เดินทางไปอาศัยอยู่ที่เมืองดะมัซกัสเพื่อศึกษาหาความรู้จนได้เป็นนักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงถึงปลายปี ฮ.ศ. 676 ท่านอิมามอันนะวะวีรีอาศัยอยู่ที่เมืองดะมัซกัส ณ โรงเรียนอรรรอวาฮียะห์ซึ่งอยู่ติดกับ ระเบียงมัสยิดอัลอุมาวีร์ทางทิศตะวันออก ท่านอาศัยอยู่ในห้องพักที่แคบมีทั้งหนังสือและที่สำหรับ นอน (Abd al Ghani al Daqr, 2005 : 30-36)

การใช้ชีวิตแบบเรียบง่ายของท่านอิมามอันนะวะวีรีเป็นบุคลิกส่วนตัวของท่าน บุคคลอื่นสามารถปฏิบัติตามท่านได้ ท่านไม่ได้จริงจังกับการใช้ชีวิตที่หรูหราที่มีที่พักอาศัยสะดวกครบ ทุกสิ่งทุกอย่างตามความต้องการ สาเหตุที่ท่านอิมามอันนะวะวีรีไม่ต้องการความสะดวกเช่นนั้นเพราะ ไม่อยากเสียเวลากับสิ่งที่ไร้สาระ เมื่อต้องการใช้ชีวิตที่หรูหราจำเป็นที่จะต้องดิ้นรนหางานหาการ เพื่อที่จะได้ปัจจัยในการอุปโภคและบริโภคที่สุขสบาย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้เสียเวลากับการศึกษาหา ความรู้เพราะความต้องการของมนุษย์ไม่เคยพอกับสิ่งที่มีอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานหะดีษของ ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

((اَزْهَدْ فِي الدُّنْيَا يُحِبِّكَ اللهُ وَازْهَدْ فِيمَا فِي أَيْدِي النَّاسِ
يُحِبُّوكَ))

(أخرجه ابن ماجه : 4102)

ความว่า “จงหันหลังให้กับปัจจัยทางโลก แท้จริงอัลลอฮ์ ﷻ จะรักพวกเจ้า และจงหันหลังให้กับสิ่งที่อยู่ในการครอบครอง ของมนุษย์ แท้จริงแล้วมนุษย์จะรักพวกเจ้า”

(บันทึกโดย Ibn Majah : 4102)

4.2.2.2 มีความพยายามมั่นเพียร

ท่านอิมามอันนะวะวีย์เริ่มท่องจำคัมภีร์กุรอานตั้งแต่อายุสิบขวบและจำอัลกุรอานทั้งเล่มเมื่ออายุสิบหกปี ท่านเริ่มศึกษาหาความรู้ที่หมู่บ้านนะวาเป็นการศึกษาระดับพื้นฐานหรือเรียกว่าระดับ “อิบติดาอียะห์” ท่านเป็นเด็กที่มีความจำเป็นเลิศสามารถท่องจำคัมภีร์กุรอานทั้งเล่มตั้งแต่อายุ 16 ปี และ ท่านอิมามอันนะวะวีย์มีความโลภด้านความรู้ ท่านท่องจำหนังสือ

“ฟิกฮฺ”ของอิมามสีรอซี ชื่อหนังสือ “อัลตันบิฮฺ ฟิ ฟุรӯอ อัลชาฟิอี” (al Tanbih fi furū'a al Shafi'ei) ใช้เวลาเพียง 4 เดือนครึ่ง และท่านท่องจำหนึ่งส่วนสี่ของหนังสือฟิกฮฺ ชื่อหนังสือ “มุฮัซซับ” (Muhazzab) ในส่วนของเรื่องเกี่ยวกับ อิบะดาตฺ (ศาสนกิจ) ผู้แต่งคนเดียวกันใช้ระยะเวลาในการท่องจำแปดเดือน ช่วงนั้นท่านมีอายุเพียง 19 ปี (Abd al- Ghānī al-Daqr, 1987 : 22)

ท่าน อัลฮัดดีด (al-Haddād, 1992 : 27) ได้กล่าวว่า “ท่านอิมามอันนะวะวีย์ใช้ชีวิตช่วงเยาว์วัยอยู่ที่หมู่บ้านนะวาซึ่งเป็นบ้านเกิดของท่านเป็นระยะเวลา 18 ปี ในระยะเวลาดังกล่าวท่านใช้เวลาส่วนมากหมดไปกับการท่องจำอัลกุรอาน และได้ประสบความสำเร็จในการท่องจำก่อนอายุย่างเข้า 15 ปี”

ท่าน ศุบฮิ อัลซอลิฮิ (Ṣubhī al-Salīh, 1970 : 28) ได้กล่าวว่า “ท่านอิมามอันนะวะวีย์ได้รับการอบรมภายใต้การดูแลของซัยคุ ยาซีน บิน ยูโซฟ อัลซัรกาซียฺ และความเอาใจใส่ของบิดา ท่านอิมามอันนะวะวีย์สามารถท่องจำอัลกุรอานทั้งเล่มและได้เรียนรู้ความรู้พื้นฐานจากซัยคุยาซีน”

ท่าน อาลี อับดุลฮามิด อาบู อัล ค็อยรุ ('Alī 'Abd al-Hamīd 'Abu al-Khayr, 1999 : خ) ท่านได้กล่าวว่า “ท่านอิมามอันนะวะวีย์ไม่ละเลยต่อเวลาไม่ยอมให้เวลานั้นหมดไปโดยเปล่าประโยชน์ไม่ว่าจะเป็นกลางวันหรือกลางคืนท่านจะอ่านหนังสือตำราวิชาการต่างๆ ท่านท่องจำแม้กระทั่งขณะที่กำลังเดิน” ท่านเห็นความสำคัญของเวลาเนื่องจากเวลาคือชีวิต ซึ่งเป็นอายุที่แท้จริงของชีวิตมนุษย์ และการรักษาเวลาเป็นแหล่งบังเกิดของทุกความดีงาม ส่วนการสูญเสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์เป็นบ่อเกิดของความชั่วร้ายทั้งปวง

4.2.2.3 มีความมุ่งมั่น

ท่านอิมามอันนะวะวีย์จะอ่านหนังสือและท่องจำตำราในห้องพักเล็กๆ ที่เต็มไปด้วยหนังสือท่านอิมามอันนะวะวีย์ไม่ได้ล้มตัวนอนสองปีเต็มบางทัศนะนักปราชญ์บอกว่าหากปีเต็มเพียงแต่ฟิงนอนชั่วครู่พอรู้สึกตัวท่านก็อ่านหนังสือต่อท่องจำตำราทบทวนเนื้อหาที่ได้เรียนกับบรรดานักปราชญ์ในแต่ละวัน ท่านจะปฏิบัติอย่างเป็นกิจวัตร ท่านอิมามอันนะวะวีย์ไม่ได้ออกไปเที่ยวหาความสุขใจท่านจะอยู่แต่ในห้องพักที่โรงเรียนอรรอวาอียะห์ (Abd al-Ghani al-Daqr,2005:156)

อิบนุ อัลอะฏอร (Ibn al 'Aṭor, n.d. : 51) ได้กล่าวว่า “ท่านอิมามอันนะวะวีย์เรียนหนังสือแต่ละวันสิบสองวิชากับบรรดาคณาจารย์สิบสองท่านซึ่งบ่งบอกถึงความพยายามและความขยันหมั่นเพียรกับการศึกษา” (Abd al-Ghani al-Duqr,2005 : 22)

ท่านอะห์มัดราติบ บิน ฮัมมุช ('Ahmad Rātib Hammūsh, 1982 : 19) ได้กล่าวว่า “ท่านอิมามอันนะวะวีย์ได้ศึกษาหาความรู้ ณ สถาบันต่างๆ รวมทั้งหมด 300 สถาบันซึ่งสถาบันดังกล่าวอยู่ไม่ห่างจากตัวเมืองดะมัสกัส” ท่านอิมามอันนะวะวีย์มีความพยายามสูงทุ่มเทกับการศึกษาหาความรู้”

ท่านอิมามอันนะวะวีย์ได้ศึกษาหาความรู้แต่ละวัน 12 ฮาลาเกาะฮ์ ซึ่งแต่ละฮาลาเกาะฮ์จะมีนักปราชญ์สอนอยู่และจะมีนักศึกษาล้อมรอบซึ่งสถานที่แหล่งเรียนรู้ใช้มัสยิดหรือโรงเรียน ท่านอิมามอันนะวะวีย์จะใช้เวลาทั้งหมดทั้งกลางวันและกลางคืนอยู่กับการศึกษาแม้กระทั่งช่วงที่ท่านเดินทางก็จะท่องจำตำราหนังสือท่านปฏิบัติอย่างนี้เป็นระยะเวลา 6 ปีเต็ม ท่านจริงจังกับการศึกษาทุ่มเทกับการท่องจำตำราวิชาการด้วยความวิโร (war'a) มุรอกอบะห์¹² (muraqabah) และความอิดลาศของหัวใจต่อเอกองค์อัลลอฮฺ ﷻ ท่านสามารถจำหะดีษเป็นจำนวนมากและความรู้วิชาการเกี่ยวกับหะดีษท่านท่องจำหะดีษทั้งซอเอียะและฎออีฟท่านท่องจำสายรายงานหะดีษทั้งหมด ('Ali 'Abd al-Hamīd 'Abu al-Khayr,1999 : 3)

ท่านอิมามอันนะวะวีย์จะเรียนหนังสือในแต่ละวัน 12 ฮาลาเกาะฮ์ ประกอบด้วยรายวิชา ดังนี้ ได้แก่

1. สองบทในอัล-วะสฎิ (al-Wasīṭ) เป็นวิชาเกี่ยวกับฟิกฮ
2. หนึ่งบทในอัล-มุฮัดซัจ (al-Muhadzdzab) เป็นวิชาเกี่ยวกับฟิกฮ
3. หนึ่งบทในอัล-ญัมอุ บัยนะ อัศ-เศาะฮียัน (al-Jam'u baina al-Shahihain)
4. หนึ่งบทในเศาะเฮียฮฺมุสลิม (Sahīḥ Muslim) เป็นวิชาเกี่ยวกับหะดีษ

¹² หมายถึง การควบคุม คือ อยู่ภายใต้การควบคุมตนเองจากการปฏิบัติตนในสิ่งที่ไร้ประโยชน์

5. หนึ่งบทในอัล-ลุมะอ (‘al-Luma’) ของอิบนุญนีย์เป็นวิชาที่เกี่ยวกับ
ไวยากรณ์อาหรับ
6. หนึ่งบทในอิสลาหุลมันฎิก (Iṣlah al-Mantiq)
7. หนึ่งบทในอัต-ตศรีฟวิชาศอรอฟ (Ṣaraf) วิชาที่เกี่ยวกับอักษรวรรณในภาษาอาหรับ
8. หนึ่งบทในอุศูลฟิกฮ (‘Uṣūl Fiqh)
9. หนึ่งบทในอัล-ลุมะอ (al-Luma’) ของอิบนุอิสฮาก หรือ วิชาอัลมุนตะค็อบ
(al-Muntakhab) ของอิบนุ ฟิครุ อรรรอซีย์
10. หนึ่งบทในวิชาที่ว่าด้วยนามชื่อของนักปราชญ์ (‘Asma’ al-Rijāl) วิชาที่เกี่ยวกับ
นักสายรายงานหะดีษ

11. และหนึ่งบทในวิชาอุศูลุดดีน (‘Uṣuluddin) วิชาที่เกี่ยวกับหลักการศรัทธา

ท่านอิมามอันนะวะวีจะเก็บรายละเอียดทั้งหมดที่นักปราชญ์ได้อธิบายรวมถึงคำศัพท์และประโยคที่ยากท่านอิมามอันนะวะวีจะเขียนบันทึกเพื่อเก็บไปทบทวนและท่องจำ (Adb al-Ḥaiy bin Ahmad bin Muhammad, 1986 : 5/355)

ความขยันและอุสาหะของท่านอิมามอันนะวะวีประกอบด้วยความอดทนและจริงจังทุ่มเทกำลังเพื่อการศึกษา ตลอดหกปีเต็มที่ท่านอิมามอันนะวะวีทุ่มเทอย่างจริงจังกับการศึกษาโดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับสิ่งอื่นใด มีนักปราชญ์ท่านอื่นได้กล่าวอีกว่า “ท่านอิมามอันนะวะวีไม่ล้มตัวนอนระยะเวลา 2 ปีเต็มท่านทุ่มเทเพื่อการอ่านและท่องจำหนังสือตำราต่างๆ” ความตั้งใจของอิมามอันนะวะวีที่มีความมุ่งมั่นกับการศึกษาใช้เวลาในการอ่านและท่องจำหนังสือตำรามากมายจนทำให้ท่านอิมามอันนะวะวีมีความรู้แตกฉาน

จากการศึกษาวิเคราะห์จริยธรรมของท่านอิมามอันนะวะวีด้การศึกษาซึ่งมีคุณลักษณะความอดทนสูง ดังนี้

1. ใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย คือ ท่านอิมามอันนะวะวีอาศัยอยู่ในห้องพักที่แคบมีทั้งหนังสือและที่ไว้สำหรับนอน ท่านไม่ได้จริงจังกับการใช้ชีวิตที่หรูหรา เมื่อต้องการใช้ชีวิตที่หรูหราจำเป็นที่จะต้องดิ้นรนหางานหาการเพื่อที่จะได้ปัจจัยในการอุปโภคและบริโภคที่สุขสบาย ซึ่งสิ้นเหล่านี้ทำให้เสียเวลากับการศึกษาหาความรู้

2. ความพยายามมันเพียร คือ ท่านอิมามอันนะวะวีมีความพยายามสูง” ท่านมีความจำเป็นเลิศบวกกับความพยายามและความอดทนจนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่ท่านต้องการ

3. มีความมุ่งมั่น คือ ท่านอิมามอันนะวะวีไม่ได้ล้มตัวนอนสองปีเต็มบางทัศนะบอกว่าหกปีเต็ม เพียงแต่ฟังนอนชั่วครู่พอรู้สึกตัวท่านก็อ่านหนังสือต่อท่องจำตำราทบทวนเนื้อหาที่ได้

เรียนกับบรรดานักปราชญ์ ท่านเรียนหนังสือแต่ละวันสิบสองวิชากับบรรดาคณาจารย์สิบสองท่าน ท่านจะเก็บรายละเอียดทั้งหมดที่นักปราชญ์ได้อธิบายรวมถึงคำศัพท์และประโยคที่ยากท่านอิมามอันนะวะวีจะเขียนบันทึกเพื่อเก็บไปทบทวนและท่องจำ

จริยธรรมข้างต้นแสดงถึงคุณลักษณะความอดทนในการศึกษาของท่านอิมามอันนะวะวี ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานจากทัศนะของนักปราชญ์ ดังนี้

1. มุฮัมมัด บิน ยะอุกบ ได้กล่าวว่า “ความรู้จะได้นั้นมิใช่ด้วยการพักผ่อนหย่อนใจ บางครั้งบุคคลที่ศึกษาหาความรู้เขาได้ผ่านอุปสรรคมากมายไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมรอบข้างหรือสิ่งรบกวนต่างๆ สิ่งเหล่านี้ต้องใช้พลังงานความความอดทนสูงเพื่อให้มีสมาธิและความตั้งใจเกิดขึ้น ”

(Muhammad bin Ya'kub, 1996 : 376/3)

4.2.3 อัลอักลาฟ (أَخْلَافُ)

4.2.3.1 การมีจิตอาสา

ครั้งเมื่อท่านอิมามอันนะวะวีได้ศึกษากับชัยคิฮาก อัลมัฆริบีย (Ishaq Maghribi) ซึ่งเป็นรายวิชาฟิกฮ์ ท่านอิมามอันนะวะวีจะรักษามารยาทและมีความเคารพต่อครูบาอาจารย์ของท่าน ทุกครั้งที่ท่านอิมามอันนะวะวีจะไปเรียนกับชัยคิฮากท่านอิมามอันนะวะวีจะตักน้ำใส่โอ่งให้เต็มไว้สำหรับโต๊ะครูทำความสะอาดชำระล้างสิ่งสกปรก (al-Syuyuti, 1988 : 56)

การปฏิบัติข้างต้นของท่านอิมามอันนะวะวีแสดงถึงการมีจิตใจที่ดีมารยาทที่งดงามไม่ได้ต้องการให้ใครยกย่อง แต่เป็นการแสดงให้เห็นว่าการทำดีต่อครูบาอาจารย์นั้นเป็นเกียรติอย่างมากและเป็นความดีที่ได้รับผลตอบแทนมหาศาลในวันโลกหน้า สอดคล้องกับหลักฐานของท่านนบี ﷺ ท่านได้กล่าวว่า

((مَا مِنْ شَيْءٍ أَثْقَلُ فِي الْمِيزَانِ مِنْ حُسْنِ الْخُلُقِ))

(أخرجه أبو داود، 1986 : 4799)

ความว่า : “ไม่มีสิ่งใดที่จะหนักตาชั่ง(ความดี)ในวันกิยามัต) ยิ่งไปกว่าการมีอุปนิสัยที่ดี”

(บันทึกโดย Abū Dāwūd, 1986 : 4799)

และอีกตัวบทหนึ่ง ท่านรอซูล ﷺ ได้กล่าวว่า

((أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَحَبِّكُمْ إِلَيَّ، وَأَقْرَبِكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ،
فَسَكَتَ الْقَوْمُ فَأَعَادَهَا مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا قَالَ الْقَوْمُ : نَعَمْ يَا
رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ أَحْسَنُكُمْ خُلُقًا))

(أخرجه أحمد، 1978 : 6735)

ความว่า “เอาไหม ฉันจะบอกพวกท่านว่าใครคือคนที่ฉันรักมากที่สุด และจะได้อยู่ใกล้ชิดกับฉันมากที่สุดในวันกิยามะฮ์ พวกเขานิ่งเงียบ ท่านจึงกล่าวทวนอีกสองหรือสามครั้ง พวกเขาตอบว่า ได้ โอ้อันผู้เป็นรอซูลแห่งอัลลอฮ์ ﷺ ท่านจึงกล่าวว่า คือ ผู้ที่มีอุปนิสัยดีที่สุดในหมู่พวกเรา”

(บันทึกโดย Ahmad, 1978 : 6735)

การมีมารยาทที่ดีงามสามารถยกระดับอีมานให้อยู่ในความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น บุคคลหนึ่งที่ประเสริฐที่สุดคือผู้ที่มีทั้งอีมานและจริยธรรมอยู่ในตัว ดังหะดีษของท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

((أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا))

(أخرجه أبو داود، 1986 : 4062)

ความว่า ท่านรอซูล ได้กล่าวว่า บรรดามุอิมินที่มีความศรัทธาที่สมบูรณ์ที่สุด คือ บุคคลที่มีมารยาทดีที่สุดในหมู่พวกเขา

(บันทึกโดย Abū Dāwūd, 1986 : 4062)

4.2.3.2 ความกตัญญู

ครั้งเมื่อท่านอิมามอันนะวะวีญ์เดินทางไปหาโตะครุเพื่ออ่านและทบทวนตำราเรียนขณะเดินทางไปนั้นท่านอิมามอันนะวะวีญ์จะบริจาคทานเล็กน้อยเท่าที่มีอยู่เพื่อโตะครุของท่าน และจะขอพรจากอัลลอฮฺ ﷻ ว่า “ โอ้อัลลอฮฺ ﷻ ได้โปรดครอบคลุมความอับอายของโตะครุจากข้าพเจ้าด้วยเถอะ จนกระทั่งข้าพเจ้าไม่สามารถรู้ความชดสนของโตะครุ และอย่าให้บุคคลอื่นนำมาอย่างฉันทซึ่งข่าวเกี่ยวกับความอับอายขายหน้าของเขา” (al-Sha'rani, 'Abd. Al-Wahhab, 1998 : 29)

ในการทำความดีนั้น มีหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการบริจาค การช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ทั้งผู้ที่เป็นมุสลิม และผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม แม้แต่การพูดจาดี พูดความจริง พูดเพื่อปลอบโยนคนที่อ่อนแอ ก็เป็นความดีได้ไม่จำเป็นว่า “การทำความดี” ต้องเป็นสิ่งที่ใหญ่โต หรือ มากมาย แต่อย่างไรก็ตาม เพราะอัลลอฮฺ ﷻ มิได้วัดความดีของเราจากปริมาณ น้ำหนัก ของมัน แต่พระองค์จะวัดที่เจตนา และจิตใจของเราต่างหาก

ท่านอิมามอันนะวะวีญ์มีจิตอาสาช่วยเหลือและทำความดีอย่างเต็มความสามารถ ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานโองการของอัลลอฮฺ ﷻ ตรัสว่า

﴿وَأَفْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تَفْلِحُونَ﴾

(سورة الحج : 77)

ความว่า “และจงประกอบความดี หวังว่าพวกเจ้าจะได้รับชัยชนะ”

(สุเราะฮ์อัลฮัจญ์ : 77)

หะดีษของท่านนบี ﷺ ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับการให้เกียรติต่อบุคคลอื่นในทุกระดับท่านนบีได้กล่าวว่า

((لَيْسَ مِنْ أُمَّتِي مَنْ لَمْ يُجِلِّ كَبِيرَنَا وَيَرْحَمْ صَغِيرَنَا وَيَعْرِفْ لِعَالَمِنَا حَقَّهُ))

(أخرجه البخاري، 1993 : 1211)

ความว่า “ไม่ใช่ประชาชาติของฉันอย่างแน่นอน บุคคลที่ไม่ให้เกียรติผู้ใหญ่ของฉัน และไม่เมตตาผู้น้อยของฉัน และไม่ให้เกียรติต่อกันปราชญ์ของฉัน”

(บันทึกโดย al-Bukhari, 1993 : 1211)

จากหะดีษข้างต้นท่านนบี ﷺ ต้องการให้มุสลิมทั้งหลายรู้ถึงวิธีการให้เกียรติซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะผู้ที่เป็นครูบาอาจารย์ ซึ่งบุคคลเหล่านี้เป็นบุคคลที่สำคัญมากเพราะนักปราชญ์นั้นท่านนบีเปรียบเสมือนบุคคลที่สืบถอดมรดกจากบรรดานบีซึ่งมีเกียรติอย่างมาก อัลลอฮ์ ﷻ จะประทานความบารอกะห์แก่ลูกศิษย์ซึ่งจะได้รับองค์ความรู้สืบถอดจากโตะครูหากลูกศิษย์มีความเคารพต่อครูบาอาจารย์ เป็นที่ต้องห้ามสำหรับมุสลิมที่จะไปกล่าวไม่สุภาพแก่ผู้เป็นโตะครูของเขา เพราะความบารอกะห์ขององค์ความรู้นั้นตราบดีก็ตามโตะครูทรงพอใจกับการกระทำของลูกศิษย์ ความบารอกะห์ขององค์ความรู้จะสืบถอดไปยังลูกศิษย์ด้วยความประสงค์ของอัลลอฮ์ ﷻ

จากการศึกษาวิเคราะห์จริยธรรมของท่านอิมามอันนะวะวีย์ด้านการศึกษามีคุณลักษณะการมีมารยาท ดังนี้

1. การมีจิตอาสา คือ ทุกครั้งที่ท่านอิมามอันนะวะวีย์จะไปเรียนกับชัยคิฮาก อัลมัฆริบีย์ ท่านอิมามอันนะวะวีย์จะตักน้ำใส่โอ่งให้เต็มไว้สำหรับโตะครูทำความสะอาดชำระล้างสิ่งสกปรก

2. ความกตัญญู คือ ท่านจะช่วยบริจาคน้ำเพื่อโตะครูของท่าน และจะขออุอาอเพื่อขอความคุ้มครองจากอัลลอฮ์ ﷻ

ในภาษาอาหรับความหมายของคำว่า จริยธรรม จะมีอยู่ สอง คำ คำแรก คือ คำว่า อัคลาก "أَخْلَاقٌ" คำที่สอง คือคำว่า อะดาบ "أَدَبٌ" ซึ่งหมายถึง มารยาท ระหว่างสองคำนี้มีความสัมพันธ์กันไม่สามารถที่จะอธิบายถึงความแตกต่างได้เพราะเป็นสิ่งเดียวกัน (Mahfuẓ Ali 'Izam, 1986 : 11)

จริยธรรมข้างต้นแสดงถึงคุณลักษณะการมีมารยาทในการศึกษาของท่านอิมามอันนะวะวีย์ ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานจากทัศนะของนักปราชญ์ ดังนี้

1. ท่านอิมาม อัลฆอซาลี (al Ghazaliy, 2000 : 62) ได้กล่าวว่า “อัคลากหรือมารยาท คือ คุณลักษณะที่ปลูกฝังไว้ส่วนลึกในจิตวิญญาณของมนุษย์ ที่สามารถแสดงออกด้วยพฤติกรรม และการปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามหรือสิ่งที่ไม่ดีย่อมมีผลมาจากสิ่งที่อยู่ในจิตใจ”

2. ท่านอิมาม อัลคุรฎูบียี (al Qurtubi, 1956 : 227/18) ได้กล่าวว่า “อัคลาก หรือ มารยาท คือ สิ่งที่แสดงออกทางพฤติกรรมของมนุษย์ ผู้ที่มีอัคลากหรือมารยาทที่ดี คือผู้ที่มีจริยธรรมอัลคุรอานหมายถึงปฏิบัติตามบทบัญญัติ”

3. ท่านอิบนุ มัณซุร (Ibn Manzur, 1993 : 86/10) ได้กล่าวว่า “อัคลาก หรือ มารยาท คือ อุปนิสัยความเคยชิน ความประพฤติที่ต้งามสัญชาตญาณ ที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงกำหนดไว้ เป็นธรรมชาติของความเป็นมนุษย์นั่นเอง”

4.2.4 อัลมุญาอะตะห์ (أَلْمُجَاهِدَاتُ)

4.2.4.1 ความละเอียดและขัดเกลาในงานเขียนตำรา

ท่านอิมามอันนะวะวีเริ่มเขียนตำราหนังสือเมื่ออายุ 29 ปี บางสายรายงานบอกว่าอายุ 30 ปี ประสบการณ์ทางปัญญาและวิสัยทัศน์ของท่านอิมามอันนะวะวีในการเขียนตำราหนังสือ ท่าน อับดุลหัยย์ บิน อะห์มัด บิน มุฮัมมัด (Adb al-Haiy bin Ahmad bin Muhammad, 1986 : 355/5) ได้กล่าวว่า “ท่านอิมามอันนะวะวีได้กล่าวในหนังสือตำราที่ท่านเขียนเล่มหนึ่งว่า “และฉันได้เขียนคำอธิบายรายละเอียดทั้งหมดที่เกี่ยวกับคำหรือประโยคที่ยาก แม้กระทั่งสระต่างๆ ที่เป็นคำศัพท์ในประโยค และอัลลอฮ์ ﷻ ได้ให้ความบารอกะห์ในช่วงเวลาที่ฉันแต่งตำรางานเขียน”

ในการเขียนตำรางานเขียนของท่านอิมามอันนะวะวี ท่านจะใช้สำนวนเข้าใจง่าย และเป็นวิชาการ ซึ่งมีเนื้อหาที่โน้มน้าวจิตใจผู้ศึกษา ท่านอิมามอันนะวะวีได้อุทิศทั้งร่างกายและแรงใจทุ่มเทสุดความสามารถในการแต่งหนังสือตำราจำนวนหนังสือที่ท่านได้เขียนโดยประมาณ 160 เล่ม (‘Abd al-Ghānī al-Daqr, 1987 : 73)

จากหลักฐานข้างต้น ความมีบารอกะห์¹³ (Barakah) จากอัลลอฮ์ จะเป็นสิ่งที่ดีงามเพราะเมื่อมีความบารอกะห์ กางงานของเราจะยิ่งเพิ่มพูนความดีงาม จะเห็นได้ว่าท่านอิมามอันนะวะวีแต่งตำราหนังสือต่างๆ ท่านจะประณีตในการเขียนตำรา ซึ่งทำให้มีผู้คนสนใจที่จะเรียนตำราหนังสือเพราะมีความบารอกะห์ขององค์ความรู้สู่การนำไปปฏิบัติ

¹³ บารอกะห์ (Barakah) มาจากคำศัพท์ ภาษาอาหรับ (بَرَكَ) หมายถึง เพิ่มพูน ความดี

จากการศึกษาวิเคราะห์จริยธรรมของท่านอิมามอันนะวะวี๋ด้การศึกษาซึ่งมี
คุณลักษณะอัลมูญาอะตะห์ดังนี้

1. ความละเอียดและชัดเจนในงานเขียนตำรา คือ การเขียนตำรางานเขียนของ
ท่านอิมามอันนะวะวี๋ ท่านใช้สำนวนสละสลวยอ่านง่าย โนม่นาวจิตใจผู้ศึกษา ท่านทุ่มเทสุด
ความสามารถในการแต่งหนังสือตำราจำนวนหนังสือที่ท่านได้เขียน 160 เล่มโดยประมาณ

จริยธรรมข้างต้นแสดงถึงคุณลักษณะการมูญาอะตะห์ในการศึกษาของท่านอิมาม
อันนะวะวี๋ ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานจากทัศนะของนักปราชญ์ ดังนี้

1. อิบน์ มัซซุร ได้กล่าวว่า ญีฮาดคือการทุ่มเทพละกำลังอย่างสุดความสามารถเพื่อ
ปฏิบัติตามสิ่งที่อัลลอฮ์ ﷻ พอใจโดยใช้ซุนนะฮ์เป็นแบบอย่าง ญีฮาดไม่ได้จำกัดเพียงทำสงครามกับ
ศัตรู การเผยแพร่ความรู้และการแสวงหาความรู้อย่างสุดความสามารถเพื่อความสำเร็จในชีวิตของ
ตัวเองก็เป็นญีฮาดอย่างหนึ่ง (Ibn Manzur, 2003 : 244/3)

2. การ “ญีฮาด” นั้นแบ่งออกเป็นสองประเภท คือ

1) ญีฮาด อัลมาล (جِهَادُ الْمَالِ) คือ การเสียสละทรัพย์สินสมบัติของตนเองเพื่อ
ศาสนาและประชาชาติอิสลาม

2) ญีฮาด อัลนัฟซ (جِهَادُ النَّفْسِ) คือ การเสียสละหรือทุ่มเทพละกำลัง
ร่างกายทุกส่วน เช่น การใช้พละกำลังกาย ความคิด ความรู้ และทักษะต่างๆ แม้กระทั่งชีวิต (Quraish
Shihab, n.d. : 505)

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกที่จะศึกษาหลักจริยธรรมของท่านอิมามอันนะวะวี๋ด้านการใช้ชีวิตและด้านการศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษา ดังนี้

1. เพื่อศึกษาชีวประวัติของอิมามอันนะวะวี๋
2. เพื่อศึกษาหลักจริยธรรมของอิมามอันนะวะวี๋ด้านการใช้ชีวิต
3. เพื่อศึกษาหลักจริยธรรมของอิมามอันนะวะวี๋ด้านการแสวงหาความรู้

5.1.1 ชีวประวัติของอิมามอันนะวะวี๋

ประวัติของท่านอิมามอันนะวะวี๋เกี่ยวกับการใช้ชีวิตและการศึกษาเริ่มตั้งแต่อายุเยาว์วัยจนกระทั่งเป็นปราชญ์ที่มีชื่อเสียง โดยแบ่งช่วงอายุของท่าน เป็นสามช่วงอายุ คือ ช่วงต้น ช่วงกลางและ ช่วงปลาย

ช่วงต้น คือ เริ่มตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 18 ปี

ท่านอิมามอันนะวะวี๋ ชื่อเต็มว่า มุฮยิดดีน อับดุลอะซีส บิน ซะรอฟ อัลฮิซามีย อันนะวะวี๋ ท่านมีเชื้อสายต้นตอจนถึงท่านซอฮาบะห์ คือ ยะห์ยา บิน ซะรอฟ บิน มุรริย์ บิน ฮาซัน บิน ฮูเซน บิน มุฮัมมัด บิน ญุมอะฮ์ บิน ฮิซาม (Hizam) และซอฮาบะห์ที่ว่านั้น คือท่านฮาكيم บิน ฮิซาม ท่านเกิดช่วงสิบวันกลางเดือนมุฮัรรอมีปี ฮ.ศ. 631 ตรงกับปี ค.ศ. 1233 และท่านเสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 676 ตรงกับปี ค.ศ. 1277 ท่านเกิดที่หมู่บ้าน “นะวะวา” (Nava) ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศซีเรีย (Syiria) อำเภอ หารรอน (Harran) จังหวัด ดารอา (Dar‘a) ระยะทางระหว่างหมู่บ้านนะวะวาถึงดะมัสกัส 85 กิโลเมตร ระยะทางจากหมู่บ้านนะวะวาถึงดารอา 40 กิโลเมตร หมู่บ้านนะวะวาอยู่ติดกับชายแดนประเทศปาเลสไตน์ระยะทาง 10 กิโลเมตร

ท่านอิมามอันนะวะวีเริ่มท่องจำอัลกุรอานช่วงอายุ 10 ขวบ ท่านศึกษาหาความรู้ที่หมู่บ้านนะวา ณ บ้านเกิด ท่านใช้เวลาอยู่กับการท่องจำอัลกุรอานและศึกษาความรู้บางรายวิชา หลังจากมีเวลาว่างจากการทำงานช่วยพ่อค้าขายที่ตลาด ท่านท่องจำอัลกุรอานทั้งเล่มช่วงวัยเข้าสู่บรรลุนิติภาวะและศึกษาวิชาความรู้ที่เป็นพื้นฐานจนอายุถึง 18 ปี

ช่วงกลาง คือ เริ่มศึกษาที่เมืองดะมัซกัส

เมื่อท่านอิมามอันนะวะวีมีอายุถึง 18 ปี ฮ.ศ. 649 บิดาของท่านอิมามอันนะวะวีพาท่านไปศึกษาต่อที่เมืองดะมัซกัสสถานที่แรกที่ท่านไปพักอาศัยอยู่ ณ โรงเรียนอรรอวาฮียะห์ (Madrasah Al-rawahiyah) อยู่ใกล้กับมัสยิดอัลญามิอ อัลอุมาวี ท่านได้เรียนหนังสือกับซัยคตาคูดดีน อับดุลเราะห์มาน บิน อิบรอฮีม บิน ดิยาอูลฟารอซี ได้หลายแขนงวิชาและท่านเป็นครูคนแรกของท่านอิมามอันนะวะวีที่เมืองดะมัซกัส ท่านได้รับอิญาซะฮ์ จากครูบาอาจารย์เพื่อทำหน้าที่เผยแพร่ความรู้ให้กับผู้คน และท่านเป็นมุฟตี เมื่ออายุ 20 ปี ฮ.ศ. 651 เมื่อมีผู้คนมาถามถึงปัญหาศาสนาท่านสามารถวินิจฉัยได้ด้วยความรู้ที่อัลลอฮ์ ﷻ ประทานให้กับท่านอย่างชาญฉลาด และเมื่ออายุ 24 ปี ฮ.ศ. 655 ท่านเริ่มสอนหนังสือที่โรงเรียนฟัซรอฟียะฮฺ ความเป็นเลิศทางวิชาการของท่านเป็นที่ยอมรับท่ามกลางนักปราชญ์ทั้งหลาย ท่านอิมามอันนะวะวีเริ่มแต่งหนังสือเมื่ออายุ 29 ปี ฮ.ศ. 660 ท่านได้แต่งตำราหนังสือมากมาย สามารถสร้างประโยชน์ให้กับประชาชาติทั่วโลก

ช่วงปลาย คือ ท่านถูกแต่งตั้งเป็นหัวหน้าปราชญ์ สถาบัน อัลหะดีษ

ท่านอิมามอันนะวะวีถูกแต่งตั้งเป็นหัวหน้าปราชญ์ดาร์อัลหะดีษ ที่สถาบัน อัลฮัซรอฟียะห์ เมื่อ อายุ 34 ปี ฮ.ศ. 665 หลังจากที่ท่านอาปีซามะฮ์ ได้เสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 665 ท่านอิมามอันนะวะวีรับหน้าที่แทนโต๊ะครูของท่าน แท้ที่จริงแล้วยังมีนักปราชญ์ท่านอื่นๆ หลายคนซึ่งอาวุโสกว่า แต่อาปีซามะฮ์ มีความศรัทธาในองค์ความรู้ของท่านอิมามอันนะวะวีมากกว่าท่านอื่น เงื่อนไขในการแต่งตั้งเป็นซัยคอัลหะดีษ คือ บุคคลใดที่สามารถจำสถานะหะดีษ “รีวายะห์” ตามด้วย “ดิรอยะฮ์” และ ถ้าหากจำสถานะทั้งสองก็เป็นที่เหมาะสม ท่านดำรงตำแหน่งและรับหน้าที่สอนหนังสือด้วยจนกระทั่งปลายชีวิต รวมระยะเวลา 11 ปีและท่านไม่รับค่าตอบแทนจากตำแหน่งดังกล่าว ระยะเวลาที่ท่านอิมามอันนะวะวีใช้ชีวิตอยู่ที่เมืองดะมัซกัสรวม 28 ปี

5.1.2 จริยธรรมของอิมามอันนะวะวีย์ด้านการใช้ชีวิต มีดังนี้

1. จริยธรรมของอิมามอันนะวะวีย์ ด้านอัซซุฮุด (الزُّهُد)

1. การรับประทานอาหาร คือ ท่านอิมามอันนะวะวีย์รับประทานอาหารมื่อเดียวหลังเที่ยงคืนใกล้เวลาซุบฮีเพราะในเวลากลางวันท่านอิมามอันนะวะวีย์จะถือศีลอด
2. การแต่งกาย คือ ท่านอิมามอันนะวะวีย์สวมเสื้อผ้ายาบ และใช้ผ้าสัรบัน (ผ้าผืนหวมก) เป็นผ้าชนิดที่ทำมาจากหนังสัตว์โดยท่านอิมามอันนะวะวีย์สวมใส่เสื้อผ้าที่ผู้คนไม่นิยมสวมใส่และมีราคาถูก
3. การดำรงตำแหน่งหน้าที่ คือ ท่านวางตัวเสมือนบุคคลธรรมดาไม่แสดงถึงยศถาบรรดาศักดิ์ว่าท่าน คือ ปราชญ์ที่ยิ่งใหญ่
4. การไม่รับค่าตอบแทน คือ ท่านไม่รับค่าตอบแทนจากการสอนหนังสือและค่าดำรงตำแหน่งชัยคุหะดีษ

2. จริยธรรมของอิมามอันนะวะวีย์ ด้านอัลว้อ (الْوَرَع)

1. การระมัดระวังสิ่งคลุมเครือ คือ ท่านอิมามอันนะวะวีย์ไม่บริโภคผลไม้ที่ซื้อมาจากเมืองตะมัสก์เพราะมีสถานที่อุทิศเป็นจำนวนมาก ซึ่งบางที่ไม่ชัดเจนในเรื่องกรรมสิทธิ์ ท่านรับประทานวัตถุที่บิดาของท่านนำมาให้จากหมู่บ้านนะวาเท่านั้น

3. จริยธรรมของอิมามอันนะวะวีย์ ด้านอัลญุฮุด (الْجُهْد)

จุดยืนของอิมามอันนะวะวีย์ต่อการเผชิญหน้ากับผู้ปกครอง ท่านอิมามอันนะวะวีย์เป็นบุคคลที่กล้าหาญ (عُجْبَانٌ) มากในเรื่องการแสดงจุดยืนในหลักการศาสนา ท่านจะไม่นิ่งดูตายเมื่อประชาชาติศาสนาต้องเผชิญกับความอธรรมของกษัตริย์ คือ

1. ท่านอิมามอันนะวะวีย์เขียนหนังสือไปยังกษัตริย์ซอฮิร ไบบาร์และเข้าไปพบด้วยตนเอง เพื่อต้องการตักเตือนในการปฏิบัติต่อประชาชนอย่างเป็นธรรมปัญหาเกี่ยวกับการยึดทรัพย์สินของประชาชนและเรียกเก็บภาษี
2. ท่านอิมามอันนะวะวีย์ปฏิเสธให้การฟัตวาเรื่อง การเก็บเรียไรทรัพย์สินจากประชาชนเพื่อเป็นเสบียงในการทำสงครามกับพวกมองโกล ท่านให้เหตุผลว่า “กษัตริย์มีคนรับใช้มากมายเป็นพันคนแต่ละคนมีเรื่องระดับทองคำถ้าหากกษัตริย์เรียไรทรัพย์สินจากคนรับใช้ทั้งหมด

ถ้ายังไม่พอต่อจำนวนที่ต้องการ ท่านอิมามอันนะวะวีจะพิจารณาหาวิธีอื่นจากประชาชนได้

ท่านอิมามอันนะวะวีเป็นบุคคลที่กล้าเผชิญหน้ากับบรรดากษัตริย์ด้วยความกล้าหาญโดยที่ท่านจะตอบโต้และกล่าวต่อหน้ากษัตริย์โดยยึดแนวทางที่เป็นข้อบัญญัติในทางศาสนาและหากท่านไม่สามารถจะเผชิญด้วยตนเองท่านจะเขียนหนังสือส่งไปถึงกษัตริย์โดยมีข้อความที่เป็นการชี้แนะให้ปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและใช้ถ้อยคำสละสลวย

4. จริยธรรมของอิมามอันนะวะวี ด้านอัลอิบาดะห์ (وَدَّاعِبَادَةً)

1. การละหมาด คือ ท่านอิมามอันนะวะวีจะทำการละหมาดช่วงเวลา กลางคืน เพื่อรำลึกถึงอัลลอฮ์และท่านจะอ่านตำราหนังสือและบททวนตำราต่างๆ กลังจากทำการละหมาด

2. การถือศีลอด คือ ท่านอิมามอันนะวะวีจะรับประทานอาหารแค่มีมือเดียวหลังอิซาประมาณเที่ยงคืนและดื่มน้ำแค่ครั้งเดียวเช่นกันเป็นการทานซาโฮรและกลางวันท่านจะถือศีลอดตลอดทั้งปีเว้นแต่วันที่ศาสนาห้าม

3. การบริจาค คือ ตลอดระยะเวลาที่ท่านอิมามอันนะวะวีดำรงตำแหน่ง ชัยคหะดีษพร้อมทำหน้าที่สอนหนังสือท่านไม่เคยรับค่าตอบแทนท่านนำเงินทั้งหมดที่ได้มานำไปบริจาคซื้อหนังสือตำราต่างๆ เพื่อนำไปตั้งไว้ในหอสมุดของสถาบันอัลฮอโรฟียะห์คณะดาร์ุลหะดีษ

5.1.3 จริยธรรมของอิมามอันนะวะวีด้านการศึกษา

1 . อัศศอบรฺ (อดทน) ในการศึกษาหาความรู้

1. ท่านอิมามอันนะวะวีเรียนหนังสือแต่ละวันสิบสองวิชากับบรรดาคณาจารย์สิบสองท่านซึ่งบ่งบอกถึงความพยายามและความขยันหมั่นเพียรกับการศึกษา

2. ท่านอิมามอันนะวะวีใช้เวลาทั้งหมดทั้งกลางวันและกลางคืนอยู่กับการศึกษาท่องจำตำราหนังสือท่านปฏิบัติอย่างนี้เป็นระยะเวลา 6 ปีเต็ม

2. มุญาษะตะห์ในการศึกษาหาความรู้

1. มีความพยายามและขยันมั่นเพียร

คือ ท่านอิมามอันนะวะวีย์เริ่มท่องจำคัมภีร์กุรอานตั้งแต่อายุสิบขวบและจำอัลกุรอานทั้งเล่มเมื่ออายุสิบหกปี ท่านท่องจำหนังสือ “ฟิกฮฺ” ของอิมามสีรอซี ชื่อหนังสือ “อัลตันบียฺ ฟิ ฟุรูก อัลชาฟิอี” (al Tanbih fi furū'a al Shāfi'ī) ใช้เวลาเพียง 4 เดือนครึ่ง และท่านท่องจำหนังสือของหนังสือฟิกฮฺ ชื่อหนังสือ “มุฮัซซับ” (Muhazzab) ในส่วนของเรื่องเกี่ยวกับอิบะดาต (ศาสนกิจ) ผู้แต่งคนเดียวกันใช้ระยะเวลาในการท่องจำแปดเดือน ช่วงนั้นท่านมีอายุเพียง 19 ปี

ท่านอิมามอันนะวะวีย์จะอ่านหนังสือและท่องจำตำราในห้องพักเล็กๆ ที่เต็มไปด้วยหนังสือท่านอิมามอันนะวะวีย์ไม่ได้ล้มตัวนอนสองปีเต็มบางทีศนนะกปราชญ์บอกว่าหกปีเต็ม

ท่านอิมามอันนะวะวีย์เรียนหนังสือแต่ละวันสิบสองวิชากับบรรดาคณาจารย์ สิบสอบท่านซึ่งบ่งบอกถึงความพยายามและความขยันมั่นเพียรกับการศึกษา

ท่านอิมามอันนะวะวีย์ได้ศึกษาหาความรู้ ณ สถาบันต่างๆ รวมทั้งหมด 300 สถาบันซึ่งสถาบันดังกล่าวอยู่ไม่ห่างจากตัวเมืองดะมะซกัส

2. เตรียมความพร้อมก่อนที่จะไปเรียนกับโต๊ะครู

คือ ท่านอิมามอันนะวะวีย์จะทบทวนหนังสือตำราต่างๆ ก่อนที่ท่านจะไปเรียนหนังสือกับโต๊ะครูของท่าน ซึ่งการทบทวนหนังสือก่อนจะไปเรียนเป็นการเตรียมความพร้อม เพราะเนื้อหาสาระในตำราจำเป็นต้องความเข้าใจเนื้อหา ก่อน ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งที่ท่านอิมามอันนะวะวีย์ปฏิบัติเป็นประจำ เนื่องจากท่านอิมามอันนะวะวีย์เรียนหนังสือแต่ละวัน สิบสองวิชาแต่ละวิชาต้องอาศัยการอ่านล่วงหน้าเพื่อเป็นการสำรวจเนื้อหาเพื่อทำความเข้าใจก่อน

3. เก็บรายละเอียดและบันทึกศัพท์ที่ยากแล้วกลับไปทบทวน

คือ ท่านอิมามอันนะวะวีย์เป็นบุคคลที่ละเอียดมากกับการเก็บข้อมูลวิชาการหลังจากเรียนหนังสือ ท่านจะเขียนคำศัพท์ที่ยากและจะเขียนคำอธิบายเพื่อเก็บไปทบทวน ท่านจะปฏิบัติอย่างนี้เป็นตลอดทำให้เพื่อนๆ ที่เรียนพร้อมกับท่านเกิดความแปลกใจว่า ทำไมท่านอิมามอันนะวะวีย์สามารถอธิบายเนื้อหาได้อย่างกระจ่างเพราะท่านอิมามอันนะวะวีย์จะทำการอธิบายเพิ่มเติมเมื่อมีเพื่อนๆ ไม่เข้าใจเนื้อหาที่เรียน

4. ท่านอิมามอันนะวะวีย์แต่งตำราวิชาการ

ท่านอิมามอันนะวะวีย์เริ่มแต่งหนังสือเมื่ออายุ 29 ปี ในปี ฮ.ศ. 660 ท่านเขียนตำราวิชาการ ซึ่งมีเนื้อหาที่โน้มน้าวจิตใจผู้ศึกษา ท่านได้อุทิศทั้งร่างกายและแรงใจทุ่มเทสุดความสามารถในการแต่งหนังสือตำราจำนวนหนังสือที่ท่านได้เขียนโดยประมาณ 160 เล่ม คุณสมบัติสามประการที่ทำให้ตำรางานเขียนของท่านอิมามอันนะวะวีย์มีจำนวนมากและโน้มน้าวจิตใจผู้ศึกษา คือ

1. การทำอิบาดะห์ เช่น ละหมาด ถือศีลอด อ่านอัลกุรอาน และ ซิกิร (รำลึกถึงอัลลอฮ์)
2. การขัดเกล้าประโยชน์หลายๆ ครั้ง ทำให้มีความหมายรัดกุมครอบคลุมถึงเนื้อหา
3. การมีเวลาว่าง คือ ท่านอิมามอันนะวะวีย์เป็นโสดไม่ได้แต่งงานกับใคร จึงมีเวลามากพอที่จะแสวงหาความรู้และทุ่มเทกับการศึกษาเขียนตำรา

นอกจากจริยธรรมที่ได้อธิบายมาข้างต้น ท่านอิมามอันนะวะวีย์มีจริยธรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ซึ่งสามารถสรุป ได้ดังนี้

1. มีความอึดกลาสต่ออัลลอฮ์ในการศึกษาหาความรู้

ท่านอิมามอันนะวะวีย์เป็นอุละมาอ์หรือปราชญ์ที่อุทิศความรู้ให้กับสังคมและประชาชาติมุสลิม ท่านไม่ได้หวังค่าตอบแทนและผลประโยชน์ หลังจากที่ท่านได้รับอนุญาตจากโต๊ะครูของท่านให้ปฏิบัติการสอนแทนช่วงวัย 24 ปี ท่านสามารถสอนหนังสือให้กับผู้คนได้อย่างชำชองและสามารถอธิบายปัญหาต่างๆ ได้อย่างเข้าใจ และท่านได้รับการแต่งตั้งเป็นชัคหะดีษเมื่ออายุ 34 ปี ท่านอิมามอัซซุบกีได้กล่าวว่าการที่จะได้รับการยกย่องเสมือนท่านอิมามอันนะวะวีย์ต้องมีคุณสมบัติที่สำคัญ สาม ประการ” คือ หนึ่ง ต้องสละเวลาให้ว่างจากการทำงานทางโลก สอง แต่งตำราหนังสือโดยต้องอาศัยตัวช่วยในการแต่งตำราซึ่งประกอบด้วยการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ การทบทวนวิชาความรู้ การเข้าหาอุละมาอ์ทุกแขนงสาขาวิชาซึ่งสิ่งดังกล่าวถ้าปราศจากการสละเวลาในการทุ่มเทด้านการศึกษาเป็นไปได้อย่างที่ได้ฉายาว่าเป็นปราชญ์ที่ชำชอง สาม มีจิตใจที่บริสุทธิ์มองโลกในแง่ดี มีคุณลักษณะซาดิ (สมถะ) วัรอ (เลิกเลียงจากสิ่งคลุมเครือ) ปฏิบัติศาสนกิจอย่างจริงจัง

เพื่อให้เกียรติผู้มีหรืออนุจากอัลลอฮ์ และสำหรับผู้ที่สามารถรวบรวมสามประการดังกล่าวนี้ อัลลอฮ์จะประทานความผาสุกให้กับเขา

2. มีจิตอาสาต่อครูบาอาจารย์

คือ ท่านอิมามอันนะวะวีมีความเคารพต่อครูบาอาจารย์ ทุกครั้งที่จะไปเรียนกับชัยคิฮาก อัลมัฆริบี ท่านจะตักน้ำใส่โอ่งให้เต็มไว้สำหรับโต๊ะครูทำความสะอาดชำระล้างสิ่งสกปรกและใช้สำหรับอาบน้ำละหมาด

3. ถ่อมตน

คือ ท่านอิมามอันนะวะวีเป็นบุคคลที่มีความถ่อมตนสูงการวางตัวของท่านอยู่ในสังคมเสมือนสามัญชนทั่วไป ท่านไม่แสดงตัวต่อประชาชนว่าท่านคือปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ในยุคนั้น

4. มีความตักว่าสูง

คือ ท่านอิมามอันนะวะวีเป็นบุคคลที่ระมัดระวังจากสิ่งคลุมเครือและเป็นบุคคลที่ปฏิบัติอามัลอิบาดะฮ์ต่ออัลลอฮ์สังเกตจากการที่ท่านละหมาดซุนนัตทุกคืนและถือศีลอดทุกวัน เว้นแต่วันที่ศาสนาห้าม

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาจริยธรรมของท่านอิมามอันนะวะวีด้านการใช้ชีวิตและด้านการศึกษาศาสนาสามารถหาข้อสรุปว่าจริยธรรมของท่านอิมามอันนะวะวีที่โดดเด่น คือ

5.2.1 จริยธรรมด้านการใช้ชีวิต

1. ท่านอิมามอันนะวะวีรับประทานอาหารวันละหนึ่งมื้อและดื่มน้ำวันละหนึ่งครั้ง

การรับประทานอาหารน้อยนิดของท่านอิมามอันนะวะวีสอดคล้องกับหลักฐานหะดีษของนบี ﷺ ท่านได้กล่าวว่า

((مَا مَلَأَ آدَمِيٌّ وَعَاءً شَرًّا مِنْ بَطْنٍ، بِحَسْبِ ابْنِ آدَمَ
أَكْلَاتُ يُقْمَنَ صُلْبُهُ فَإِنْ كَانَ لَا مَحَالَةَ فَتُكُلُّ لِطَعَامِهِ وَتُكُلُّ
لِشَرَابِهِ وَتُكُلُّ لِنَفْسِهِ))¹

(أخرجه الترمذي، 1975 : 2380)

ความว่า : “ไม่มีภาชนะใดที่มนุษย์จะเติมเต็มสิ่งไม่ดีลงไป
ได้มากไปกว่าท้องของเขาเป็นการเพียงพอสำหรับลูกหลาน
อาดัมแล้วที่เขาจะบริโภคอาหารแต่น้อยให้พอพุงร่างกายได้
แต่ถ้าหากว่าจำเป็นต้องบริโภคมากกว่านั้นก็ให้ แบ่งหนึ่งส่วน
สามสำหรับอาหาร หนึ่งส่วนสามสำหรับเครื่องดื่ม และอีก
หนึ่งส่วนสาม สำหรับลมหายใจ”

(บันทึกโดย al-Tirmithi, 1975 : 2380)

อีกหลักฐานหนึ่งท่านนบี ﷺ ได้กล่าวถึงพฤติกรรมระหว่างผู้ศรัทธาและผู้ปฏิเสธศรัทธา
เกี่ยวกับการบริโภคอาหาร ท่านนบี ﷺ กล่าวว่า :

((الْمُؤْمِنُ يَأْكُلُ فِي مَعِيٍّ وَوَاحِدٍ وَالْكَافِرُ يَأْكُلُ فِي سَعَةٍ
أَمْعَاءٍ))

(أخرجه البخاري، 5393 : 2060، ومسلم : 2060)

ความว่า “ผู้ศรัทธาบริโภคอาหารหนึ่งกระเพาะ ส่วนผู้ปฏิเสธ
ศรัทธานั้นบริโภคอาหารเจ็ดกระเพาะ”

(บันทึกโดย al-Bukhari : 5393, Muslim : 2060)

ผู้ศรัทธาจะบริโภคตามแนวทางที่ศาสนาบัญญัติ เขาจึงบริโภคปริมาณเพียงหนึ่ง
กระเพาะ ส่วนผู้ปฏิเสธศรัทธาบริโภคมากกว่าในปริมาณถึงเจ็ดกระเพาะ

ท่านอิบนุหะญูร อัลอัศกอลานีย์ ได้กล่าวว่า “เหตุเพราะพื้นฐานสำคัญของทุกโรคคือ
การบริโภคอาหารที่มากเกินไป การควบคุมอาหารถือเป็นหัวใจหลักของการรักษา ส่วนการบริโภค
อย่างเกินพอดีนั้นก็ป็นสาเหตุหลักของโรคภัยไข้เจ็บ”

¹ อัล อัลบานีย์ ระบุว่า เป็นหะดีษศอฮีย (al-Albaniy, 1995 : 2265)

ด้วยหลักการดังกล่าวถือว่าท่านอิมามอันนะวะวีย์ได้นำเอาหลักการศาสนาอิสลามด้านการรับประทานอาหารที่เป็นแนวทางของท่านนบีมาปฏิบัติใช้ในชีวิตของตน และนั่นคือเหตุผลสำคัญที่ทำให้ท่านต้องรับประทานอาหารเพียงน้อยนิดตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น

2. ท่านอิมามอันนะวะวีย์ระมัดระวังในการรับประทานอาหารที่คลุมเครือ

ท่านไม่รับประทานผลไม้ที่ปลูกในเมืองดะมัซกัสเพราะในนครดะมัซกัสมีที่ดินอุทิศกุศล (วาก็อฟ) เป็นจำนวนมาก ท่านจึงหลีกเลี่ยงจากการรับประทานผลไม้ที่เป็นผลผลิตจากที่ดินอุทิศซึ่งบางที่ไม่ชัดเจนในเรื่องกรรมสิทธิ์ ท่านอิมามอันนะวะวีย์ผ่านการอบรมสั่งสอนมาจากครอบครัวพื้นฐานแห่งจริยธรรม ท่านอิมามอันนะวะวีย์ไม่รับประทานอาหารและสิ่งของที่มาจากบุคคลคนอื่นนอกจากบิดาของท่านเท่านั้น ท่านรับประทานวัตถุดิบที่บิดาของท่านนำมาจากหมู่บ้านนวะวากการระมัดระวังจากการรับประทานอาหารสิ่งคลุมเครือสอดคล้องกับหลักฐานหะดีษของท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

((إِنَّ الْحَلَالَ بَيِّنٌ ، وَإِنَّ الْحَرَامَ بَيِّنٌ ، وَبَيْنَهُمَا أُمُورٌ مُشْتَبِهَاتٌ لَا يَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ . فَمَنْ لَتَقَى الشُّبُهَاتِ فَقَدْ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعَرْضِهِ . وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ وَقَعَ فِي الْحَرَامِ ، ...))

(أخرجه البخاري، 1993 : 52)

ความว่า “แท้จริงสิ่งที่อนุญาตนั้นชัดเจน และสิ่งที่ห้ามนั้นก็ชัดเจน แต่ในระหว่างทั้งสองนั้น มีประการที่สงสัยเกิดขึ้น ในกฎข้อบังคับของมัน และผู้คนโดยมากแล้ว ไม่ทราบความแน่นอนของมัน ฉะนั้น ผู้ใดที่กลัวว่าตัวของเขา จะตกเข้าไปอยู่ในสิ่งที่สงสัยแล้ว ก็จงให้ศาสนาของเขา และศักดิ์ศรีของเขา พ้นเสียจากตำหนิตืดเย็นเถิด และผู้ใดได้ตกเข้าไปอยู่ในสิ่งหรือประการที่สงสัยแล้ว ก็เท่ากับเขาได้ตกเข้าไปอยู่ในสิ่งนั้น หรือประการที่ห้ามแล้ว...”

(บันทึกโดย al-Bakhari 1993 : 52)

การยับยั้งตนจากสิ่งที่จะนำไปสู่เกิดการเสื่อมเสียจากสิ่งคลุมเครือ ลามไปถึงสิ่งฮารอม ผู้ที่มีคุณลักษณะดังกล่าว เขาคือ ผู้ซึ่งมีความตักวาและระวังตนและละเว้นจากสิ่งที่เกรงว่าจะทำให้เกิดโทษในวันอาคิเราะฮฺ

ท่านอิบนุ ก็อยยิม อธิบายว่า บุคคลที่ไว้รอ คือ “ผู้ซึ่งระวังตนจากสิ่งคลุมเครือและมีชีวิตที่สามัญ หันหลังให้กับทางโลก”

3. ท่านอิมามอันนะวะวีญ์ถือศีลอดทุกวันเว้นแต่วันที่ศาสนาห้าม

ท่านอิมามอันนะวะวีญ์ถือศีลอดสุนัตตลอดทั้งปีเว้นแต่วันที่ศาสนาต้องห้าม การปฏิบัติศาสนกิจดังกล่าวสอดคล้องกับหะดีษของท่านนบี

((إِنَّ أَفْضَلَ الصِّيَامِ صِيَامَ دَاوُدَ، كَانَ يَصُومُ يَوْمًا وَيُفْطِرُ
يَوْمًا))

(أخرجه بحاري، 1993 : 1879)

ความว่า “การถือศีลอดที่ดีที่สุด คือ การถือศีลอดตามแนวทางของนบิตาเวด ท่านจะถือศีลอดหนึ่งวันและละศีลอดหนึ่งวัน”

(บันทึกโดย al-Bukhari, 1993 : 1879)

การถือศีลอดมีประโยชน์และมีความสำคัญต่อมนุษย์ ไม่ว่าจะในด้านร่างกายและจิตใจ โดยเฉพาะทางด้านร่างกาย เมื่อถือศีลอดจะทำให้ร่างกายได้พักผ่อน ส่วนหนึ่งของประโยชน์ในการถือศีลอดนั้น จะได้ลดน้ำหนักของร่างกาย ที่มีสาเหตุมาจากการรับประทานอาหารและเครื่องดื่มที่มากจนเกินไป

4. ท่านอิมามอันนะวะวีญ์กล่าวหาญ (عَجَاذُ) ต่อการเผชิญหน้ากับผู้มีอำนาจ

1. ท่านอิมามอันนะวะวีญ์เขียนหนังสือไปยังกษัตริย์ซอฮิร ไบบาร์และเข้าไปพบด้วยตนเอง เพื่อต้องการตักเตือนในการปฏิบัติต่อประชาชนอย่างเป็นธรรมปัญหาเกี่ยวกับการยึด

ทรัพย์สินของประชาชนและเรียกเก็บภาษี ซึ่งทำให้กษัตริย์ซอฮิร ไบบาร์ โกรธมากเพราะเป็นการขัดขวางผลประโยชน์

มีรายงานว่า ท่านอิมามอะฮ์มัดได้เขียนจดหมายส่งไปถึงกษัตริย์ ที่ชื่อว่า บัรูดดีน (بُرُودِ الدِّينِ) ในสารจดหมายนั้นท่านได้เขียนข้อความเพื่อเป็นการตักเตือนในเรื่องของการคอร์รัปชันหรือการกินงบประมาณของแผ่นดิน โดยมีข้อความที่เป็นการชี้แนะให้ปฏิบัติอย่างเป็นธรรม

2. ท่านอิมามอะฮ์มัดจะวิพากษ์การฟัดวาเรื่อง การเก็บเรียไรทรัพย์สินจากประชาชนเพื่อเป็นเสบียงในการทำสงครามกับพวกมองโกล ท่านให้เหตุผลว่า “กษัตริย์มีคนรับใช้มากมายเป็นพันคนแต่ละคนมีเรื่องระดับทองคำถ้าหากกษัตริย์เรียไรทรัพย์สินจากคนรับใช้ทั้งหมด ถ้ายังไม่พอต่อจำนวนที่ต้องการ ท่านอิมามอะฮ์มัดจะฟัดวาสามารถเรียไรทรัพย์สินจากประชาชนได้

การปฏิบัติของท่านอิมามอะฮ์มัดต่อผู้มีอำนาจเพื่อต้องการให้ผู้มีอำนาจกระทำอย่างเป็นธรรมต่อประชาชนสอดคล้องกับบทบัญญัติที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้กล่าวไว้ในโองการพระองค์ทรงตรัสว่า

﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾

(سورة ال عمران : 110)

ความว่า “พวกเจ้านั้น เป็นประชาชาติที่ดีเยี่ยมซึ่งถูกให้อุบัติขึ้นสำหรับมนุษยชาติโดยที่พวกเจ้าใช้ให้ปฏิบัติสิ่งที่ชอบ และห้ามมิให้ปฏิบัติสิ่งที่ไม่ชอบ และศรัทธาต่ออัลลอฮ์”

(สุเราะฮ์อัลอิมรอน : 110)

5.2.2 จริยธรรมด้านการศึกษา

1. ท่านอิมามอันนะวะวีย์มีความอิดลาศต่ออัลลอฮ์

1. อุทิศความรู้และวิชาการให้กับสังคมมุสลิม คือ ช่วงเวลาที่ท่านอาศัยอยู่ที่เมืองดะมัซกัศท่านอิมามนะวะวีย์ ได้อุทิศความรู้ของตนเพื่อสอนให้กับบุคคลที่สนใจจะศึกษาโดยการจัดระเบียบให้สังคมมีคุณภาพด้านการการศึกษาและการใช้ชีวิต ที่มีคุณภาพ ซึ่งผู้ที่ดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข

2. ท่านไม่ได้รับเงินเดือนค่าตอบแทน ท่านอิมามอันนะวะวีย์ได้รับการแต่งตั้งเป็นชัยคฺ อัลหะดีษที่ สถาบัน อัลอัสรอฟียะห์ (Al-Asyrafyyah) ช่วงนั้นท่านมีอายุ 34 ปี ท่านได้เขียนตำราทำหน้าที่สอนหนังสือจนกระทั่งบั้นปลายชีวิต เงินเดือนประจำตำแหน่งชัยคฺอัลหะดีษ และค่าตอบแทนจากการปฏิบัติหน้าที่สอนท่านก็ไม่รับ ท่านจะรวบรวมเงินเดือนของท่านเข้ากองกลางคณะ เมื่อครบหนึ่งปีท่านจะซื้อสินทรัพย์ไว้สำหรับตั้งที่คณะทำงานหรือซื้อหนังสือตำราต่างๆ บริจาคในห้องสมุดของสถาบัน

ความอิดลาศในการศึกษาของท่านอิมามอันนะวะวีย์ ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานจากทัศนะของนักปราชญ์ คือน

1. อิบน์ อัลกัอยยิม ได้กล่าวว่า “การปฏิบัติอามัล (ความดี) ไม่ถือว่าเป็นอามัลศอและหุหนอกจากต้องประกอบด้วยอย่างน้อยสองประการ คือ อามัลส่วนภายนอกต้องตรงกับสุนนะฮ์ หรือ แนวทางของท่านนบี ﷺ และอามัลส่วนภายในต้องอิดลาศ หรือ กระทำด้วยบริสุทธิ์ใจ”

2. ท่าน คอลิด อิบน์ หะมิด ได้กล่าวว่า “การเจตนาด้วยใจที่ปราศจากสิ่งอื่นนอกจากอัลลอฮ์ ﷻ คือ จริยธรรม หรือ อิดลาศ ที่เป็นคุณลักษณะประเสริฐยิ่ง เพราะ ความบริสุทธิ์ใจเป็นสิ่งที่ช่วยชำระขัดเกลาการกระทำของมนุษย์ให้หมดสิ้นมลทินของการโอ้อวด”

2. ท่านอิมามอันนะวะวีย์มีความอดทนในการแสวงหาความรู้

1. ใช้ชีวิตพอเพียง

ท่านอิมามอันนะวะวีย์ใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย ท่านไม่ได้จริงจังกับการใช้ชีวิตที่หรูหราที่ฟุ้งเฟ้อสะดวกสบายทุกอย่างตามความต้องการ ท่านอาศัยอยู่ในห้องพักที่แคบมีทั้งหนังสือและที่ไว้สำหรับนอน ท่านไม่ได้ให้ความสำคัญปัจจัยของการอุปโภคและบริโภคที่สุขสบาย ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานหะดีษของท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

((أَزْهَدُ فِي الدُّنْيَا يُحِبُّكَ اللَّهُ وَأَزْهَدُ فِيمَا فِي أَيْدِي النَّاسِ
يُحِبُّوكُ))²

(أُخْرِجَهُ ابْنُ مَاجَهَ : 4102)

ความว่า “ จงหันหลังให้กับปัจจัยทางโลก แต่
จริงอัลลอฮ์ ﷻ จะรักพวกเจ้า และจงหันหลังให้กับสิ่ง
ที่อยู่ในการครอบครองของมนุษย์ แต่จริงแล้วมนุษย์จะ
รักพวกเจ้า”

(บันทึกโดย Ibn Majah : 4102)

2. มีความพยายามมั่นเพียร

ท่านอิมามอันนะวะวีย์อ่านหนังสือท่องจำตำราทบทวนเนื้อหาที่ได้เรียนกับ
บรรดานักปราชญ์ ท่านอิมามอันนะวะวีย์มีความพยายามสูง ท่านมีความจำเป็นเลิศบวกกับความ
พยายาม ดังหลักฐานมีรายงานว่า “ท่านอิมามอันนะวะวีย์มีความกระตือรือร้นด้านการแสวงหาความรู้
ท่านมีความจำดีเลิศสามารถท่องจำหนังสือ “ฟิกฮ์” ของอิมามสีรอซี ชื่อหนังสือ “al Tanbih fi
furū'a al Shāfi'ei” (التنبيه في فروع الشافعي) ใช้เวลาเพียง 4 เดือนครึ่ง และท่านท่องจำหนึ่งส่วน
สี่หนังสือฟิกฮ์ ชื่อหนังสือ “Muhazzab” (مُهَذَّب) ในส่วนของเรื่องเกี่ยวกับ อิบาดะฮ์ (رُبْعُ الْعِبَادَةِ) ผู้
แต่งคนเดียวใช้เวลาในการท่องจำแปดเดือน ช่วงนั้นท่านมีอายุเพียง 19 ปี ตำราทั้งสองเล่ม
ดังกล่าวเป็นหนังสือเล่มใหญ่ หนังสือ “al Tanbih fi furū'a al Shāfi'ei” (التنبيه في فروع

² อัลอัลบานีย์ ระบุว่า เป็นหะดีษศอฮิฮ์, (al-Albaniy,2000 : 3213)

(الشافعي) มีจำนวนหน้าทั้งหมด 166 หน้า และหนังสือ “Muhazzab” (مُهَذَّبٌ) มีจำนวน 257 หน้า” (al-Yāfi‘, 1970 : 183)

3. ท่านอิมามอันนะวะวีย์มูญาอะตะหฺ์ในการแสวงหาความรู้

อาลี อับดุล อัลหะมีด กล่าวว่า “ท่านอิมามอันนะวะวีย์ไม่ได้ล้มตัวนอนสองปีเต็มบางทีคนบอกว่าหกปีเต็มเพียงแต่ฟังนอนชั่วคราวรู้สึกตัวท่านก็อ่านหนังสือท่องจำตำราและทบทวนเนื้อหาที่ได้เรียนกับบรรดานักปราชญ์ ท่านเรียนหนังสือแต่ละวันสิบสองวิชากับบรรดาคุณจารย์สิบสองท่าน ท่านจะเก็บรายละเอียดทั้งหมดที่นักปราชญ์ได้อธิบายรวมถึงคำศัพท์และประโยคที่ยากท่านอิมามอันนะวะวีย์จะเขียนบันทึกเพื่อเก็บไปทบทวนและท่องจำ” (‘Ali ‘Abd al-Hamīd ‘Abu al-Khayr, 1999 : ๕)

ท่านอะห์หมัดราติบ บิน ฮัมมุช (‘Ahmad Rātib Hammūsh, 1982 : 19) ได้กล่าวว่า “ท่านอิมามอันนะวะวีย์ได้ศึกษาหาความรู้ ณ สถาบันต่างๆ รวมทั้งหมด 300 สถาบันซึ่งสถาบันดังกล่าวอยู่ไม่ห่างจากตัวเมืองดะมัซกัส” ท่านอิมามอันนะวะวีย์มีความพยายามสูงทุ่มเทกับการศึกษาหาความรู้”

เป็นอุลละมาอ์ที่แต่งตำราหนังสือจำนวน 160 เล่มโดยประมาณความรู้ของท่านเปรียบเสมือนมหาสมุทรเขียวขจีทุกแขนงสาขาและมีความจำเป็นเลิศ (‘Abd al-Ghānī al-Daqr, 1987 : 73)

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาพบว่าอิมามอันนะวะวีย์ไม่ได้โดดเด่นด้านจริยธรรมการใช้ชีวิตและด้านการศึกษาเท่านั้น แต่ทว่ายังมีด้านอื่นๆ ที่โดดเด่นอีกมากมายอาทิ ด้านการแต่งตำรา ด้านการใช้ภาษาอาหรับที่สละสลวยอ่านง่าย ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ตำราของท่านได้รับความนิยมจวบจนปัจจุบัน

Prince of Songkla University
Pattani Campus

บรรณานุกรม

หนังสือ

พล แสงสว่าง. 2544. **กระบวนการกลุ่มเพื่อการพัฒนา**. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

สมาคมศิษย์เก่าอาหรับ. 1419. **อัลกุรอานพร้อมความหมายภาษาไทย**. มาดีนะฮฺ : ศูนย์กษัตริย์พะอืด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน อัลมาดีนะฮฺ อัลมุเนาะวะเราะห์ ซาอูดิอารเบีย

อบุล อะลาเมาตุดี. 2539. **ความหมายคัมภีร์อัลกุรอาน**. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสืออิสลาม

'Ahmad ibn Ali ibn Ḥajar al-'Asqalaniy. 1986. **Fatḥul al-Bari Sharah Ṣāḥiḥ**

al-Bukhariy. (فتح الباري شرح صحيح البخاري). s.l. : Dar al-Diyan.

'Ahmad Farid. 1985. **Tazkiah al-Nufūs.** تزكية النفوس وتربيتها كما يقرره علماء السلف ابن

(رحب الحنبلي ابن القيم إبي حامد الغازلي) Bīrūt Lubnān : Dar al Qalam.

'Aḥmad Fu' ād al-'Aḥwāniy. 1967. **al-Tarbiyyah fī al-'Islam** (التربية في الإسلام)

al-Qāhirah : Dar al-Ma'ārif.

'Aḥmad bin Hanbal. 1978. **Musnad al-Imām Ahmad bin Hanbal**

(مسند الإمام أحمد بن حنبل). Bairut : Dar 'Ihya' al- Turath al-'Arabi.

'Alī bin Sulṭān Muhammad al Qariy. 2002. **Mirqāt al Mafātīḥ sharah mishkāt**

al MaṢābiḥ. (مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح) s.l. : Dar al Fikr.

'Ali al-Baiyumiy, 2003 . **al-Hidayah lil insan ilal al-karīm al-Mannān**

(الهداية للإنسان إلى الكرام المنان). s.l. : s.n.

'Ali Ibn Muhammad, al Jirjani. 1998. **al- Ta 'areeFat** (التعريفات). 4 ed. Beirut : Dar

al- Arabi.

al-'Albānīy, Muhammad Nāsir al-dīn. 1995. **al-Silsilah al-Ṣāḥiḥah** (السلسلة الصحيحة)

s.l. : Maktabah al-Ma'ārif.

_____. 1988. **al-Ṣāḥiḥah al-Jām'i** (الصحيحة الجامع) s.l. : al-Maktabah al-Islamiy.

_____. 2000. **Ṣāḥiḥ al-Tarḡīb** (صحيح الترغيب) al-Riyāḍ : Maktabah al-Ma'ārif.

_____. 1998. **al-Ṣāḥiḥ Sunan 'Abu Dāud** (الصحيحة سنن ابودأود) s.l. : Maktabah

al-Ma'ārif.

- 'Amin bin Abdullah al-Sharqāwi. 2012. **al-Durar al-Muntaqat min al-kalimah al-Muqāh** (الدرر المنتقاه من الكلمات المنقاه). s.l. : s.n.
- Amin Syukur, 1997. **Zuhud di Abad Modern**. Yogyakarta : Pustaka Pelajar.
- 'Ibn al-'Aṭār, 'Ulā' al-Dīn 'Abū al-Ḥasan 'Alī bin 'Ibrāhīm bin Dawūd, 1991. **Tuhfat al-Ṭālibīn fi Tarjamat al-Nawawī , Taḥqīq Fu'ād 'Abd al-Mun'im' Aḥmad** (تحفة الطالبين في ترجمة النووي، تحقيق فؤاد أحمد عبد المنعم) Iskandariyah : Mu'asasat Shabāb al-Jāmi'at.
- Atha' bin Khalil. .n.d. **Taysir Al Wushul 'Ilā Al Ushul** (تيسير الوصول إلى الأصول) s.l. : s.n.
- Ibn al 'Aṭor, 'A lau al Dīn bin al 'Aṭor. n.d. **Tuḥfatu al Ṭālibīn fi Tarjamah al Imam al-Nawawiy** (تحفة الطالبين في ترجمة الإمام النووي). s.l. : s.n.
- al-Baiḥaqī, 'Aḥmad bin al Ḥusīn bin 'Alī bin Mūsā. 2003. **Shau'ab al-Īman** (شعب الإيمان), al-Riyāḍ : Maktabah al-Rush.
- _____. n.d. **al-Sunan al-kubrā** (السنن الكبرى). s.l. : Dar : al-Ma'rifah.
- Abu al-Bakri bin Muhammad. 1997. **'I'ānātu al-Ṭālibīn** (إعانة الطالبين). s.l. : Dar al-Fakr.
- Barmawī Umari. 1995. **Mutiara Akhlaq**. s.l. : Surabaya Ramadhān.
- Bandura, Albert. 1977. **Social Learning Theory**. New Jersey : Prentice-Hall, Inc, Englewood Cliffs.
- al-Bukhariy, Muhammad Ibn Isma'il. 1993. **Sahih al-Bukhariy** (صحيح البخاري). Bairut : Dar Ibn Kathīr.
- 'Abū Dāwūd, Sulaiman Ibn al-Ash al-Sijistani. 1986. **Sunan Abī Dawūd** (سنن أبي داود) s.l. : Dar al- Hadīth.
- Abd al Ghani al Daqr. 2005. **al 'Imam al Nawawiy** (الإمام النووي). s.l. : Dar al Qalam.
- al-Ghazaliy, Muhammad Ibn Muhammad. 2000. **Ihya 'Ulum al-Din**. (إحياء العلوم الدين). Beirut : Dar al-Sadir.
- Good, Carter V. (1973). **Dictionary of Education**. New York : McGraw-Hill Book.

- Ḥafiz al Sakhawiy. n.d. **al Minhalu al ‘Adhbi al Rawi fi al Tarjamati qutḥbi al Auliyāi al Nawawiy.** (المنهل العذب الروي في الترجمة قطب الأولياء النووي). s.l. : s.n.
- Al-Haddād , ‘Aḥmad ‘Abd al-‘Azīz Qāsim. 1992. **Al-’Imām al-Nawawi Wa ‘Āthāruh Fī al-Ḥadīth** (الإمام النووي وآثاره في الحديث). Bairut Lubnan : Dār al- Bashāir al-’Islāmiyyat.
- Abd al-Ḥaiy bin Ahmad bin Muhammad. 1986. **Shadharāt al-Dhahab** (شذرات الذهب). s.l. : Dar Ibn Kathir.
- Abd al-Ḥamīd bin Ṣaliḥ,n.d. **A‘adhabu al-Rawā fi Tarjamah al-Imam al-Nawawi** (أعذب الروى في الترجمة الأمام النووي). s.l. : s.n.
- Ibn Ḥajar al-Asqalani, ‘Aḥmad bin ‘Ali bin Muḥammad, 1958. **Fatḥu al-Bāri** (فتح الباري). Miṣr : Dar al-Ma‘arifah.
- Hasan Ali al Hijajiy. 2002. **Silsilsh al-Tarbiah al-Islamiah.** (سلسلة التربية الإسلامية). Al-Suudiah : Toifah al Ma’nus.
- Hussein Baheise. 1987. **Ajaran-Ajaran Akhlaq Imam al Ghazaliy.** Surabaya Indonebig : s.n.
- Khālid ibn Ḥamid al-Ḥazimiy. 2000. **‘Usūl al-Tarbiyyah al –’Islāmiyah** (أصول التربية الإسلامية). al-Madīndh al-Munawarah : Dār al-‘Ulum.
- Lawrence Kohlberg. 1976. **"Moral stages and moralization: The cognitive – developmental approach"**. Moral Development and Behavior: Theory, Research and Social Issues. Holt, NY: Rinehart and Winston.
- Mahfuz Ali ‘I zam, 1986. **Ahklak fi al Islamīy Bāina al Naḥariah wa al Taṭbīqī.** (أخلاق في الإسلام بين النظرية والتطبيق). s.l. : Darul al Hidayah.
- Mahayudin Hj. Yahaya. 1987, **Ensiklopedia Sejarah Islam.** Banḡi UKM.
- Ibn Majah, Muhammad bin Yazid bin Majah. n.d. **Sunan Ibn Majah** (سنن ابن ماجه) s.l. : Dar al-lhy’a al-Kutub al-‘Arabi.
- ‘Abu Manshur Abd al Malk, 2003. **Miraatun al Muruaat.** (مرآة المروءات). s.l. : Dar Ibn hazmi.
- Ibn Manzur, Muhammad Ibn Mukarrom . 1993. **Lisān al-‘Arab** (لسان العرب). Beirut : Muassasat al-Tarikh al-‘Arabi.

- Maskawih, Ali Ahmad bin Muhammad. 2011. **Tahdhīb al-Akhlak** (تهذيب الأخلاق).
s.l. : s.n.
- Miqdād Yāljin. 2007. **Manhaj ‘Usūl al-Tarbiyyah al- ‘Islāmiyyah al-Muṭawwir**
(منهج أصول التربية الإسلامية المطور). s.l. : s.n.
- Muhammad bin ‘Ahmad bin ‘Abd al-Bārī al-‘Ahdal, 1938. **Al-Kawākib
al-Durriyyat ‘Alā al-Mutammimat al-‘Ajrūmiyyat**, (الكواكب)
(الدريات على المتممات الجرومية). Mesir : Mustafā al-Bābi al-Halabī.
- Muhammad bin salih, Ibn ‘Uthaimīn. 2008. **Majmu’ fatawa ibn Uthaimīn**
(مجموع فتاوى ابن عثيمين). Makkah al-Riyad : s.n.
- al-Munajjid, Muḥammad Ṣaliḥ,. 2009. **A’māl al-Qulūb** (أعمال القلوب). al- ‘Arabiah
al- Su‘ūdiah : Maktabah al-Mulk Fahad.
- Muhammad Ṭāhir bin ‘Āshūr, 1984. **al-Taḥrīr Wa al-Tanwīr** (تفسير التحرير والتنوير)
s.l. : Dār al-Tūnisiah.
- Ibn Majah, Muhammad Ibn Yazid. 1997. **Sunan Ibn Majah** (سنن ابن ماجه). 2nd ed.
Beirut : Dar al-Fikr.
- Muhammad bin Y‘akub, al-Fairūz Ābādi Maj al-Addīn, 1996. **Baṣa’ir dhawi
al-Tamyīz** (بصائر ذوي التمييز في لطائف الكتاب العزيز). Majlis
al-A‘ala li al- Shu‘un al-‘Islamiah.
- Muhammad Syamsu. 1995. **Syarah sunan Abū Dāwūd** (شرح سنن أبو داود).
s.l. : Dar al-Fir.
- Muhammad Ali al-Ṣābūniy, Ibn Kathir. 1981. **Mukhtaṣar Tafsir Ibn khathir**
(مختصر تفسير ابن كثير). Birut Lubnan : Dar al-Qur’an.
- Muhammad bin Ṣalih bin Muhammad al-‘Uthaimīn. 2010. **Sharaḥ al- Arba‘īn
al- Nawawi** (شرح الأربعين النووية). s.l. : Dar al-Tharia linnathr.
- Muhammad ibn Abd al-Karīm. 1861. **Tuḥfatu al Wadhīy bi Syarah Jāmi ‘a
al Tirmidhīy** (تحفة الأحوذى بشرح جامع الترمذى). Beirut : Dar
al Kutub al ‘Alamiyah.
- Maḥmūd Shākir. 2000. **al Tārīkh al ‘Islamiy** (التاريخ الإسلامي). s.l. : Maktabah
al ‘Islamiy.

- Mukhtār Ibrāhīm al Hāij. 1970. **Taqrīr mujamma‘u al buḥuth al Islamiyah**
(تقرير مجمع البحوث الإسلامية). Misr : al Mahkamah al Qahirah al Kuliah.
- al Mulla Ali Qari al Harwiyy, n.d. **al Durrah al Mudhiah fi al Ziyarah**
al Mushthofawiah al Radhiah (الدرة المضية في الزيارة المصطفوية الرضية)
s.l. : s.n.
- Musal Ibn al-Falahi n.d. **Ta`milat fi sifāti Imam Annavnaee**
(تأميلات في صفات إمام النووي). s.l. : s.n.
- Muhammad bin ‘Umar Bāzmul, n.d. **Makānat Ilmi wa Al-‘Ulama’a**
(مكانة العلم والعلماء). s.l. : s.n.
- Muṣṭafā Hīlmiyy, 2004. **al-‘Akhlaq bayna al-Falāsafah wa-‘Ulamā’ al-‘Islamiyy.**
(الأخلاق بين الفلاسفة وعلماء الإسلام). Bairūt : Dār al-Kutub al-‘Ilmiyyah.
- Muṣṭafa Dib al-Bughā. 2010. **al-wafiy fi shar al-Arba‘in al-Nawawi.**
(الوفى شرح الأربعين النووي). Birūt : s.n.
- Muslim ibn al-Hajjaj al-Qusyaayariyy. 1981. **Sahīh Muslim** (صحيح مسلم).
al Qāhirah : Dar al-Maktabah.
- Al-Nawawī, Muhyīal-Dīn ‘Abu ZakariyyāYahyā. 1999. **Riyād al-Sālihīn Min**
Kalām Sayyid al-Mursalīn, Taqrīz wa Taqdīm Wahbat al-Zuhaylī,
Tahqīq Takhrij wa Ta’ līq ‘Ahādīthuhā ‘Ali ‘Abd al-Hamīd ‘Abu
al-Khayr, رياض الصالحين من كلام سيد المرسلين ، تخریج وتحقیق وعلیق أحاديثها ،
(علي عبد الحميد أبو الخير). Damshik-Beirut : Dar al-Khair.
- _____ . 1982. **Al-Tarkhis Bi al-Qiyām li Dhawī al-fadl Wa al-Maziyyaṭ Min’Ahl**
al-‘Islām (الترخيص بالقيام لذوي الفضل والمزية من أهل الإسلام) Tahkik ‘Ahmad
Rātib Hammūsh. Damshik : Dar al-Fikr.
- ‘Abu Na‘īm, Aḥmad bin Abd Allah al- ‘Aṣfahānī. 1998. **Hīlyatu al-‘Uwliyā’a**
Wa Ṭabaqātu al-‘Aṣfiyā’a (حلية الأولياء وطبقات الأصفياء). s.l. :
Maktabah al- Khānajī wa Dār al-Fikr.
- Ibn Qaiyim, Muhammad bin Abi Bakar. 1973. **al-Fawa‘id** (الفوائد).
Birut : Dar al-Kutub al-‘Alamiyyah.

- _____. 1994. **al-Fawa'id** (الفوائد). Taḥqīq 'Iṣam al-Addīn al-Ṣayābaṭa. al-Qāhirah: Darul al-Ḥadīth.
- _____. n.d. **Madarij al-Sālikīn** (مدارج السالكين). s.l. : s.n.
- Abu al-Qasim, Al-Raghib al-Aṣfahāni, 1980. **Al-Thari'ah 'Ila Makarim al-Shari'ah** (الذريعة إلى مكارم الشريعة). s.l. ; Dar al-Kitāb al-'Alamiah.
- Abu al-Qasim , Sulaimān bin 'Ahmad Al-Tobarānī. 1995 . **Al-Mu'jam al-'Awsit li al- Tobarānī** (المعجم الأوسط للطبراني). s.l. : Dar al-Ḥaramai.
- Abi al-Qasim al-Ḥusin Ibn Muhammad, n.d. **al-Mufradāt fi Qharīb al-Quran** (المفردات في غريب القرآن). Beirut- Lubnān : Dar Iḥyat al-Turath.
- Ibn al-Qayyim, Shamsuddīn Muhammad bin Abi Bakar. 2003. **Rawḍah al-Muḥibbīn** (روضة المحبين). Beirut- Lubnān : Dar al-Kutub al-'Ilmiyah,
- _____. 2007. **Mawāridul Amān al-Muntaqā min 'Ighatsatul Lahafan** (موارد الأمان المنتقى من إغاثة اللفهان). s.l. : Dar Ibn al-Jawzī.
- Abul Quasem dan Kamil, 1988 . **Etika Al-Ghazali : Etika Majemuk di dalam Islam**. Indonesia - Bandung : Pustaka.
- Qurais Shihab. n.d. **Wawasan alQur'an : Tafsir Maudu'i Atas Pelbagai Persoalan Umat**. s.l. : s.n.
- Al Qurtubi, Muhammad Ibn Ahmad. 1956. **Al-Jami 'li Ahkam al-Quran** (الجامع لأحكام القرآن). Beirut : Dar Ihya al-Turath al-Arabi.
- 'Abd al-Raḥman ibn 'Abdullah al-Malikiy. 2005. **Mahārāt al-Tarbiyyah al-'Islāmiyah** (مهارات التربية الإسلامية). al-Dawḥah : Dār al-Kuṭub al- Qaṭariyyah.
- 'Abd al-Raḥman Ḥasan Ḥanbākaḥ al-Mīdanīy. 1999. **al-'Akhlaq al-'Islamiyah wa'Ususuha** (أخلاق الإسلامية وأسسها). Bairut : Dar al-shamiyyah.
- 'Abd al Rahmam al Jaziry, 1995. **Al akhlak al diniah wal hukmu al Syariah**. (كتاب الأخلاق الدينية والحكم الشرعية) s.l. : s.n.
- Rohimīn M.Ag. 2006. **Jihad : Makna dan Hikmah**. Jakarta : Eirlangga.

- Al-Sha'rani, 'Abd. Al-Wahhab. 1998. **Lawaqih al-anwar al-qudsiyah fi bayan**
al-'uhud al-muhammadiyah (لواقع الأنوار القدسية في بيان العهود المحمدية)
 Beirut : Dar al-Kutub al-'Ilmiyah,
- al-Sh'ubān. 2014. **Kaifa Aṣḥabḥta** (كيف أصبحت). al-Riyāḍ : Maktabah al-Kauthar.
- Subhī al-Sālih, 1970. **Minḥal al-Wāridīn Sharh Riyād al-Sālihīn**
 (منحل الواردين شرح رياض الصالحين). Beirut : Dār al-'Ilm Li al-Malayīn.
- Sidik Muhammad Nohd, 1992. **Reka bentok Penyelidikan Falsafah Teori dan**
Prektis. UPM, Malaysai.
- al Shuyutiy, 1988. **Al-manhaj al-Sawiy fi al-Tarjumah al-Imam al- Nawawīy**
 (المنهج السوي في الترجمة الإمام النووي). s.l. : Dar Ibn Hazam.
- Tāj al-Adīn 'Abd al-Wahhad bin Taqy al-Adīn al-Subki, 1964. **Ṭabaqāt al-Shāfi**
'iyyah al-kubrā, Taḥqīq 'Abd al-Fattah Muḥammad al-Ḥulu,
Maḥmūd Muhammad al-Tanāhi (طبقات الشافعية الكبرى، تحقيق عبد الفتاح محمد
 (الحل محمود محمد الطناحي). Al-Qahirah : 'Isā al-Halabi.
- al-Thahan, Muhmud al-Thatan. 1987. **Taisir Mustalah al-Hadhit** (تيسير مصطلح الحديث)
 al-Riyad : Maktabat al-Maarif.
- al-Tirmidhiy, Muhammad bin 'Isā. 1975. **Sunan al-Tirmith** (سنن الترمذي). Miṣr :
 al-ḥalabi.
- _____. 2003. **Sunan al-Tirmidhiy** (سنن الترمذي). al-Riyad : Maktabat al-Ma'arif.
- Tim Redaksi. 2008. **Kamus Besar Bahasa Indonesia**. Jakarta : Pusat Bahasa.
- al-Tuwaijiri, Muhammad bin Ibrāhim bin Abd al-Allah, 2009. **Mausū'ah al-Fiqh**
al- Islām (موسوعة الفقه الإسلامي). al-Nāshar : Baitul : al-Afkar al-Dawliyyah.
- Yāqūt bin Abdullah, al Ḥumawiy. 1993. **M'ujam al Buldān** (معجم البلدان).
 Beirūt : Dar al-Kutub al-'Ilmiyah.
- al-Zahabiy, Shamsu al-Dīn abu Abdullah. 1953. **Tadhkirah al-Ḥuffaz**
 (تذكرة الحفاظ) Darul : al-Kutub al-'Ilmiah.
- Zafir Bin Hasan al-Jabaan, 2008. **Tarjumah al-Imam Annawawiy**
 (الترجمة الإمام النووي). s.l. : s.n.

Zainuddin abd al-Rahman, Ibn Rajab al-Hanbaliy. 2001. **Jami' al- 'Ulum wa al- Hikam** (جامع العلوم والحكم). Muassasah al-Risalah – Birüt.

หนังสือแปล

อบุล ฮาซัน อัน-นัจวี, แปลโดย อับดุล เศาะมัด อัน-นัจวี, 2543. **ต้นตอปัญหาที่ไม่รู้จัก วิฤติ : ศรัทธาและจริยธรรม**. กรุงเทพฯ : สมาคมยุวมุสลิมแห่งประเทศไทย

วิทยานิพนธ์

มนูศักดิ์ โต๊ะเถื่อน, 2554. “สภาพ ปัญหา แนวทางการปลูกฝัง อัคลาภ แก่นักเรียนในโรงเรียน เอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดปัตตานี”
วิทยานิพนธ์ ก.ศ.ม.(การบริหารและการจัดการการศึกษาอิสลาม)

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

อิสมาแอล เจะเล็ง , 2557. “บทบาทของผู้บริหารในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดปัตตานี” วิทยานิพนธ์สาขาการบริหารและการจัดการการศึกษาอิสลาม

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขต ปัตตานี

ภาคผนวก ก

ผลงานนิพนธ์ของอิมามอันนะวะวีย์ (เสียชีวิต ปี ฮ.ศ. 676)

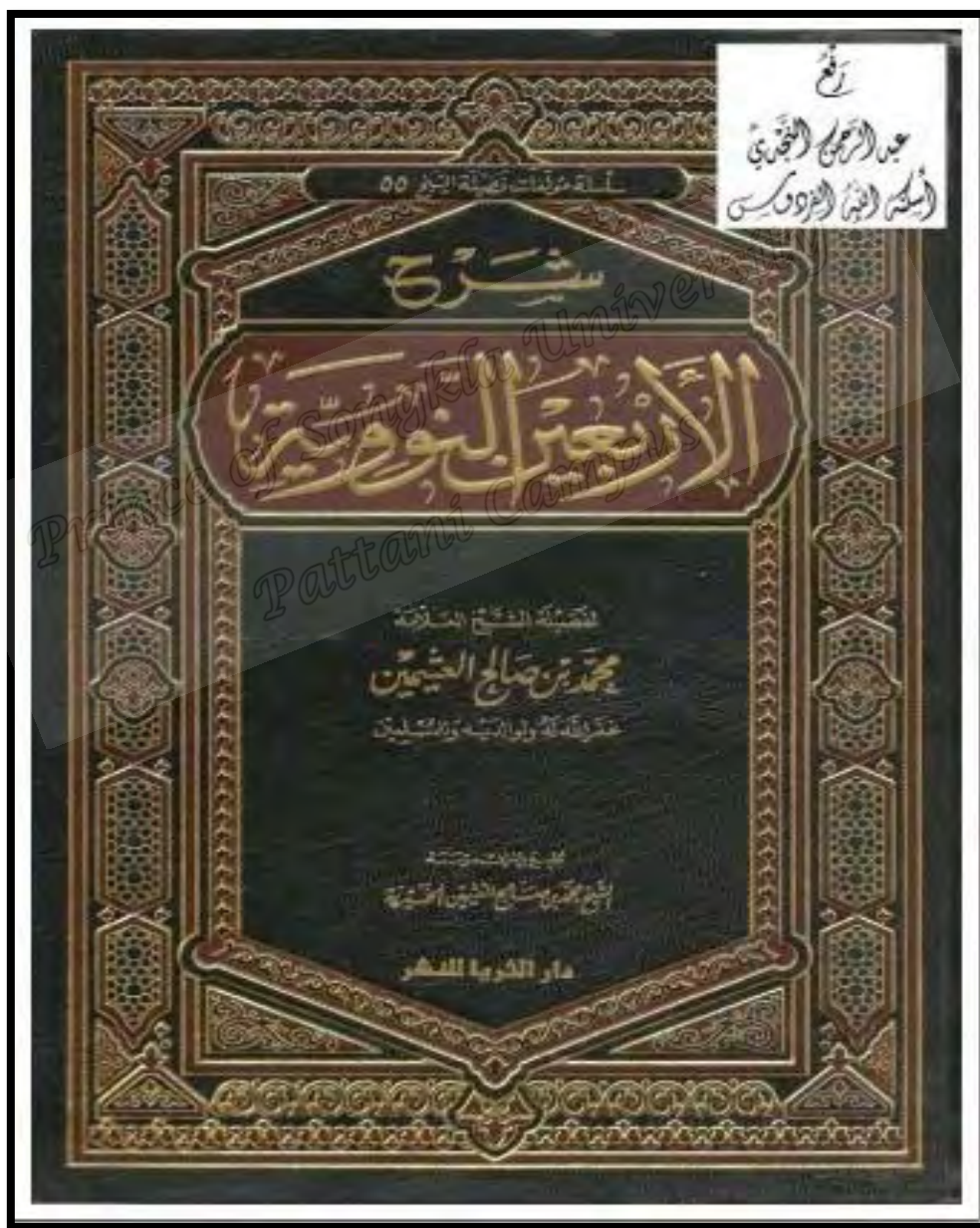
Prince of Songkla University
Pattani Campus

ภาคผนวก

ผลงานนิพนธ์ของอิมามอันนะวะวีย์ (เสียชีวิต ปี ฮ.ศ. 676)

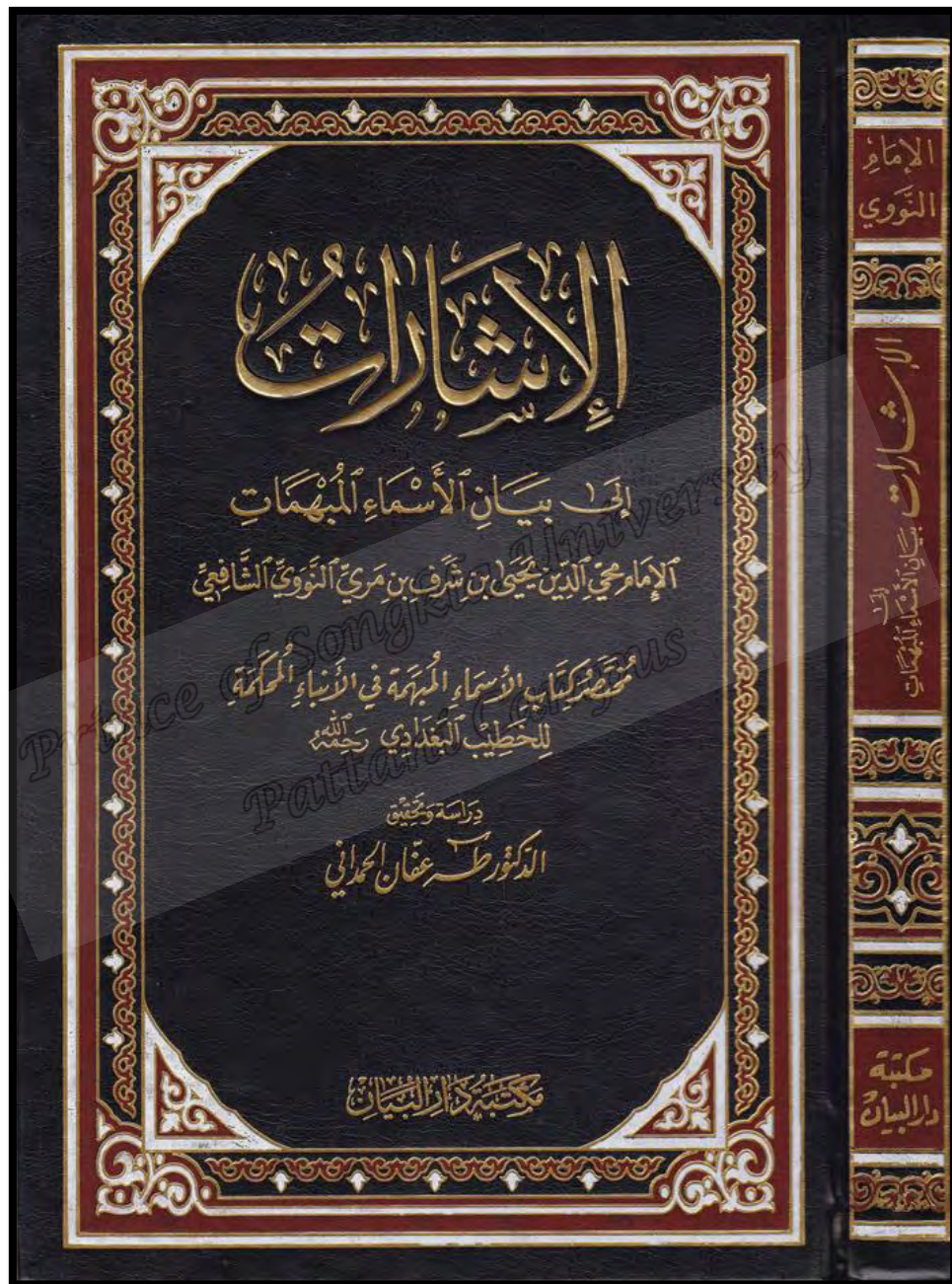
ก. ผลงานด้านหะดีษ

1. อัลอัรบะอีน หะดีษาน อัลนะวะวียาต (al-'Arba'un Ḥadīthan al-Nawawīyyāt)

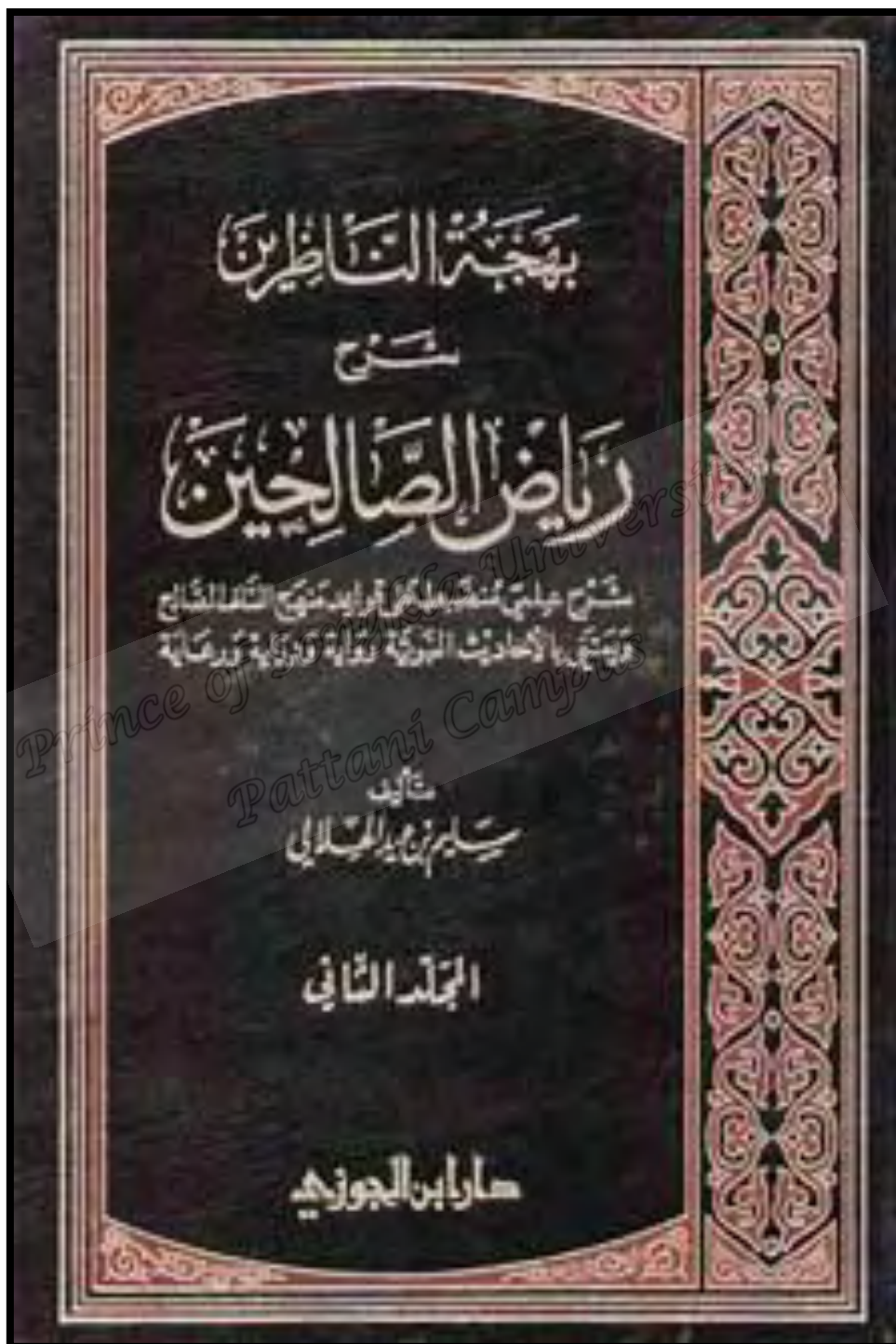
ที่มา : <https://minhajcanal.blogspot.com> สืบค้นเมื่อ วันที่ 27 พฤศจิกายน 2560

2. อัสอิฆารัต อีลา บะยาน อัสมาอ อัมมุบะฮมาต มิน ริญาล อัลหะดีษ
(al-'Ishārāt 'Ilā Bayān 'Asmā' al-Mubhamāt min Rijāl al-Ḥadīth)

ที่มา : <https://www.irsad.com.tr/tr/product>. สืบค้นเมื่อ วันที่ 27 พฤศจิกายน 2560

3. รียาฎ อัลดอลีหีน มิน กะลาม สัยยิด มุรสะลีน (Riyāḍ al-Ṣalīhīn Min Kalam Sayyid al- Mursalīn)

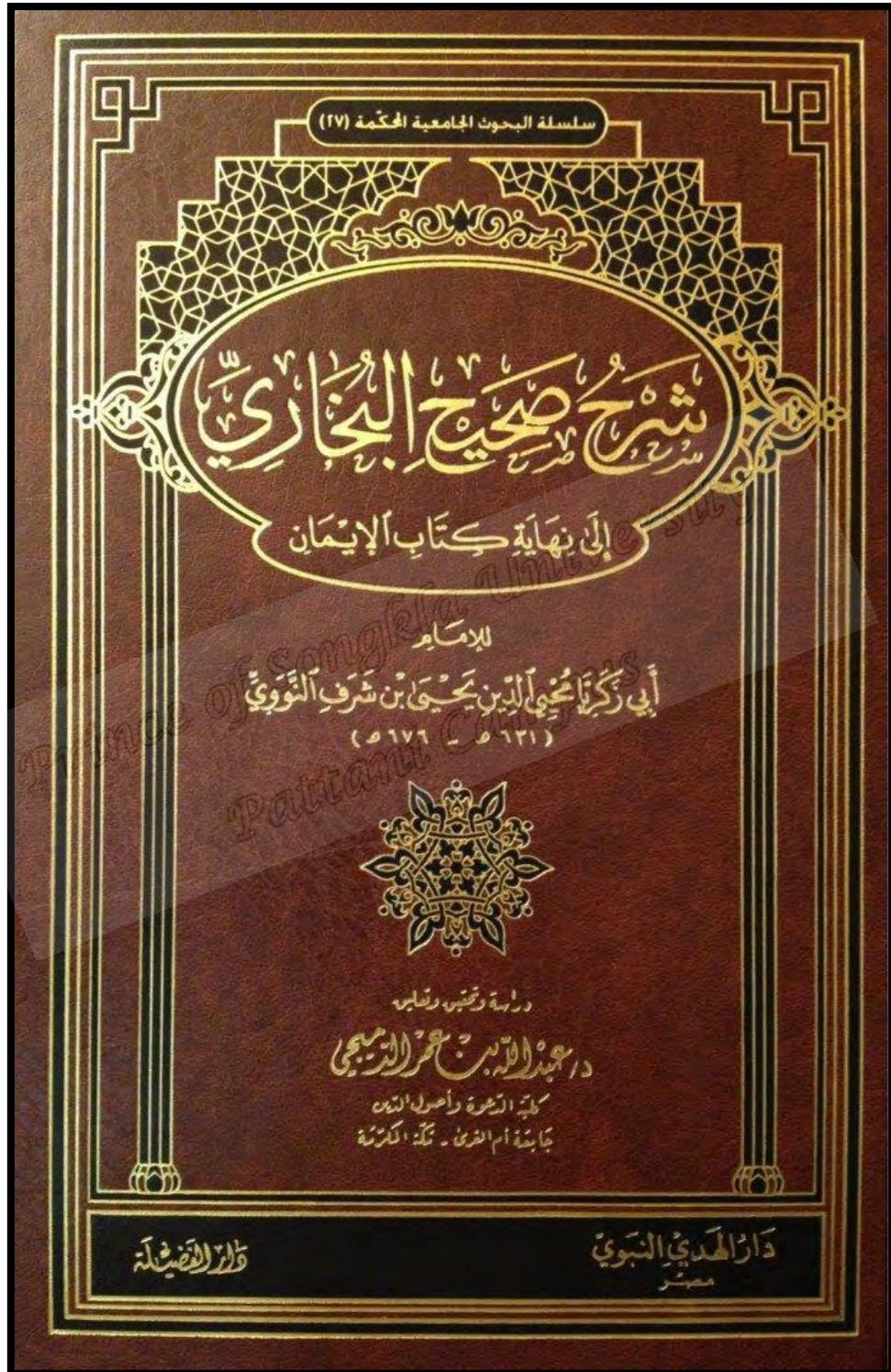
ที่มา : <http://www.alkutubiyeen.net>. สืบค้นเมื่อ วันที่ 28 พฤศจิกายน 2560

4. อัลมินฮาจญ์ ฟิ ชะเราะห์ คอเหียะฮฺ มุสลิม (al-Minhaj Fi Sharh Sahih Muslim)

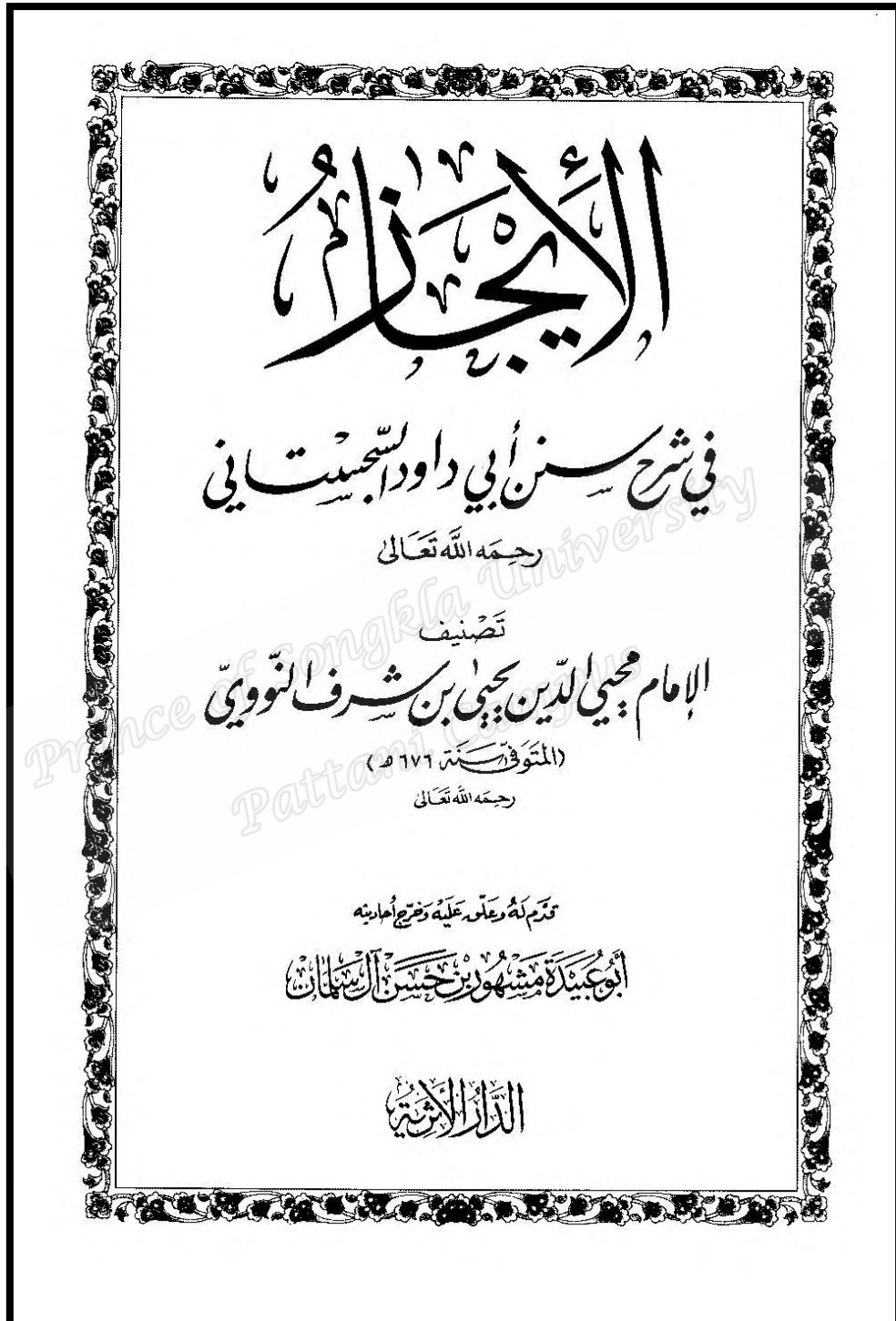
ที่มา : <http://noor989.blogspot.com> สืบค้นเมื่อ วันที่ 28 พฤศจิกายน 2560

5. ชะเราะห์ อัลบุคอรี (Sharḥ al-Bukhari)

ที่มา : <http://twitmail.com> สืบค้นเมื่อ วันที่ 28 พฤศจิกายน 2560

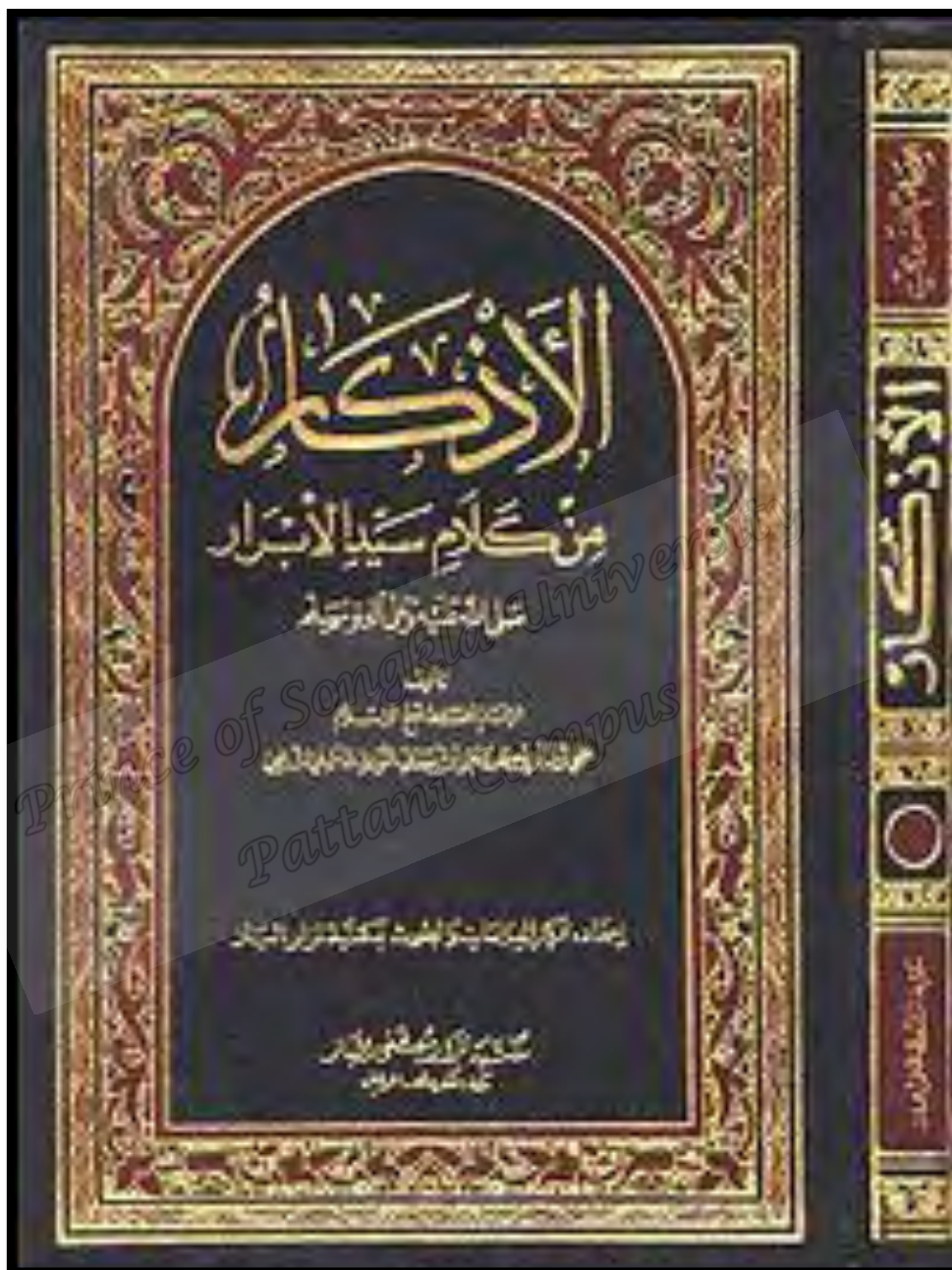
6. ชะเราะห์ อัลสุนัน อะบี ดาอูด (Sharḥ al-Sunan 'Abī Dāwub)

ที่มา : <https://archive.org/details/SharhSunanAbouDawoudNawawi> สืบค้นเมื่อ

วันที่ 28 พฤศจิกายน 2560

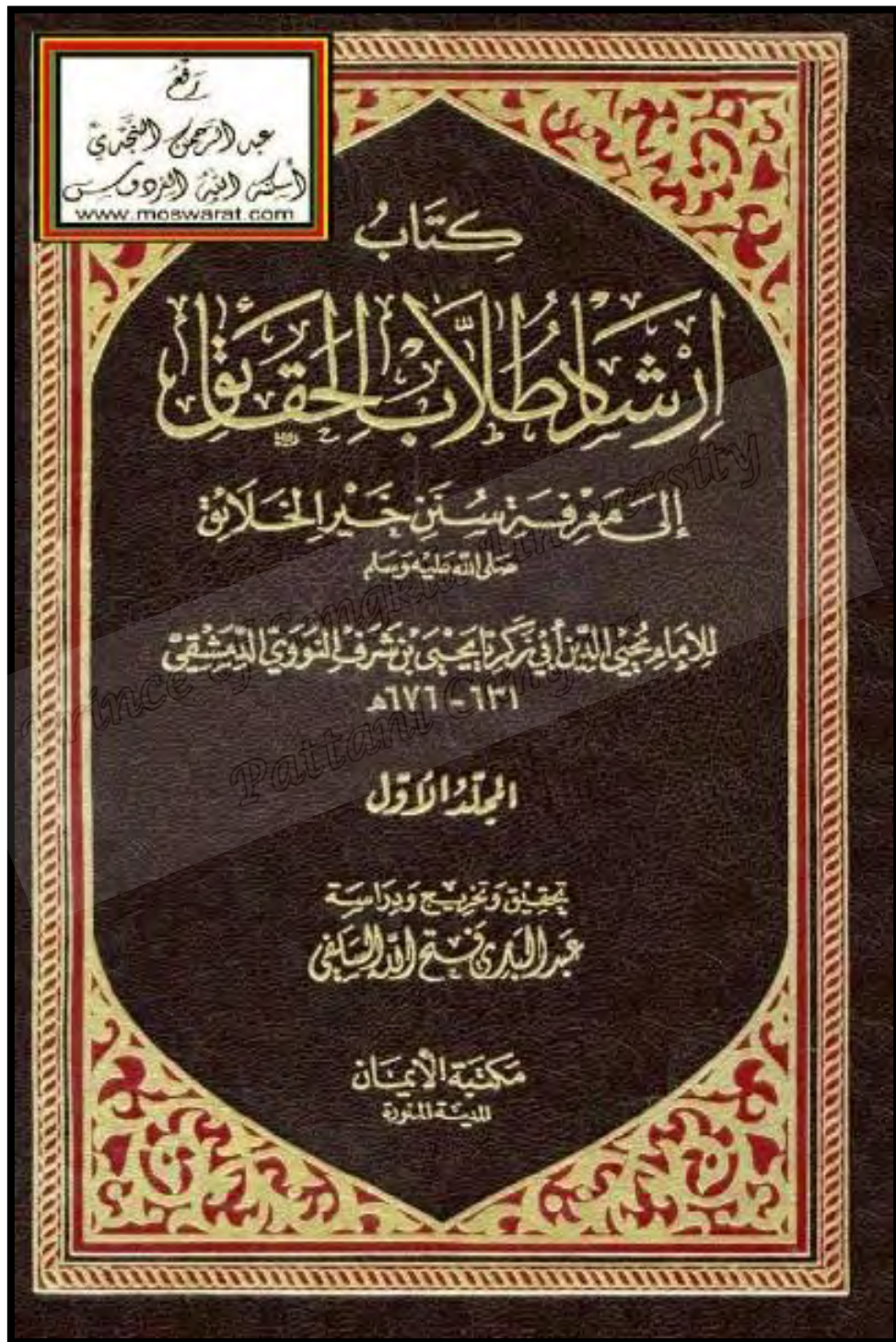
7. อัลอัซการ (al-'Adhkar) หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ทิลยาด อัลอับรอร (Hilyat al-'Abrar)

ที่มา : <https://ar.wikipedia.org/wiki> สืบค้นเมื่อ วันที่ 27 พฤศจิกายน 2560

8. เป็นหนังสือเกี่ยวกับมุศฎาะละฮฺ อัลหะดีษ

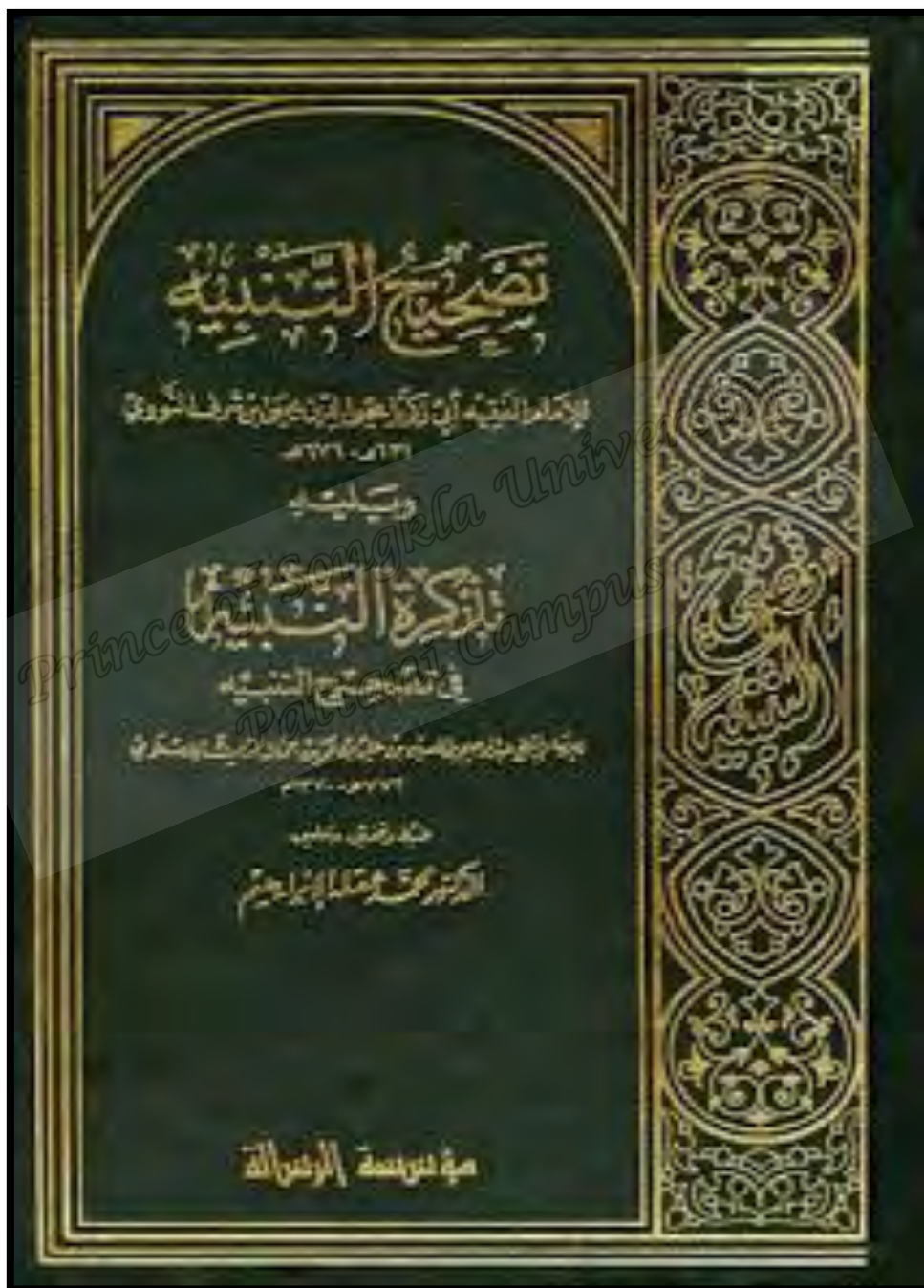
8.1 อัลอิรชาด อัลฏุลาบ อัลหะกออิก (al-'Irshād al-Ṭullāb al-Ḥaqā'iq)

ที่มา : <http://maktabana.blogspot.com> สืบค้นเมื่อ วันที่ 28 พฤศจิกายน 2560

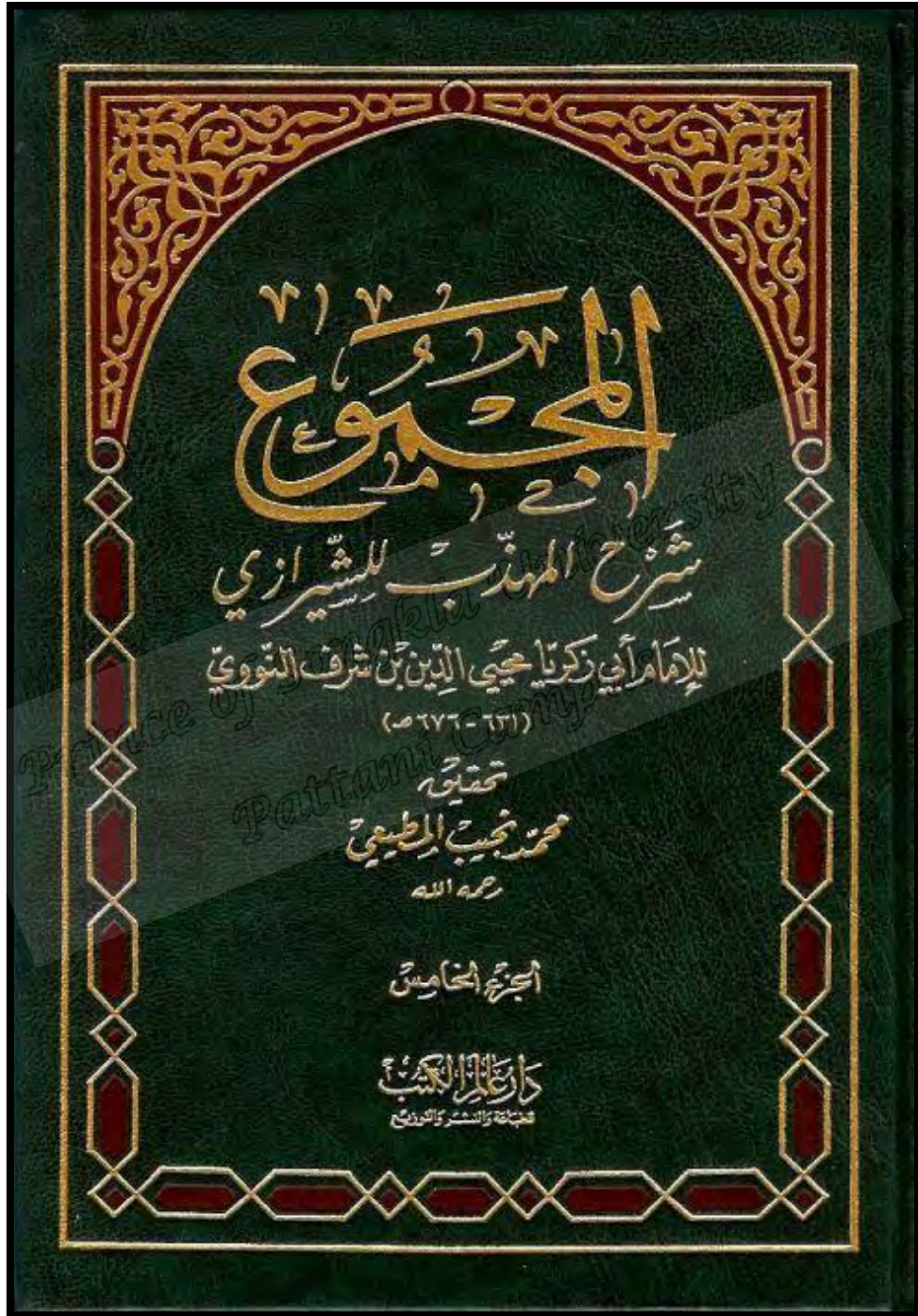
ข. ผลงานด้านฟิกฮฺ

1. ตัสหีห อัสตันบิห ฟิ อัลฟิกฮ อัลชาฟิอียฺ (Tashīḥ al-Tanbīḥ Fi al-Fiqh al-Shāfi‘ī)

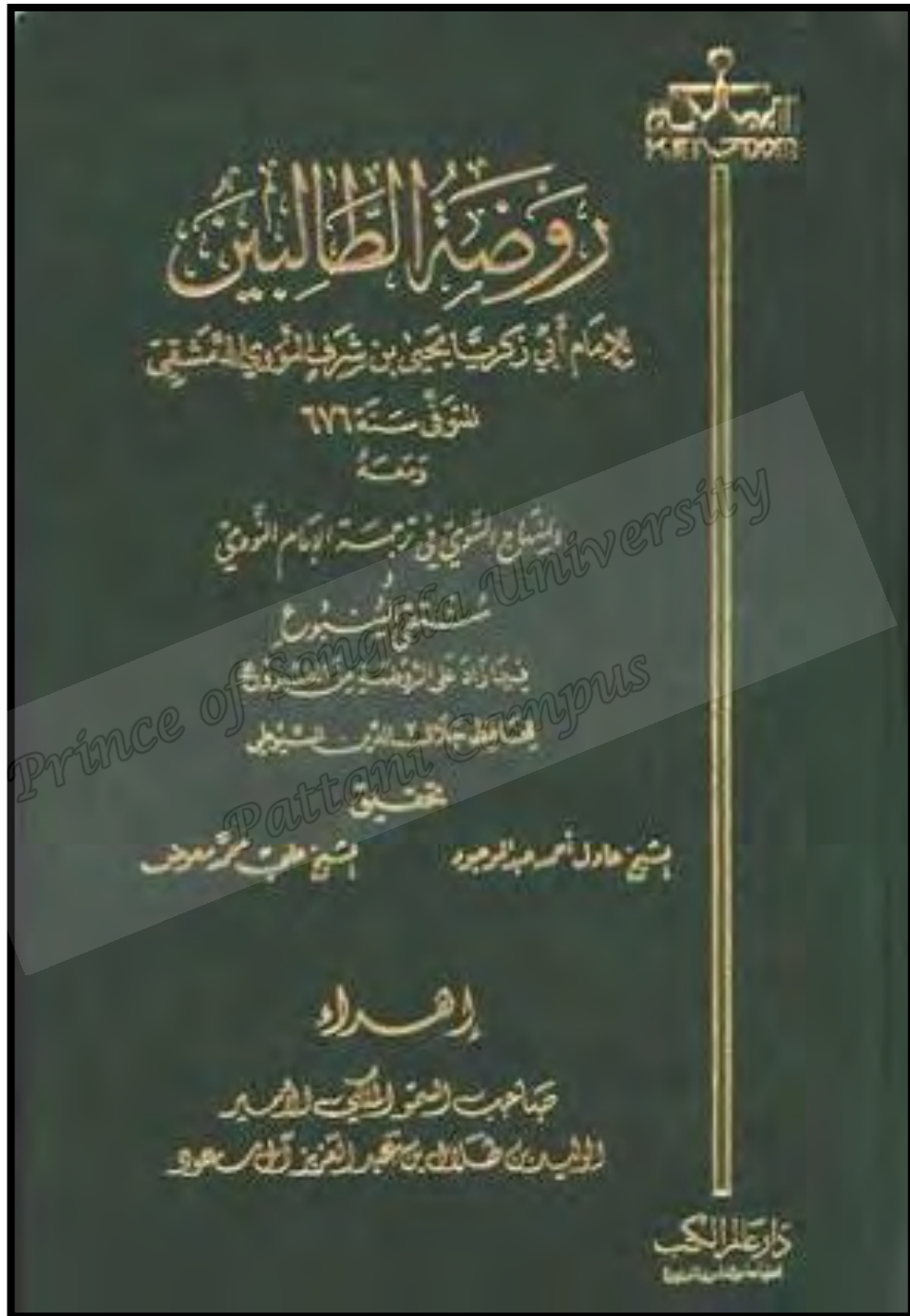
ที่มา : <http://www.suble-alrashideen.com> สืบค้นเมื่อ วันที่ 28 พฤศจิกายน 2560

2. พระราชหัตถ์ อัดมัจญ์มูอ ลี อัลชีรอซี (Sharḥ al-Muḥadhdhab li al-Shīrāzī)

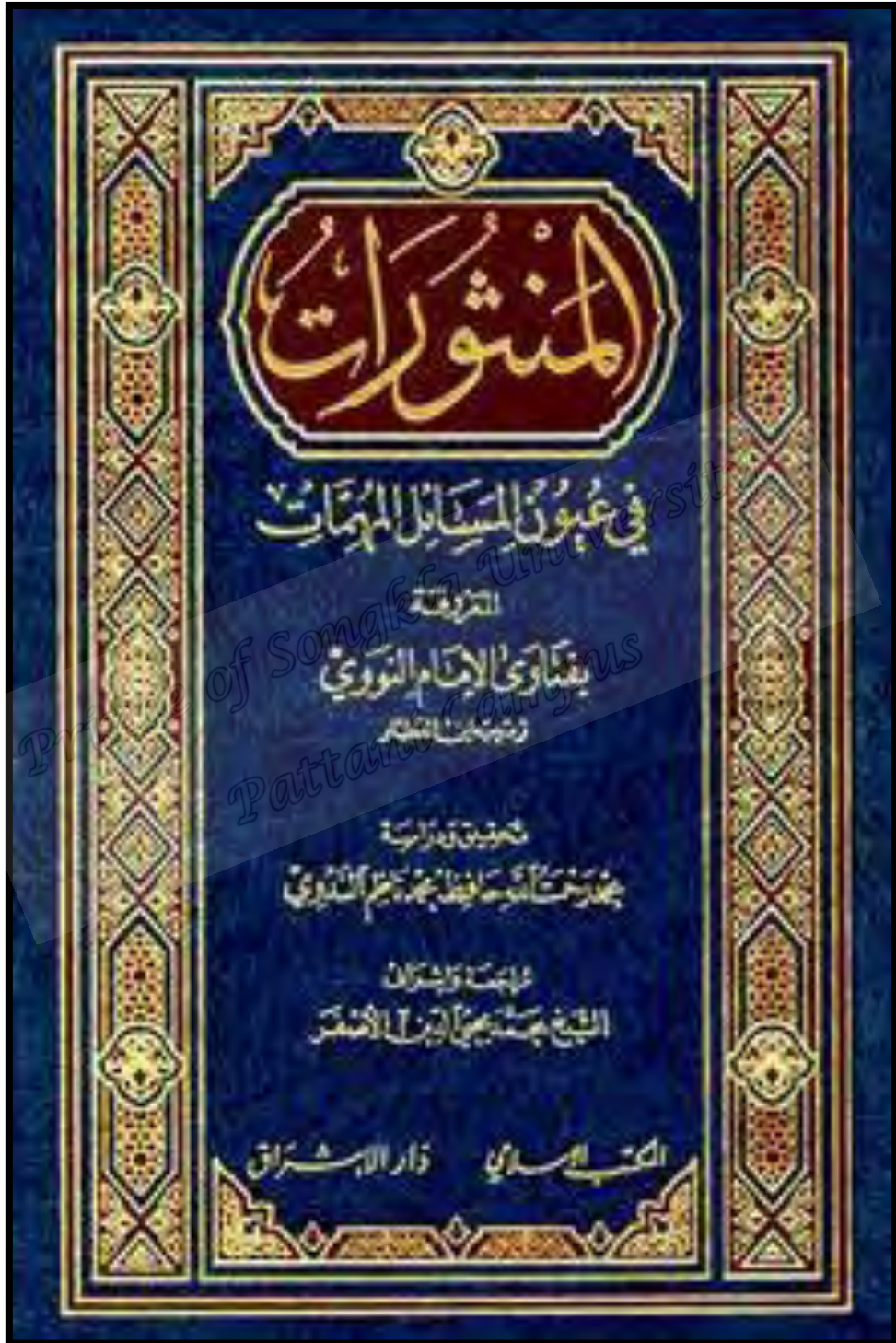
ที่มา : <http://norislaam.blogspot.com> สืบค้นเมื่อ วันที่ 28 พฤศจิกายน 2560

3. เรามูอฺอฺ อัดฎอฺลึบีน ฟึ อัลฟิฮฺ (Rauḍat al-Ṭalibin Fī al-Fiḥ)

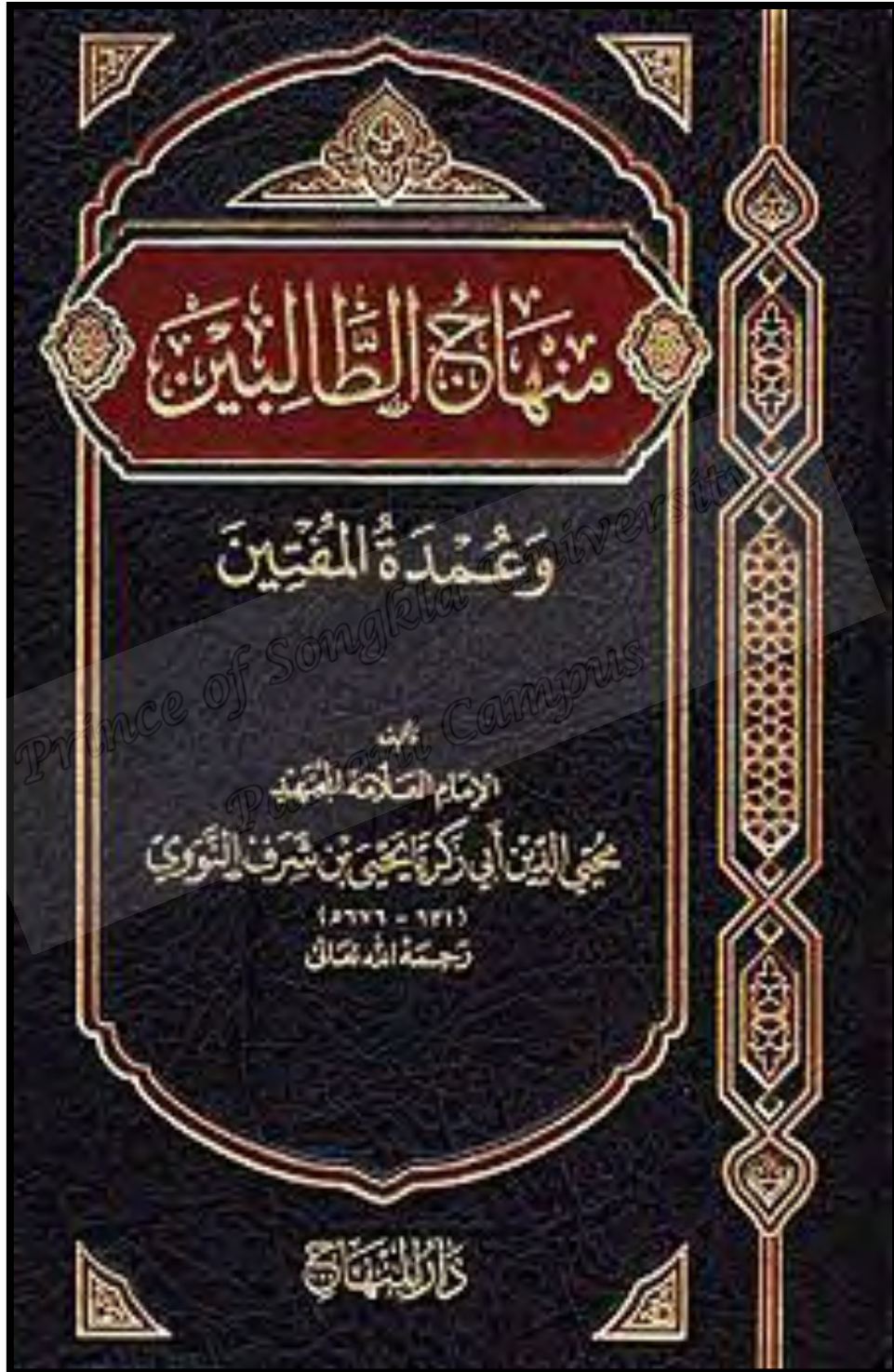
ที่มา : <http://www.ebooks4islam.com> สืบค้นเมื่อ วันที่ 28 พฤศจิกายน 2560

4. อัลมันษูรอต ฟิ อัลฟิกฮฺ (al-Manthūrāt Fi al-Fiqh)

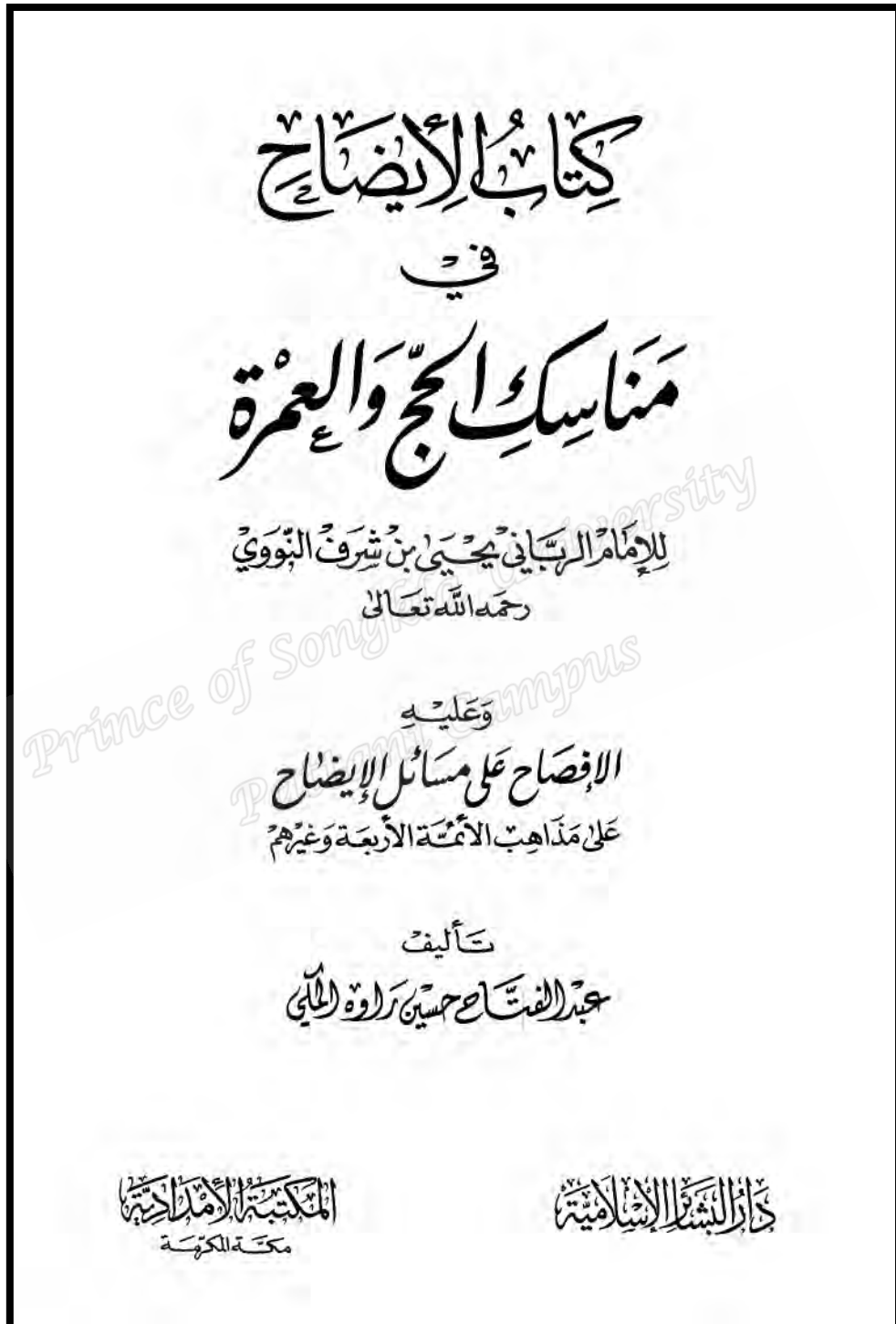
ที่มา : <https://www.abjjad.com> สืบค้นเมื่อ วันที่ 28 พฤศจิกายน 2560

5. มินฮาจญ์ อัลฏอลิบีน (Minhaj al-Talibin)

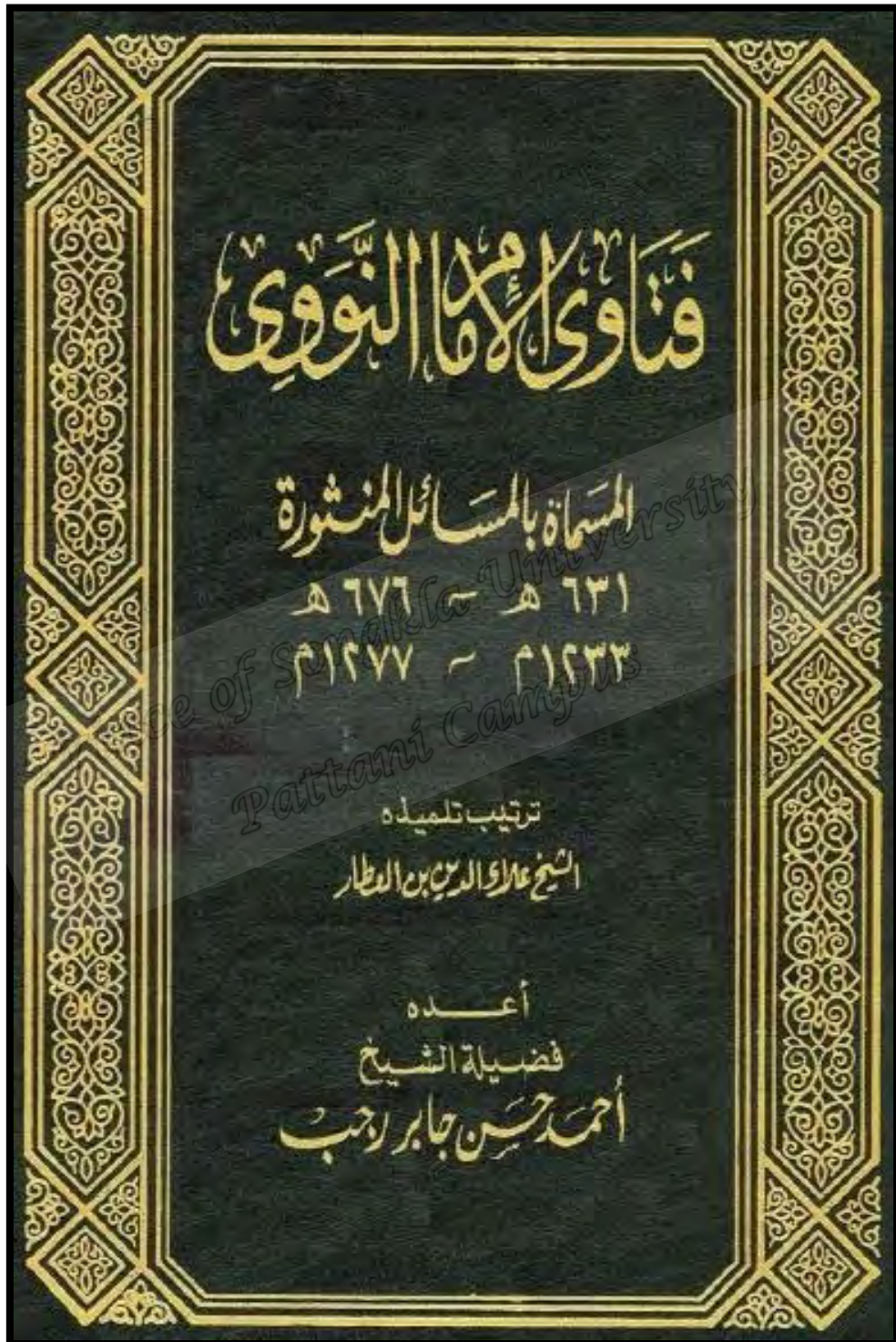

ที่มา : <https://ar.wikipedia.org> สืบค้นเมื่อ วันที่ 28 พฤศจิกายน 2560

6. อัลอิดดาฎ ฟิ อัลมะนาสิค (al-'Iddaṭ fi al-Manāsik)

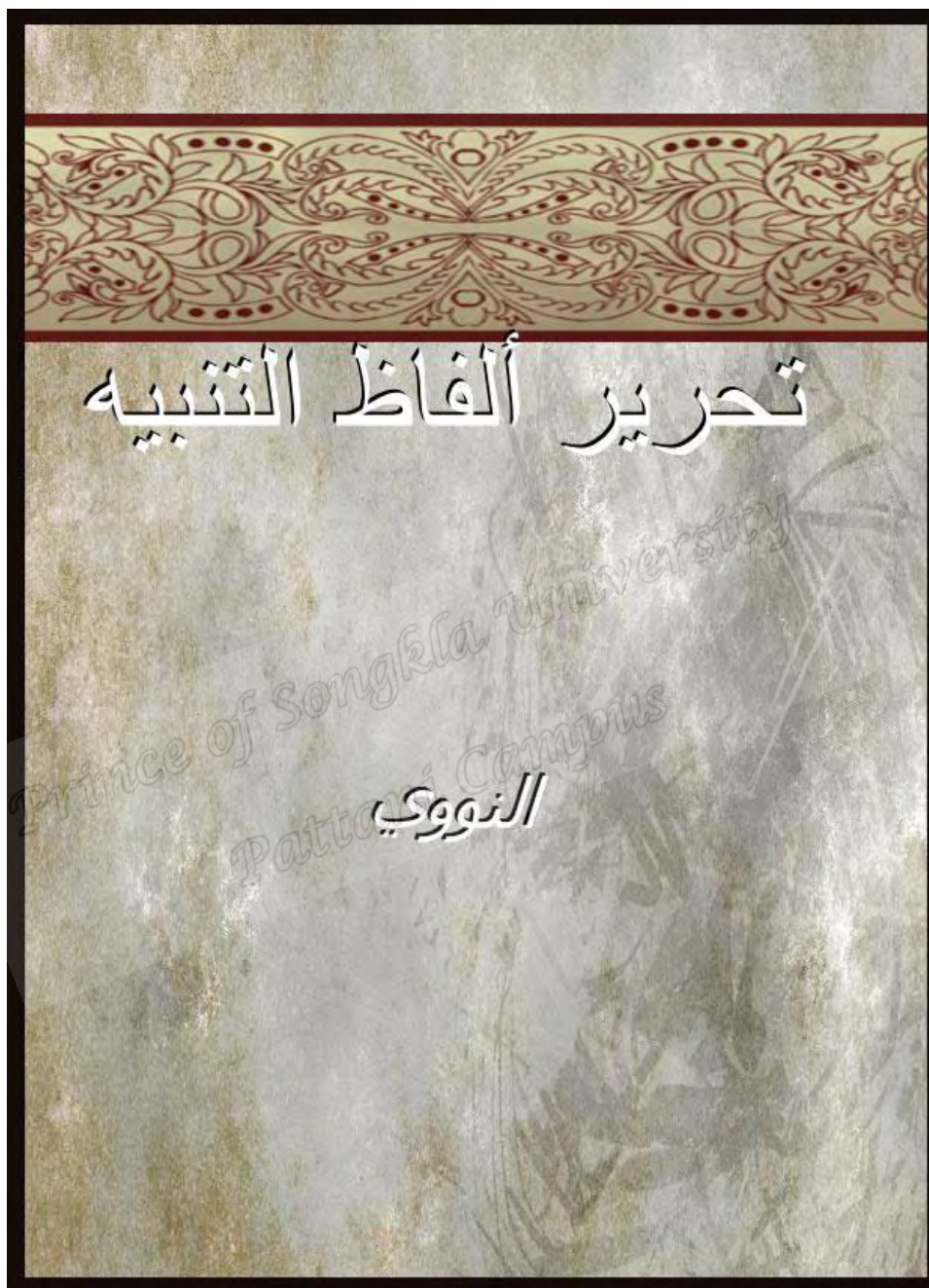

7. อัลฟะตาวา (al-Fatawa)

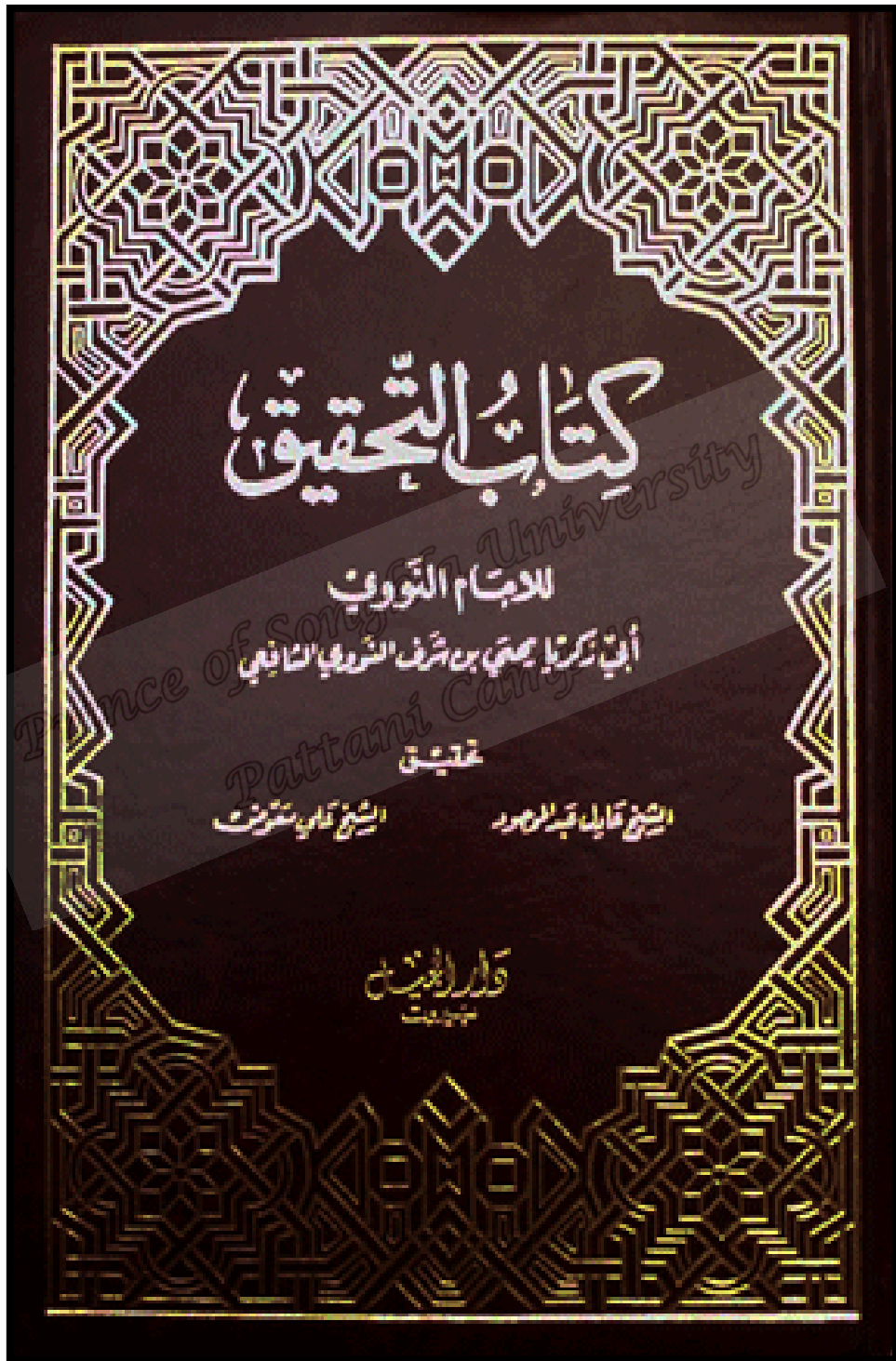
ที่มา : <http://maktabana.blogspot.com> สืบค้นเมื่อ วันที่ 28 พฤศจิกายน 2560

8. ตะหรีร์ อัลฟาซ อัลตันบือท (Tahrir al-Fāz al-Tanbih)

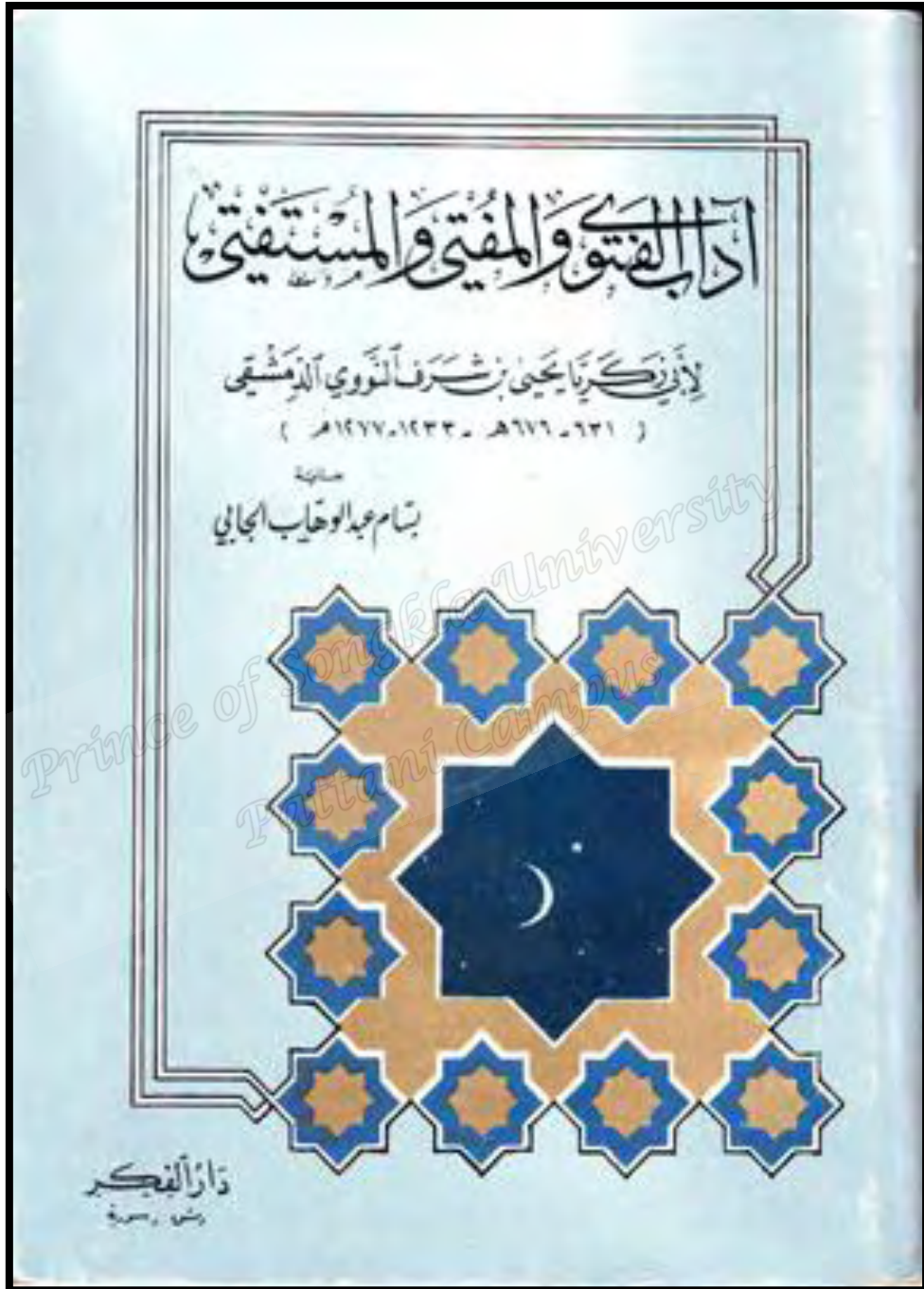
ที่มา : <https://www.abjjad.com> สืบค้นเมื่อ วันที่ 28 พฤศจิกายน 2560

9. อัลตะหกีฎ (al-Taḥqīq)

ที่มา : <http://www.ahlalhdeth.com> สืบค้นเมื่อ วันที่ 28 พฤศจิกายน 2560

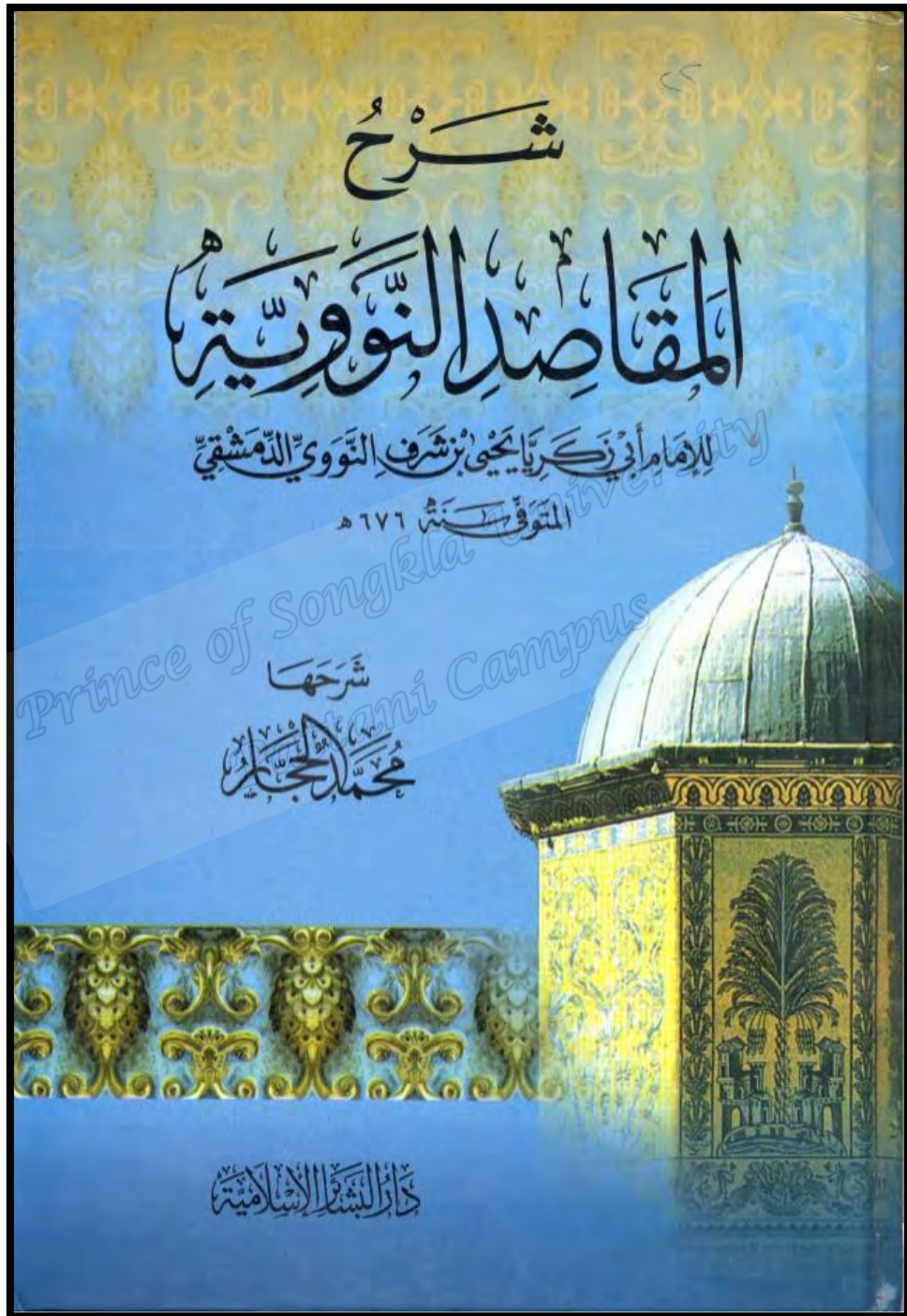
10. อาداب อัลมุฟตี วะ อัลมุสตัฟตี ('Adab al-Mufti Wa al-Mustafti)

ที่มา : <https://www.feqhbook.com> สืบค้นเมื่อ วันที่ 28 พฤศจิกายน 2560

ค. ผลงานด้านเตาฮีด

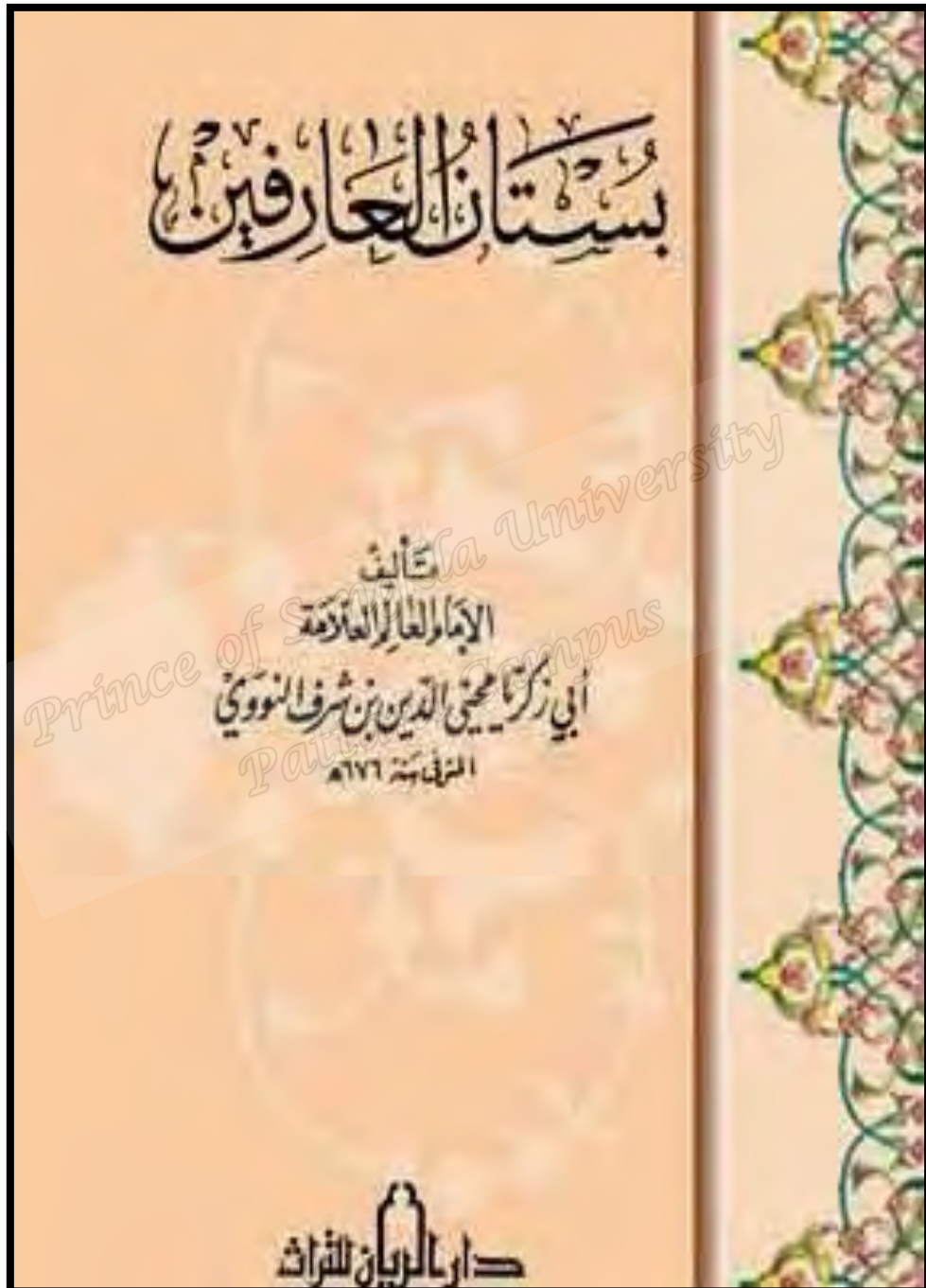
1. อัลมะกอสิด ฟิ อัล อะเกีดาต วา อัลเตาฮีด (al-Maqāsid Fī al-'Aqīdat Wa al-Tawhīd)

ที่มา : <https://www.slideshare.net> สืบค้นเมื่อ วันที่ 28 พฤศจิกายน 2560

ง. ผลงานด้านตะเศาวฟ

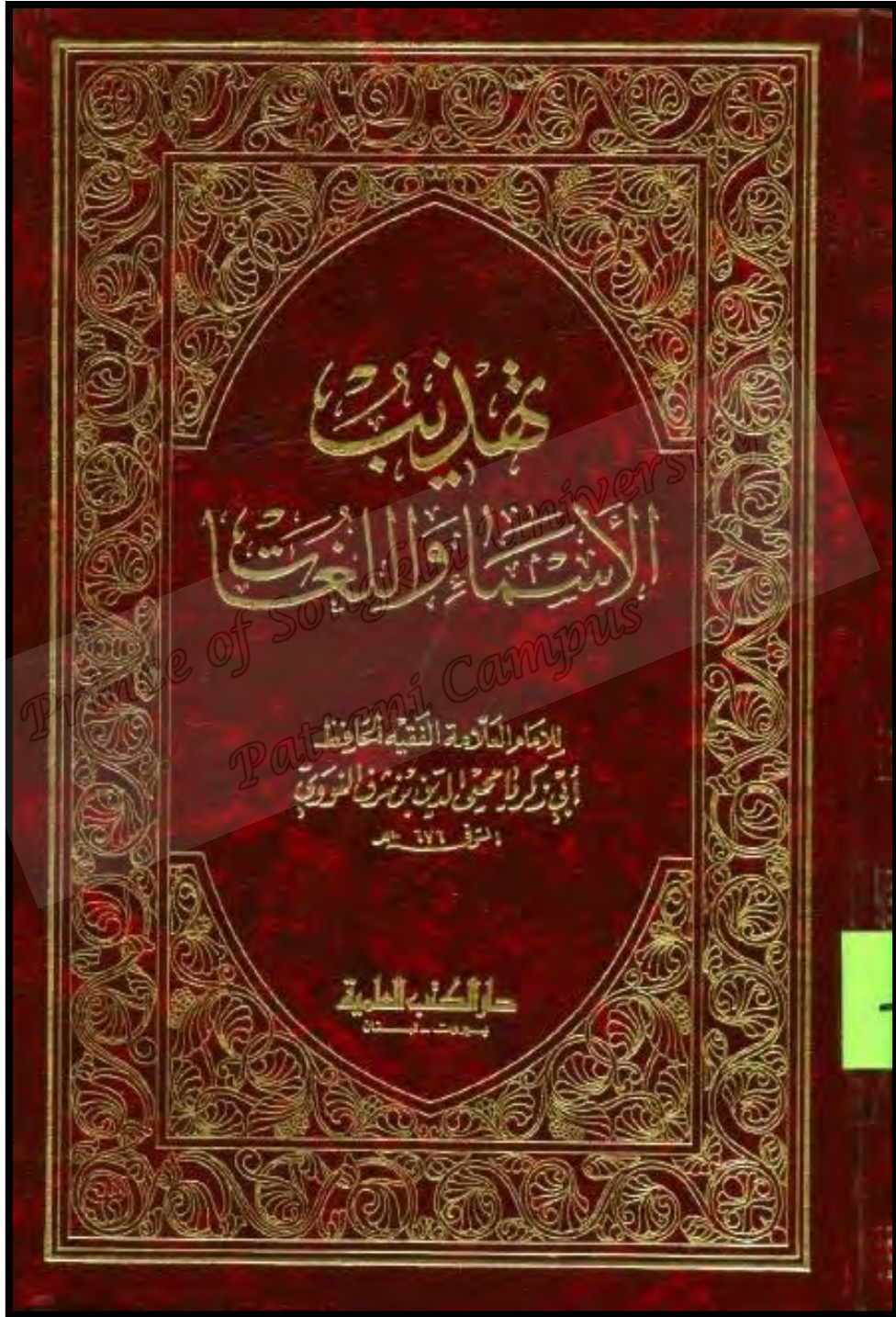
1. บุستان อัลอารีฟีน (Bustān al-‘Ārifin)

ที่มา : <https://www.alsufi.net> สืบค้นเมื่อ วันที่ 27 พฤศจิกายน

ฉ. ผลงานด้านภาษาศาสตร์

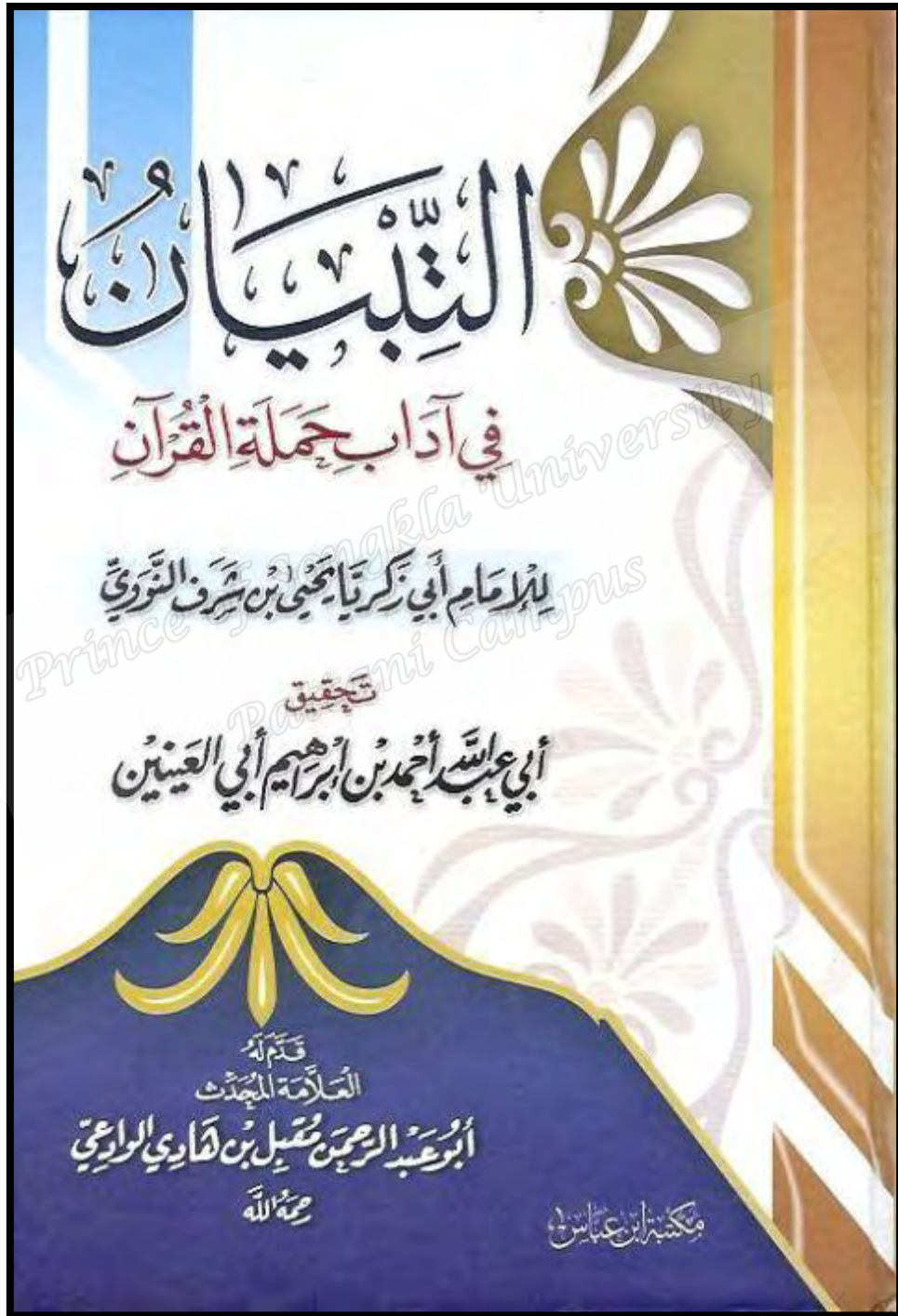
1. ตั้หซึบ อัลดัสมา วา อัลดุฆอต (Tahdhib al-'Asmā' Wa al-Luḡhāt)

ที่มา : <http://maktabana.blogspot.com> สืบค้นเมื่อ วันที่ 27 พฤศจิกายน 2560

ช. ผลงานด้านอื่นๆ

1. อัลติบยาน ฟิ อะดาบ หัมลัต อัลกุรอาน (al- Tibyān Fi 'Adab Hamlat al-Qur'an)

ที่มา : <http://www.suble-alrashideen.com> สืบค้นเมื่อ วันที่ 28 พฤศจิกายน 2560

ภาคผนวก ข
นิพนธ์ ต้นฉบับ (Manuscript)

Prince of Songkhla University
Pattani Campus

จริยธรรมของอิมามอันนะวะวีย์ด้านการใช้ชีวิตและด้านการศึกษา

มุฮัมมาตอาดลันด์ มะแซ¹ , อับดุลฮาดี สะบูดิง²

1. นักศึกษาปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
2. ดร.อับดุลฮาดี สะบูดิง อาจารย์ประจำแผนกวิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

บทคัดย่อ

การวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาชีวประวัติของอิมามอันนะวะวีย์ 2) เพื่อศึกษาจริยธรรมของอิมามอันนะวะวีย์ด้านการใช้ชีวิต 3) เพื่อศึกษาจริยธรรมของอิมามอันนะวะวีย์ด้านการศึกษา การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive) และเชิงคุณภาพ (Qualitative) โดยการนำข้อมูลที่ได้ มาวิเคราะห์แบบอุปนัย (Inductive method) และแบบนิรนัย (Deductive method) และเชื่อมโยงประเด็นที่เกี่ยวข้องจากนั้นจึงนำมาเรียบเรียงเนื้อหาอธิบาย และใช้วิธีการสังเคราะห์ (Synthesis) ข้อมูลเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่สำคัญและใหม่

จากการวิจัยพบว่าท่านอิมามอันนะวะวีย์เป็นปราชญ์มุสลิมที่มีความโดดเด่นด้านจริยธรรม ซึ่งมีอยู่ 2 ด้าน ด้านที่หนึ่ง คือ จริยธรรมด้านการใช้ชีวิต มีดังนี้ 1) อัซซุฮุด (ذُّهْدٌ) ซึ่งจะปรากฏให้เห็นจากการระมัดระวังของท่านในการรับประทานอาหาร การแต่งกาย การไม่รับตำแหน่งหน้าที่จากทางการ และการไม่รับค่าตอบแทน 2) อัลวร้อ (عُرْوَةٌ) ปรากฏให้เห็นได้จากการไม่รับประทานอาหารที่คลุมเครือของท่าน 3) อัลญุฮุด (جُهْدٌ) ปรากฏให้เห็นได้จากการแสดงจุดยืนต่อผู้มีอำนาจทางการเมือง การปฏิเสธให้การพิตวาทางศาสนา เพื่อดำรงไว้ซึ่งความถูกต้องของศาสนาบัญญัติ 4) อัลอิบาดะห์ (إِبَادَةٌ) ที่ปรากฏให้เห็นจากการละหมาดของท่าน การถือศีลอด และการบริจาคในหนทางของอัลลอฮ์ ส่วนด้านที่สอง คือจริยธรรมด้านการศึกษา มีดังนี้ 1) อัลอิคลาส (إِلْحَاصٌ) มีปรากฏให้เห็นได้จากการสอนหนังสือเผยแพร่ความรู้ให้กับสังคมมุสลิมและดำรงตำแหน่งชัยอัลหะดีษซึ่งท่านไม่รับค่าตอบแทนแต่ท่านนำค่าตอบแทนบริจาคให้กับสถาบัน 2) อัลซอบร

(الصَّالِّ) มีปรากฏให้เห็นจากที่ท่านใช้ชีวิตแบบเรียบง่ายอาศัยอยู่หอพักที่แคบไม่หรูหรา มีความพยายามมั่นเพียรและมีความมุ่งมั่นสูง 3) อัลอักลา (الْأَخْلَاقُ) มีปรากฏให้เห็นจากการที่ท่านเป็นคนมีจิตอาสาและความกตัญญูต่อครูบาอาจารย์ 4) อัลมุญาฮะดะห์ (الْمُجَاهِدَةُ) มีปรากฏให้เห็นจากการที่ท่านมีความละเอียดและขยันในงานเขียนตำรา

Prince of Songkla University
Pattani Campus

Ethics of Imam An-Nawawiy in Daily life and Education

Muhammadadlan Masea¹ , Abdulhadee Sabuding²

1. Master of Arts Program in Islamic Studies, Prince of Songkla University, Pattani Campus, Thailand.

2. Ph.D (Islamic Studies) University Sains Malaysia, Lecturer in Islamic Studies at College of Islamic Studies, Prince of Songkla University, Pattani Campus, Thailand.

ABSTRACT

This research aims to: 1) study the biography of Imam An-Nawawiy (may God have mercy on him) 2) study his moralities in the field of life, and 3) study his moralities in the field of seeking knowledge. This research is based on a descriptive approach and an inductive approach, which is a method that links the issues related to the subject, and then organizes the information and explains and synthesis, in order to obtain the novelty and importance in the subject studied.

The research concluded that of Imam An-Nawawiy , may God have mercy on him, is characterized by knowledge and its emergence in good morals, where research is concentrated in only two areas: the field of life and the field of seeking knowledge. The moralities of of Imam An-Nawawiy in the field of life are four things: Firstly; the asceticism, which is evident in the care of his food and drink, and clothes, and not accept the official positions provided by the rulers, and not accept the equivalent of his work. Secondly; the deterrent, which is prominent in the disappearance and non-proximity of the suspicions of food and drink. Thirdly; the voltage which shown by his strict approval in front of Sultan or ruler. Fourthly; the worship, that emerges clear from him, may God have mercy on him, in the

abundance of nawafil prayers and fasting, as well as the obligatory ones, and to give money for the sake of Allāh. As for his field of moralities in seeking knowledge, he is characterized by devotion where we saw him through teaching, dissemination of science and installed in the Sheikh of al-Hadith without taking anything from the salary. Secondly; the patience, where we saw that from his simple life, diligence and perseverance persists. Thirdly: ethics, where we saw that through his humility and services to his teachers. Fourthly: work hard where we saw that in its accuracy and refinement in the writing of his books.

*Prince of Songkla University
Pattani Campus*

บทนำ

อิสลามให้ความสำคัญ และเน้นหนักในเรื่องจริยธรรม เนื่องจากความบกพร่องของจริยธรรมทำให้ต้องเผชิญกับปัญหาอบด้าน ทั้งในขอบเขตของปัจเจกบุคคล สังคม รัฐบาลและสถานการณ์ของโลก ปัจจุบันมีเรื่องราวและสิ่งที่น่าวิตกกังวลอย่างมากมาย ถ้าหากมีโอกาสท่องเที่ยวไปในโลกนี้จะสังเกตว่าประชาชาติและเผ่าพันธุ์ต่างๆ ที่มีความแตกต่างหลากหลายเชื้อชาติและภูมิภาคในทงมมโลกต่างก็ได้รับความเจ็บปวดจากวิกฤตการณ์อย่างเดียวกัน คือ วิกฤติทางด้านจริยธรรม

ความสำคัญของจริยธรรมนับว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญของมนุษย์ทุกคน หากคนใดขาดจริยธรรมอาจมีผลด้านลบต่อตนเองและสังคม สังคมที่ขาดจริยธรรม ย่อมเป็นสังคมที่วุ่นวายไร้ความสุข ดังจะพบได้จากวิกฤติจริยธรรมในวิชาชีพหลายแขนงในปัจจุบัน ทั้งในวงการวิชาชีพครู แพทย์ ตำรวจ ทหาร หรือนักการเมือง เป็นต้น เนื่องจากบุคคลเหล่านั้นไม่มีจรรยาบรรณในการประกอบอาชีพ และบกพร่องในเรื่องจริยธรรม ฉะนั้นจริยธรรมมีส่วนสำคัญที่จะนำความสุขและความเจริญก้าวหน้ามาสู่สังคม เพราะเมื่อคนในสังคมมีจริยธรรม จิตใจก็ยอมสูงส่ง มีความบริสุทธิ์ใจ จะทำการใดก็ไม่ก่อให้เกิดความเสียหาย ไม่สร้างทุกข์แก่ตนเองและผู้อื่น เป็นบุคคลที่มีค่า มีประโยชน์ต่อสังคม ฉะนั้นทุกคนควรได้รับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมไปพร้อมๆ กัน (อัब्ดุล เสาะมัด อัน-นัควีย, 2543 : 15-16)

ด้วยวิกฤติดังกล่าวอิสลามจึงให้ความสำคัญในเรื่องจริยธรรมอย่างมากมุสลิมต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่สังคมมีจริยธรรมอิสลามที่ดิงาม จรรยาบรรณ (หรืออัคราก) ที่ดีถือเป็นเป้าหมายพื้นฐานแห่งศาสนอิสลาม ดังที่ท่านรอซูลุลลอฮ ﷺ กล่าวไว้ในหะดีษหนึ่งว่า

¹((إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ صَالِحَ الْأَخْلَاقِ))

(أخرجه أحمد، 1978 : 8952)

ความว่า “แท้จริงแล้วข้าได้ถูกส่งมา เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมดิงามให้สมบูรณ์”

(บันทึกโดย Ahmad, 1978 : 8952)

¹ อัลอัลบานีย์ ระบุว่า เป็นหะดีษศอฮิฮ, (al-Albaniy, 1995 : 1/75)

ปัจจุบันมีนักวิชาการมุสลิมมากมายที่มีความรู้ศาสนาแต่พฤติกรรมทางด้านจริยธรรมภายในตัวยังบกพร่อง มีนักวิชาการที่เชี่ยวชาญความรู้ศาสนาต่างๆ เช่น อัลหะดีษ ฟิกฮ อรรถาธิบายกุรอาน หรือ ตัฟซีร์ อื่นๆ เป็นต้น บุคคลเหล่านั้นมีจริยธรรมเหมือนกับอิมามนะวะวีหรือไหม อันที่จริงแล้วมีอาจเปรียบเทียบได้ถึงระดับความรู้ระหว่างอุละมาอปัจจุบันกับท่านอิมามนะวะวี แต่ในด้านการใช้ชีวิตท่านอิมามนะวะวีท่านใช้ชีวิตแบบสมถะ และพิถีพิถันในเรื่องของการอุปโภคบริโภคและจะละทิ้งสิ่งที่กลุ่มเครือ

อิมามนะวะวี ท่านเป็นนักปราชญ์ที่มีความเชี่ยวชาญในทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านอัลหะดีษ ตัฟซีร์ ฟิกฮ หลักไวยากรณ์ภาษาอาหรับ เป็นต้น แต่ที่ผู้วิจัยได้เลือกท่านอิมามอันนะวะวีในประเด็นที่ว่าจริยธรรมของท่าน ผู้วิจัยเล็งเห็นความสำคัญของจริยธรรม ซึ่งความเชื่อถือของบุคคลหนึ่งบุคคลใดก็ตามในการปราศรัยหรือบรรยาย จะต้องมีความจริยธรรมที่เป็นรูปธรรมด้วยมิฉะนั้นความเชื่อถือจะไม่เป็นที่ยอมรับในสายตาผู้คน

ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะศึกษาประวัติของอิมามนะวะวีในด้านจริยธรรม คือ ด้านการใช้ชีวิต และด้านการศึกษาเพื่อเป็นแบบอย่างให้กับสังคมมุสลิมโดยเฉพาะสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เนื่องด้วยประชาชนส่วนใหญ่จบการศึกษาจากสถาบันปอเนาะและคุ้นเคยกับการศึกษาหนังสือตำราที่แต่งโดยท่านอิมามนะวะวีและมีความเลื่อมใสแนวทางมัซฮับชาฟีอี เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมมุสลิมที่จะนำแบบอย่างด้านจริยธรรมของอิมามนะวะวีไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตเพื่อให้มีคุณธรรมจริยธรรมอันดีงาม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาชีวประวัติของอิมามอันนะวะวี
2. เพื่อศึกษาจริยธรรมของอิมามอันนะวะวีด้านการใช้ชีวิต
3. เพื่อศึกษาจริยธรรมของอิมามอันนะวะวีด้านการศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. แหล่งข้อมูลของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยผู้วิจัยจะศึกษาเกี่ยวกับจริยธรรมของอิมามอันนะวะวีียเป็นการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Documentary research) โดยการรวบรวมข้อมูลของการวิจัย 2 แหล่งดังนี้

1.1 เอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) ดังต่อไปนี้

- ก. คัมภีร์อัล-กุรอานที่ใช้ในการอ้างอิงที่เกี่ยวกับจริยธรรม
- ข. อัล-ฮาดิษที่เกี่ยวกับจริยธรรม
- ค. หนังสือและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมของอิมามนะวะวีีย

เช่น หนังสือ “อัลบิตายะฮ์ วันนิฮายะฮ์” (البداية والنهاية) แต่งโดย อิมามุดดีน อะบู อัลฟีตาว์ อิสมาอีล หรือ เป็นที่รู้จักกัน อิบน์ กะซีร์ (ابن كثير) หนังสือ “ลียะรุ อัลอะอลามิ อันนุบะลาอ์” (سير الأعلام النبلاء) แต่งโดย ซำสูดดีน มุฮัมมัด บิน อะหมัด บิน อุซมาน หรือ เป็นที่รู้จักกัน คือ อิมาม อัชชะฮะบีย (إمام الذهبي)

1.2 เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ หนังสือ ที่เกี่ยวข้องกับ

ประวัติ และจริยธรรมของอิมามนะวะวีีย

- ก. หนังสือ “อัลมััจญ์มูอ ชะเราะหฺ มุฮ์ซัซ ลิน นะวะวีีย” (المجموع شرح المهذب للنووي) แต่งโดย อิมามอันนะวะวีีย (Imam Nawawīy)
- ข. หนังสือ “อัลมินฮะลฺ อัลอัษบี อัลรอวีีย ฟิ ตัรฎูมะติ กุฎูบิ อัลเอาลียาอ์ อันนะวะวีีย” (المنهل العذب الروي في الترجمة قطب الأولياء النووي) แต่งโดย ฮาฟิซ อัลสะคอวีีย (حافظ السخاوي)
- ค. หนังสือ “ตุห์ฟาตุฎฎอสิบีน ฟิ ตัรฎูมะหฺ อัลอีมาม นะวะวีีย” (تحفة الطالبين في ترجمة الإمام النووي) แต่งโดย อิบน์ อัลอัฏฏอว์ (ابن العطار)
- ง. หนังสือเรื่อง “ตัรฎูมะฮฺ อัล อีมาม อันนะวะวีีย” (ترجمة الإمام) แต่งโดย ศอฟีร์ บิน หะซัน อัล จิบะอาน (ظافر بن حسن آل جبعان) (النووي)
- ฉ. หนังสือ “ตักริร มุญัมมะอิ อัลนุหุซ อัลอิสลามียะฮ์” (تقرير مختار إبراهيم الهايج) แต่งโดย มุคตาร์ อิบรอฮิม อัลฮัจญ์ (مختار إبراهيم الهايج)

จ. หนังสือ “อัล มินจาฮัจญ์ อัซซาวีญ์ ฟิ ตัรฎุมะห์ อันนะวะวีญ์”
(المنهاج السوي في ترجمة الإمام النووي) แต่งโดย อิมาม อัซซุซุติญ์ (إمام السيوطي)

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 วิเคราะห์อัลกุรอานและหะดีษ

การวิเคราะห์อัลกุรอานจะใช้หลักการวิเคราะห์ วัจญ์หุดีลาละฮฺ (وجه و دلالة) หมายถึง คำบ่งชี้ของอายะฮฺ คือ คำที่แสดงถึงหลักฐานจากอายะฮฺที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะจริยธรรมโดยตรง ส่วนหลักการวิเคราะห์หะดีษจะใช้หลักการมุสฎาะละหะหะดีษ¹ (مصطلح الحديث) ยกเว้นหะดีษเศาะหิหฺอัลบุคอรีญ์และมุสลิม

2.2. การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

จากเอกสารและหนังสือของแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) และทุติยภูมิ (Secondary Sources) ผู้วิจัยได้ใช้การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative) ข้อมูลที่ได้มานำมาวิเคราะห์ (Content Analysis) เพื่อให้ข้อมูลเชื่อมโยงประเด็นที่เกี่ยวข้องเมื่อได้มาซึ่งข้อมูลจากการวิเคราะห์นำมาเรียบเรียงเนื้อหาอธิบายเชิงพรรณนา (Descriptive) และอีกวิธีหนึ่งโดยใช้การสังเคราะห์ (Synthesis) ข้อมูลเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่สำคัญและใหม่พอสังเขป

3. หลักการวิเคราะห์ข้อมูล (Content Analysis Method)

หลักทฤษฎีเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลมีสองหลักการ คือ แบบอุปนัย (Inductive method) และ แบบนิรนัย (Deductive method) ดังนี้

ก. แบบอุปนัย (Inductive method) คือ การศึกษาที่เป็นการรวบรวมประเด็นย่อยๆ ไปหาประเด็นใหญ่² คือ ผู้วิจัยศึกษาเกี่ยวกับจริยธรรมของอิมามนะวะวีญ์ด้านการใช้

¹ คือ วิชานี้ว่าด้วยหลักฐานและแบบแผนต่างๆ ที่จะทำให้ทราบถึงสถานะต่างๆ ของสายรายงานและตัวบท ของหะดีษในส่วนที่จะต้องยอมรับหรือปฏิเสธ (al-Tahhan, 1987 : 15)

² Sidik Mohd. Nohd, Reka bentok Penyelidikan Falsafah Teori dan Prektis, UPM, Malaysia, 1992 : 5-6.

ชีวิตและด้านการศึกษาซึ่งได้รวบรวมข้อมูลที่เป็นจริยธรรมของอิมามอะฮ์มัดจากแหล่งปฐมภูมิ (Primary) และทุติยภูมิ (Secondary) เพื่อได้มาซึ่งข้อสรุปประเด็นใหญ่

ข. แบบนิรนัย (Deductive method) คือ การศึกษาเพื่อใช้ในการอธิบายหัวข้อหลักสู่การแสวงหาคำตอบในประเด็นย่อยๆ โดยการรวบรวมเนื้อหาจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary) และทุติยภูมิ (Secondary) เช่น ศึกษาเกี่ยวกับชีวประวัติของอิมามอะฮ์มัด เช่น ต้นตระกูล สถานกำเนิด ประวัติการศึกษา เป็นต้น คุณลักษณะจริยธรรมของอิมามอะฮ์มัด เช่น อัซซุฮุด อัลวัรตอ อัลศอบรฺ อับบັด เป็นต้น จากหัวข้อหลักสู่การอธิบายประเด็นย่อย

ผลการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกที่จะศึกษาจริยธรรมของท่านอิมามอันนะวะวีย์ด้านการใช้ชีวิตและด้านการศึกษา ดังนี้

1. จริยธรรมของอิมามอันนะวะวีย์ด้านการใช้ชีวิต มีดังนี้

1,1 จริยธรรมของอิมามอันนะวะวีย์ ด้านอัซซุฮุด (ذُھْرُ)

1. การรับประทานอาหาร คือ ท่านอิมามอันนะวะวีย์รับประทานอาหารเช้ามื้อเดียวหลังเที่ยงคืนใกล้เวลาซุฮ์รีเพราะในเวลากลางวันท่านอิมามอันนะวะวีย์จะถือศีลอด

2. การแต่งกาย คือ ท่านอิมามอันนะวะวีย์สวมเสื้อผ้ายาบ และใช้ผ้าสัรบัน (ผ้าผันหมวก) เป็นผ้าชนิดที่ทำมาจากหนังสัตว์โดยท่านอิมามอันนะวะวีย์สวมใส่เสื้อผ้าที่ผู้คนไม่นิยมสวมใส่และมีราคาถูก

3. การดำรงตำแหน่งหน้าที่ คือ ท่านวางตัวเสมือนบุคคลธรรมดาไม่แสดงถึงยศถาบรรดาศักดิ์ที่ท่าน คือ ปราชญ์ที่ยิ่งใหญ่

4. การไม่รับค่าตอบแทน คือ ท่านไม่รับค่าตอบแทนจากการสอนหนังสือและค่าดำรงตำแหน่งซัยคุอัลหะดีษ

1.2 จริยธรรมของอิมามอันนะวะวีรีย์ ด้านอัลวารอ (الْوَرَعُ)

1. การไม่รับประทานอาหารที่คลุมเครือ คือ ท่านอิมามอันนะวะวีรีย์ไม่รับประทานผลไม้ที่ปลูกในเมืองตามัสกัสเพราะในนครตามัสกัสมีสถานที่อุทิศเป็นจำนวนมาก ซึ่งบางที่ไม่ชัดเจนในเรื่องกรรมสิทธิ์ ท่านรับประทานวัตถุที่บิดาของท่านนำมาให้จากหมู่บ้านนะวาเท่านั้น

1.3 จริยธรรมของอิมามอันนะวะวีรีย์ ด้านอัลญุฮุด (الْجُهْدُ)

จุดยืนของอิมามอันนะวะวีรีย์ต่อการเผชิญหน้ากับผู้ปกครอง ท่านอิมามอันนะวะวีรีย์เป็นบุคคลที่กล้าหาญ (عُجْبَانُ) มากในเรื่องการแสดงจุดยืนในหลักการศาสนา ท่านจะไม่นิ่งดูตายเมื่อประชาชาติศาสนาต้องเผชิญกับความอธรรมของกษัตริย์ คือ

1.3.1 ท่านอิมามอันนะวะวีรีย์เขียนหนังสือไปยังกษัตริย์ซอฮิร ไบบาร์และเข้าไปพบด้วยตนเอง เพื่อต้องการตักเตือนในการปฏิบัติต่อประชาชนอย่างเป็นธรรมปัญหาเกี่ยวกับการยึดทรัพย์ของประชาชนและเรียกเก็บภาษี

1.3.2 ท่านอิมามอันนะวะวีรีย์ปฏิเสธให้การฟัตวาเรื่อง การเก็บเรียไรทรัพย์สินจากประชาชนเพื่อเป็นเสบียงในการทำสงครามกับพวกมองโกล ท่านให้เหตุผลว่า “กษัตริย์มีใครรับใช้มากมายเป็นพันคนแต่ละคนมีเรื่องระดับทองคำถ้าหากกษัตริย์เรียไรทรัพย์สินจากคนรับใช้ทั้งหมด ถ้ายังไม่พอต่อจำนวนที่ต้องการ ท่านอิมามอันนะวะวีรีย์จะฟัตวาสามารถเรียไรทรัพย์สินจากประชาชนได้

ท่านอิมามอันนะวะวีรีย์เป็นบุคคลที่กล้าเผชิญหน้ากับบรรดากษัตริย์ด้วยความกล้าหาญ โดยที่ท่านจะตอบโต้และกล่าวต่อหน้ากษัตริย์โดยยึดแนวทางที่เป็นข้อบัญญัติในทางศาสนาและหากท่านไม่สามารถจะเผชิญด้วยตนเองท่านจะเขียนหนังสือส่งไปถึงกษัตริย์โดยมีข้อความที่เป็นการชี้แนะให้ปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและใช้ถ้อยคำสละสลวย

1.4 จริยธรรมของอิมามอันนะวะวีรีย์ ด้านอัลอิบาดะห์ (الْعِبَادَةُ)

1.4.1 การละหมาด คือ ท่านอิมามอันนะวะวีรีย์จะทำการละหมาดช่วงเวลา กลางคืน เพื่อรำลึกถึงอัลลอฮ์และท่านจะอ่านตำราหนังสือและบททวนตำราต่างๆ กลังจากทำการละหมาด

1.4.2 การถือศีลอด คือ ท่านอิมามอันนะวะวีรีย์จะรับประทานอาหารแค่มีมือเดียวหลังอิซาประมาณเที่ยงคืนและดื่มน้ำแค่ครั้งเดียวเช่นกันเป็นการทานซาโฮร และกลางวันท่านจะถือศีลอดตลอดทั้งปีเว้นแต่วันที่ศาสนาห้าม

1.4.3 การบริจาค คือ ตลอดระยะเวลาที่ท่านอิมามอันนะวะวีย์ดำรงตำแหน่งซัยคุหะดีษพร้อมทำหน้าที่สอนหนังสือท่านไม่เคยรับค่าตอบแทนท่านนำเงินทั้งหมดที่ได้มานำไปบริจาคซื้อหนังสือตำราต่างๆ เพื่อนำไปตั้งไว้ในหอสมุดของสถาบันอัครอพิยะห์คณะคารุลหะดีษ

2. จริยธรรมของอิมามอันนะวะวีย์ด้านการศึกษา มีดังนี้

2.1 อัศศอบรฺ (อดทน) ในการศึกษาหาความรู้

2.1.1 ท่านอิมามอันนะวะวีย์เรียนหนังสือแต่ละวันสิบสองวิชากับบรรดาคณาจารย์สิบสองท่านซึ่งบ่งบอกถึงความพยายามและความขยันหมั่นเพียรกับการศึกษา

2.1.2 ท่านอิมามอันนะวะวีย์ใช้เวลาทั้งหมดทั้งกลางวันและกลางคืนอยู่กับการศึกษาท่องจำตำราหนังสือท่านปฏิบัติอย่างนี้เป็นระยะเวลา 6 ปีเต็ม

2.2 มุญาอะตะห์ในการศึกษาหาความรู้

2.2.1 มีความพยายามและขยันหมั่นเพียร

ท่านอิมามอันนะวะวีย์เริ่มท่องจำคัมภีร์กุรอานตั้งแต่อายุสิบขวบและจำอัลกุรอานทั้งเล่มเมื่ออายุสิบหกปี ท่านท่องจำหนังสือ “ฟิกฮฺ” ของอิมามสีรอซี ชื่อหนังสือ “อัลตันบิฮฺ ฟิ ฟุรูก อัลชาฟิอี” (al Tanbīh fi furū‘a al Shafi‘ī) ใช้เวลาเพียง 4 เดือนครึ่ง และท่านท่องจำหนังสือของหนังสือฟิกฮฺ ชื่อหนังสือ “มุฮัซซับ” (Muhazzab) ในส่วนของเรื่องเกี่ยวกับ อิบะดาต (ศาสนกิจ) ผู้แต่งคนเดียวกันใช้ระยะเวลาในการท่องจำแปดเดือน ช่วงนั้นท่านมีอายุเพียง 19 ปี

ท่านอิมามอันนะวะวีย์จะอ่านหนังสือและท่องจำตำราในห้องพักเล็กๆ ที่เต็มไปด้วยหนังสือท่านอิมามอันนะวะวีย์ไม่ได้ล้มตัวนอนสองปีเต็มบางทีศนะนักราชญ์บอกว่าหกปีเต็ม

ท่านอิมามอันนะวะวีย์เรียนหนังสือแต่ละวันสิบสองวิชากับบรรดาคณาจารย์สิบสองท่านซึ่งบ่งบอกถึงความพยายามและความขยันหมั่นเพียรกับการศึกษา

ท่านอิมามอันนะวะวีย์ได้ศึกษาหาความรู้ ณ สถาบันต่างๆ รวมทั้งหมด 300 สถาบันซึ่งสถาบันดังกล่าวอยู่ไม่ห่างจากตัวเมืองดะมัซกัส

2.2.2 เตรียมความพร้อมก่อนที่จะไปเรียนกับโต๊ะครู

ท่านอิมามอันนะวะวีย์จะทบทวนหนังสือตำราต่างๆ ก่อนที่ท่านจะไปเรียนหนังสือกับโต๊ะครูของท่าน ซึ่งการทบทวนหนังสือก่อนจะไปเรียนเป็นการเตรียมความพร้อมเพราะเนื้อหาสาระในตำราจำเป็นต้องความเข้าใจเนื้อหา ก่อน ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งที่ท่านอิมามอันนะวะวีย์ปฏิบัติเป็นประจำ เนื่องจากท่านอิมามอันนะวะวีย์เรียนหนังสือแต่ละวัน สิบสองวิชาแต่ละวิชาต้องอาศัยการอ่านล่วงหน้าเพื่อเป็นการสำรวจเนื้อหาเพื่อทำความเข้าใจก่อน

2.2.3 เก็บรายละเอียดและบันทึกศัพท์ที่ยากแล้วกลับไปทบทวน

ท่านอิมามอันนะวะวีย์เป็นบุคคลที่ละเอียดมากกับการเก็บข้อมูลวิชาการ หลังจากเรียนหนังสือ ท่านจะเขียนคำศัพท์ที่ยากและจะเขียนคำอธิบายเพื่อเก็บไปทบทวน ท่านจะปฏิบัติอย่างนี้เป็นตลอดทำให้เพื่อนๆ ที่เรียนพร้อมกับท่านเกิดความแปลกใจว่า ทำไมท่านอิมามอันนะวะวีย์สามารถอธิบายเนื้อหาได้อย่างกระจ่างเพราะท่านอิมามอันนะวะวีย์จะทำการอธิบายเพิ่มเติมเมื่อมีเพื่อนๆ ไม่เข้าใจเนื้อหาที่เรียน

2.2.4 ท่านอิมามอันนะวะวีย์แต่งตำราวิชาการ

ท่านอิมามอันนะวะวีย์เริ่มแต่งหนังสือเมื่ออายุ 29 ปี ในปี ฮ.ศ. 660 ท่านเขียนตำราวิชาการ ซึ่งมีเนื้อหาที่โน้มน้าวจิตใจผู้ศึกษา ท่านได้อุทิศทั้งร่างกายและแรงใจทุ่มเทสุดความสามารถในการแต่งหนังสือตำราจำนวนหนังสือที่ท่านได้เขียนโดยประมาณ 160 เล่ม คุณสมบัติสามอย่างที่ช่วยให้ตำรางานเขียนของท่านอิมามอันนะวะวีย์มีจำนวนมากและโน้มน้าวจิตใจผู้ศึกษา คือ

1. การทำอิบาดะห์ เช่น ละหมาด ถือศีลอด อ่านอัลกุรอาน และ ซิกิร (รำลึกถึงอัลลอฮ์ ﷻ)

2. การขัดเกลาประโยคหลายๆ ครั้ง ทำให้มีความหมายรัดกุมครอบคลุมถึงเนื้อหา

3. การมีเวลาว่าง คือ ท่านอิมามอันนะวะวีย์เป็นโสดไม่ได้แต่งงานกับใคร จึงมีเวลามากพอที่จะแสวงหาความรู้และทุ่มเทกับการศึกษาเขียนตำรา นอกจากจริยธรรมที่ได้กล่าวมาข้างต้น ท่านอิมามอันนะวะวีย์มีจริยธรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ซึ่งสามารถสรุป ได้ดังนี้

1. มีความอึดสาต่ออัลลอฮ์ ﷻ ในการศึกษาหาความรู้

ท่านอิมามอันนะวะวีย์เป็นอุละมาหรือปราชญ์ที่อุทิศความรู้ให้กับสังคมและประชาชาติมุสลิม ท่านไม่ได้หวังค่าตอบแทนและผลประโยชน์ หลังจากที่ท่านได้รับอนุญาตให้โต๊ะครูของท่านให้ปฏิบัติการสอนแทนช่วงวัย 24 ปี ท่านสามารถสอนหนังสือให้กับผู้คนที่ได้อย่างซ้ำซ้อนและ

สามารถอธิบายปัญหาต่างๆ ได้อย่างเข้าใจ และท่านได้รับการแต่งตั้งเป็นชัยคุหะดีษเมื่ออายุ 34 ปี ท่านอิมามอัศสุบกีได้กล่าวว่าการที่จะได้รับการยกย่องเสมือนท่านอิมามอันนะวะวีต้องมีความสมบัติที่สำคัญ สาม ประการ” คือ หนึ่ง ต้องสละเวลาให้ว่างจากการทำงานทางโลก สอง แต่งตำราหนังสือ โดยต้องอาศัยตัวช่วยในการแต่งตำราซึ่งประกอบด้วยการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ การทบทวนวิชาความรู้ การเข้าหาอุละมาอ์ทุกแขนงสาขาวิชาซึ่งสิ่งดังกล่าวถ้าปราศจากการสละเวลาในการทุ่มเทด้าน การศึกษาเป็นไปได้อย่างที่จะได้ฉายาว่าเป็นปราชญ์ที่ซ้ำซ้อน สาม มีจิตใจที่บริสุทธิ์มองโลกในแง่ดี มีคุณลักษณะซาดิ (สมณะ) วัลอ (ลึกเสียงจากสิ่งคลุมเครือ) ปฏิบัติศาสนกิจอย่างจริงจังเพื่อให้เกิดริศมี หรือนูรจากอัลลอฮ์ และสำหรับผู้ที่สามารถรวบรวมสามประการดังกล่าวนี้ อัลลอฮ์จะประทานความ ง่ายดายให้กับเขา

2. มีจิตอาสาต่อครูบาอาจารย์

ท่านอิมามอันนะวะวีมีความเคารพต่อครูบาอาจารย์ ทุกครั้งที่จะไปเรียนกับชัยคุอิส หาก อัลมัฆริบี ท่านจะตักน้ำใส่โอ่งให้เต็มไว้สำหรับโต๊ะครูทำความสะอาดชำระล้างสิ่งสกปรกและใช้ สำหรับอาบน้ำละหมาด

3. ถ่อมตน คือ ท่านอิมามอันนะวะวีเป็นบุคคลที่มีความถ่อมตนสูงการวางตัวของ ท่านอยู่ในสังคมเสมือนสามัญชนทั่วไป ท่านไม่แสดงตัวต่อประชาชนว่าท่านคือปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ในยุคนั้น

4. มีความตักวาสูง คือ ท่านอิมามอันนะวะวีเป็นบุคคลที่ระมัดระวังจากสิ่ง คลุมเครือและเป็นบุคคลที่ปฏิบัติอามัลอิบาดะห์ต่ออัลลอฮ์สังเกตจากการที่ท่านละหมาดซุนด์ทุกคืน และถือศีลอดทุกวันเว้นแต่วันที่ศาสนาห้าม

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาจริยธรรมของท่านอิมามอันนะวะวีด้านการใช้ชีวิตและด้านการศึกษาสามารถหาข้อสรุปว่าจริยธรรมของท่านอิมามอันนะวะวีที่โดดเด่น คือ

1. จริยธรรมด้านการใช้ชีวิต

1.1 ท่านอิมามอันนะวะวีรับประทานอาหารวันละหนึ่งมื้อและดื่มน้ำวันละหนึ่งครั้ง

การรับประทานอาหารน้อยนิดของท่านอิมามอันนะวะวีสอดคล้องกับหลักฐานหะดีษของนบี ﷺ ท่านได้กล่าวว่า

((مَا مَلَأَ آدَمِيٌّ وَعَاءً شَرًّا مِنْ بَطْنٍ، بِحَسَبِ ابْنِ آدَمَ أَكْلَاتُ
يُقِمْنَ صَلْبَهُ فَإِنْ كَانَ لَا مَحَالَةَ فَتَلْتُ لِطَعَامِهِ وَتَلْتُ لِشَرَابِهِ
وَتَلْتُ لِنَفْسِهِ))¹

(أخرجه الترمذي، 1975 : 2380)

ความว่า : “ไม่มีภาชนะใดที่มนุษย์จะเต็มเต็มสิ่งไม่ดีลงไป
ได้มากกว่าท้องของเขาเป็นการเพียงพอสำหรับลูกหลาน
อาดัมแล้วที่เขาจะบริโภคอาหารแต่น้อยให้พอพุงร่างกายได้
แต่ถ้าหากว่าจำเป็นต้องบริโภคมากกว่านั้นก็ให้ แบ่งหนึ่งส่วน
สามสำหรับอาหาร หนึ่งส่วนสามสำหรับเครื่องดื่ม และอีก
หนึ่งส่วนสาม สำหรับลมหายใจ”

(บันทึกโดย al-Tirmithi, 1975 : 2380)

อีกหลักฐานหนึ่งท่านนบี ﷺ ได้กล่าวถึงพฤติกรรมระหว่างผู้ศรัทธาและผู้ปฏิเสธศรัทธา
เกี่ยวกับการบริโภคอาหาร ท่านนบี ﷺ กล่าวว่า :

((الْمُؤْمِنُ يَأْكُلُ فِي مَعِيٍّ وَوَاحِدٍ وَالْكَافِرُ يَأْكُلُ فِي سَبْعَةٍ
أَمْعَاءٍ))

(أخرجه البخاري، 5393 : 2060، ومسلم : 2060)

¹ อัล อัลบานีย์ ระบุว่า เป็นหะดีษคอฮ็ีซ, (al-Albaniy, 1995 : 2265)

ความว่า “ผู้ศรัทธาบริโภคอาหารหนึ่งกระเพาะ ส่วนผู้ปฏิเสธศรัทธานั้นบริโภคอาหารเจ็ดกระเพาะ”

(บันทึกโดย al-Bukhari : 5393, Muslim : 2060)

ผู้ศรัทธาจะบริโภคตามแนวทางที่ศาสนบัญญัติ เขาจึงบริโภคปริมาณเพียงหนึ่งกระเพาะ ส่วนผู้ปฏิเสธศรัทธาบริโภคมากกว่าในปริมาณถึงเจ็ดกระเพาะ

ท่านอิบนุหะญูร อัลอัศกอลานีย์ ได้กล่าวว่า “เหตุเพราะพื้นฐานสำคัญของทุกโรคคือการบริโภคอาหารที่มากเกินไป การควบคุมอาหารถือเป็นหัวใจหลักของการรักษา ส่วนการบริโภคอย่างเกินพอดีนั้นก็ป็นสาเหตุหลักของโรคภัยไข้เจ็บ” (Ibn Hajar al-Asqalani, 1958 : 528/9)

ด้วยหลักการดังกล่าวถือว่าท่านอิมามอันนะวะวีย์ได้นำเอาหลักการศาสนาอิสลามด้านการรับประทานอาหารที่เป็นแนวทางของท่านมาปฏิบัติในชีวิตของตน และนั่นคือเหตุผลสำคัญที่ทำให้ท่านต้องรับประทานอาหารเพียงน้อยนิดตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น

1.2 ท่านอิมามอันนะวะวีย์ระมัดระวังในการรับประทานอาหารที่กลุ่มเครือ

ท่านไม่รับประทานผลไม้ที่ปลูกในเมืองดะมัซกัสเพราะในนครดะมัซกัสมีที่ดินอุทิศกุศล (วาก็อฟ) เป็นจำนวนมาก ท่านจึงหลีกเลี่ยงจากการรับประทานผลไม้ที่เป็นผลผลิตจากที่ดินอุทิศซึ่งบางที่ไม่ชัดเจนในเรื่องกรรมสิทธิ์ (al-Suyuti, 1988: 46) ท่านอิมามอันนะวะวีย์ผ่านการอบรมสั่งสอนมาจากครอบครัวพื้นฐานแห่งจริยธรรม ท่านอิมามอันนะวะวีย์ไม่รับประทานอาหารและสิ่งของที่มาจากบุคคลคนอื่นนอกจากบิดาของท่านเท่านั้น ท่านรับประทานวัตถุดิบที่บิดาของท่านนำมาจากหมู่บ้านนะวา (abd al- Ghani al-Daqr, 2005 : 86)

การระมัดระวังจากการรับประทานอาหารสิ่งคลุมเครือสอดคล้องกับหลักฐานหะดีษของท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

((إِنَّ الْحَلَائِلَ بَيْنَ ، وَإِنَّ الْحَرَامَ بَيْنَ ، وَبَيْنَهُمَا أُمُورٌ مُشْتَبِهَاتٌ لَا يَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ . فَمَنْ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ فَقَدْ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعَرْضِهِ . وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ وَقَعَ فِي الْحَرَامِ

((...،

(أخرجه البخاري، 1993 : 52)

ความว่า “แท้จริงสิ่งที่อนุญาตนั้นชัดเจน และสิ่งที่ห้ามนั้นก็ชัดเจน แต่ในระหว่างทั้งสองนั้น มีประการที่สงสัยเกิดขึ้น ในกฎข้อบังคับของมัน และผู้คนโดยมากแล้ว ไม่ทราบความแน่นอนของมัน ฉะนั้น ผู้ใดที่กลัวว่าตัวของเขา จะตกเข้าไปอยู่ในสิ่งที่สงสัยแล้ว ก็จงให้ศาสนาของเขา และศักดิ์ศรีของเขา พ้นเสียจากตำหนิตีเดียณเถิด และผู้ใดได้ตกเข้าไปอยู่ในสิ่งหรือประการที่สงสัยแล้ว ก็เท่ากับเขาได้ตกเข้าไปอยู่ในสิ่งนั้น หรือประการที่ห้ามแล้ว...”

(บันทึกโดย al-Bakhari 1993 : 52)

การยับยั้งตนจากสิ่งที่จะนำไปสู่เกิดการเสื่อมเสียจากสิ่งคลุมเครือ ลามไปถึงสิ่งฮารอม ผู้ที่มีคุณลักษณะดังกล่าว เขาคือ ผู้ซึ่งมีความตักวาและระวังตนและละเว้นจากสิ่งที่เกรงว่าจะทำให้เกิดโทษในวันอาคิเราะฮฺ (Ibn Qayyim, 1994 : 118)

ท่านอิบนุ ก็อยยิม อธิบายว่า บุคคลที่ไว้รอ คือ “ผู้ซึ่งระวังตนจากสิ่งคลุมเครือและมีชีวิตที่สามัญ หันหลังให้กับทางโลก” (Ibn Qayyim, n.d.20/2)

1.3 ท่านอิมามอันนะวะวีเยื่อถือศีลอดทุกวันเว้นแต่วันที่ศาสนาห้าม

ท่านอิมามอันนะวะวีเยื่อถือศีลอดสุนัตตลอดทั้งปีเว้นแต่วันที่ศาสนาต้องห้าม การปฏิบัติศาสนกิจดังกล่าวสอดคล้องกับหะดีษของท่านนบี

((إِنَّ أَفْضَلَ الصِّيَامِ صِيَامُ دَاوُدَ ، كَانَ يَصُومُ يَوْمًا وَيُفْطِرُ يَوْمًا))

(أخرجه البخاري، 1993 : 1879)

ความว่า “การถือศีลอดที่ดีที่สุด คือ การถือศีลอดตามแนวทางของนบีดาวูด ท่านจะถือศีลอดหนึ่งวันและละศีลอดหนึ่งวัน”

(บันทึกโดย al-Bukhari, 1993 : 1879)

การถือศีลอดมีประโยชน์และมีความสำคัญต่อมนุษย์ ไม่ว่าจะในด้านร่างกายและจิตใจ โดยเฉพาะทางด้านร่างกาย เมื่อถือศีลอดจะทำให้ร่างกายได้พักผ่อน ส่วนหนึ่งของประโยชน์ในการถือศีลอดนั้น จะได้ลดน้ำหนักของร่างกาย ที่มีสาเหตุมาจากการรับประทานอาหารและเครื่องดื่มที่มากจนเกินไป

1.4 ท่านอิมามอันนะวะวีย์รวิยกัลฮาญ (عُصْحَابُ) ต่อการเผชิญหน้ากับผู้ที่มีอำนาจ

1.4.1 ท่านอิมามอันนะวะวีย์เขียนหนังสือไปยังกษัตริย์ซอฮิร ไบบาร์และเข้าไปพบด้วยตนเอง เพื่อต้องการตักเตือนในการปฏิบัติต่อประชาชนอย่างเป็นธรรมปัญหาเกี่ยวกับการยึดทรัพย์ของประชาชนและเรียกเก็บภาษี ซึ่งทำให้กษัตริย์ซอฮิร ไบบาร์ โกรธมากเพราะเป็นการขัดขวางผลประโยชน์ (Musthafa Dib al-Bugha, 2010 : 23)

มีรายงานว่า ท่านอิมามอันนะวะวีย์ได้เขียนจดหมายส่งไปถึงกษัตริย์ ที่ชื่อว่า บัรูดดีน (بُرُودِ الدِّينِ) ในสารจดหมายนั้นท่านได้เขียนข้อความเพื่อเป็นการตักเตือนในเรื่องของการคอร์รัปชันหรือการกินงบประมาณของแผ่นดิน โดยมีข้อความที่เป็นการชี้แนะให้ปฏิบัติอย่างเป็นธรรม (al Suyūṭī, 1988 : 66)

1.4.2 ท่านอิมามอันนะวะวีย์ปฏิเสธให้การฟัตวาเรื่อง การเก็บเรียไรทรัพย์สินจากประชาชนเพื่อเป็นเสบียงในการทำสงครามกับพวกมองโกล ท่านให้เหตุผลว่า “กษัตริย์มีคนรับใช้มากมายเป็นพันคนแต่ละคนมีเรื่องระดับทองคำถ้าหากกษัตริย์เรียไรทรัพย์สินจากคนรับใช้ทั้งหมด ถ้ายังไม่พอต่อจำนวนที่ต้องการ ท่านอิมามอันนะวะวีย์จะฟัตวาสามารถเรียไรทรัพย์สินจากประชาชนได้ (Adb al-Ḥaiy bin Ahmad bin Muhammad, 1986 : 5/355)

การปฏิบัติของท่านอิมามอันนะวะวีย์ต่อผู้มีอำนาจเพื่อต้องการให้ผู้มีอำนาจกระทำอย่างเป็นธรรมต่อประชาชนสอดคล้องกับบทบัญญัติที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้กล่าวไว้ในโองการ พระองค์ทรงตรัสว่า

﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾

(سورة آل عمران : 110)

ความว่า “พวกเจ้านั้น เป็นประชาชาติที่ดียิ่งซึ่งถูกให้อุบัติขึ้น
สำหรับมนุษยชาติโดยที่พวกเจ้าใช้ให้ปฏิบัติสิ่งที่ชอบ และ
ห้ามมิให้ปฏิบัติสิ่งที่มีชอบ และศรัทธาต่ออัลลอฮ์”

(ซูเราะห์อัลอิมรอน : 110)

2. จริยธรรมด้านการศึกษา

2.1 ท่านอิมามอันนะวะวีมีมีความอริสาตต่ออัลลอฮ์

2.1.1 อุทิศความรู้และวิชาการให้กับสังคมมุสลิม คือ ช่วงเวลาที่ท่านอาศัย
อยู่ที่เมืองดะมัซกัสท่านอิมามนะวะวี ได้อุทิศความรู้ของตนเพื่อสอนให้กับบุคคลที่สนใจจะศึกษาโดย
การจัดระเบียบให้สังคมมีคุณภาพด้านการการศึกษาและการใช้ชีวิต ที่มีคุณภาพ ซึ่งผู้ที่จะดำรงตนอยู่
ในสังคมได้อย่างเป็นสุข (Abd al-Hamid bin al-Salih, 2008 : 18-19)

2.1.2 ท่านไม่ได้รับเงินเดือนค่าตอบแทน ท่านอิมามอันนะวะวีได้รับการ
แต่งตั้งเป็นชัยคฺ อัลหะดีษที่ สถาบัน อัลอัสรอฟียะห์ (Al-Asyrafyyah) ช่วงนั้นท่านมีอายุ 34 ปี ท่าน
ได้เขียนตำราทำหน้าที่สอนหนังสือจนกระทั่งบั้นปลายชีวิต เงินเดือนประจำตำแหน่งชัยคฺอัลหะดีษ
และค่าตอบแทนจากการปฏิบัติหน้าที่สอนท่านก็ไม่รับ ท่านจะรวบรวมเงินเดือนของท่านเข้ากองกลาง
คณะ เมื่อครบหนึ่งปีท่านจะซื้อสินทรัพย์ไว้สำหรับตั้งที่คณะทำงานหรือซื้อหนังสือตำราต่างๆ บริจาค
ในห้องสมุดของสถาบัน (abd al- Ghani al-Daqr, 2005 : 76)

ความอริสาตในการศึกษาของท่านอิมามอันนะวะวี ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานจาก
ทัศนะของนักปราชญ์ คีน

1. อิบน์ อัลกัอยยิม (Ibn al-Qaiyim, n.d. : 93/2) “การปฏิบัติอามัล (ความดี) ไม่
ถือว่าเป็นอามัลศอและห์นอกจากต้องประกอบด้วยอย่างน้อยสองประการ คือ อามัลส่วนภายนอก
ต้องตรงกับสุนนะฮ์ หรือ แนวทางของท่านนบี ﷺ และอามัลส่วนภายในต้องอริสาต หรือ กระทำ
ด้วยบริสุทธิ์ใจ”

2. ท่าน คอลิด อิบน์ ฆะมิด (Khalid ibn Hāmid al-Hāzimiyy 2000 : 137 – 139)
ได้กล่าวว่า “การเจตนาด้วยใจที่ปราศจากสิ่งอื่นนอกจากอัลลอฮ์ ﷻ คือ จริยธรรม หรือ อัคลาก ที่
เป็นคุณลักษณะประเสริฐยิ่ง เพราะ ความบริสุทธิ์ใจเป็นสิ่งที่ช่วยชำระขัดเกลาการกระทำของมนุษย์
ให้หมดสิ้นมลทินของการอ้าวอด”

2.2 ท่านอิมามอันนะวะวีย์มีความอดทนในการแสวงหาความรู้

2.2.1 ใช้ชีวิตพอเพียง

ท่านอิมามอันนะวะวีย์ใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย ท่านไม่ได้จริงจังกับการใช้ชีวิตที่หรูหราที่มีที่พักอาศัยสะดวกครบทุกสิ่งทุกอย่างตามความต้องการ ท่านอาศัยอยู่ในห้องพักที่แคบมีทั้งหนังสือและที่ไว้สำหรับนอน ท่านไม่ได้ให้ความสำคัญปัจจัยของการอุปโภคและบริโภคที่สุขสบาย ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานหะดีษของท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

((اَزْهَدْ فِي الدُّنْيَا يُجِبَّكَ اللَّهُ وَازْهَدْ فِي مَا فِي أَيْدِي

النَّاسِ يُجِبُّوكَ))

(أخرجه ابن ماجه : 4102)

ความว่า “ จงหันหลังให้กับปัจจัยทางโลก แต่จริงจังอัลลอฮ์ ﷻ จะรักพวกเจ้า และจงหันหลังให้กับสิ่งที่อยู่ในการครอบครองของมนุษย์ แต่จริงจังแล้วมนุษย์จะรักพวกเจ้า”

(บันทึกโดย Ibn Majah : 4102)

2.2.2 มีความพยายามมั่นเพียร

ท่านอิมามอันนะวะวีย์อ่านหนังสือท่องจำตำราทบทวนเนื้อหาที่ได้เรียนกับบรรดานักปราชญ์ ท่านอิมามอันนะวะวีย์มีความพยายามสูง ท่านมีความจำเป็นเลิศบวกกับความพยายาม ดังหลักฐานมีรายงานว่า “ท่านอิมามอันนะวะวีย์มีความกระตือรือร้นด้านการแสวงหาความรู้ ท่านมีความจำดีเลิศสามารถท่องจำหนังสือ “ฟิกฮ” ของอิมามสีรอซี ชื่อหนังสือ “al Tanbih fi furū‘a al Shāfi‘eī ” (التنبيه في فروع الشافعي) ใช้เวลาเพียง 4 เดือนครึ่ง และท่านท่องจำหนังสือหนึ่งส่วนสี่ หนังสือฟิกฮ ชื่อหนังสือ “Muhazzab” (مُهَذَّبٌ) ในส่วนของเรื่องเกี่ยวกับ อิบาดะต (رُبْعُ الْعِبَادَةِ) ผู้แต่งคนเดียวใช้เวลาในการท่องจำแปดเดือน ช่วงนั้นท่านมีอายุเพียง 19 ปี ตำราทั้งสองเล่มดังกล่าวเป็นหนังสือเล่มใหญ่ หนังสือ “al Tanbih fi furū‘a al Shāfi‘eī ” (التنبيه في فروع الشافعي) มีจำนวนหน้าทั้งหมด 166 หน้า และหนังสือ “Muhazzab” (مُهَذَّبٌ) มีจำนวน 257 หน้า” (al-Yāfi‘ī, 1970 : 183)

2.3 ท่านอิมามอันนะวะวีย์มีฐานะอะต๊ะหิในการแสวงหาความรู้

อาลี อับดุล อัลหะมีด กล่าวว่า “ท่านอิมามอันนะวะวีย์ไม่ได้ล้มตัวนอนสองปีเต็มบางทีคนจะบอกว่าหกปีเต็มเพียงแต่พียงนอนชั่วคราวพอรู้สึกตัวท่านก็อ่านหนังสือท่องจำตำราและทบทวนเนื้อหาที่ได้เรียนกับบรรดานักปราชญ์ ท่านเรียนหนังสือแต่ละวันสิบสองวิชากับบรรดาคณาจารย์สิบสองท่าน ท่านจะเก็บรายละเอียดทั้งหมดที่นักปราชญ์ได้อธิบายรวมถึงคำศัพท์และประโยคที่ยากท่านอิมามอันนะวะวีย์จะเขียนบันทึกเพื่อเก็บไปทบทวนและท่องจำ” (‘Ali ‘Abd al-Hamid ‘Abu al-Khayr, 1999 : ๕)

ท่านอะห์หมัดราติบ บิน ฮัมมุช (‘Ahmad Ratib Hammūsh, 1982 : 19) ได้กล่าวว่า “ท่านอิมามอันนะวะวีย์ได้ศึกษาหาความรู้ ณ สถาบันต่างๆ รวมทั้งหมด 300 สถาบันซึ่งสถาบันดังกล่าวอยู่ไม่ห่างจากตัวเมืองดะมัซกัส” ท่านอิมามอันนะวะวีย์มีความพยายามสูงทุ่มเทกับการศึกษาหาความรู้”

เป็นอุลละมาที่แต่งตำราหนังสือจำนวน 160 เล่มโดยประมาณความรู้ของท่านเปรียบเสมือนมหาสมุทรเขียวชาญทุกแขนงสาขาและมีความจำเป็นเลิศ (‘Abd al-Ghānī al-Daqr, 1987 : 73)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในครั้งต่อไป

จากการศึกษาพบว่าอิมามอันนะวะวีย์ไม่ได้โดดเด่นด้านจริยธรรมการใช้ชีวิตและด้านการศึกษาเท่านั้น แต่ทว่ายังมีด้านอื่นๆ ที่โดดเด่นอีกมากมายอาทิ ด้านการแต่งตำรา ด้านการใช้ภาษาอาหรับที่สละสลวยอ่านง่าย ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ตำราของท่านได้รับความนิยมจวบจนปัจจุบัน

บรรณานุกรม

อบุล ฮาซัน อัน-นัจวีย, แปลโดย อับดุล เศาะมัด อัน-นัจวีย, 2543. **ต้นตอปัญหาที่ไม่รู้จัก วิภฤติ :**

ศรัทธาและจริยธรรม. กรุงเทพฯ : สมาคมยุวมุสลิมแห่งประเทศไทย

Abd Ghani al-Duqr. 2005. **al-Imām An-Nawawiy y Shaykh al-Islam wa al-Muslimīn wa**

Umdah al-Fuqaha wa al-Muhadithin. (الإمام النووي شيخ الإسلام والمسلمين)
(وعمدة الفقهاء والمحدثين). s.l. : Dar al-Qalam.

Adb al-Ḥaiy bin Ahmad bin Muhammad. 1986. **Shadharāt al-Dhahab**

(**شذرات الذهب**). s.l. : Dar Ibn Kathir.

Ibn Ḥajar al-Asqalani, 'Aḥmad bin 'Ali bin Muḥammad, 1958. **Fatḥu al-Bārī**

(**فتح الباري**). Miṣr : Dar al-Ma'arif.

Abd al-Ḥamīd bin Ṣalīḥ, n.d. **A'adhabu al-Rawā fi Tarjamah al-Imam**

An-Nawawiy (أعذب الروى في الترجمة الأمام النووي). s.l. : s.n.

Ibn Qaiyim, Muhammad bin abi Bakar al-Jauziyyah. n.d. **Madarīj al-Sālikīn .**

(مدارج السالكين). s.l. : s.n.

_____. 1994. **al-Fawa'id** (الفوائد). Taḥqīq

'Iṣam al-Addīn al-Ṣayābaṭa. al-Qāhirah : Dar al-Ḥadīth.

al Shuyutiyy, 1988. **Al-manhaj al-Sawiy fi al-Tarjumah al-Imam al- Navavee**

(**المنهج السوى في الترجمة الإمام النووي**). S.l. : Darul Ibn Hazam.

al-Thahan, Muhmud al-Thatan. 1987. **Taisir Mustalah al-Hadhit**

(**تيسير مصطلح الحديث**) al-Riyad : Maktabat al-Maarif.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ สกุล นายมุฮัมมัดอาดลันด์ มะแซ

รหัสประจำตัวนักศึกษา 5620420010

วุฒิการศึกษา

วุฒิ	ชื่อสถาบัน	ปีที่สำเร็จการศึกษา
ศิลปศาสตรบัณฑิต (ภาษาอาหรับ)	มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา	2554

ทุนการศึกษา

ทุนอุดหนุนการวิจัยเพื่อวิทยานิพนธ์ จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ตำแหน่งและสถานที่ปฏิบัติงาน

โรงเรียนบ้านมือล่อ (มะ อาแดอุทิต) ตำบลปล่องหอย อำเภอกะพ้อ จังหวัดปัตตานี

การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน

มุฮัมมัดอาดลันด์ มะแซ และ अबดุลฮาดี สะบูติง. 2560. “จริยธรรมอิสลามอันนะวะวีย์ด้านการศึกษา” นำเสนอในที่ประชุมทางวิชาการของการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 3 ปี 2559 วันที่ 18 พฤษภาคม 2559 ณ อาคารเรียนรวมเฉลิมพระเกียรติ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี ตำบลเขาตวม อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี